پښتو بولېچ
(پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)
Ketabton.com
لیکوال: پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې مې ستا پر لور ځلور شوې
ځلور اته شوې اته شپاړس شوې مې نه

پو هاند دوکتور م. ا. زیار

د ژبپوهنې په رڼا کې:

پښتو بدلمېچ- یا:
پښتو شعر څنګه جوړېږي؟
{څپېز- څجېز}

The Pashto Poetics
on the basis of its phonetics
(Tonic-Syllab)

(دکتاب پر ېبخ یا کونه) پو هاند زیار: پښتو شعر څنګه جوړېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

هغو شاعرانو ته يې ډالۍ کوم
چې د شعر پر ازادۍ باور لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي پوهه:

ليکوال: پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار
کتاب: پښتو بدلمېچ
خپرندوی: دانش خپرندويه ټولنه
دويم چاپ: ۱۳۸۹ل/ ۲۰۱۰ز
)لومړی چاپ: ۱۳۶۹/ ۱۹۹۰(
چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه
اوډ: حاجي محمد عمرخېل
انټرنيټ خپروونکی: اجمل اکبري

د چاپ رښتې له ليکوال او خپرنوال سره خوندي دي،
بې اخځ ښوونې ترې د ګټنې اجازه نشته!

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيوليک

سرليک	مخګڼه
يادښت	۸
سريزه: پښتو شعرپوهه او غرپوهه سره نه شلېدونکې دي	۹
۱- څپرکی: پښتو شعر هېڅکله عروضي سېستم زغملی	
او سهلی نه دی	۱۷
۲- څپرکی: په څپله جوله کې د پښتو شعر د سيالۍ هڅه	۳۹
۳- څپرکی:)څپيز- څجيز (وزن د پښتوشعر آر او بنسټيز رغنده	
توک	۴۵
- څپه-څج-تون- غونډ	۴۷-۶۳
-مسره)۲-۵۲څپيزه (-ماته مسره	۶۵-۷۲
- څپيز کمی زياتی	۸۰
۴- څپرکی: پښبله)قافيه (او پښبليز آرونه او ويارونه	۸۲
آره او ناآره، همجوليزې، غبرګې، ډېرپښبليزې، رديف	۸۵-۹۰
دويمه برخه: پښبليز ويارونه ارکان، روي، لړونج	۹۳-۱۰۴
۵- څپرکی: د شعر پېنځګوني رغنده توکونه	۱۰۶
ژبه، تول، تول شمېره)د پښتو وزنونو کچه (۱۰۶ - ۱۱۹	
واند، نبغ و پروت، ولوله، اند، تړاو، پروت و نبغ خيال ۱۲۹-	۱۴۸
۶-څپرکی:ژب- ښکلاييز اړخ	۱۵۰
۱(ژبه د شعر بهرنۍ جوله- پېڅ توان	۱۵۱-۱۵۵
او بډايه وپيپانګه	
۲(ښکلاييز يا بديعي توکي: مجاز، همغږيزي ۱۲۱-۱۲۹	
	۱۲۶
ذهني انځورونه او ببلګې، تېرمهالي)وګړنۍ	
او کلاسيکې(	۱۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسمهالي)پښپليزي ، ازادي، سپيني (	۱۷۹
تلميح، سېمبول، اسطوره، پرادوکسي	۲۱۲-۲۲۹
حسن تعليل، مدعا مثل، کونترست، تمثيل	۲۳۱-۲۴۲
شعري ترڼگونه، مرکب تشبيهات، جاجونه)مفاهيم (	۲۵۳-۳۵۸
۷- څپرکی: د وګړني يا ګړني پښتو شعر رغښت	۲۲۲
لومړۍ يا آره، ښنومه برخه	۲۲۵
لنډۍ، ترنګتوک، کارونځايونه ۲۲۷-۲۷۱	
سروکی	۲۷۳
د وګړني شعر نيمڅرګنده او څرګنده برخه ۲۸۱ -۲۸۲	
۸- څپرکی: د دېواني يا ليکني پښتو شعر جوليز رغښت	۲۸۵
له کلاسيکه ترنوي غزله	۳۰۷
۹- څپرکی: اوسنی ازاد پښتوشعر دخپل ازاد وګړني او بيا دېواني-ليکني بشپړتيايي بڼه	۳۰۹
نيم ازاد شعرونه، ازاد کالبونه او مونډېي شعرونه	۳۲۳-۳۲۷
هايکو	۳۴۱
بشپړ ازاد شعرونه	۳۳۴
انځوريز او نامانيز شعرونه ۳۲۷-	۳۲۹
۱۰ - څپرکی: په پښتو شعر کې ښويېدني او تېروتني	۳۷۰
زخه	۳۷۱
ڼپيز-خجيز، ونج، ېبتولي، تتوالی، نابري پښپلي ۳۸۰-۳۷۸	
تکرار او کرغېړنتيا	۳۸۷
ژبنۍ تېروتني، نا اوډي، ناکره وينګ، مانيز اړپېچ	۴۰۰- ۴۱۳
ټکرتوارد، تضمين، ټکرکه ژباړه؟ اقتفاکه غلا؟	۴۱۷- ۴۲۴
غلا ، له ځانه غلا ، له ځانه غلا) د ښځمنو په ګټه ! (	۴۲۵-۴۲۸
۱۱- څپرکی: سپين شعرونه	۴۳۰
۱۲- څپرکی: ناپييلي شعرونه	۴۴۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- څپرکی: پر))کره لیکنۍ پښتو ((د شاعرلاسبری ۴۵۲
لیکدودي ستونزې ۴۲۱
۴۴۸
لنډیزونه)ترخیمونه(۴۶۷
وییپانګه ۴۷۸
اخځلیک ۵۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادښت

استاد زيار د يوه ژبپوهاند ، ادبپوهاند او د څه له پاسه نيمي پېړۍ شعر و شاعرۍ او ليکوالۍ له مخينې سره تر اوږدو ازمېينو ، څېړنو او پلټنو وروسته دې پايلې ته رسېدلی چې د هرې ژبې او بيا پښتو شعرپوهه او غږپوهه سره نه شلېدونکې تړاو لري. په دې ډول د يوې توليزې)موزونې(ويناپه توګه د پښتو شعر رغښت څپيز- څجيز)سپلابو تونيک syllabic & tonic (دی چې استاد يې د لومړي ځل لپاره د يوه سېستم په توګه له)و (ګړنيو ، ليکنيو او دېواني (ډولونو څخه د اړوندو دويونو)قواعدو (پر رااېستنه، او ورسره ورسره د نويو ازادو شعري څېلونو او ډلبنديو پر وړاندېينه برې موندلې دی.
دانش خپرندويه ټولنه وياړي چې دغه دويمه غځېدلې اولاکره شوې کتابي بڼه يې د پوهنتوني زده کړيانو ترڅنګ د پښتو ژبې او ادب د نومهالې نړيوالې سيالۍ د ګردو بهيروالو او مينه والو مخې ته ږدي. هيله من يو چې ښاغلې او اغلې لوستونکې، په تېره ځانګيز کره کتونکې به يې په اړه زموږ له لارې خپلې ابنتنې پوښتنې او ليد توګې له ليکوال سره شريکې کړې او په دې ډول به يې د دربيم چاپ لپاره په لا ښپړوالې او کره والې کې رغنده او کارنده ونډه واخلې
استاد زيار ته د لا زياتو علمي برياوو په هيله روغ او اوږد ژوند غواړو !
دانش خپرندويه ټولنه- پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

پښتو شعرپوهه او غږپوهه سره نه شلېدونکې دي

بندو بست د پښتو شعر ما پيدا کړ
ګڼه، شعر د پښتو وو کله سيال !
)خوشال(

عربي وزن يا بحر پښتو تول يا هم تول و تال، اروپايي rhythm د يوه))مخيٌله موزون کلام ((په توګه د شعر د ودانۍ آره او بنسټيزه اړانه رغوي او پر وړاندې يې پښېله)قافيه(او بيالړ)رديف(له برسېرنو توکو څخه شمېرل کېږي. دا چې د پېړيو په بهير کې د شعر پر پاسنۍ تولۍ يا مقوله د))مقفی((توک ورسرباري شوی او))مخيٌله موزون او مقفی کلام((بلل شوی دی، دا دی، له نوي ازاد څپل سره دغه توک يوځل بيا تاريخ ته سپارل کېږي او بيا له))سپين((او))ناپېيلي((هغه سره يې تولۍ تر))مخيٌله کلام((پورې لنډون مومي.
ليکوال دا ليدتوګه چې د))مخيٌله موزون کلام((په توګه پښتو شعر، په نورو ټکو، شعرپوهه او غږپوهه)poetics& phonetics(سره يو له بله نه شلېدونکې تړاو لري او په دې ډول د پښتو شعر رغښت څپيز- څجيز)سپلابو تونيک syllabic& tonic(دی، له ښايسته ډېر مهاله راخپله کړې وه. د ژبپوهنې او ادبپوهنې د شاګرد او بيا ښوونکي په توګه له نيمې پېړۍ راهيسې په دې هڅه او تلوسه کې وم چې د نوي پښتو ژبپوهنې د دودونې په لړ کې د پښتو پښويې)ګرامر(، وييپوهنې، کره ليکلارې، پښتو تاريخ...ترڅنګ د پښتو بدلمېچ)پښتو شعر څنګه جوړېږي؟(يو بنسټ هومره هم کېښوولای شم او په پای کې د نورو غونډې د دغې سکالو دوديزه کمبله هم را ونغاړم.

له لوړو ځانګېزو زده کړو څخه له راستنېدو سره مې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي په پښتو ځانګه کې وار له مخه د نويو ژبپوهنيزو لوستليکنو)لکچرونو(تيارونې او وړاندېينې ته متې راونغښتې. د هماغه ړومبني سمبستر په بهير کې دا برۍ را په برخه شو چې د دوا ړوغورو ځانګېزو پوهنو)ژبپوهنې او ادبپوهنې(تر منځ يو مهالوېشی انډول هومره پر ځانګه او چارواکو ومنلای شم، خو د))ادبي فنونو((په نامه چې د ژبې او ادب دکومې عربي آرې دوديزې ګډولې له رامنځته کېدو راهيسې پر ځانګه هغسې واکمنه وه. په ځانګړې ډول مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خليل بن احمد عربي عروضي يا متريک سېستم پر پښتو شعر تپل راته نور هماغسې بې سروبوله زباد شوي ول، لکه عربي صرف و نحوه چې د پښنوېي)گرامر(په نامه له دوه دوه نيم سلو کلونو راهيسې پر ټوليزه پښتو راتپل شوې وه.

هرگوره، يوڅه وخت و زغم يې غوښت، ټول پر دې بسياکړم، هماغسې چې پښنويه)گرامر(له اړوندي ژبې څخه را ايستل کېږي، دغسې يې بدلمېچ هم له شعري پانگې څخه راايستل کېداى شي. له 1360ل. را وروسته چې د پښنوېي لسکلنو ازماينښتي لوستونو ته کتابي بڼه هومره ورکړه، داکابو مې ومونده چې د پښتو بدلمېچ خو کلن يادښتونه)دېتا(سره را و اوډم. زما دغه هڅه هله زياته گړندۍ شوه چې استاد رشاد کورناستی شو او له ځانگې سره يې د همکارۍ لړۍ هم نوره و شلېده. له دې سره سره د پښتو ماسټري پروگرام هم رامنځته شو او په کار وه چې له نوي مېتودولوجۍ سره سمه پکې ژبپوهنه او ادبپوهنه، او په ترځ کې شعرپوهنه هم تدريس شي.

د بل هر لوستليکي)تکسبوک(غوندې کلونه وروسته پر دې بريالی شوم، په دغه تړاو هم وړاندې کړيو لوستونو ته کتابي جوله ورکړم او تر پورتني نامه لاندې يې چاپ ته وسپارم. که څه هم دا کار زما له لومړنيو هاندو هڅو گډل کېده او د پښتو د يوه پرله غښتي کره بدلمېچ تمه تري گرانه وه، د نويو کالبونو، جوليزو څپلونو او بيا ژب- ښکلاييزو او ژب- انديزو لارو رودو سپړاوې او څرگنداوې، خو په هره توگه يوه څېرمه برخه رانغښتله، خو بيايې هم د ډېرو نوښت مينو ځوانو شاعرانو پر مخ يې نوي او ارت و بېرت څنډونه)افقونه(پرانېستل.

دا خبره چې د پوهنځي له زده کړو راهيسې راته د))پښتو بدلمېچ((اند توگه پيدا شوې وه، انگېزه يې پر ۱۳۴۰ د پښتو ځانگې په مهالنۍ))ورمه((کې د شوروي نوميالي پښتو پوهاند نيکولاى دووريانکوف خپره شوې ليکنه))شعرپوهه او غږپوهه poetics& phonetics((وه. له دغې ليکنې څخه د ليکوال موخه داوه چې پښتو غږپوهه او شعرپوهه سره نه شلېدونکې تړاو لري او په دې ډول يې بدلمېچ دعربي عروضو پرځاى د نورو ډېرو هندواروپايي هغو په څېر د خپلې غږپوهې په رڼاکې پر څپېز- څجېز)سېلابو تونيک(بنسټ رامنځته کېداى شي.

هرگوره، اروپايي بدلمېچونه هم له لرغوني او سکولاستيک پېره نيولې، د منځنيو او کلاسيک پېر تر پايه د يوناني عروضي)مېتريک(سېستم تر گونډو لاندې ول. دغه سېستم، کټ مټ لکه عربي))مفاعيل((د درزې(سکښت- (مخبېلگو)patterns(ته ورته وو، د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای چې د اړوند ښاغلي يا اغلي کالي جامي له قدواندام سره سمې وسکښتي، قدواندام يې ور سکښتي او په دې چم ورسره خپله مخښلګه په وچ زور وربرابروي!

پارسي شعر هم په منځني آرياني پېر)۲۰۰ م ز- ۸۰۰ ز (پر ځپيز-خجيز ډول ټيکاو لاره چې درخت آسوريک، کرکوی اورتون او داسې نورې ګڼې پهلوي ښېلګې يې راخوندي شوې، خوله نوي پېر)اتمي زېږدي پېړۍ(او بيا يوولسمي پېړۍ راوروسته چې د عربي ترځنګه يې د دويمي اسلامي ژبې په توګه سر راپورته کړای شو، له يولړ ښېدوييو)استثناوو (سره د عربي متريک سېستم راخپلولو ته اړ وتله او هغه هم په دې چې غړيوهه يې ورسره څه ناڅه اړخ لګولای شي. د ساري په ډول يې د منځني پېر سر ښېواکوړۍ)ابتدا پر ساکن (يې له لاسه ورکړې چې پښتو يې پروړاندې د منځ- او پای ښېواکوړيو ترځنګ تر درو ښېواکو)کنسوننټو (پورې، لکه شخوند، سخوندر، خوله، خوړين... خوندي ساتلي او د دوو هغه يې، لکه پلاړ، تره، ورور، ترور، درېدل، کښېناستل، ځښل،خوړل، خپل، پردی، پښه، خپور، سپور، پسور، پسرلی، ږمنځ، خولې، خوله)عرق(، خوله يا خولی، ملا، ملاست، لمونځ، سترې، ستومان، شمېر... خو له شمېره وتي دي

په پښتو شعر کې لنډه، اوږده څپه او بيا ښېواکوړۍ لکه يو واوبلې څپه ارزول کېږي، حال دا چې په عربي او پارسي هغه کې دغه څومره ييز)کمي (آر ته ارزښت ورکول کېږي او لنډه او اوږده څپه سره توپير مومي؛ سر- او منځ ښېواکوړي خو پکې ګړسره شته نه، او وروستني هغه، لکه په شعر، شمع، سهو ... کې هر ښېواک او خپلواک د)زور، زېر، پېښ او تنوين (په ګډون جلا جلا ارزول کېږي او تقطيع کېږي. په دې ډول هغه دوديزوال چې د پښتو شعر پر مېتريک)عروضي (رغښت ښځايه او بې ګټې ټينګار کوي، د عربي))مفاعيلو ((د ټکي پرټکي پېښو په لړ کې)اعراب (هم پر پښتو دي راتپي، د ساري په توګه دوه فونيمي))اور= or (پر ځلورو توکو، په بله وينا، درو توريو)حروفو (او يوه حرکت)الف+ پېښ+و+ر (شمېري!

د دغو ډېري پلويانو او مينه والو پر وړاندې چې چېري يو نيم د زاړه پالو او دود پالو له مورچله سر رانېغ کړی، لامل او لاسوند يې))مدرسه يي ((زده کړې او بيامذهبي تنګ ويني او تعصب وو. خو له ښه مرغه يې تر ما وړاندې د)) يوې پښتو- کره پښتو ((او بيا))نوي اوازاد پښتو شعر((د غورځاوښو او پلويانو له غبرګونونو سره مخامخ شوي دي. زماپر يادښت))باختر ((نومي مهالنۍ يې يوازېنۍ مورچه وه چې ګرده لمبسه)دوسيه(يې راپسې راسپړلې وه. د))تکفير ((لپاره يې همدا پلمه بس وه چې))عربيزم ((او))اسلاميزم ((د يوې سکې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخه دي او ما يي))جلاوالي ((ته متيې رانغښتې: د نوي پښتو ژبپوهنې په رڼا کې مې د عربي))صرف و نحوې ((پرځای پښتو پښويه کښلې، ځلورګونې وييپانګه او نوي نومونپوهنه)ترمينالوجي (مې د عربي هغې ځايناستې کړې... او دا دی، اوس مې په عربي ادبي فنونو او بيا عروضو پسې راخښتې او د انګلېسي، روسي او نورو کافرانو لاره مې پر مخ اخېستې ده؟

ډېره پوچه او خنداوره ادعا يې بيا دا چې له))عربي عروضو ((پرته يې شعر، شعر نه باله او په دې ډول، زموږ زرګلن)ځپيز- خجيز (شعر لاځه چې نړيوال شاهکارونه يې هم له نشته برابرول !

چلوونکی يې چې کلونه وروسته)٢٠٠۵ په پسرلي کې (تر ځان بترو بنستپالو له باجوړه ترکابله راځغلولي وو او غوښتل يې د پښتو ژبې او ادب په ځانګه کې راته د شاګردی ګونډه ووهي، له ډېری پښېمانۍ راته پرګونډو شو، ما پرشا وټپاوه او همدومره مې پر غوږ وواهه))همدا چې ته رښتينی))پښتون مسلمان ((شوې، نوره مو تر منځ بله کومه تربګني نشته ! ((
په وروستي سفر کې يې يو ځوان ليکوال د دويم چاپ لپاره د لومړي هغه تيار او ډلی پروف د کتنې لپاره راکړ، خو ما په دې لاسوند چې زه له لوښې سره سم د نورو کتابو په څېر دا هم بايد تر بشپړونې او کرونې تېر کړم او هله يې چاپ ته وروسپارم. نو له پرله پسې څېړنيزو بوختياوو له کبله مې ايله بيله له درېيم سفر سره، پوره د دوو کلو په واټن هغه ژمنه ور ترسره کړه او دغه اوسنې چاپ و خپراوي کېدون وموند. هيله من يم، د ګرانو مينه والو تنده لاښه ترا ماته کړای شي او د نو مهالي پښتو پوهې او فرهنګ نتيالیو)منکرو (ته د تربګنۍ پلمه نوره پرلاس ور نه شي !

له دغو ستغو سپورو خپله خبره بياهم راغبرګوم، هماغسې چې د نورو ژبنيو ټولنو په لړ کې پارسي او عربي شعر د نومهالي جهاني سيالۍ له مخې نوي)ازاد، سپين، ناپېيلي (کالبونه او ژانرونه پرله پسې راخپلوي، نو پښتو دا هم د دغې سيالۍ پر وړاندې بې توپيره پاتېدای نه شي. له پخوانو دوديزو ژانرونو څخه هم يوازې نوي غزل پښې راټينګې کړې او))دوديز ((قافيوال شعر تش هماغو))دوديزو ((شاعرانو، په بله وينا ،))ناظمانو ((ته پاتې دي.

د پښتو شعر په تړاو پر هنري جوله زموږ بې کچه ټينګار هم له دې سرچينه اخلي چې له دغه پلوه له نورو نړيوالو او بيا نژدې تربورانو سره هېڅکله د سيالۍ جوګه شوي نه يو او همدا نن سبا يې په غړولو سترګو ګورو چې په پښتو کې پر))شعر ((باندې د))نظم ((پله ډېره درنه ده. ښايي، د دې يو لامل هم دا اوسي چې پښتو نظم له خپل آر))ځپيز- خجيز ((رغښت سره دومره خواري نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي هن، که څوک قافیه وال، په تېره غزلبول وکړای شي، د قافیې او ردیف په زندان کې دننه دننه اوسنی پښتو شعر له کرغېړنتیا او ځوړتیا)ابتذال او انحطاط(څخه را و ژغورلای شي، موږ به هېڅکله ورته د ازاد یا سپین شعر مورچل و نه نیسو.

مګر په کړن کې په غړولو سترګو ګورو چې اوسنی غزل یا د اقتفأ او تقلید په ګردلو کې راښکېل دی او یاهم د نوښتګرانه شعر په نامه د رټلي او نتلي)هندي- پارسي (فورمالېزم او اېکسپرېشنېزم بلهاري دی. له دي لامله موږ بیاهم د رښتیني نوښتګرانه)) ژب - ښکلاییز او ژب - اندیز ((غزل تر څنګ د ازاد او سپین شعر پر راخپلولو او دودولو ټینګارکوو او پر سیمه وال او نړیوال کچ د پښتو شعر د سیالۍ شونتیاته لاره هواروو !

له پښتو ناظمانو او په تېره،))عروضي((پېښاوو وانو)مقلدانو(سره د پارسي)ملک الشعراء(بهار دا شعر خورا ښه اړخ لګوي:

شعر دانی چیست؟ مروارید از دریای عقل
شاعر، این افسونګری که این طرفه مروارید سفت
صنعت و سجع و قوافی هست نظم و نیست شعر
ای بسا ناظم که نظمش نیست الا حرف مفت
شعر آن باشد که خیزد از دل و جوشد به لب
باز در دلها نشیند هر کجا ګوشی شنفت
ای بسا شاعر که او در عمر خود نظمی نه ساخت
ای بسا ناظم که او در عمر خود شعری نګفت

په تو له شاعرانه مینه
پوهاند زیار
اکسفورډ، اکتوبر ۲۰۰۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- څپرکی
پښتو شعر هېڅکله عروضي سېستم زغملی او سهلی نه دی

له زاړه پښتو ادبي پېره بیا تر منځني پېره را پاتې شعرونه زیاتره، که په)و (ګړنیو کالبونو کې ویل شوي، که په پارسي یا عربي هغو کې، خپل تول و تال))څپیز- خجیز ((رنګ درلودلی دی، خو د دغو ژبو عروضي پېښې له منځني پېر او بیا ټیک له دېواني پېښو سره راپیلېږي او هغه هم د استاد مکنزي)۳۱۹ (په وینا په دې اندچې اړوند نظمي کالبونو یا څېلونو)بیت، غزل، قصیدې، رباعي، مربع، مثنوي، ترکیب بند ، ترجیع بند ، مستزاد... (او بیا قافیې او ردیف له راخپلولو سره یې بویه عروض او بحور هم راواخلي. په ټولیز ډول، راخپلونه د))اداپتېشن((د انډول په توګه د یوڅه د بشپړې او هوبهو راخېستنه نه بلل کېږي. په دې جاج و مانا ، هغه څه چې له پښتو سره یې اړخ لګاوه، ترې راواخېستل شول او عروض و بحور، نه.

د ارزاني او انصاري هڅې

همدا خبره وه چې تر لومړیو دېواني شاعرانو)ارزاني او انصاري(عروضي پېښې تر دربېم شاعر را ونه غځېدې.که نه هسې خو د دغو دواړو پیلامګرو شعر په ټوله مانا پر دغه تله دومره سم نه خېژي، لکه واخلې، دا لاندې بېلګې یې چې پر دربمه خجنه څپه پیلېږي، د ارزاني:

د یوه و حدت له اصله

د کثرت شول ډېر فروع

او د انصاري:

په وحدت له هره جوده بېګانه یم

په کثرت...د میرزا په خوله ویېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دغه روښاني شاعرانو راوروسته د منځني ادبي پېر پښتو شعر په څه ناڅه شپږو پېړيو کې د ياد شويو پارسي- عربي کالبونو يا ژانرونو، قافيو او رديفونو او بيا يې د هنري او فرهنګي اغېزو له را خپلولو سره سره په ټوليز ډول د اړوندو عروضو او بحورو د راخپلولو هڅه نوره نه ده شوې. په دې توګه، ډېرو نومياليو شاعرانو دا کابو مونډلې چې زيات زور پر ښکلاييز او انځوريز اړخ واچوي او په دې توګه پښتو شعر تر ښايسته ډېره بريده د دوه ګونو هندي او خوراساني پارسي سبکونو په سيالۍ سره چې له جغرافيايي- سياسي پلوه يې هم د اړوندو ټولواکمنيو ترمنځ ټيکاو درلود، په خپله))څپيزه - څجيزه((جامه او جوله کې په زړه پورې بشپړتيايي پړاوونه ووهي او تر نومهالي)معاصره(پېره يې راورسوي.

خوشا ل او څلور ډوله څجيز شعر

ستر خوشال له دې سره سره چې پر))عروضي شعر((د پخلي او ټينګار په توګه ميرزا ستايلی)له چانه په پښتو کې ما ميزان ليدلی نه دی- ميرزا په دا زبان که ويل کړي دي تللي(او پروړاندې يې درويزه غندلی)مخزن مې د اخون چې تمامي پر نظر کښېووت- په ده کې نه عروض شته، نه يې بحر ما ليدلی(، خو په کړن کې يې پخپله څپيز- څجيز تول و تال راسمبال کړی دی. که د پښتو شعر د))بندوبست((او))سيالوني((او بيا د څلورګونو وزنونو خبره او غوره کړې، موخه يې بياهم همدا څپيز- څجيز سېستم او ورسره ورسره د څج و اهنګ له مخې ياد شوي څلور ګوني بنسټيز وزنونه دي. لاسوند يې هم دا چې د زياترو پخوانيو او اوسنيو شاعرانو پر خلاف پر يوه يا دوو وزنونو بسياپاتې شوی نه دی. مانا دا چې په اګاهانه توګه يې د بېلابېلو شعري څېلونو)غزلو، دوبيزو، دربيزو، بوللو... (مسرې هم پر لومړي څج پيل کړې، هم پر دويمه، هم پر دربيمه او هم پر څلورمه. پر وړاندې يې نورو زيات زور پر دربيم اچولی او ډېر لږ يې پر لومړي، دويم او يا څلورم څج؛ نو په پوره باور، په دې لاندې شعر کې يې له))څو بحره((موخه همدا څلور ډوله دي:

پښتو ژبه ده مشکله، د دې بحر مونده نه شي

هم ما لره)يو (څو بحره، په ډېر منبود راغلي

د بوللې له دغه وروستي بيته يې دا خبره لا ښه ترا را ډاګيزه کېږي چې له))دويم څج((سره ويلې بولله يې))دوه بحره((بللی ده:

دوه بحره، دوه مطلع لري، که دا قصيده ګوري

زر يو اتيا کلونه، په صفر کې ما ويلي)پ ۲۵۴-۲۵۵(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم هېښنده ده چي په)و (ګړنیو څپلونو)لنډیو ، سروکیو ، لوبو ، بګتیو ، چاربیتو... (کي ان په نویو)←مونډیو ، نیم ازادو او ازادو (کي هم زیاتره د پخواني او اوسني شعر))دریم څپیز دود ((پېښې کېږي او تر څنګ یي لړوډ پر څلور څپیز هغه هم رادود شوی دی.

میا شرف او عروض یې

میاشرف د احمدشاهي پېر)۱۱۲۰-۱۱۸۲ لېږدي (لیکوال او شاعر چي عروض یې کښلي هم دي، خپل ډېری شعر یې پر پښتو کنده برابر کړی دی، لکه پر دویمه څپه دا پیل کړې لارغه یي)وقفه یي (څوارلس څپیزه بېلګه یې:

بېلتون نصیب زما دی، قدرت د کردګار دی

بندي په بند د هند یم، مولد مي ننګرهار دی

د عروضو یا بدلمېچ رساله یې استاد رښتین د))میاشرف عروض ((په نامه پر ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولني له لاري چاپ او خپره کړې ده.

ویل کېږي، تر میا شرف څه ناڅه یوه پېړۍ راوروسته عیسی هوتک خپل درست دېوان چي په شاوخوا ۱۲۷۰ س. کلو کي یي بشپړ کړی او دوه زرو بیتو ته رسي، عروضي بڼه لري.)هېوادمل: ۹۸،۱۳۷۵ مخ (؛ کېدای شي، دغه ویناوال له))عیسی اخونزاده ((سره ټکر شوی وي چي استاد رشاد یې اړوندي عروضي بېلګې را تدریس کړې وي !

استاد رشاد د انتیک عروضو سیستم په د فاع کي

استاد رشاد له دي سره سره چي څه ناڅه یې د))ادبي فنونو ((او بیا))عروضو او قافیې ((په چوکاټ کي د پښتو شعر د څپیز)هجایي (او بیا خجیز)تونیک (سېستم لړو ډېره منښته کړې، خو بیا یې هم، څه د تدریس او څه د لیکني او څېړني له لاري پر خپل زاړه، یا د ده په خپله نوم نه پر))انتیک ((سېستم ټینګ و ترینګ پاتي شوی او د ژوند تر پایه یې د هغه سخته دفاع کړې ده. په اوږد مهالي استادي بهیر کي یې له دولت لواني او میا شرف، خواجه محمد بنګښ، عبدالعلي اخونزاده رانیولې، تر بهایي جان او سمندر پوري هغه خورا پیکه او مصنوعي ډوله عروضي بېلګې بیا بیا رامخته کړې. په دي لړ کي د نیم ولسي شاعر بهايي جان)۱۳۱۳ق - ۱۳۵۱ش (هماغه))جزئیات ((را اخبستي او))کلیات ((یي چي پښتو تول و تال لري او د ټنګ ټکور بڼه ترا جوګه شوي، دومره پاموړ نه دي بللي. استاد د دغه راز))عروضي ((شعرونو په سکښت او تقطیع کي بیا هم دېته اړوتی چي یو لړ خپلواکو او بېواک)واوېل او کنسوننټ(تري، په یوه پلمه او بله پلمه له پامه وغورځوي؛ هرګوره د بېواکوړیزو)ابتدا پر ساکنو (وییونو له کارونګه خو پخپله اړوندو شاعرانو ډډه کړې، په بله وینا ، د هغو پرځای یې له عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پارسي وییونو کار اخیستی؛))قافیي کلمې ((او))ردیفونه ((یې خو لا څه کړې، څه کړې. دا چې پر لاس ورغلې بیلګې د پښتو آر و نړه))څپیز- خجیز ((شعر د سمندر یو څاڅکی هومره هم نه کېدې، نو دېته اړوتلی، چې د همدغه سپستم دننه دننه د نورو ادبي فنونو)بدیع، معاني و بیان، وزن و قافیې او عیوبو... (په رڼاکې پښتو شعرپوهنه پر مخ یوسي، هېښنده لا دا چې استاد پخپله هېڅکله د یوې داسې شعري بېلګې د کښنې کومه هڅه نه ده کړې!

په رسنیز او څېړنیز بهیرکې یې هم پر ورته بېلګو شخوند وهلی، د بې شمېرو رسنیزو لیکنو ترڅنګ یې د خپلواکو څېړنیزو اثارو په لړ کې یوازې د))قافیي عیوبو ((د لوستونو، په بله وینا، لیکنو څېړنو ټولګه تر دوه نیم زرو مخونو وراوړولې ده. بیاهم دا یو غنیمت دی چې نومهالې زده کړه وال او فرهنګیال زامن یې د رامنځته کړې))رشاد فرهنګي ټولنې ((له لارې دغه او داسې نور دودیز، خو له تاریخي- فرهنګي پلوه خورا ارزښتمن اثار پرله پسې چاپ او خپراوي ته ور سپاري.

[اخځ: وږمه ۲-۳یمه ګڼه، ۲۱-۲۲ مخونه، کال ۱۳۳۸ او مخامخ خبرې اترې او مرکې]

استاد رشاد خو په هره توګه د نورو ګڼو تاریخي، فرهنګي او ټولنیزو اثارو او شاعرۍ له پلوه شپږم ستورۍ بلل کېږي، خو هملارې یې))سمندر ((تر ده هم د انتیک سپستم زیات هوډیالی او ورسره ورسره پخپله هم))انتیک ((پاتې شوی دی. سمندر، نه د لیکنو څېړنو له پلوه له نورو دودیزو لیکونکیو او څېړونکیو سره د پرتلې وړ دی او نه ورسره د شعروشاعرۍ له پلوه. په ټول ژوندکې یې یوازې د زرګونو زرګونو بې رنګ و خونده نظمونو ترڅنګه چېرې د نابرۍ له مخې یکې یوه بېلګه))د اېلم خوګه ((، هغه هم د څپیز- خجیز د رغښت له برکته ویلې او په دې سره یې د ملک الشعرا بهار په خبره)← سریزه (کې یوه کوښتوتې استثنأ راوستې ده:

))...ای بسا شاعر که او در عمر خود نظمی نه ساخت

ای بسا ناظم که او در عمر خود شعری نګفت ((

داچې د بېلارې یې ګودره سمندر یوه نیمه عروضي ترانه، لکه))درون پښتون ((پر غوږو بده نه لګي، د یونیم))پرایوټ سکول ((تنکیو بولونکو ماشومانو دخوږ غږۍ او ورسره ورسره د تنګ ټکور شاهکاري ده. ښایي، دا نادوده یې چې په))ترخه- ((یا یې په خپله نومونه))خوږه شپېلۍ ((، له امیر کروړه تر امیر حمزه پورې پر درستو آر و او اصیلو او هنري پښتو هستونو کرښه یا چلیپا راکښنې ته را دانګلي، هرو مرو یې له ورپېښو ګرومونو)عقدو (څخه سرچینه اخیستې ده. ځکه له دومره بېخرته بوس بادونو سره چا په خروار لېتې کې هم حساب کړی نه وو؛ او استاد رشاد یې بیاهم))عروضي ببولالې ((ورستایلې دي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد په یوه ځانګیزه لیکنه کې بیا خپله ګروهه نبه ترا ډاګیزه کړې او د پښتو شعر د عروضي جوړښت په تړاو یې د))پښتو او عروضي سیستمونه ((تر سرلیک لاندې له لرغوني))یوناني ((پېرا او بیا زموږ له تېرمهاله تر وسمهاله پوله تاریخچه را خبستې ده:

))... انتیک سیستم غالباً د عربي عروضو پر لاره دلته رارسېدلی او خپور شوی دی. پښتو که څه هم انتیک سیستم یې پر نظم باندې له یوه مخه غبږه نه ده راګرځولې، مګر ځینې پښتانه شاعران داسې هم پیدا شوي دي چې درې نیم سوه کاله پخوا یې لا له دغه سیستمه سره سم نظمونه پېیلي دي. سمندر صاحب لیکي چې په پښتو کې د هېڅ یوه تېرشوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون په تله برابر نه دی.)خوږه شپېلۍ (

خو ما چې څومره تحقیق کړی دی، د انتیک سیستم نظمونه په پښتو کې نژدې څلورسوه کاله سابقه لري، مثلاً د عبدالعلي اخونزاده کاکړ)۱۲۹۹-۱۳۲۵ هجري(نظمونه له هغوی نه دوه سوه کاله مخکې د شرف شاعر)۱۱۲۰-۱۱۸۶هجري(او له هغې نه مخکې د دولت لواڼي)چې ژوند یې تر ۱۰۸۵ هجري یقیني دی(، دولت پخپله وایي:

دا وزن دی صحیح پر وکړه نظر
فاعلاتن مفاعلن فعلن

تر اوسه پورې په شپږو عربي بحرونو برابر نظمونه موندل شوي دي:

۱هجز، لکه عبدالعلي کاکړ:

عجب راځي له دې دهره په هر ساعت ستم پر ما...

۲ رمل، لکه شرف:

ای چې بلبل د عطا تل په چمن ستا که چغار...

۳ مضارع، لکه عبدالعلي کاکړ:

یار درومي او زه نه مرم هرګوره بې وفایم...

۴ خفیف، لکه دولت:

دا جهان دی په مثل بهار...

۵ رجز، لکه عبدالقادر:

مهر زما و خپل صنم مه شه زما له عمره کم...

۶ مدید ، لکه رحمان بابا:

سرزما سامان زما ، ځارشه تر جانان زما...

سمندر په خوږه شپېلۍ کې په لسو بحروکې نظمونه ویلي دي... ((

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد دويم))ځپيز ((سېستم سېلابيک يا هجايي معيار لومړى له خپل دوديز څېړندود سره سم راپېژني، خو د پښتو لپاره يې ورڼده نه بولي:
))...په دې کې د هجاوو په شمېر ټوټې کېښوى شي. د سېلابونو د اوږدوالي لنډوالي مراعات پکې نشته. په دې سېستم کې هغه هجا فشار لري چې تر وروستۍ هجا د مخه واقع وي او د مصرعې شپږمه يا اوومه هجا هم فشار لري)؟(. عبدالروف بېنوا پخپل ادبي فنون کې چې تقريبا شل کاله پخوا چاپ شوى دى، پښتو نظمونه سېلابي بللي دي. ښاغلي عبدالحليم اثر يې په پښتو ادب کې تاييد کړى دى. ړومبى يې زه هم ملګرى وم، خو اوس نه يم...((.

د رد د زباد لپاره يې د خوشال او پيرمحمد کاکړ هغه بيتونه رامخته کړي، چې ځپيز کمى زياتى يا ناندولي لري، خو خجيز نه، لکه د خوشال دا بيت
چې د ننګ او د ناموس اندوه يې نه وي)١٢(
د هغه سړي به نه وي احترام)١١(
او پر دې ناخبر يا هم ناګار، چې د پښتو ځپيز- خجيز قانون له مخې په خجپاى پيل شوي شعر کې پښبليزې مسرې تر ناپښبليزو هغو يوه يوه ځپه کمې راځي)د پوره پوهاوي لپاره: ← ځپيز کمى زياتى، شپږم ځپرکى(

تر دويم)هجايي معيار(وروسته د دربيم)تونيک يا فشاري سيستم(چې د پښتو زباد شوى سېستم دى او ورسره د نه جوړجاړي)نه موافقت(پلمه يې هم تر ګناه بتره ده:
))تونيک يا فشاري سيستم چې فشارونه په يو راز وي. که سېلابونه فرق ولري خير دى. په پښتو ادب کې د دې مثال په دې کې په کارده چې د سېلابونو شمېر هم يو وي او د فشارونو هم. د فشارونو موقعيتونه هم بايد ټاکلي او سره مقابل وي. دا سيستم د پښتو ژبې له جوړښت سره مطابقت خوري. په دې کې مصطلحات هم هغه د انتيک سيستم استعمالېږي. صرف اوږده هجايي په فشاري هجا اړولې ده او لنډه په بې فشاره)؟(. د پښتو له دې سيستم سره توافق ړومبى عبدالحى حبيبي صاحب ذکر کړى وو. جارج مارګنسترن او ډاکتر مکنزي هم په دغه رايه دي. يو روسي پښتو پوهاند نيکولاى امکنرويچ دوريانکوف هم دغه رايه لري او سراولف کېرو هم د مکنزي په تقليد دا رايه اختيار کړې ده. زه هم دې ته د پښتو نظم طبيعي سيستم وايم، خو د فشاري موقعيتونو په ټاکلو کې له مستشرقينو سره موافق نه يم. (()الفت هماغه ګڼه(

د پښتو شعر پر ميتريک)عروضي(تول وتال باندې د استاد رشاد ګروهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردي بريده تېنګه او ترينګه پاتې شوې چې ورسره ان د ازاد شعر د اړوندۍ هڅه يې هم کړې ده. د يوې سريزې په ترځ کې يې د ازاد شعر پر وړاندې له نابانديوالي سره سره، هغه هم ښايي د دوستۍ په پار د لېوال))هوسۍ ((نندارمې له ازاد شعره داسې مسرې را چاڼلې چې د نابرۍ له مخې يې ځکې نه ښواکوړې)کلستړونه (، لکه))سخوندر، شخوند ((راغلې او نه يې ځکې لنډې-اوږدې څپې، لکه)اړ (او)خورين (غاړه غړۍ شوې، نو د)فاعلاتن (پر رکنونو يې سکښتلې)تقطيع کړې (دي.)غفور لېوال، هوسۍ،۱۳۷۸ل (

دا پوره راډاګيزه کېږي چې استاد غوښتل، په هره بيه وي، د پښتو شعر د ميتريک))عروضي ((ليدتوګې سختسرانه دفاع وکړي،))پويټيکس- فونټيکس ((علمي دايلېکتيکي تراو کورټ و سکوټ ناليدلی وښيي او د دې لپاره په ټوله ناړامۍ))استثناء ((پر))قاعده ((بدله کاندي!

د پېنځو ستورو په ګډون د ګردو دوديزو پوهانو په منځ کې استاد رشاد يوځانګړی او استثنايي))**pedantic or hegemonic**((لوښه او عادت درلودل او همښنۍ هڅه يې دا وه چې له عادي خبرو اترو نيولې، تر علمي بحثونو او بيا ليکنو ښېړنو پورې په خورا پسته، خوږه او فصيحه ژبه د غتو غتو عربي او غربي وييونو، نومونو)ترمونو (، اقتباسونو، نقل قولونو او روايتونو په وړاندېينه شاګردان، مينه وال او بيا کورني او بهرني پښتو پوهان، هغه هم ژبپوهان هم ترخپل جادويي اغېز لاندې راولي او لا ويې نتګوي!

دا ليدتوګه يې هم د))انتيک عروضي سېستم ((هومره زرګونه کلونه زړه ده چې ژبه او ژبپوهنه د ادب يوه برخه ګڼي. د ساري په ډول په همدغه ليکنه کې غږونه، څپه، څج، ويی ياکلمه... د خپلې))انتيکو ادبي فنونو ((د مقولو په توګه راخرګندوي. دا به پرځای پرېږدو چې))پويټيکس ((ياشعري رغاونه له آروبنسټه د))فونټيکس ((يا غږ پوهنې زېږنده او سکالو)موضوع (ده، نه د دوديزو ادبپوهنې)ادبي فنونو (او نه د اوسنۍ علمي ادبپوهنې. هرګوره، يوازې ادب، هغه هم د يو))ژبني هنر ((په ټولمنلې نومونه د))ادبپوهنې ((سکالو يا موضوع ده!

ادبي فنونو د))معاني ((په ګډون زياته برخه هم لږ تر لږه تر يوې نيمې پېړۍ راهيسې له اړوندو نومونو او مقولو سره په نوي ژبپوهنه اړه موندلې او پاتې هغه يې په نوي ادبپوهنه. د معاني بيا يوه برخه په ماناپوهنه)سېمانټيکس (او پاتې يې له))بيان ((سره يوځای په سبکپوهنه)ستايلېستيک (او ويناپوهنه)رېټاريک (اړه پيدا کړې ده. هرګوره، د شعر ادب او نورو هنرونو په اوبجه کې د سبک)ستايل (نومونه)ترم (ځانته جلا آرونه او پېژند ښې لري. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کېله موږ د ژبې د آر و معیار په تړاو))لیکلار ((نومونه رامنځته کړې، لکه څنګه چې زموږ د پوهنځي د ژبپوهنې تکړه ماستر مولاجان تنیوال په یوه ژباړه)الفت شپاړسمه ګڼه(او همدا رنګه وتلي لیکوال عبدالمالک همت یې په یوه لیکنه)ښکلا ۲۲ ګڼه(کې پوره رڼاوی کړې دی. په دغه تړاو د لانګندوین)۲۱مخ(په خبره کله داسې هم پېښېږي چې یوه غونډله یا ځرګندونه له پښتو یېز پلوه سمه او ډول شوې وي، خو د لېلې او لیکلارې له پلوه دومره خوندوره نه وي، نو کېدای شي، د یوه بلونج)بدیل(لټه یې وکړو.

اوس بیرته استاد رشاد لیدتوګې ته راستنېږو او هغه دا چې هېڅکله یې د آرې څانګې))ادبي فنونو ((او په دې لړ کې د پښتو شعر د عروضیوالي په تړاو چاته په اسانه تن نه دی ورکړی او تر))طبیعي سیستم ((یې هماغه دوه نیم زرکلن او بیا یونیم زرکلن))مصنوعي ((هغه په وچ زور پر پښتو خوارکۍ تپلی او زغملی دی. اړونده تاریخچه یې هم له لاتیني نومونو سره د دوریانکوف له هماغې پښتو لیکنې ځخه بې اخځ ښوونې راخېستې چې پر ۱۳۴۰)۱۳۴۱ل(کال د ادبیاتو پوهنځي په پښتو مهالنۍ))وږمه((کې خپره شوې اولیکوال په سریزه او د همدې ځېرکې په پیل کې د دې کتاب د کښنې ترټولو غوره انګېزه بللې ده.

دا چې زموږ د ادبي فنونو استاد لومړی پلا))حروف ((پر))ږغونه ((اړولي، په پوره دک و دلیل زما مخامخ جروبحث او بیا د همدې کتاب د لومړي چاپ)۱۳۲۹ل(ورته انګېزه شوې؛ د ځلور ځپیزو رکنو او بیا دننه دننه د خج د ځلور ګونو دریځونو او په ځانګړې ډول د دوو خجونو ترمنځ درې ځپیز واټن په رسمیت پېژندنه یې هم همداسې درواخله.
پر))ږغونو ((یې د))حروفو ((اړونې بېلګه، هرګوره، د پورتنۍ لیکنې په سرکې راغلې ده:
))د خواجه نصیر طوسي)۵۹۷-۶۷۲ق(د نظم ړومبني اجزأ متحرک او ساکن ږغونه دي. دا نظریه ټول مني... ((. د اروانباد طوسي اروا به هم هېښنه پاتې شوې وي چې زما))حروف ((څنګه پر))ږغونه ((اوښتې دي!
له دې سره استاد ته په کار وه،))ساکن و متحرک ((یې هم ورسره **update**
کړې وای او پر))کنسوننټو واوېل ((او یا هم پر))ترلې او وازه ځپه ((یې ور اړولې وای.
دا به پرځای پرېږدو چې غږونه او ځپې له آر و بنسټه نامانیز ژبني توکي یا یوونونه)واحدونه(دي. شعر د ژبې له رغېدلو مانیزو)وییونو، کلمو(، لاځه چې، لکه پخپله پښویه)ګرامر(، له بشپړو ژبنیو توکو)غونډلو، جملو(راپیلوي او بیا هله د وییونو، ځپو او بیا غږونو له اوډنې، وېشنې او سکښتنې سره کار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما شل کاله له مخه د خپل بدلمېچ تر لومړي خپراوي کلونه کلونه وړاندې د خپلو هاندوهڅو ، په تېره د لوستتوکيو)درسي موادو (د تيارونې په بهير کې دا هم رابرسېره کړې وه چې د پښتو شعر درېګونې)وګړنې، ادبي او ازاد (ډولونه، يو څپيز- څجيز سېستم لري او هغه دا چې د کوشنيترين شعري يوون)مسرې (له هرو څلورو څپو څخه يوه څجنه راځي. مانا دا چې د مسرې يا ړومبۍ څپه څجنه ´---وي، يا دويمه -´--، يا درېيمه --´-او يا هم څلورمه---´-.

په دې ډول دغه څلور څلورڅجنې څپې د ناشننورو غونډونو)رکنونو (بنې لري، په بله وينا ، هره مسره په آر و پرنسيپ کې له همداسې غونډونو رغېدنه او شننه مومي او که په پای کې يې تر څلورو کمې، ياني يوه، دوه يا درې څپې راشي، د ناڅجن نيمګړي غونډ په توګه د اړوندې مسرې ټاکلې څومره ييز))څپيز ((انډول پرځای کوي او ورسره کېدای شي، د پښبلي)قافيې (يا لړ)رديف (په رغاونه کې برخه واخلي. هر ګوره، په)← ازاد شعر (کې يوه مسره يا ټوټه تر دوه)فونيمي (څجنې يا ناڅجنې څپې هم لنډون مومي چې هممهال د يوه وييي او غونډلي کار هم ورکوي، لکه: هو ، نه،)اخ، وه، وي... ! (او نور.

مکنزي د پيلامګر په توګه

لکه په پخواني چاپ او د اوسني دې په سريزه کې چې يادونه شوې، که څه هم ماته وار له مخه د نيکولای دووريانکوف ليکنه پرلاس راغلې او د الهام سرچينه او مخبېلګه شوې وه او د استاد دانيل مکنزي د ۱۹۵۸ زېږدي کال هغه ۴۵ کاله وروسته ، هغه هم انګليستان ته له را کډوالېدو سره د ۱۹۹۳کال او بيا ۱۹۹۸ کره کړې بڼه را تر لاسه شوه. دغه استاد ، په خپله اتلس مخيزه څېړنه کې، بې له دې چې د دووريانکوف په خبر يې په نومېرلې توګه د پښتو))غږپوهې ((او))شعرپوهې ((تر منځ نه شلېدونکې)ديالکتيکي (تړاو ته ګوته و نيسي. استاد مکنزي ماته دهغې زړې ليکنې تازه بشپړه کړې، کره کړې او غځولې بڼه د ۱۹۹۸ په مني کې له هغې ژمني سره سمه اکسفورډ ته را ولېږله چې څو مياشتې له مخه يې په خپل کور)انګليسي، ويلس (کې، تر اړوندو اوږدو جرو بحثونو وروسته را سره کړې وه. ما هم ترې پر خپل وار د خپل بدلمېچ د نوې خپرونې)اېډېشن (په کرونه او بشپړونه کې پوره ګټه واخېسته. په دې مانا چې له پخوانۍ هغې سره يې کورټ و سکوټ توپير لري.

د لندن پوهنتون دغه نوميالي آريانپوهاند او پښتو پوهاند په خپله ليکنه)rev.1998 (Pashto Verse (کې د ځينو پښتنو ليکوالو دا هڅې بېځايه او ناسمې)misnomer (بللې چې په عربي- پارسي کالبونو)بيت، رباعي قصيدې، مثنوې.. (کې ويل شوې ليکنې او))ديواني ((شعرونه، په مېتريک)عروضي (ډله کې وشمېرې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده پخپله، که څه هم وار له مخه پښتو شعر))څپيز ((بللی، خو په کړن کې يې د ګڼو دېواني او ولسي بېلګو په سکنښت ياتقطيع)scansion(سره بشپړ))څپيز- څجيز ((سېستم پر کار اچولی دی. د مسرو دننه ويېخج يې په وازه څجنبنه)□_(او شعري)مسره ييز (څج يې په ترلي هغې)_´ (په ګوته کړی دی. دغه راز يې د څپې ځومره ييزوالی يا کميت)اوږدوالی او لنډوالی ((په پښتو شعر کې بې نقشه يا بې ارزه)irrelevant(بللی او موخه يې څپيز شمېر نه دی. ورته څبره ما د عروضي او څپيز- څجيز سېستم د توپير په تړاو، د خپل کتاب د لومړي چاپ په)۱۲مخ(او د اوسني چاپ په دربيم او پينځم څپرکي کې د پارسي شعر او همدارنګه د))څپې ((په تړاو کړې ده.

مکنزي د پښتو ولسي يا)و (ګړنی شعر دا دوه ګونی وېش زموږ تر څېړونکيو)لکه د پښتني سندرو هغه (په پوره کره تخنيکي ډول را پر ګوته کړی دی:

))وګړنی شعر پر دوو ټوليو)کټېګوريو (وېشل کېږي. يو هغه سملاسي)في البديهه (لنډي نغمې دي چې د کار پر وخت، پر لاره او يا هم له ملي اتڼ سره بولل کېږي، د وګړني شعر دا برخه زياته آره او رښتينې بللای شو ؛ زيات دوديز رنګ لري او ښېنومه ده.

)دويمه ټولۍ (چې ويونکي يې څرګند او د ځانګيزو سندرغاړو له خوا بولل کېږي. خو اړينه نه ده چې همدوی يې جوړوونکي هم اوسي. په دې ډله کې غزل او چاربيتې راځي چې غزل يې ، هرګوره له ادبي هغه سره خورا ډېر توپير لري. (( )مکنزي ۳۲۰مخ(

دا هم زما له نه هېرېدونکو جلا وطنو يادونو او برياوو څخه وه چې تر لسيزو وروسته د ټولمنلي استاد مورګنستيرن له دغه پياوړي شاګرد او ځايناستي پښتو پوهاند سره مې شلېدلې اړيکې راټينګ شي او د ژوند په وروستيو ورځو شپوکې ورته يوځل بيا د شاګردۍ ګونډه ووهم. ده هم په دې پښتني- انګرېزي ولوله چې د خلوبښتکلني شاګردي- استادي دوستانه اړيکو او علمي همکاريو پور يې راپرې کړی وي، له خپلې مېرمنې سره په خپل نوي اخېستي کور))انګلسي، وېلس ((کې په څلورورځنۍ مېلمستيا د يوه پوهنځي هومره ګټه را ورسوله او دا کابو يې را په برخه کړه چې د پښتو شعري سېستم په ګډون ور سره له پښنويې را نيولې، تر آرپوهې پورې د پښتو ژبپوهنې ډېرې ناسپړلې غوټې پرانېزم.

د نجيب منلي ونډه

دا هسې يوه نابېرې يا))توارد ((وو چې زموږ فرانسمپشتي اديبوه ليکوال او څېړنوال نجيب منلي د استاد مکنزي د ۱۹۵۸ ليکنې په رڼاکې له ما سره څه ناڅه همماهال، پر 1987 ز. کال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه وېړه فرانسي لیکنه {Najib Manalai; Métrique du Pashto in Cahires de poétique comparée Nº 15, Octobre 1987 ; pp. 103-153.} کې د پښتو شعر د ورته)څپیز- څجیز(سبستم پخلی کړی او د هغه استاد پر پلیونی، یاهم په خپل نوښت یې دګنو ادبي او ولسي بېلګو په ترڅ کې پر کار اچولی دی.

زه یې له دغې لیکنې متې دوه درې کاله وړاندې خبر کړم او سم له سمونې یې هماغه آره فرانسي بڼه له پاریسه راولېږله، خو دا چې پر فرانسي زما سر نه خلاصېده، نو دا دی، په پښتو لنډیز یې هم وپاسللم او له کابله یې رابرېښلیک کړ چې ګران مینه وال به یې بیاهم هماغه غوراوی تر کتنې لاندې ونیسي.

ګران منلي خپله لیکنه له دې تاریخي شالید سره راپیل کړې ده:

))د شپاړسمې پېړۍ په پای کې د پیر روښان)۱۵۲۴ – ۱۵۷۹ز(د سیاسي - مذهبي پاڅون د پښتو ژبې یو پراخ ادبي فعالیت پیلامه ده. پر دغه مهال د پښتنو سیمه د دوو پارسي ژبو امپراتوریو ترمینځ وېشل شوې وه چې لویدیځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختیځ ته د هند د مغلو قدرت وو. په دغه فرهنګي چاپېریال کې پښتنو شاعرانو او لیکوالو په پراخه پیمانه له پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کې، هم د مفاهیمو په برخه کې پراخې اخېستنې وکړې چې کله ناکله یې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړی دی. د دې اخېستنو په ترڅ کې شاعرانو د پښتو شعر اصلي، معمولي بڼې پرېښودې او هڅه یې وکړه چې پرځای یې د عربي- پارسي عروض خپل کاندي، خو عملاً په دې برخه کې ډېر بریالي نه ول...

په هرډول که د))توارد ((خبره هم شي، تر درویش دراني یې له ماسره ډېر راځي. هغه هم یوازې په دې هم نه، چې د استاد مکنزي لیکنه یې مخببلګه شوې، بلکې خپلې رسمي ځانګې)ادبپوهنې(او اړوندو څېړنو او ژباړنو هم ورسره پوره مرسته کړې؛ شعر و شاعري خو ورسره د دراني هم شریکه ده. او دا چې ډېرې شننې او سپړنې یې زما له هغو سره په بنسټیز ډول توپیر نه لري، نو یوازې هماغه اړین ټکي یې له لوستونکیو سره شریکوم.

داخبره))...پښتانه شاعران او څېړونکي پردغه ستونزه پتېه خوله پاتې شوي دي. که څه هم، کېدای شي چې د پښتو د عروضو ځینې لاربنودونه جوړ شوي وي، خو ... ((یې خو وار له مخه ځواب شوې او هغه داچې که موږ دا درې پښتانه یو له بله سره خبر نه وو او په بهرنیو کې له استاد مکنزي څخه هم یوازې همدی خبر وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرګوره، د استاد مکنزي له لیکنې د ورپیدا شویو پوښتنو لامل یې هم دا دی چې ده یې هماغه د ۱۹۵۸ کال لیکنه مخبېلګه کړې وه او وروستنۍ بشپړه او کره بڼه یې پر لاس نه وه ورغلې. د هغو پوښتنو لومړۍ بېلګه دا ده:

))د.ن. مک کینزي ... د پښتو شعر آهنګ یا ریتم د هجاوو له کمیت)لنډوالي او اوږدوالس(سره نه، بلکې د خجیزې لړۍ له نظم سره تړلی دی. خو ښاغلی مک کینزي د خپل نظر جزییات نه څېړي او د څو مثالونو په ورکولو یې بسنه کړې ده. ما ته د ښاغلي مک کینزي د ملاحظاتو په سم والي کې کوم شک نه وو راپاتې، نو ومې غوښتل چې لږ ژور تحلیل یې وکړم او د پښتو شعر پر دواړو اړخونو)یاني ولسي شعر او دیواني شعر(یې تطبیق کړم.((

په دې لړ کې یې، لکه څنګه یې چې ما له مخه په اړونده ونډه کې یادونه وکړه، ده د ولسي او ادبي یا دیواني شعر د ښنې په ترڅ کې د مسرو دننه وییخج په واږه خجنبنه)□_(او شعري خج په تړلي هغې)_´ (سره په ګوته کړې دی. همدا راز یې د څپې څومره بېزوالی)اوږدوالی او لنډوالی(یې(کټ مټ لکه ما) په پښتو شعر کې بې نقشه یا نااړزی)irrelevant(بللی او موخه یې څپیز شمېر نه دی. هن که په زړه لیکنه کې یې د یوه ټاکلي شعري څپل د مسرو ترمنځ څپیزه ناندوڼې هم موخه اوسي، دا هم څه بېځایه خبره نه ده او هغه دا چې تر درو څپو لاندې باندېوالی، تول و تال یا اهنګ)ریتم(دومره نه ویجاړوي. او په دې کې ښاغلی منلی هم له موږ دواړو سره همانند دی چې ترڅپې، خج زیات ټاکنده نقش لري. ما پخپله تر هغې پخواچې د استاد لیکنه پر لاس راشي، د خپل بدلمیچ په لومړي چاپ او دویم چاپ کې، یوځل د عروضي او څپیز سېستم د توپیر او بیا د څپې د بېلابېلو ډولونو په تړاو) دغه راز څرګندونې راغبرګې کړې او پوره بېلګې یې په همدې لومړي او بیا دویم، درېیم او پېنځم څېرکي کې وړاندې شوې دي.

د لیکنې په دویم مخ کې یې د))آهنګ((په تړاو دا الاندې نومونې)ترمونه(او څرګندونې با دومره څانګیزې او تخنیکي نه بریښي:

))د پښتو ژبې آهنګ د وینا د لړۍ د تونیکو سېلابونو پر نظم ولاړ دی. د آهنګ لپاره کولای شو چې یو)تیوریک فرضي واحد(!(تعریف کړو. دا فرضي واحد چې د ژبې په وییپوهنه(!(کې کوم خاص ارزښت نه لري، د سېلابو یوه لړۍ ده چې یو سېلاب یې تونیک وي)تونیک خج(!(ولري.((

څلورڅپیز- خجیز غونډ)رکن(چې ما د پښتو شعر د تولیز یوون)ریتمیک واحد(په توګه په دواړو چاپونو کې له بېلګو سره ښوولی، ښاغلی منلی یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

))تیوریک فرضي واحد ((او))خجیزه کړۍ stress group ((نوموي. خو د دې خبرې تر څنگ يې چې یوه څپه پکې خجنه وي، جوت او ټاکلی))څلور څپیز والی ((له پامه غورځوي او پر))دري سپلابي ((او))څلور سپلابي ((کړيو يې وېشي !
)په دې تړاو پوره سپړاوی بیاهم د کتاب په لومړي، دویم، درېیم او پېنځم څپرکي کې موندلای شي(.

مسره يې هم داسې پېژندلې ده:
))د پښتو شعر بنسټیز واحد مسره ده چې کم له کمه یوه خجیزه کړۍ لري او تر ټولو اوږده مسره څلور خجیزې کړۍ لري.)ځینو معاصرو شاعرانو او یو شمېر پخوانیو د خورا خام شعر خاوندو شاعرانو کله کله تردې اوږدې مسرې هم جوړې کړې دي، خو دا ډول شعرونه د گوتو په شمار دي او خاصه توجه نه غواړي(.((
دغلته بیا هم دا نه وایي چې هره))خجیزه کړۍ ((څو څپې را نغاړي؟
د مسرې او بېلابېلو ډولونو په اړه د دې کتاب په درېیم څپرکي کې پوره څرگندونې وړاندې شوي او دلته يې راغبرگول اړین نه برېښي؛ همداسې يې د استاد مکنزي لیکنه)۳۲۵-۳۲۷مخ(.
نورې پوښتنې يې هم زموږ د دواړو له خوا ځواب شوې، لکه د))نیم مسرې ((چې ما د استاد رشاد د نومونې))وقفه يې مسرې ((پر بنسټ))لارغه يې ((او))ماته مسره ((نوموڵې ده)زیار، درېیم څپرکی او استاد مکنزي۳۳۱- ۳۳۵ مخ(.

د درویش دراني برسېرونه
ښاغلي درویش دراني بیا د سوچه))توارد ((له مخې د یوه نوښتگر شاعر او انگرېزي ښوونکي په توگه څه ناڅه له ما سره هممهال ورته سېستم تر څېړنې او شننې لاندې نیولی. خو نژدې یوه لسیزه وروسته، هغه هم هله ځنې خبر شوم چې په پېښور پوهنتون کې مو سره لیده کاته وشول او کتابونه مو سره ادل بدل کړل که څه هم سم له لاسه راسره د هغه کتاب نشته، خو بیا يې هم له هماغي لومړنۍ ځغلنديې کتنې څخه دومره پر یاد راپاتې دي چې نه يې اړوندې څرگندونې دومره تخنیکي دي، او نه يې د خج)stress (له مخې د شعري ټوټو یا مسرو او ورسره د ټولیز شعري رغښت بنیادي څلورگونې ډولونه یا وزنونه پر گوته کړي ؛ ان تردې چې خجنې او ناخجنې څپې يې هم))قوي- ضعیفې ((بللې دي !

په پای کې دا یادونه هم اړینه بولم چې دغه بدلمیچ زماله موخې انگرېزي او وړاندوینې سره سم له لومړي خپراوي)1990 (راهیسې تر اوسه په دې شلکلن پېر کې خپل اغېز ښندلی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنتوني زده کړيالو په ګډون د بشپړ ډېري ځوان ادبي پښت له تاووده هرکلي سره مخامخ شوی، هغه هم له درو غورو لاملونو سره:
۱(په ناځانخبري ډول له کوشيني راهيسې د هر پښتانه او پښتني په ذهن و زړه کې د)و (ګړني شعر و ټنګ ټکور تول وتال، کټ مټ، لکه پښتو ژبه له پښويېزو دويونو)ګرامري قاعدو (سره ، وار له مخه ځای نيولی او زېرمه شوي، که نه څنګه به يې له يوه ټومب)تحريک (سره په هماغه تول و تال يوه ناره، لنډۍ، بدله... نابېره له خولې وتله او يا يې هم يومخيزه ولسي شاعري او سندرغاړي راخپلوله. او کله چې بيا له ليک و لوست او ښکلاييز خوب و ذوق سره په ادبي کچ له تېرمهالي دېواني او وسمهالي قافيوال او ازاد شعر په لاروی ورته زېږندويې ته مخ کوي، نو هماغه تول وتال، په بله وينا،))ځپيز- خجيز((رغښت ورسره راخپلوي او هماغه ځانته مخښلګه ګرځوي. له دې سره يوه نيم، لکه د وسمهالي ادبپوهنې زده کړيال او ځېړنوال په دې هڅه کې کېږي چې د هغه ناګاهانه کارولي يا کارول شوي رغښت پر لارو رودو او کچ و مېچ اګاهانه لاسبری پيدا کاندي، دا غوره او ګټوره نګېري چې همداسې يوه ښکارندويه لارښود ته مخه وکړي، نه يوه ناپېژندويه لارښود ته؛
۲(د تېر هغو په پرتله له عربي- پارسي ژبو او بيا يې دوديزو ادبي فنونو او په دې لړکې پېچلو عروضي او قافيې لارو دودو سره يې پرله پسې زياتېدونکی لرېوالی او نااېندېوالی؛
۳(سراسري ټولنيز خوځون او جلاوطني، نوې خبرتيايي)کمپيوټري (تېکنالوجۍ او ورسره د هېواد ، سيمې او نړۍ پر کچ د ترليو نومهالو فرهنګي او ادبي اغېزو او سياليو، له نوي او ازادې شاعرۍ سره ډېرېدونکې لېوالتيا او له دې سره ژب - ښکلاييزې جولې او ژب - انديزې منځپانګې او پيغام ته د هڅې او پاملرنې زياتېدنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ څپرکی
په خپله جوله کې د پښتو شعر
د سیالۍ هڅه

شعر د ژبني هنر ادب (په بېلابېلو ځېلونو کې تر ګردو لوړ تخیلي او زړه راکښونکی ځېل او د انسان د ښکلاییز خوب)ذوق (روزونکی او خوږبو-ونکی او بیا داسې ځېل دی چې په ټوله مانا یې د ناځانخبری)ناخودآګاه (ناسپړلي او زېرمه شوې هیلې او ارمانونه ځانخبري)شعوري (نړۍ ته راباسي او را پوخلا کوي یې. له دې چار و دندې سره د))شعر د شعر لپاره ((لید توګه رد بړې چې د تولیز هنر په تړاو یې د الماني ایډیالیست فیلسوف مانویل کانت(۱۷۲۴ - ۱۸۰۴) څخه یې سرچینه اخیستې ده. هغه هنر د ښکلا د پنځونې لپاره د انسان هاند و هڅه ، په بله وینا ، هنر د هنر لپاره باله. دغه اند توګه له هماغه راهیسې دا دوې- دوې نیمې پېړۍ پرله پسې تر سختو نیوکو لاندې راغلې او په کلکه رد شوې ده، په ځانګړې ډول د زیګموند فروید)ز ۱۸۵۶- ۱۹۳۹ (د روانشنیز)سایکاانالیستي (اند توګې له رامنځته کېدو راهیسې چې هنر د انسان په ناځانخبری)تحت ا لشعور (کې له تمبول شویو او زېرمه شویو هیلو او ارمانونو سرچینه اخلي. له دې سره یوازې د نوریز- ښکلاییزو ګرومونو)عقدو (خوږبونه،نه، بلکې د ټولنوټېزو)سوشل-اېکانومیکو (هغو هوارونه هم رانغاړي.
همدا خبره ده چې استاد پوهاندرحیم الهام)۱۳مخ(د کانت اند توګه له علمي پلوه ناسمه بولي او لیکي:
))...که هنر د ښکلا د تخلیق لپاره هڅه وي، هنر او ښکلا سره یو انډول کېږي او دا نتیجه ورڅخه حاصلېږي چې ګوندې د هنر غایه پخپله هنر دی((.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لندن مېشتي فلسفي ادبپوه اسماعيل خويي له خوا د شعر څه ناخه ښه ترا اوډلې او منلې پېژند))شعر په کره، کېښکلي او اهنگينه ژبه، د اند و واند ولوليز ترون دی = شعر گره خوردگی عاطفی انديشه و خيال است در زبان فشرده و آهنگين((او ورسره ترلې))ژب - ښکلاييز ((او))ژب - انديز ((دايلکتيک دا راجوتوي چي جوله)شکل(د))مخيُلّه وينا ((په توگه د شعر آر جاج او جوهر، په بله وينا)) ښکلاييز ارمان ((ته رښتيانه)تحقق(وربښي او ورسره ورسره انديزه منځپانگه او پيغام، په بله وينا)) ټولنيز ارمان ((هم رانغښتل کېږي. دا به ومنو چي شعر ته تر بل هرادبي ځبل)ژانره(تر ډېره د يوه نړه هنري ځبل په سترگه کتل کېږي، خو د هنري ارمان تر څنگ يې ټولنيز ارمان و پيغام هم له پامه غورځېدای نه شي. هرگوره، په دې توگه به، هغه شعر يو رښتينی شاهکار وي، بې له دې چي پکې رانغښتی ټولنيز ارمان او پيغام د چا ښکلاييز خوب)ذوق(و زمولي، هممهال يې منلوته ورچمتو هم کړای شي.

دا هم هېرول په کار نه دي چي گڼي پر))شعريت((باندې ټينگار دي، گړسره د))هنر د لپاره ((ټولی)مقوله(راخپله کاندي او بيا د همدې ليدتوگي پر بنسټ تر دې ښندي)مبالغې(پورې چي وايي:

))اصيل شعر متي تر دويم نړيوال جنگ را وروسته منځته راغلی دی ((! مانا داچي د زرگونو دانته وو، گويته وو، گارسياوو، هوگوو، پوشکينانو، بايرنانو، فر دو سيانو، خوشالانو... هستوني او پنځوني دي هېڅ پر هېڅ او هبر پر هبر وگڼل شي، او له دې سره پردې زباد شوي واقعيت هم سترگې پټې شي چي د شعر و ادب په گډون په گرده بشري پوهنيز- فرهنگي ډگر کي وسمهال د تېرمهال او وسترمهال تر منځ يو پول دی او له ړنگېدو سره يې هرڅه له منځه ځي !

له پاسنيو څرگندونو دا پايله اخېستل کېږي چي))شعريت((د))ژب - ښکلاييزي((جولي زېږنده دی او همدغه دوه اړخيزه جوله ده چي د))مخيُلّه وينا ((په توگه يې جاج او مفهوم وربشپړوي. دويم، يا دريم جوليز اړخ))رغاونيز تخنيک((د دغي))مخيُلّه وينا ((کوم اړين رغنده توک)متشکله جزء(نه گڼل کېږي او ان پخپله عربو چي شعري اډانه يې پرعروضي سبستم ټيکاو لري او ور اوډلي يې دي، د يادي شوي ټولی)مقولې(نوښتگر يې هم بللای شو. په دې ډول))وزن، قافيه، رديف((او ورسره نظمي کالبونه يا ژانرونه... هم د شعر له پېژند)تعريف(څخه اېستل کېږي. نو کوم تول وتال يا وزن، قافيه، رديف... چي نه يوازې عربو او مورِ، بلکې د نړۍ ډېريو ژبنيو ټولنو ورسره ترلي او رادود کړي دي، موخه يې))موسيقيت((دی، نه))شعريت((!

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرګوره، نن سبا دغه موخه هم نوره په کرِن کې خرخشنه شوې او هغه دا چې نه يوازې پر نړيوال کچ ازاد)موزون او بې قافيه(لاخه چې سپين)بې وزن و قافيه(او ناپېيلي)منثور(شعر موسيقۍ ته لار موندلې ده.په پارسۍ کې، نيما شوويچ د شلمې پېړۍ په درشل کې د نيم ازاد پارسي شعر سېستم رامنځته کړ او پښځه شپږ لسيزې راوروسته احمد شاملو تر بې وزن و قافيې))شعرسپيد ((را ورسوله، سيما بهبهاني او څو نورو بيا ان ټولملی رومانتيک ځېل))غزل((هم د پښېلو)قافيو (له باستيله راوکښل.

په پښتو)و (ګړني شعر کې چې له دغو درو ډولو څخه لومړۍ دوه شتون لري، همزمان سندري هم دي، په بله وينا ، همېشه له ټنګ ټکور سره ملې پاتې شوې دي او له ژب - ښکلاييز پلوه هم په اړوندو پرګنو کې پوره منښت او ګرانښت لري: ازاد وزمې سندرې، لکه لنډۍ، سروکي... او سپين وزمې، لکه د کيسو او نکلونو ناري او داسې نوري؛ په متلونوکې بيا د دغو ګردو شعري فورمونو ځرک لګولای شو ، ازاد لکه:

- په باران پسې پټی ګرځوې- په خيرات پسې شکرې،
- بنيادم يو نور- جامه يې دوه نوره،
- پور چې تر سل تېر شي- وچه يې مه خوره...؛

سپين، لکه:

- بې عقله زوم د خوابې په باټو ختاوځي،
- بډای يې له خواره ګټې، خوار يې له بډايه،
- وزه چې پرېام وخېژي، لېوه ته هم ښکنځل کوي....

په هره توګه، لکه څنګه چې د ټولنيز ارمان او پيغام په تړاو څرګنده شوه، تول وتال يا موسقيت، په بله وينا ، وزن و قافيه تر هغې پامور ګڼل کېدای شي چې د))شعريت((پر تاوان پرې نه وځي. په دې لړ کې يې ټولېز)وزني (سېستم يا تخنيک بيا ، او هغه هم چې پر يوه ژبه له بلې ژبې څخه راتپل کېږي، له دغه پلوه په هېڅ ډول د منلو او زغملو جوګه کېدای نه شي، لکه واخلې، پر پښتو باندې د عربي عروضو او بحورو راتپنه؛ قافيي آرونه او دوېونه يې که څه هم لږ وډېر له ليکني او دېواني شعر سره اړخ لګوي، خو بيا هم ورته له پښتو غرېږو هنې سره سمون ورکول په کاردي. نو د دې لپاره چې دغو ټولو اړخونو ته مو پښتو جوله او جامه ور اغوستې وي، په څلورم څپرکي کې تر څېړنې لاندې نيول کېږي.

په پای پای کې تر ټولو خبرو وروسته، له نړيوالې شعري سيالۍ څخه زموږ موخه بيا هم يوازې او يوازې پر))هنري ارمان((ډډه نه لګوي، بلکې ورسره ورسره د ټولنيز او بيا انساني ارمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

رانغښتنه هم په پام کې لرو. دا به د ننني غمځپلي نړۍ او غمېدليو او غمولیو انسانانو پر وړاندې څومره بې توپيري وي چې د بل هر هنر غوندې له شعره يوازې د ښکلاييز ښوب)ذوق(د راويښوني، خړوبوني يا روزنې کار واخيستل شي.
دا دهنر د الهې))ميوزې((پر وړاندې کومه نابښنوړه ګناه نه ده چې د نوبل نړيواله ادبي جايزه، نه يوازې له هنري پلوه، بلکې د ټولنيز ارمان او انساني پيغام له پلوه هم ارزول کېږي او په همدې لاسوند تر اوسه زياتره د همداسې ژمنو او پرمختلليو)مترقي(داستان ليکونکيو او شاعرانو په برخه شوې ده. له دې خبرې هم څوک نټه نه شي کولای چې))هنر((او))پوهنه((اوږه پر اوږه د انسان په ګټه د پنځ)طبيعت(په اړلونه، په بله د ټوليز بشري تمدن په منځته راوړنه او پرمخوړنه کې ونډه لرلې او لري يې. نو شعر هم د يوه هنر په توګه له دغه پلوه بې ونډې نه شي پاتېدای، يا دچا خبره مستثناکېدای نه شي او په کارده د دغه نفيس و نازک هنر له جادويي اغېزه د ننني ښکېللي او زېښېلي انسان د ژغور، ازادۍ او سوکالۍ لپاره هم ګټه واخيستل شي، نه داچې يوازې د هماغو ښکېلاکګرو او زېښاکګرو د مزو چړچو لپاره ځانګړی کړ شي. هو هماغسې چې پوهنه پاړکيز توپير و تبعيض نه شي منلای او زغملای، دغسې يې هنر او په دې لړ کې يې شعر هم نه شي منلای او زغملای.

د پس نومهالۍ)پوست مودرنيزم(او ورسره د بېلابېلو تشتورو فورمالېستي ازمونو پلويان او د ريالېزم او هومانېزم سوګند خوړلي نټيالي)منکرين(يې له يوې پېړۍ راهيسې د))نړه((هنر و ادب او بيا شعر په نامه انګروزه کوي او نن سبايې د پانګواکۍ د انساني ضد نيو لېبرالېستي او ګلوبا لېستي اوتو بوتو په لمسه او ننګه غواړي، ګردې هنري- ادبي پنځوني د پېر و پلور بازار ته ځانګړې کاندې او د دې لپاره چې لکه الکترونيکي او سېبرنېټيکي)ويډيو ګېمونه، ساينس فيکشنونه ...(يې يوازې پر سرګرميزه او سودا ګريزه موخه را وڅرخوي، نو ټول زور پر ژب - ښکلاييز اړخ، په بله وينا، جوليزواله)فورمالېزم(اچوي او ژب - انديز اړخ کورټ له پامه غورځوي، د چاخبره يو مخيز، اند له وانده بلهاروي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - څپرکی
)څپېز۔خجېز (وزن د پښتو شعر آر
او بنسټيز رغنده توک

ټولمنلې خبره ده چې لیدتوګه یا تیوري له کړن یا پراکتیکه رازېږي، په بله وینا ، کومې پوهنې او فنونه چې انسانان يې تر اوسه پر رابرسېرونه او اړوندو دوېونو)قواعدو، قوانینو (، فارمولونو، ټولیو)مقولو (، ډلبندیو... پر اوډنه بریالی شوي، د نا اټکلېدونکو مهالپېرونو د کړنو او کړاوونو يې سرچینه اخیستې ده.
لکه واخلې ژبپوهنه چې د انسان له خوا د لکونو کلونو کارېدلې ژبې یا ژبو د څېړنې او شننې منځته راغلې او بیا ادبپوهنه چې د زرګونو زرګونو کلونو په بهیر کې د منځته راغلو ادبي هستونو له څېړنې او خېړنې څخه را رغول شوې ده. همداسې شعرپوهنه هم، یا په نومېرلې توګه بدلمېچ د دغو غبرګو پوهنو په رڼاکې د راپنځول شویو بدلو او شعرونو له سپړنې او شننې څخه رامنځته کېږي.
په دې لړ کې، په نومېرلې توګه یوناني (metron((او بیا رومي))metrum((او راوروسته عربي))عروض ((د یادونې وړ دي چې دوه لومړني مېتریک بدلمېچونه تر منځنيو پېړیو پورې پر ټول اروپايي کچ کارول کېدل هرګوره، راوروسته بیلابیلو اروپايي ژبو ځانته جلاجلا تونیک - سېلابیک بدلمېچونه را ایستلي او پر کار اچولي دي. نبايي عربي عروض هم خلیل بن احمد د یوناني- رومي هغو له اغېزې او سیالۍ سره منځته ته راوړي اوسې چې د نورو پوهنو او بیاادبي فنونو ، لکه د اپلاتون پویتېکس)بوطیقه (د ژباړو په لړکې ورسره پېژندویې پیداکړې وي، هغه هم د د دغې لوړې اوړوني سامي ژبې چې ګړپوهه يې هم د))اوزانو ((اړونده کړې، تربلې هرې زړې او نوې اروپايي ژبې پکې مېتریک سېستم ښه ترا پر کار اچول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې راوروسته د نوي آرياني پېر پارسي شعر عربي عروض لړو ډېر راخپل کړي، دوه لاسونده درلودلي دي:

- يو يې په لومړيو دوه دوه نيمو اسلامي پېړيو کې پر دغه عجمي ژبه باندې د عربي هغې بېخرته اغېزښندنه او ورسره ګډوله کېدنه؛
- بل يې ورسره څه ناڅه غرېپوهيز نژدېوالی وو. خو د پښتو شعر په برخه کې بيا ، لکه پاس چې وويل شول، د پارسي شعر پر پلیونی داړوند)عربي (مېتروم)عروضو (د راتپنې هڅې کورتېپاتې راغلي او په دې لړ کې يې د مياشرف له خوايوازېني اوډلي بدلمیچ هم کوم ځای نه دی نيولی. په دې توګه موږ ته دا پلمه پر لاس راغله چې د نړه)سېلابوتونيک (دا يې په اسانه ځايناستی او د پرله پسي منښت او ګرانښت جوګه کړای شو.
نو کله چې وايو، د پښتو شعرپوهه، يا په نومېرلي نومونه، تول يا وزن))څپيز- څجيز = سېلابو تونيک ((دی، دوه توکه)عنصره (مو سترګو ته نېغ درېږي: څپه او څج، چې دا دی، بېلابېل يې تر څېړنې لاندې نيسو.

۱- څپه: عربي هجأ، انګرېزي syllable، لاتين syllaba، يوناني syllabē

په يوه ژبه کې د يوه يا زياتو غږيزو يوونونو)واحدونو (هغه ټولګه يا ټوټه ده چې له يوه خپلواک)a,ā,e,i ,o,u (يا يوه خپلواک او يوه ياڅو بېواکو)b,g,h,f ,j, k,l,m,n,p... (رغېدلی وي، يا له يوه خپلواک او يوه نيمواک)w,y(او يا هم له يوه خپلواک)واوېل (، يوه نيمواک)سيمي واوېل (او يوه يا څو بېواکو)کنسونتېو (څخه منځته راغلي وي او په يوځايي ډول، په خورا لنډ مهالتېکي يازماني نقطه کې په يو وار سا اېستنه له خولې راوځي. يو خپلواک هم ځانته جلايوه)يو فونيمي (څپه رامنځته کولای شي او هم د يوه بېواک يا نيمواک په ملتيا)دوه فونيمي (او همدا راز د يوه نيمواک او څو بېواکو په ملتيا؛ مانا دا چې خپلواک يو خوا ځانته يوازې يو فونيمي څپه رغولای شي او بلخوا د دغو نورو په ملتيا لنډې او اوږدې څپې، خو يو بېواک يا نيمواک بې د خپلواک له ملتيا ، نه ځانته څپه رغولای شي او نه دواړه په ګډه، له همدې کبله خپلواک ته د څپې زړی)هسته(وايي. هرغبرګغږ)دېفتونګ (هم څپه بلل کېږي، ځکه يو خپلواک او يو نيمواک)واوېل او سيمي واوېل (رانغاړي. استاد رشاد د نصيرالدين طوسي)۵۹۷-۶۷۲ هجري (د خبرې))د نظم ړومبني اجزاء متحرک او ساکن ږغونه دي ((پخلی کوي، خو د اوسنيو څېړونکيو دا پېژند هم ورسرباري کوي چې د نظم ړومبني اجزاء))هجاوي ((دي، مانا دا چې دوديز پوهان هم څپه د پېيلي وينا د کوشنيترين يوون)واحد (په توګه مني.)الفت ۲۵ګڼه (

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوي ژبپوهنې له مخې د يوې څپې په جوړښت کې د پورتنيو))← زنځيري ((توکو تر څنګ يو))←نازنځيري ((توک))←خج ((هم شتون لري چې له هماغه زړې)واوبل(سره يې تړاو لري او د))←څپيز خج ((په نامه يادېږي؛ ترڅنګ يې))←ويې خج ، غونډ خج او غونډله خج ((ډولونه هم شته؛))←اهنګ ((، غاړه)لحن(او بل يو نيم نازنځيري توک هم دلته او هلته د غونډلې يا شعري او سندريزې ټوټې مسرې دننه را خپلولای شي.

وازه او ترلې څپه

وازه يا)خپلواکپايه(څپه هغه ده، چې پر يوه خپلواک)واوبل(پايته رسېدلې وي، لکه: ورا، دوه، بيا، خوله...؛ ترلې يا)بېواکپايه(څپه هغه ده چې پر بېواک)کنسوننټ(يا غبرګغږ)ديفتونګ(پايته رسېدلې وي، لکه: اور، کور، پوست، ګواښ، خوښ، خوند، ورى، سپى، مى، ځاى....

اړينه نه ده چې هره څپه دې مانا ولري او د يوه مانيز توک)ويې، وييکي(په توګه په ازاد ډول وکارول شي او يا په يوه لوى ژبني يوون غونډ)عبارت، فقره(يا غونډله)جمله(کې دننه کوم مانيز يا پښوييز)ګرامري(چار پرځاى کاندې، خو نا مانيزه څپه ازاده نه، بلکې تل د دغو لويو جوړښتونو دننه راتلای شي.

د څپې خومره ييز)کمي(ډولونه

که څه هم د څپې خومره والى)لنډوالى او اوږدوالى(په پښتو کې، نه له ژبني او نه له شعري پلوه کوم څرنګيز)کيفي(ارزښت لري، خو د دې لپاره يې تر وېښې لاندې نيسو ،چې وښيو، ولې پښتو شعر له عربي- پارسي عروضي)متريک(سېستم او کچ ومېچ سره نه، بلکې له څپيز- خجيز)سېلابو تونيک(هغه سره اړخ لګوي، په داسې اکر کې چې په عربي او پارسي شعر کې د څپې خومره والى د تول و تال له پلوه څرنګيز ارزښت او اغېز لري. په ترڅ کې يوه پښتو شاعر او شعر پوه ته دا هم ور په ګوته کوي چې لنډه او اوږده څپه د شعري غونډ)رکن(او بيا د پښېلې او لړ)قافيې او رديف(په رغاونه او شننه کې څنګه کارول کېږي، د ساري په ډول يې ټاکلى))←څپيزخج ((له له ټاکلې شعري خج سره چې پر هره ځلورمه څپه راځي، څنګه اړخ ولګولای شي او په دې لړ کې د دې ستونزې هوارى هم راښيي چې که و نه يې شي لګولای، د يوې بلې ورېندې ځايناستې لټه يې وکړو. يوه ورته ستونزه بيا د ډېرڅپيزو ييونو له کاروني سره په ځانګړې توګه رامخته کېږي، د بېلګې په ډول زموږ خپل تاريخي- جغرافيايي يا فرهنګي نومونه، لکه،)آرياناوېجه(،)آهورامزدا (، آهورامزدايي (... چې د پښتو خجپوهنې له مخې يې بايد وروستۍ څپه خجنه راشي، حال دا چې شعري خج تر ځلورمې څپې اخوا راتلای نه شي !

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال په خپل یو شعر کې))ببلتانه ځیلي ((ترنګ)ترکیب (کارولی او د دې لپاره چې ټاکلی خج پر درېیمه څپه راغلی اوسي، دېته اړوتی چې وییرغاونیز آر تر پښو لاندې کړي او هغه دا چې د پښتو ترنګ فشار زیاتره پاي او څه ناڅه پایمخ)ما قبل اخبر (ته راځي، که نه پوخ ترنګ نه بلل کېږي او پر غونډ)عبارت (بدلېږي، نو په هغه شعر کې همدا سرغړاوی شوی او اړوند ترنګ پر غونډ اوښتی دی:

) ببلتانه/ ځیلي هیلي (

مې غمونه ژاړي ستا

زه لېوال ستاد ښکلا ،

زما ښکلي پښتونخوا

)سوزونه او سازونه۱۲ (.

نور اوږده اوږده پښتو ترنګونه هم شته چې یوازې په شعاري نظمونو اړه پیداکولای شي، له ورته سرغړاویو سره مخامخېږي، د ببلګې په توګه:

افغانستان پېژندنه، توکم پالنه، یا یو هېوادنی نوم)) نیکاراګوا ((او داسې نور چې له شعري غونډ)رکن (ورسره هېڅ اړخ نه شي لګولای.

د پښتو څپې څومره بېز)شپږ ګوني (ډولونه په دې وروسته توګه ترسپړنې لاندې نیول کېږي:

- یو غږیزه)یو فونیمي (څپه چې له یوه خپلواک)واوېل (څخه رغېدلې وي، زور)فتحهa- (چې د ویي یا څپې په سر کې راځي، لکه په)اته، اتڼ، اکر (کې، مانا دا چې هر پښتو ویی چې په الف)پیلوو (، د زور)فتحې (هومره حرکت لري؛ په دې ډول په پښتو کې))سرالف ((هېڅ نشته او خپل زاړه یا د نورو ژبو الفونه او ممدوده هغه هم پر فتحه اړوي، لکه په اسان، ارام، ازاد... کې. دا چې پر پارسي یا عربي ورته څو کمپېښو الفونو)آس، آر، آریا... (مد اچول کېږي، موخه یې له زور)فتحې (سره توپیرول دي؛ آ)هلکه ! (چې په پښتو کې یوازېنۍ ازاده او مانیزه یو فونیمي څپه، یاني بلنوییکی)حرف ندائیه (هم دی، د عادي الف هومره اوږدوالی لري.

- دوه غږیزه)دوه فونیمي (څپه، چې له یوه خپلواکغږ)واوېل (او یوه بېواکغږ)کنسوننټ (څخه جوړه وي، مانیزه، لکه اور)or (،اوس)os (، آس، آر، آړ، اړ، زه، ته، هو ، څو ، اور)or(... یا د یوه ویي دننه)زیاتره بې مانا (، لکه: کو- ټه)کوټه (، دې- ره)دېره (، رو-ز-نه)روزنه (، با- با-ګ- ني)باباګني (، ار-وا- پو-هه)اروا پوهه (، اف- غا- ني- وا- له)افغانیواله (، تو-کم- پا-ل- نه)توکمپالنه (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- درې غرېزه څپه چې له يوه خپلواک او دوو بېواکو څخه جوړه وي او د يووستوي ويي په توګه مانا هم درلودای شي، لکه: کور، خور، مور، تره، ور)war(، سر)sar(، لر)lar(، بر)bar(، لور، لار، تبر، هبر، وير، وېر، هښن، پېښن، اند، لاس، پنبه... د ببلښتي او يا تړښتي وييونو دننه)مانانيزه يا نامانيزه(، لکه: بر- مل)برمل(، مرس-تون)مرستون(، روغ- تون، تره- ګر)ترهګر(، بن- سټ-پال)بنسټپال(؛ يا له يوه خپلواک، يو بېواک او يوه نيمواک څخه يې رغښت موندلی وي، لکه: نيا، بيا، ياد، يون، يور، دوه، دوې، يا د يوه ببلښتي يا تړښتي ويي دننه، لکه: يوه- يال)پوهيال(، پو-هن- وال)پوهنوال(، پو- هن- مل)پوهنمل(، اور-له-ګيت)اورلګيت(، اور-لو-به)اورلوبه(، بي-دي-بي-ديا)بيدي بيديا (.

- څلورغرېزه څپه چې له يوه خپلواک او درو بېواکو، يا دوو بېواکو او يوه نيمواکه رامنځته شوې وي ياد يووستوي ويي په توګه جلا کارول کېږي، لکه: ورځ، ورخ، څرخ، براس، وياړ، پلار، ورور، ترور، نرور، نشت، خيشت، لوند، ړوند، څورب، خوله، غوړ،غوړ، خوړ) xwəğ(، خور، لواړ، ځوړ، خوړ، کلک، پوست، ناست، تاند، واند، ورون، وران، ړنګ، پوست؛ د لويو جوړښتونو دننه، ماناوال يا بې مانا، خو دومره پرله پېيلې نه راځي،لکه په ننګيال کې يوازې لومړۍ څپه)ننګ nanŋ) څلور غرېزه راځي او دويمه)-يال(يې درې څپيزه، په خولخوند، خوندور، ګوابنګر، ګوابنګري، ګوابنګرندي، ښناکخونه، ځواکمن، ځوانمل، خوارمل، خوارځواکی، وړنګن، خپلوان، خپلچارى، خپلمنځي، لمانځي، لمرمخي، سپوږمۍ مخي، ګل مخی)gwal-maxay(کې يې هم همداسې دروادخله.

- پينځغرېزه څپه چې له څلورو بېواکو يا درو بېواک او يوه نيمواک څخه د يوه زړي)خپلواک(په ملتيا رغېدلې وي، مانا دا چې د پاسنيو درو ډولو غوندې په دې څپه کې هم يو خپلواک اړين دی او يو نيمواک يوازې د يوه غږ په توګه پکې برخه اخېستای شي ، که نه شتوالی يې اړين نه دی. ببلګې يې، په ازاد ډول همېشه د يووستوي يا ببلښتي)اشتقاقي(ويي په توګه راځي، لکه: خوند)xwand(، ژوند ، ګوند ، دروند ، غبرګ، کولپ، کورت، کوړم، ګوټ، غورچ، غوړپ، شخول، ملاست، ځغاست، ولاند)مرده شو(، ښناند، ډمنځ)له منځني يا غلجايي وينګ سره(، ورېځ ياخوړين)له شمالختيز وينګ سره(، ندرور، لمونځ، يا په يوه ببلنګ يا مشتق)لمونځغاړی(کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شپږ غږیزه څپه د پښتو ژبې اوږده ترینه څپه ده چې تر اوسه یې متې د یوې ښېلګې څرک لګېدلی او هغه شخوند)šxwand(ویې دی. په دې توګه په پښتو کې کوشنیترینه یا لنډترینه)یوغږیزه، یوفونیمي (او لویترینه یا اوږدترینه یې شپږ غږیزه یا شپږ فونیمي څپه ده او تر کوم ځایه چې راته څرګنده ده، د څلورغږیزې او پېنځغږیزې په ګډون شپږغږیزه څپه خو په هېڅ یوه آریاني او بیا آریایي ژبه کې نه موندل کېږي او د هندو اروپایي کورنۍ پر کچ یې، ښایي په روسي او بله کومه سلاوي ژبه کې تر شپږ غږیزې هم د اوږدې څپې څرک ولګېدای شي؛ دا چې د شعري تول وتال له پلوه یې د پښتو پرخلاف څومره والی)کمیت(، څرنګوالی)کیفیت(اغېزمنولای شي، یانه،پته نشته.

۲- خج، عربي هم خج،پارسي فشار یا تکیه،انګرېزي accent stress، لاتین accentus

خج د یوې ژبنۍ څرګندونې پر یو ټاکلي ځای باندې د غږ سختوالي یا شدت او هسکوالي ته وایي، په بله وینا ، هغه چار)عملیې(ته وایي چې د ژبنیو یوونونو)واحدونو (یا توکونو په لړ کې یو یوون یا توک د سا)ابستنې(له فشار سره په زیات زور او شدت وویل شي؛ خج د یوه))←نازنځیري((یوون یاغږ)فونیم(په توګه د عادي فونیم پر خلاف د کوم مانیز توک)ګړ، ویې، غونډلې(په رغاونه کې سیده ونېده نه اخلي، بلکې د دغو نورو پر وینګ اغېز اچوي او اړوند غږ یاڅپې ته تر نوروګاونډو هغو زیاته ټینګتیا)شدت(او لوړتیا وربښي او له دې چار)عملیې(سره هرګوره، مانااو په ترڅ کې شعري تول و تال اغېزمنوي.)د زیاتي خبرتیا لپاره:پښتویه۳۰؛ اولرینس۱۲(

خج د څپې پرخلاف د ژبې په))← زنځیري((توکونو ، نه، بلکې په))←نازنځیري((هغو اړه لري.

د دې لپاره په کار ده، وار له مخه د دغو دوه ډوله ژبنیو توکو پر توپیر یوه لنډه رڼا واچوو:

کله چې په یوه ژبه غږېږو یا ګړېږو، په دغه ګړهاري بهیر کې مو ژبني توکونه چار ناچار پرله پسې یا یو په بل پسې د وینده غږیو په متې له خولې راوځي. مانا دا چې د بېلابېلو ژبنیو توکونو ویون یا زېږون له یوه زنځیري، لیکه ییز یا خطي)lineal(نظام سره غوټه دی او په دې توګه یې بهیر د مهال پر بستر ډډه لګوي، په بله وینا ، د یوه غږ)فونیم(، ګړ)موفیم(، ویې، ویي غونډ)عبارت(او غونډلې)جملې(ادا ینه له بېلابېلې کچې مهال تېرېدنې سره تړاو پیدا کوي. ځکه ژبه یو مخې)یو بعدي(ده او دغه مخ یا بعد یې مهال دی او ترسره کېدنه یې له مهالتېرېدنې سره ملګرې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې تر څنګ چې په غوره او بنسټيزه توګه ژبه پر دغه خطي- زماني چورليځ)محور(راڅرخي، لړوډېره پريوه بل هغه هم راڅرخي او هغه، نه خطي دی او نه زماني، بلکې د لومړي هغه په ترڅ کې هممهال دلته او هلته د ليکې له پاسه د دې آر چورليځ له ببلابېلو توکونو، په نومېرلي ډول غړونو يا فونيمونو څخه يو نيم ته يو سرباري غونډې رنګ ورکوي او لړو ډېر يې د اړوند ګړ، ويي، غونډ يا غونډلې پر مانا يا ګرامري چار اغېز هم اچوي. لکه خج، اهنګ، غاړه)لحن(، زيروبم او داسې نور.

يوازې موزيکال خج)اولړينښ ۱۲(له ناخطيوالي سره سره يوڅه مهاليز اړخ يا بعد راخپلوي، ځکه غځېدا او لوړېدا بې مهاله رښتيا ينه نه شي موندلای.

دا په زړه پورې ده چې دغو))نازنځيري((توکو ته زموږ پارسي ژبپوهان عناصر))عروضی((يا))خصوصيات عروضی((وايي او ايراني هغه يې))غيرمقطعات((او))زبرزنجيری((بولي.
انګرېزي انډول يې supersegmental دی چې پر وړاندې يې زنځيري بيا segmental بولي.
))عروضی((نومونه، ښايي پر دې بنسټ وي چې له شعري تول و تال ورته ځانګړتيا لري، يا پرې اغېز ښندي، لکه څنګه چې موږ هم د پښتو شعر په تړاو له اړوندو توکونو څخه لږ تر لږه))خج((د ځيې ترڅنګ دويم بنسټيز رغنده توک ګڼلی دی؛ هرګوره، په ځېرمه توګه ورسره څه ناڅه))←اهنګ، لحن، زېروبمي، ببلتون((هم په پام کې نيسو.

دخج چاپېريالي ډولونه

لکه پاس چې يادونه وشوه، خجونه د ژبني چاپېريال)جوړښتونو(له مخې څلور ډوله دی:
۱(ځيېز خج، لکه د ځيې په تړاو چې پاس وويل شول، دغه راز خج د اړوند زړي)واوېل(په مټ رښتيا ينه مومي، ځکه واوېل د ببواک)کنسونټ(په تو پير يو خپلغړی فونيم دی او جوت ويل کېږي، او د ببواک وينګ اوربدنګ هم پر غاړه اخلي، لکه په سپين کې)-ي-(؛ په يوغږيزه)← يو فونيمي(ځيه هم له خپلواک)واوېل(پرته، نه ببواک)کنسونټ(رغولای شي، نه نيمواک)سيمي واوېل(.

۲(ويي خج چې د يوه ويي دننه يوه ځيه د يوه واوېل او ساييز فشار په مرسته تر نورو ملګرو ځيو تينګه ترينګلې او يوڅه لوړه وويل شي، لکه په ورغوي)ور- غ+ زورکې- وی(کې منځنۍ هغه، يا په کټمل)کټ+ مل(کې دويمه ځيه چې مانيزه هم ده. د نورو ژبنيو يوونونو غونډې، که په يوه ويي کې خج پر خپل ټاکلي ځای رانه شي، مانا يې ونجېږي او ښايي له بل ويي سره يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکر)ادلون بدلون(پېښ شي، لکه غوټه چې له لومړي خج سره)گنډه، گره(او له دويم خج سره)غوپه، غوطه(مانا راخپلوي.
د نورو ډېرو ليک سېستمونو په څېر په پښتو دوديز ليک يا ابېخې کې د خج لپاره کومه نښه يا سېمبول نشته او يوازې په غږيز)فونيميک(هغه کې د ټاکلې څپې، څه چې پر هماغه ټاکلي زړي)واوېل(باندې يا لاندې)فتحه وزمه(ربه نښه اچول کېږي.

۳(غونډ خج چې په يوه غونډ)عبارت(کې يو توک په زور سره وويل شي، لکه په)سپين کالي(کې)سپين(يا په)د نجونو ښوونځی(کې د)نجونو(ويی خجن راځی او د)) ويي خج((په ترا و يې بيا له دواړو څپو)نجو- نو(څخه لومړۍ دا خجنه ده. دلته له غونډ څخه موخه)نحوي عبارت يا ترکيب(دی، نه ترنگ)لغوي ترکيب(.

۴(غونډله يا غونډله ييز خج چې د يوې غونډلې)جملې(دننه يو غونډ ياويی تر نورو په زيات فشار او لوړوالي وويل شي او په دې توگه د غونډلې بېلابېل مانيز ډولونه)بياني، امري، پوښتني...(سره ونومېږي او جوت کاندې. پورتنې دربگونې خجونه تر خپل سيوري لاندې راولي او کمزوري کېږي، خو گرسره له منځه نه ځي او د هماغه اړوند توک)ويي، وييغونډ(مانيز او پښوييز چار خوندي ساتي. يو نيم يې بيا د غونډلې د دويم يا دربيم درجه خج استازي هم کوي، بې له دې چې مانيز اغېز ور باندې واچوي. په دې توگه غونډله خج په عادي غونډلو يا شعري مسرو کې پردرو ځېلونو وېشل کېږي، لکه په لاندې غونډله کې:
زه پوهنتون ته ځم) zə- po- hə' n-tu´n-ta-jə`m ،( دغلته)´( د ړومبې درجه )درانه، ډېناميک(خج نښه ده، )'( د دويم درجه او )`(د دربيم هغه نښه ده. هرگوره، په ←غبرگه غونډله، گډغونډله او گډلې غونډله کې دغه درې سره خجه ښه ترا نومېږدای شي.
ځينې ژبپوهان خج يوازې د وړو توکونو اړوند بولي، خو د دې لپاره چې د غونډلې دننه له دغو توکوڅخه يو خج زيات درنوالی مومې او ورسره يې بېلابېل ډولونه توپيرمومي، نو همدغه غونډله ييز، غونډله پوهيز)نحوي(يا منطقي خج نومېږي.

په يوه سندريزه ټوټه)مسره(کې درې واړه، په تېره موزيکال خج له موزيکال اهنگ سره اړخ بدلوي په هره توگه له ځان سره غونډله ييز خج هم ښه ترا برجسته کوي)دلته اهنگ د وزن يا ريتم په مانا نه، بلکې د تون په مانا دی او دا چې اسماعيل خويې))اهنگ((د شعر له رغندو ټوکو څخه گڼلی، موخه يې ترې))وزن، ريتم((دی او له ورسره ترلې ستاينوم))آهنگين((څخه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخه))موزون((نه تونیک، لکه نجیب منلي چې په تېرکې د خجن د))تونیک((په مانا کارولی او خجنه څپه یې د))تونیک سېلاب((په مانا).

په هر ډول، غونډله ییز اهنګ (tone,intonation) چې کښته پورته او یا هوار یون و خوځون ومومي او خبري او ناخبري) انشائیه(یا امري غونډلې سره توپیروي، هممهال شعري اهنګ هم دی. ځکه شعر هم له غونډلو او له اړوند خجونو او اهنګونو سره تړاو لري.

خو کله چې شعر د موسیقۍ ډګرته ور ګډېږي، نو بیا یې هغه خجونه او اهنګونه نور له ژبني او شعري چاپېریاله راوځي او))موزیکال((کېږي. په دې ترڅ کې دغه دواړه توکو نه اهنګونه بلل کېږي: کمزوري خجونو ته یې ټیټ اهنګونه وایي او اهنګونو ته یې لوړ اهنګونه او هغه بیا))زېر و بمي((، غاړې)لحنونه(او داسې نورې رنګارنګۍ او ځانګړتیاوې راخپلوي. د))موزیکال اهنګ((نومونه)اصطلاح(د چا خبره د دغو ګردو توکو یا رنګارنګیو یوه ټولګه ده. یو یوازېنی شعر کېدای شي، بېلابېل اهنګ سازان)componists(ورته بېلابېل اهنګونه ور جوړ کاندي، لکه د استاد حمزه))راځه چې یوه جوړه کړو جونګړه...((شعر ته چې استاد زاخېل د مېرمن کمرګلې لپاره یو راز ، استاد ګلزمان بل راز او استاد رفیق شینواري بیا د ځان لپاره بل راز اهنګ یا کمپوز رغولی دی.

دا دی، په دې تړاو د شهید سېلاب د غزل لومړی مسره د بېلګې په توګه تر څېړنې لاندې نیسو چې استاد نبي ګل یا بل هر چاجوړ کړی، خو استاد اولمیر په خپل کوډ ګر)) الماسي((غږ کې ورته تلپاتې هستي وربښلې ده:

ستاد سترګو بلا واخلم، بیا دې سترګې ولې سرې دي...

دا مسره له غونډله پوهیز)نحوي(پلوه یوه غبرګغونډله ده، په بله وینا ، له دوو سره پېیلو غونډلو رغېدلې چې ړومبۍ یې← مله یا څېرمه بلل کېږي او دویمه یې← آره غونډله. په څېرمه)ستاد سترګو بلا واخلم(کې پر))واخلم wā´xlәm((ړومبی، پر))سترګو stә'rgo((دویم او پر))بلا balā´((درېیم هغه راغلی او د پیاوړتیا له پلوه ړومبی کمزوره، دویم لږ زورور او درېیم ډېر زورور دی. په آره غونډله)بیا دې سترګې ولې سرې دي(کې، څه د نورو نازنځیري توکو)←اهنګ، لحن، زېروبم(او څه د موزیکال هغه په مټ ، نه یوازې زیاته پیاوړتیا مومي، بلکې ورسره ورسره انګازور کېږي هم، او هغه هم پر پوښتوییکي یا استفهامیه ادات))ولې((wa´le باندې؛ هرګوره، په موسیقي نوټېشن کې د دغو نښو پرځای له ځانګړیو لیکو یا سېمبولو څخه کار اخېستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاسنۍ سکالو په تړاو د)و (ګرڼي)فولکلوريک (شعر په استازۍ تر ټولو وتلی او منلی څپل))لنډۍ ((تر ښتني لاندې نيسو: لکه څنګه چې په اړوندو ښکالوو)بحثو (او په ځانګړي ډول په په پېنځم څپرکي کې پرې رڼا اچول شوې ده، لنډۍ په خپله)لومړۍ (فولکلوري ډله کې تر بل هر څپل)ژانر (د پښتو بدلمېچ د څپېز- خجيز سېستم يوه تيپيکه او لاربنوده مخبېلګه ده او د همدې لپاره مو د کتاب پر دوتنه مو انځورلې ده. له ژبني پلوه لږ تر لږه دوې يا زياتې غونډلې راخلي، خو هم يې څپې له ټاکلی شمېر)ديارلسو (تېرې نه کوي او هم يې خجونه له ټاکلي شمېر)څلورو (تېرې نه کوي.

هرګوره، په خجونو کې يې، لکه د پاسني شعر غونډې څوک لږ زور لري، څوک يو څه زيات، خو ټوليز پايخج يې تر ټولو پياوړی راځي او همداسې يې د هرې څېرمه)فرعي (غونډلې اهنګ ټوليز اهنګ هومره زور نه لري. په بله وينا، د مخنيو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستۍ غونډلې تر سيورې لاندې کمزوري پاتې کېږي. دا نو يوازې په ساز اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی)برجسته والی (مومي او له ژبني ډګره نور راوځي.

په هر ډول د لنډيو بېلابېل موزيکال اهنګونه او اړوند طرزونه په ولسي پرګنو کې شتون لري. يوازې د خالي اواز له پلوه يې د پښتو ګړدودونو هومره له يوه تېره بل او له يوې سيمې بلې ته رنګارنګي توپير مومي. کوچيان او پوونده يې يو شان را انګازه کوي او کليوال يې بل راز، او همداسې پسې نور. له آره همدغه ولسي اهنګونه او طرزونه دي چې ساز و اواز، په بله وينا، ټنګ ټکور ته له هاغو رنګارنګيو سره لار موندلې ده.
ناويلې دې پاتې نه شي، دغه رنګارنګۍ يې هله څو څو ګرايه پراخوالی مومي چې له بېلابېلو وګړنيو څپلونو، لکه سروکيو- ببولالو، شين خاليو، کاکړيو...- نارو او نورو سره ملګري کېږي، مانا دا چې د همدغو بېلابېلو څپلونو له طرزونو اهنګونو سره بېلابېل موزيکال ډولونه راخپلوي. په داسې ترڅ کې چې نور فولکلوري ډولونه دومره بې کچ و مېچه شونتياوې نه لري او نه دومره سراسري منښت و ګرانښت)د زياتې خبرتيا لپاره: اتل، لنډۍ، شمله لومړۍ ګڼه پېنځم مخ؛ همدا راز: دوګړني شعر اړوند څپرکی(.
پايله دا چې، شعري غونډلې د خج او نورو نازنځيري توکو په کارونه کې تر هغې پورې له نورو ګړنيو غونډلو سره کوم توپير نه لري، ترڅو کمپوز او موزيکالي شوې نه وي، په دې لړ کې ساز، اواز، زمزمه او ترنم هريو راتلای شي. موزيکال خج د)غونډله ييز (ډيناميک خج پر خلاف تر جګېدا زياته غځېدا او پراخېدا راخپلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازاد او نا ازاد خج

ازاد خج، لکه پښتو او روسي هغه چې د بېلابېلو ژبنيو توکونو په بېلابېلو برخو کې راتلای شي، د ساري په ډول په يوه پښتو ويي، لکه اند ، وېره ، خواښې، شخړه، وينه، مينه، پېغله، ژوی، روی، کلی، توخم، توکم، خاوره، دوبی، اوړی، ژمی...کې، ږومبی دريځ راخپلوي؛ په سپوږمی، وراره، تربور، خورلڼه، شودې، اوبه، مرغی، پرون، پروسږکال، کټمل، گوربت... کې دويم؛ په درملنه، تېروتنه، الوتنه، الوتکه، پښتورگی، جنگ ځپلی، خوار ځواکی، ډمه ډوله، کونستری، بولانکه...کې دربېم؛ په لرغونپوهنه، ټولنپوهنه، ټولنيزوالی، اتلولي، توکمپالنه، اهورايي، اهريمني له اوښکو ډکې سترگې، پړی پرخوله رسی پرغاړه...کې څلورم؛ د مېوې پاکی کارغالی، افغانستان بانک ...کې پينځم؛ امريکا پېژندنه، آريا ناهوايي شرکت...کې شپږم؛ افغانستان پېژندنه، يا)پايخجي(افغانستان دښمني...کې اووم؛ په روغتون، پخلنځی، پسرلی، پوهنځی، پوهنتون، پېښور، کندهار، افغانستان، ننگرهار، پکتيا، اړيکی، تراو... کې پای دريځ چې د پښتو پانگې ډېری برخه رانغاړي پر وړاندې يې ځيني ژبې، لکه انگرېزي، الماني، فرانسي، پولېنډي ناازاد يا ثابت خج لري او هغه دا چې له آره د لومړيو درو ژبو د وييو په سر کې راځي او د وروستۍ هغې پر پايمخ)ماقبل الاخر(خپلواک)واوبل(ياڅپه؛ بېدودي(استثنأ)يې زياتره په پور وييونو کې ليدل کېږي، د ساري په توگه انگرېزي، په تېره الماني لاتين پوروييونه او بيا زموږ دا له ږومبي او يا دويم خج سره کاروي، لکه: کابل، هېلمند ، کندهار، ننگرهار، نورستان، پاکستان، ايران؛ افغانستان، بلوچستان، اسلام اباد....

روږدی او ناروږدی خج

)آر(غونډله ييز خج په شعري يا وينابيز چاپېريال کې په روږدي)عادي(توگه پر يوه ټاکلي توک راځي، لکه په پاسنيو بېلگو کې چې و ښوول شوې، خو کله د وينوکي له ځانگړې موخې سره هغه ټولمنلی دريځ بدلوي، د ساري په ډول يې په))زه پوهنتون ته ځم((کې د /تون/پرځای پر/زه/ يا/ځم/ راولي، ځکه په هغه اکر)حالت(کې به ورته يا))خپل ځان((آره موخه او پاموړ وي او يا))تگ((. روږدي يا عادي هغه ته نحوي يا منطقي او ناروږدي هغه ته نانحوي يا نامنطقي هم وايي.

په سندريز چاپېريال کې پر يوه داسې توک غونډله ييز فشار هم راتلای شي چې د غونډلې له آره ناازادو او ناخجنو توکو څخه شمېرل کېږي، لکه پر))باندې((چې له)پر(سره تړلی سربل دی، په دې کمپوز کې: }راوا چوه لاسونه دې په)پر(ما باندې´ bānde{

(c) ketabton.com: The Digital Library

) پر ۱۹۹۵ کال د یوه اماتور اپریدي سندر غاړي په غږ کې(.
که نه، د نازنځیري توکونو یا فونیمونو په لړ کې خج نه یوازې د نا پېیلې، بلکې د پېیلي یا شعري وینا له بنسټیزو توکو څخه ګڼل کېږي او لکه چې پرې پرله پسې ټینګار شوی،د شعر په دوه ګونو بنسټیزو رغنده توکونو)متشکله اجزاوو (کې راځي،
په بله وینا ، د))ځپې ((ترڅنګ ټیکاو لري. ان تردې چې تر ځپې هم زیات اړین بلل کېږي او هغه دا چې په یوه شعري چاپېریال کې د ځپې دوو کمی زیاتی شعر دومره نه زیانمنوي او بېخونده کوي، لکه د یوه خج کمي زیاتي یا ادلون بدلون یې چې تاواني کوي او پیکه کوي. د استاد رشاد په نومونه))ضعف التألیف ((یا د غونډلې دننه نااوډون او نورې.
پښوییزې)ګرامرې (سرغړونې یا تېروتنې، کېدای شي، د تول و تال یا په دوده وینا ، د))شعري اړتیا ((په پلمه دومره نا بښنوړه ګناه و نه شمېرل شي، خو د))خج ((دا هېڅکله نه بښل کېږي !

اهنګ، پارسي آهنګ، انګرېزي **tone, intonation**، لاتین **intonare** ، یوناني **tonos**

اهنګ د ژبني جوړښت له پلوه هغه نازنځیري توک)فونیم (دی چې د ګړهار په بهیر کې د اواز کښته پورته والی یا زیروبم رامنځته کوي، په نومېرلې توګه، کله چې د ګړهار په ترڅ کې د زیروبمي پراختیا لمن د غونډلې په کچه وي، اهنګ بلل کېږي، یا داسې وایو، د غونډلې د زېر و بمی یوه ځغېدلې بڼه ده. اهنګ د ساهوا او ورسره د غږېږو تارونو له رېږدېدا سره رازېږېدونکې کښته پورته کېدونکی غږ دی او دا چې یو ډول خوږغږي هم رامنځته کوي، نو د غونډلې)جملې (میلودي هم بلل کېږي. په هره توګه اهنګ په پښتو کې پښوییز ارزښت لري او)د نورو نازنځیري توکو په لړوډېره ملتیا (د غونډلې د مانیز توپیر، په بله وینا ، د)خبري، ناخبري، امري (ډولونو لامل کېږي، نو په شعرکې یې د یوې غونډله پوهېزې)نحوي (اړتیا او مانیز پلوه له پامه غورځول هم هرو مرو پرتاوان پربوځي،که څه هم د تول وتال یا پېیلتیا له پلوه یې د خج پرخلاف له رغنده توکو څخه نه ګڼل کېږي. له پښوییز پلوه اهنګ په غونډله کې کښته، پورته یا هوار یون کوي او له دې سره یې بېلابېل مانیز ډولونه توپیروي او له موسیقي پلوه پر دغو خوځښتونو سربېره د ستونې یا حنجرې)غږیز (تارونه له سرو نه له راوتونکې ساهوا سره نور راز راز پرله پېیلې ځغېداوې، رېږدېداوې او په پایله کې نګاسې او انګازې هم رامنځته کوي چې د اواز له پلوه میلودي بلل کېږي او د ساز له پلوه ترنګ)تون(.

خج و اهنګ سره داسې توپیرولای شو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خج یون نه لري، بلکې ځای پرځای د بېلابېلو توکو په لړ کې پر یوه ټاکلي توک)څپې، ویې، غونډ، غونډلې (او بیا یې پر یوه ټاکلي برخه زور اچوي او په دې ډول یې وینګ تر نورو توکو ښه ترا برجسته کوي،خو اهنګ یو خوا ، یوازې له هماغه لویترین او بشپړترین وینابیز توک)غونډلې (سره کار لري او بلخوا یون و خوځون مومي او کښته پورته یا هوار ځي او راځي او په دې توګه یې بېلابېل ډولونه)خبري، ناخبري، امري، هېښني، ارماني... (سره نومیري)تشخیصوي(.

غونډ)رکن Foot(

د پښتو د درې ډوله ګړنې)ولسي یاوګړنې، لیکنې)دیواني او نادېواني (او نوی)ازاد (شعر بنسټ پر څپه او خج ولاړ دی. داسې چې له بېلابېلو غونډو)رکنو (څخه رغېدنه مومي. یو غونډ بیا درې ناخجنې او یوه خجنه)فشار لرونکې (څپه لري.

د دې زباد پر بنسټ چې د پښتو شعر اډانه پر څپه او خج ولاړه ده او له دې سره یې هر یوون)واحد (یا توټه او مسره د څلورو څپو په لړ کې یوه خجنه راځي، نو د دغې اړینتیا او ورسره ورسره، د کار اسانتیا لپاره غواړو ، هره توټه او مسره په همداسې څلورڅپیزو خجنو یوونونو وویشو او غونډونه)رکنونه (یې ونوموو. ناویلې دې پاتې نه شي، کوم خج چې د یوه غونډ له څلورګونو څپو څخه یوه خجنوي، د اړوند ویې د خج په توګه خپل ټاکلی ځای لري، که هغه د غونډ له لومړۍ څپې سره سمون ولري، یا له دویمې، درېیمې او یا څلورمې څپې سره؛ په دې ډول یو شاعر نه شي کولای، هغه دخپل تول و تال د برابرونې په موخه له یوې څپې بلې ته ولېږدوي.

د پښتو دریګونې ډوله ګړنې)ولسي یا وګړنې(، لیکنې)دېوانې، نادېوانې او اوسنې ازاد (شعر بنسټ پرڅپه او خج)یا اهنګ (ولاړ دی؛ داسې چې له بېلابېلو غونډونو)رکنونو (څخه رغېدنه مومي. یو غونډ بیا درې ناخجنې او یوه خجنه)فشار لرونکې (څپه رااخلي.

لکه څنګه چې تر))څپه ((لاندې یې بېلګې وړاندې شوې، نن سبا او هغه هم په ځانګړې ډول په غزل کې ردیفونه دومره اوږده شوي دي چې تر لسو څپو پورې را اخلي. او په کلاسیک غزل کې یوازې خوشال خټک تر نه څپیز کارولی دی:

له حاله بې خبر شه ! که شته شته که نشته نشته
تـلاش و قلندر شه ! که شته شته که نشته نشته
)کلیات پ، ۲۹۴(

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه دغه راز نه څپيز رديفونه دوه دوه بشپړ غونډونه)رکنونه(جوړوي او يوه څپه يې پای ته سرباري راځي، دا چې د دغو غونډونو پر کومه کومه څپه خج راځي، د اړوندې مسرې په نورو غونډونو قياسېږي په درو ګونو)وګړني، ليکني يا ديواني او اوسني آزاد (شعري ډولونو کې داسې بېلګه تر اوسه ليدل شوې نه ده چې لومړی ځلور څپې يې ناخجنې وي، يا په بله وينا ، يو غونډ يې نه وي جوړ کړی او پر پينځمه خجنه څپه يې پيل موندلی وي. مانا دا چې خج هېڅکله له ځلورمې څپې تېرې نه کوي او که نه، هغه شعر به هرومرو بې تول و تاله)بې وزنه(وي. د همدغه آر)اصل(له مخې ځيني اورېده)پور- (وييونه په پښتو شعر کې هډو هېڅ راتلای نه شي، لکه)اهورامزدا (يا)نيکاراګوا (چې د پښتو خجپوهنې)اکسنتولوجی(له مخې يې منطقي يا عادي خج پر وروستۍ څپه راځي، حال دا چې دغه څپه پينځمه ده او تر ځلور څپيز غونډ)رکنه(وتلې ده. له)لارغه يې شعر (پرته، پر بله هره)پينځمه، شپږمه... (څپه يې خج راوړل له پښتو وينګ سره اړخ نه لګوي.

مسره)مصرع(Verse)

د دود له مخې د)و)ګړني او بيا ادبي يا ليکني(قافيه وال (شعر کوشنيترين يوون(واحد)مسره)مصرع(بلل شوې، خو په دې جاج نه چې مسره يو خپلواک شعري يوون دی، بلکې له يوې بلې همکچې او همتولې(هموزنې(مسرې سره يوځای يو خپلواک يوون رغوي چې په عربي نومونه يې بيت(کور(بولي. بيت کېدای شي، يو بشپړ شعر))فرد ((وي، خو زياتره د يوه شعري څېل)دوبيزې، ځلوريزې، چاربيتې،غزل، قصيدې ... (رغنده توک ګرځي. د ننګرهار ځيني ولسي شاعران بيت ته))وايي او مسرې ته نيمه کړۍ، هسې په ټوليز ډول د ببلابيلو سيمو ولسي شاعران لړو ډېر خپلې زرې دوديزې او يا له پارسي راخپلې کړې نومونې کاروي.

په اروپايي ژبو کې د مسرې او بيت توپير نشته او کوشنيترين توليز يا موزون)رېتمېک(يوون يې هماغه ليکه ده چې په انګرېزی ورته verse line يا په لنډ ډول verse وايي او زموږ يو بيت ته د))جوړه ليکو ((په جاج(couplet(. verse چې لاتيني سرچينه يې versus ده، په زياترو اروپايي ژبو کې له آره د شعر په مانادی او د لنډيز په توګه يې هماغي يوې ليکې ته هم وايي چې پر وړاندې يې prose)نثر (ټيکاو لري. الماني د شعر لپاره د poesie، Vers تر څنګ څېل)Gedicht (هم کاروي، خو د نورو غونډي يوه ليکه Vers او يا هم Vers zeile بولي او زموږ مسره نيمه ليکه)Halbvers (، خو زموږ د بيت لپاره يو بنه انډول Verspaar)جوړه مسرې (هم لري، که څه هم تر څنګ يې په ژباړه کې له Versسره په لينديو کې)له دوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيمبيتو څخه جوړه= aus ywei Halbversen) هم کاروي، دا ځکه چې په ټوليز ډول له پاسنۍ وينا سره سم په لويديځ کې هماغه يوه ليکه کوشنيترين شعري يوون ګڼل کېږي.

د))شعر ((ويې له هغو ويبونو څخه ګڼل کېږي چې په عربي او آرياني دواړو کې يې د آرې او ريښې څرک لګول شوی او آرپوهان يا ريښه شناسان)اېټېمولوجېستان (هم پردې اند دي چې دا يوه نابري)تصادف (دی، دوې نورې بېلګې يې تر هرڅه له مخه د اوېستا په لاسوند))مانا ((او))دين ((دي او ښايي، نورې هم و موندل شي. په هره توګه دا څه نا شوني نه ده چې شعر دې له پښتو له وينګ)شېېر (سره سم آرياني پاتوړې)ميراث (اوسي !

د مسرې کچه

د کچې له مخې د ليکني او دېواني پښتو شعر لنډترينه مسره اووڅپيزه او اوږده ترينه يې شپاړس څپيزه ده. هرګوره، نن سبا په نوي غزل کې تر دوه څپيزو او په اوسني ازاد شعر کې هره ټوټه د آر)اصل (له مخې تر يوه غونډ)څلورو څپو (پورې کوشنۍ کېدای شي او په ځانګړيو آکرو)حالتو (کې تر درې څپيزې، دوه څپيزې او يو څپيزې هم را لنډېدای شي؛ اوږدوالی يې هم تر ۲۸څپيزې ازمايل شوی دی. نور پورته کېدون يې ځکه نشته چې پخپله شاعر او بل هر لوستونکی)يا سندرغاړی (يې نور په يوه سا او بې لارغي)وقفې (د لوستلو او ويلو توان نه لري او د چا خبره سا يې پکې سوځي. په ازاد)ناپښېليز (شعر کې يې هرګوره، تر ۵۲څپيزې هم بېلګه موندلای شو. د کلاسيک پارسي غزل په سيالۍ يو نيم پښتنانه ناظم، لکه نصرالله حافظ او شاعر لکه صديق پسرلي تر دوديز)۱۲څپيز (بريده ور اوړولي او تر شلڅپيزې او ياهم پورته بېلګې ازمايلې دي ، په ازاد کالب کې له ليکوال پرته د اسماعيل يون هم د اودو مسرو هڅه کړې او د اټکل له مخې يې تر شلڅپيزو او يا هم دېرشڅپيزو غځولې دي ، خو سم له لاسه د حافظ او پسرلي غوندې د دغه ځوان او هڅاند شاعر کومه بېلګه هم لاسته رانغله.

په غزل کې پېنځڅپيزې، لکه:

کړم ځان به درځار   که راشې يو وار
راتلوته دې ډېر   يم سترګې پر لار...؛

څلورڅپيزې، لکه:

زما مينه   د زړه وينه
زما ښکلې   ګلورينه...؛

درې څپيزه، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه يم ستا   ته زما
يم بېتا   نيمه خوا...؛
دوه څپيزه، لکه:
زه څم   يارکسم
ويې   وينم...)د مرجانونو ځانګې ۴-۷ مخ(.

يادښت: هرګوره، په سندريز ترېښت)کمپوز(کې سره څو څو مسرې يوځای کېږي او بولل کېږي، لکه څنګه چې يوه سندرغاړي)ايشان مومند(د تولګې له چاپ سره دغه ازمېښت د شاعر په مخ کې تر سره کړی دی.
د نوي غزل په لړ کې دالاندې بېلګې وړاندې کېږي:

اتلس څپيز غزل:
که سپېدې په خپل رڼوب د توري شپې تياره ګردونه پرېږوي
ګلمونګرې په رڼو څاڅکو د شبنم ، سپېره مخونه پرېوي
څنګه نه کړې د سپېد ارو ژبې ماته د ځنګلونو چوپتيا
چې هېښمه د ښبرازی، تولې ښېد ياوې سمې غرونه پرېږوي...

نولس څپيز غزل:
پسرلې ول دې ګلغونچې، بيا د ګلځانګو په کوڅوکې نغښتې
بيا يې لمبې د چا له وينو ، تو کبدلو چمبېلو کې نغښتې
د زمولې څمکې په رګو کې ، زرغونتيا له سره سا اخلې بيا
بيا تاند لبانې تلوسې ، د چمنو په شينيلو کې نغښتې...

شلڅپيز:
پرېږده، تورتياره برخليک مې، وتوکې لکه سپيدار
سپينې سپيدې بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سبا ځراغ مې وځنبې، وروستی ځاځکی د ننځړو
دتورې شپې بیا

ونغاړي چې تر ګلکځه، د ژغورتیاد
واټنونو تنابونه

نه کړي ښکېل دژوند بېړۍ مې، د نېپتون نوح
توپاني مستې ځپې بیا...

ځلېرویشت ځپیز غزل:
تاند ښېرازه پسرلې دې، وانوم چې د وږمینو ،
خورو ځنو له ګلیونه
ګوندې بیامې شي په برخه، د کرلو پرندو وینو ،
د ګلمینو ګلبڼونه
دګلپاڼې په شان زړه دې، چې زغملای کله نه شي ،
توپانونه د وختونو
پام ونه کړې غځونې، پر وربښمین بستر د ناز دې،
خوبولې تېر یادونه...
)ساندې او سندرې، ۲۵-۴۷مخ(

په ازاد شعر کې بیا چې مسرې هرو مرو برابرې نه وي، نو په یوه یوازېنۍ بېلګه کې
یې د مسرو بېلابېلې کچې موندلای شو ، خو دلته یې پر ځو لاسته راغلو بسنه کوو.
مینه وال کولای شي، د اړوندو اخځونو له مخې یې نورې بېلګې هم پیدا کاندي.
۱۹ځپیزې، لکه:
او شي د لمر زرینې وړانګې
د بهاندو شنو رودونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جړاو...؛

۲۰خپیزې، لکه:
له وږمو ستا د پښتو خاورو
رازرغون زما د ژوند ټول پسرلي شول...؛

۲۳-۲۴خپیزې، لکه:
چې هر ښاخ او هره څانګه دې بیا هله ناوکیو د چمن ته، چاندي پسول شي،
پاڼه پاڼه دې د لمر مزدک له پاسه هریوه د زمردو جړاو خول شي؛

۲۶خپیزې، لکه:
ډېر مهال شو
چې د باغ د جلوهلي تږي ذهن په کوڅو کې
مینه وړې ترانې د باران
نه انګازه کېږي...
)پوهه او ګروهه، ۱۵مخ(؛

۲۷خپیزې، لکه:
لکه ونغري له مخې نهنګان د غرڅپو د توپانونو،
له سپرلو ډکه ببرۍ...
)د سبرونو نڅا، ۱۹مخ(؛
۲۸خپیزې، لکه:
څه شپېنۍ توري شببې مې رامروړي مرۍ د ژوبلي پرهرژلي لولنګري پاکې مینې...؛

۲۹خپیزې، لکه:
... او ونغاړي تر پایه امېدونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اور وینو د برخلیک هغه ناپایه
خونړي دوتر...
)زما نړی، ۷۴مخ(؛

۳۱خپیزې، لکه:
پر تمېزو مې خوربویي د خپل تالا والا ګلبڼ،
د ناسپړلو ګلغوټیو د موسکاوو لګي...
)نوي پېړۍ او نوې زرۍ، ۱۰۰مخ(؛

۳۲ خپیزې، لکه:
څه ساړه ساړه بادونه د ناپایو واټونو رالګېږي، پر ساړه سمخ بورجل د زخمي زړه مې،
څه زاړه زاړه یادونه مې د ستړي ستومان ذهن په کوڅو کې، لړبر کېږي، ټپرېږي او نګوښېږي...
)هماغه۱۳مخ(؛

۳۲خپیزې، لکه:
نه پوهېږم چې ترڅ به ستا د څانګو زمول څانګونه له ډېر نیاز و ، نهیلیه د هسک خدای ته هسې پورته په دعا وي،
ګوندې هغه به هم ورځ وي چې باران دې د باورد وورو پرېوي، ستا د دنګې هسکې ونې د خزان سپېره ګردونه؛

۳۹خپیزې، لکه:
څه ناشناشان بوربنوړي اند ښښني مې بیا په غوږ کې د تبجنو جلوهلو تکلو راپوکوي
د ځوانیمرګو سرخوړلو سبرونو سرې ویرنې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه۱۳مخ(؛

۴۰خپيزې، لکه:
د مهال د پسرلي په زېريګرو شنو شپېو کې توتکۍ د ، پاکې مينې خپروي د هسک پر لوري د الوت د برم څانګونه...،
يا: زه پوهېږم چې د استا پر لولپه سوي ګوګل او دنګه ونه، څه تېرېږي د اُهرېژ د هسې شان سرو سيليو په بهير کې...
)هماغه۱۱مخ(؛

۴۴خپيزې، لکه:
شنه خوبونه د سپېرې وچې بېديا د نهيليو ناسپرلي، بورېنبدلي له پرتم د تکو تورو شنډو وريځو د پاهرېږو پسرليو ،
نه چې بيا د کوم يو ستوري پر مرګ بولي پرښتې د ځاځ پرغز د ، لمرمزدک په کنګرو کې د کنګلو زمهريرو عذابونو ايتونه...
)هماغه ۱۳مخ(؛

۴۶خپيزې، لکه:
وسپېل زما د ژوبل زخمي زړه په نارنجباغ کې د زلميو ،
هوسو د پرهرونو سوو ځړيکو ستا د پيغلو تلوسو د سرکو شونډو ګلکخونه...؛

۴۸خپيزې، لکه:
په رګو د وچکالۍ د خزانزمولو ګلبڼو کې پيلامه د ، نوي ژوند د تو کېدلو لکه وينه د باران د ښېرازۍ د پسرلي په چلېدو ده...؛

۵۱خپيزې، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخ، چې څومره سپرلنۍ ښکلې رنګينې شان شېبې زما او ستاد، خزانزمولې ګډې
مينې له وربويه هسې لېږدې بې اغېزې
د نېستۍ د نشت اباد د دښت پر لورې...؛

۵۲څپيزې، لکه:
نيمه خوا بلبلان ويني په هېنداره د رڼوب کې د شپېنيو،
ترمو اوښکو د باور د سباوون د رنګينيو د زلميو تکلونو
مرجاني سره بهيرونه...
نوې پېرۍ او نوې زرۍ، ۱۰۰، ۴۴، ۱۳، ۱۱مخ؛ د سبرونو نڅا، ۱۲-۳۷مخ؛ زما
نړۍ، ۷۵، ۷۴، ۱).

د اوږدو مسرو د لړۍ په پای کې دوې دوه مسره ييزې او درې مسره ييزې ويرنې
وړاندې کېږي.
۱(د پاچاخان يو بيته يا دوه مسره ييزه ويرنه چې ړومبۍ ۱۹څپيزه او دويمه يې
۲۳څپيزه ده:
هغه لوی زړه نور په پنجره کې
د ګوګل د تاريخ ودرېده
چې يوه بشپړه پېړۍ
په پارد پاک او د سپېڅلي ستر ارمان درزېده!
)اند و واند، ۱مخ(؛

۲(د بي بي سي خبريال، ميرويس جليل درې مسره ييزه ويرنه چې ړومبۍ ۲۳،
دويمه ۱۲ او دريېمه يې ۲۲څپيزه راغلې ده:
هغوی په ټوله تورزړې
زما د بڼ د وروستي چونې
مرۍ و مروړله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په خپل ټول وحشت يې،
وروستۍ نغمه د ژوندانه
ورځني وترورله !
)زما نړۍ، ۷۵مخ(.

ماته یا لارغه يي مسره

ماته يا لارغه يي)وقفه يي (مسره، يا د منلي) ←۱- څپرکی (په نومونه))نیم مسرۍ ((، هغه ده چې په منځ کې يې يوه لارغه)وقفه (راځي. کوم شعر چې له همداسې مسرو څخه رغېدلی وي، هم مات يا لارغه شعر بلل کېږي. داسې چې لومړۍ ټوټه پر ځلورمه څپه ختجنه راځي او پېنځمه يې ناختجنه، بيا لړه سا اخېستل کېږي او دويمه يې هم همداسې پر ځلورمه ختجنه راځي او پای ته يې يوه ناختجنه پاتې کېږي. که لارغه په منځ کې رانه شي او ټوله مسره په يوه سا وويل شي، د لومړۍ ټوټې ناختجنه څپه له وروسته درو څپو سره ملتيا کوي او خج پر پېنځمه راځي. په دې توګه څپيز- خجيز سېستم ړنګېږي او تول و تال له منځه ځي ، په دې لړ کې د ادبي شعر زياتره لس څپيزې ځلوريزې راځي چې له))لاحول و لا قوت الا بالا ((سره يې تول برابرېږي، لکه د خوشال هغه:

وخت د پيريه- راغی خوشاله
لا دې پر زړه دي- دا څو خياله
خيال د ننګونو- خيال د جنګونو
خيال د دلبرو- له خط و خاله؛

د کاظم شيدا ، لکه:
غلط بېځايه- پر خپل ورانه يې
هوا دې آس دی- ته پر يانه يې
ژر به دې ځای شي- دا توري خاوري
غافله خاځکی- د بارانه يې...)۹۳۵ مخ(؛

د حميد مومند ، لکه:
کله به راشي- پر هند براته
کله به کښېني- ماته مخ ماته

(c) ketabton.com: The Digital Library

 څو ته رادرومې- پکې ډېوې بدې
غم به کا خونه- د))حميد ((ميراته)حميد ۴۱۱ (
[دلته)) حميد ((يو څپيزول هېښنده برېښي، ښايي له آره))ما ((اوسي !] ... ؛
د قلندر اپريدی درستو ځلوريزو هم د حميد په لاروی ورته بڼه راخپله کړې ده، لکه:
زه دې د وصل- په تمه ګرځم
هجران دې وسوم- له غمه پرځم...؛
د کامګار)۱۸۳ (، لکه:
زما دلبره- د تا له درده
سترګې مې سرې دي- ګونه مې زرده...؛

دا وروسته ځلوريزه که څه هم يوولس څپيزه ده، خو بيا هم لکه د لس څپيزو په څېر لارغه يې ده
چې د هرې مسرې لومړی توټه يې پينځڅپيزه او دويمه يې شپږ څپيزه راځي:
د خدای لپاره- د دوست په روی دې وه
د وفادارو- ښکلو په خوی دې وه
\\\\\\
د رنځورانو په های هوی دې وه

کاظم شيدا نه يوازې زياتره ځلوريزې)رباعيات(له ورته ماتو مسرو سره پېيلي، بلکې يو لړ
غزلې يې هم په ورته څپيز- خجيز ويلې دي:
- لويي که مومې، زنهار لويي کړه
چې مکافات شته، جز نيکويي کړه
وانبه په خوله کې، د کهکشان نيسي
حال د اسمان وينې، فتنه جويي کړه...)هماغه ۸۵۵ (؛

د)اوسني (شعر يو ورته ځبل:
د زړو پر ملک يې، وار چلاوه چې،
هغه واکمن چا ، له تخت راکښېست...
چې يې غمي ول، د هسک برم ستوري،
چا يې له سره، آخول راپرېست؟)اند و واند ۳۱۵ (

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه دولس څپيزه مسره چې ړومبۍ نيمکۍ يې پينځڅپيزه او دويمه هغه يې اووه څپيزه راغلې ده:

نه پينځوس سل او، دوه سوه کاله پرمخ،
نه څوارلس سوه، شپږ زره کاله پرشا...
تباه برباد کړو، هسې افراط و تفريط،
ځئ چې راخپل مو، کړو دا خپل نن و سبا !)رزم و بزم ۱۴۰)

همدا راز يوه داسې دياړلس څپيزه بېلګه چې د يوه سندرغاړي)احمد مريد (له مخکې چمتو کړي کمپوز سره سم يې لومړۍ مسرې له آره اووڅپيزې او دويمې يې شپږ څپيزې راغلې، خو د نابرۍ)تصادف(له مخې يې د پای بيت لومړۍ مسره له يوبرابر دوه اووڅپيزو ټوټوڅخه رغېدلې او يوازې وروستۍ هغه يې لس څپيزه ده چې پر دوه پينځڅپيزو ټوټو وېشل شوې ده:

چې په انګار د شونډو، دې کړم کباب کباب
نو راته مه ستوه، اوس يې شراب شراب
بانه دې غشي غشي، وروځې ليندۍ ليندۍ
سترګې نرګس نرګس، مخ دې ګلاب ګلاب...
بيا به هم لاس وانخلې، ستا له زړې مينې زيار،
که وي ثواب ثواب، که وي عذاب عذاب !

همدارنګه ځينې ولسي شعرونه، په تېره غزل هم درواخله، لکه د پاينده محمد کړه وال دا بېلګه: ////////////اشنا نه راځې

دا لاندې پېيلې متل د يادشويو څلوريزو غونډې له ورته څپيز- خجيز تول و تال سره ورته ځانګړتيالري:

دا عقل ستاوو، که دې پور کړی دی؟
پرون سر سپين وو، نن دې تور کړی دی !

ښايي، په پارسي او عربي هغه کې د دې راز شعر څرک هم ولګي، ځکه په پښتوکې يې نومېرونکی او نوموونکی، تر مکنزې هم له مخه، استاد رشاد دی، او هغه، لکه په لومړيو شننو کې يې چې يادونې راغبرګې شوې، تر ډېره د همدغو ژبو له ګوتپېره پښتو شعري سېستم، او په دې لړ کې بېلابېل رغښتي ځېلونه)ژانرونه(ورڅېړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځپیز کمی زیاتی

لکه په تېره دولس ځپیزه ماته شعري ښېلګه او همداراز)د بدلمېچ د لومړۍ چاپ **۵۸- ۵۹**مخ (د غني خان او خوشال په اړوندو ښېلګو کې یې یادونه شوې، په پښتو ځپیز- ځجیز سېستم کې ځج تر ځپې لومړۍ او زیات بنسټیز ټاکنده نقش لوبوي او په دې توګه په یوه شعري ځېل کې د یوې ځپې کمی زیاتی کوم ناسکېندی تولیز تاوان نه پېښوي. په دې لړ کې هغه شعري ځېل راځي چې له ځجپای سربیت)مطلع (سره راپیل شوی وي، په ټولیز ډول یې ناپښېلیزې یا بېقافیه)غیر مُصرّع (مسرۍ تر))مُصرَّعو ((هغو یوه یوه ځپه زیاته راځي، لکه په دې لاندې ښېلګو کې:

بیا له کومه راپیدا شو دا بهار
چې پر هر لوري یې ملک کړیو ګلزار...
درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره یو د ننګ په کار پټ و اشکار...)خوشال، پ (؛

ګوره هسې کردګار دی رب زما
چې صاحب د کل اختیار دی رب زما
څه ماڼۍ چې د دنیا او د عقبا دي
د همه واړو معمار دی رب زما...)رحمان (؛

هر زمان پر هر ساعت خیال د مین
په سینه کې مې خرڅېږي لکه ستن
له نیستۍ سروې موندلي سرلوېي ده
خودي پر بېاسي نښتر له بېخ و بن...)کامګار ۷۴ (؛

- پر دي خاوره مال و سر بایللي ما
-درد و غم د زمانې زغملي ما
پرځای کړې یې ما ننګ و نام ناموس دي
ترې غاوره غلیمان شړلي ما...)سوزونه او سازونه ۴۸-۴۹ (؛

- لویدیځیانې نن سبا دروميي پرشا
لېږدوي د لاس کڅوړې چې پر شا

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کور اورو چوچ و پوچ نورې بېزارې
داچې خوښې دي له کوره پر سارا)اند و واند ۲۰۸(؛

-که يو وخت مې پر دنيا پرې شوه ځيره
او مرگ واېسته زما د ژوند شيره
وير ژړا به پر ما نه کوئ له دوده
نه خيرات يوه پيسه او کسيره...)د مرجانونو خانگې ۲۷(؛
غولوې به مې په نن سبا ترخو
ماته غوره يوه))نه ((ده له سل))هو ((
داچې ستا ژمنې زما تر ژوند اوږدې شوې
ورېم به خاورو ته اسره ستا د ککو...)گلکځونه ۹۳-۹۴(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- څپرکی
پښبله)قافیه(، پښبلیز آرونه
او ویارونه

لومړی برخه

پښبله یا قافیه)**Rhyme**(او پښبلیز آرونه

لکه په لومړۍ برخه کې چې یادونه وشوه، قافیه له آرې شعري مقولې)مخیُّله موزون کلام(سره نه، بلکې له راوروسته غځېدلې هغې))مخیُّله موزون او مقفی((سره په تړاو تر څېړنې لاندې نیول کېږي))پښبله((د استاد رښتین له خورا ښو نیولوجېزمونو څخه ده او دودول یې بېځایه نه دي. پخوانی انګرېزي انډول یې رایم rime وو چې د زړې فرانسې له rime څخه یې سرچینه اخیستې وه، خو راوروسته یې د ریتم rhythm)وزن(تر اغېز لاندې لیکدود rhyme ته راوښتی دی. الماني انډول رایم Reim هم له))منځنۍ کره الماني((بنې rim او بیا له هماغې زړې فرانسې rime آره اخیستې ده .

د عربې نومونې له مخې قافیه جولیزه)لفظې(همغږې او مانیزه ناهمغږې ده، له دې څرګنداوي سره:
که لفظي یووالی د همجولیزو)متشابهو(وییونو)لکه ګټه د سنګ او ګټه د فایدې په مانا(په بڼه وي، نو د مانیز توپیر له مخې سره بیاهم همقافیه کېدای شي، که نه، لفظي توپیر یې سره اړین دی. په اروپایي شعر کې چې همجولیز وییونه دې سره همپښبلي)همقافیه(شوي وي، چېرې مخې ته راغلي نه دي. په دې ډول پښبله داسې راپېژني:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الماني سيند کښونکي (Wahrig (په وينا: له بېلا بېلو سرغړونو سره د يوې يا ډېرو څپو هماهنګۍ ته قافيه وايي، په دې آړ چې سرغړونه يې سره يوراز نه وي؛ د انګرېزي)Collins(ليکوال يې: په شعري ليکو)verse lines(، وييونو يا څپوکې د پای غړونو سمې سميا قافيه يا قافيې بلل کېږي.

هغه وييونه چې وروستي غړونه يې سره همرنګ وي، د عربي په څېر په لويديزه نومونپوهنه)ترمينالوجی (کې هم پښبلويي)قافيي کلمه(بلل کېږي، لکه واخلې الماني Reimwort . ترکوم ځايه چې راڅرګندېږي، اروپايي پښبلې، په بله وينا ، پښبلغړونه)قافيي توري يا ارکان(د عربي يا پارسي دې غوندې دومره ډېر او پېچلي نه دي، د ساري په ډول تر))روي((له مخه واوېل يا حرکت په پام کې نه نيول کېږي، او په دې لړکې انګرېزي command|demand د غورو قافيو له بېلګو څخه ګڼل کېږي.

قافيه انديشم و دلدار من
گويدم منديش جز ديدار من
حرف و گفت و صوت را برهم زنم
تا بې اين هرسه با تو دم زنم)مولانا (

يا د)بهار(له پاس راوړل شوې بېلګې دا يوه کړئ:
صنعت و سجع و قوافی هست نظم و نيست شعر
ای بسا ناظم که نظمش نيست الا حرف مفت
او يا:
د خيال انځور ستاد بېسارې ښکلا ،
د قافيې په قاب کې نه ځايېږي...
ستا د موسکا د نوو نوو رنګينو سېمفوني،
نور په شپېلۍ رباب کې نه ځايېږي !
)پوهه او ګروهه ۷۷(؛
او د مولاناتر اغېز لاندې:
. کله چې راپېښه شي
پر کورد شعر،
سترګې دې عروض و
هم بيان شي بيا...

(c) ketabton.com: The Digital Library

شونډې دي له شونډو سره
شي همقافيه هله !
)زما نړۍ ۲۹(.

آره او نا آره پښبلې

آره قافيه هغې ته وايي چې قافيه يې له يوه يووستوي وييې رغېدلې وي، لکه:
څو يې پاتې ستا له مرگ نه کړم نامړه
چــې په څوړه د ولس کې غوارې لوړه
)سوزونه او سازونه ۳۵(؛

که له دوو وييو څخه جوړه وي، نو يې نا آره يا)معمولي(بولي، لکه:
که دي خاوره که هوا ده
تـــا ته راغلمه هېواده)هماغه اثر ۳۶(؛

که ساقي د پيالې ست وکاندي ماته
هـــغه دم به صد ساله توبه کړم ماته

ژربه رسوا شي د مضمون دزده
جامه غمازه د جامه دُزده
کله پټېږي له مبصره
متاع په بلخ کې چې د قندز ده)شيدا ، ديوان۸۴۴،۱۹۲۵ (؛

شيدا)هماغه ۳۲۱- ۳۲۹ (په پرله پسې درو غزلو کې د اړوند وييې د پای څپې په توگه))-ته((او وستربل)ته(سره غاره غړې کړي اوپه دې چم يې دواړه ډوله پښبلې سره اخښلې راخښلې دي، لکه: چا ته، سباته، ماته)شکسته(، زياته، حناته، خودآراته، دلرباته، رعنا ته، خاک ِپاته، تحت الثرى ته، دارالشفاته؛... زياته، شيداته؛ بيرته، چرته، درته.

همجوليزي پښبلې)متشابه قافيې(

[دا](#) چې له دوديز- عربي پېژند)تعريف(له مخې قافيه جوليزه)لفظي(همغږې او مانيزه ناهمغږې ده، نو په دې ډول همجوليز يا متشابه وييونه)homonyms & homographs(، په بله وينا ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وييونه چې غربزي)لفظي (او هم ليکنۍ بڼې يې سره يو رازوي او ماناوې يې نه، نوسره قافيه کېدای شي. د ساري په توګه ګټه)سنګ (او ګټه)فايده (سره په يوه شعر کې غاړه کول، نه يوازې پښبليز ويار)قافيي عيب(نه رامنځته کوي، چې لا شعري رنګيني هم زياتولای شي. د استاد رشاد په وينا)ولي محمد !(مخلص د درست غزل پښبلې تر پايه))سپيني ((له ګرنيزو رنګا رنګيو سره راوړې دي. داسې پښبلې په لومړي ليد سره سړي ته بېخونده بياځلي)تکراري (برېښي، خو همدا چې يې پر مانيز توپير سرخلاص شي، نو بيا ځنې خوند اخلي. دا دی،دلته يې اړوندې شعري بېلګې وړاندې کوو:

اور د ميني هسې پوخ کړم
چې خامي راکې هېڅ نشته...
نور د ژواک لپاره ځواک شوم،
نور مې ډار نشته له نشته !)وينه او مينه ۸۵ (؛

- - -

- کله دې واړه پښتانه پښتانه
کاشکې يومخ شي پښتانه پښتانه...)د مرجانونو ځانګې ۱۰ (؛

- ترڅو به پرمخ نغاړو هريو)خپله (خپله لاره
بېللې بېلا بېله يو له بله خپله لاره
شو سر د تباهۍ پر ګړنګونو باندې ځکه
چې نه مو کړه توپير له پردې)خپله (خپله لاره
که سوې د برې برم د نيلي، وخت رانبکلې نه کړې
دا و نه کړه هېڅکله مو- را)خپله (خپله لاره
په ځان پسې مو رنګ کړه ترشا پلونه په لوی لاس
کړه پرې مو هم د تېښتې- په)خپله (خپله لاره...)ساندې او سندرې ۲۷ (؛

- - -

-))لېمه ((د ډېرګړي په توګه د)سترګې (او د يوګړي په توګه د)کسی (په مانا او له داسې نورو ګړدودي مانيزو توپيرونو سره په دې لاندې غزل کې داسې جوړه جوړه راغلې، هغه هم لومړی يې پښبله او دويمې يې لړ يا رديف رامنځته کړی دی:

نه لوټوې چاو بل چې لېمه لېمه
تاخو زما لوټ کړه په لېمه لېمه
ښخ دې چې لېمه راته لېمو کې کړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاري ټول جهان راته لېمه لېمه...)د مرجانونو ځانګې ۱۸ (؛

- - -

-))اېستی ((د لیکوال په یوه غزل کې، یوخوا له بېلابېلو ببلېښتي)اشتقاقي، شبه اشتقاقي (رغاونو او بلخوا له یوځو ګړنو)اصطلاحاتو (سره هم لړوډ بري ورته پښېلې رغولې دي:

د وخت توپان پر مخ اخېستی یمه
د برم له تخت یې راکښې اېستی یمه
زه د مهال یو سپین نالوستی کتاب
که چا به تش هسې پرانېستی یمه
یو سپین ازاد ، بې تول و تاله شعر
نه چا پیېلی، نه امېستی یمه
سترګې پر لار ورته په نن سبا کې
ډېر یې د ژوند له ژندرو اېستی یمه
چې یې یوه هم پرځای کړې نه ده
په هسې ژمنو یې تېر اېستی یمه
شیطاني لمسو په ګناه د مینې
له ارماني فردوس را اېستي یمه
نغاړم پرمخ دا ، خپله لار به بیاهم
څه که یې اوس تري، راجار اېستی یمه
بیا به هم پاڅم، ملا به سمه کړم زه
نول و ناورین که راپرې اېستی یمه
تل ځم پر مخ، که څه هم سم له لاسه
ناخوالو شاتګ ته اړا اېستی یمه
پوره مې نه وه، که نه څو واري یې
ژوندی پر قبر ننه اېستی یمه
د تلژغوراندي بلهاری پرښتې،
د مرګ تر پولې پورې اېستی یمه !)۱۰-۵-۰۲ (؛

- - -

-))سراخېستی ((همجولیزه)همزمان ترښتي (پښېله یې هم په یوه څلوریزه کې:

تا که زما غم دی پر سر اخېستی،
زه هم دا ستا غم یم پر سر اخېستی...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ستا په مینه کې ټول نوم و ننبان،
په بیه ما د مال و سر اخېستی.)اند و واند ۲۲۸ (.

غبرګې پښبلې)قافیتین (

هغه شعر چې غبرګې پښبلې)قافیتین(ولري، غبرګ پښبلیز یا ذوالقافیتین (double rhyme (بلل کېږي چې په دوديزه شاعرۍ او بیا پښتو دې کې یې ببلګې ډېرې راغلې او لا له جولیزو انځورونو)صنایع لفظي(څخه هم ګڼل شوي دی.هغه دا چې شاعر د یوې پرځای دوې غبرګې قافیې په یوه غزل، قصیده یا بل شعري ځبل کې سرترپایه، یا په لومړیو څو کړیو کې راوړي. ببلګه یې لکه په لاندې غزل کې چې هممهال یې لومړي دوه بیته سر پر سر))مصرٌع((هم راغلي دي:

چې رامات کړ ها ببلوره، تورک شاهین وزر زما
پښتنې مینې ته مات کړ، نازنین نظر زما
یه زړګیه ! ته چې وینې، دا رنګین دوتر زما
دوتر نه دی، دی خونین دوتر زما
ننواتې یم راغلی، پر زړه غوځ له رقیبانو
و پېزه په تورو څنو ، دغه خوږین پرهر زما... تر پایه)ګلکځونه۷(؛
استاد رشاد)←لومړی څپرکی(د غفورلېوال د)) ←هوسۍ((په ازاد
شعرکې هم یوه ورته ببلګه سهي کړې ده:
د هغو دنګو شاځلمیو ژنیو مرګ وم چې شپېلۍ غږوي
چې چېرته ناست وي په کږدۍ کې او سپوږمۍ نڅوي

غبرګې پښبلې او غبرګ لړونه

هځاندلیکوال اسماعیل یون چې که پخپله د ازاد شعر همیونی دی ، بیاهم له قافیوال شعر سره دومره لېوالتیا لري چې دببلابېلو ډولونو ، لکه بې ردیفه قافیوالو ، ردیفي قافیه والو ، غبرګ قافیوالو... هغو د ښه ترا ډا ګیز ونې او پېژندنې لپاره یې هندسي ننبې نښانې ورټاکلې دي. په دې تړاو یې د اسحاق ننګیال))خیبري تنده ((نومی غزل پرمخه ورغلی چې په پښبلیزو)مصرٌعو (مسرو کې یې پرله پسې غبرګې غبرګې قافیې او غبرګ غبرګ ردیفونه کارولي، له غبرګو پښبلو یې هم دويمې هغه بیاتر پایه))چستې((راغلې دي، لکه:
ټول عمر درنه ده، سپکېدو ته یې چې پرې نږدې
خاوره پښتنه ده، او پردو ته یې چې پرې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېږده خيبري تنده، چې بيا په وينو ماته شي
گرمه معرکه ده، وچېدو ته يې چې پرې نږدې...
)سمسور اوبپانه، ۱۴-۲-۱۰(

د بر پښبلي

همدا راز د عربي ذوالقافيتين ترخنگ په پښتو کې د برپښبلې يا د بر پښپليزوالي او يا د برقافيوالي هم دود درلودلی چې))زنځيري چاربيتي((ورسره جوړېدې او نومول کېدې. دغه کار هم، لکه)ذوالقافيتين(نن سبا کوم شعري انځور نه بلل کېږي، بلکې يوازې سندريز خوند و راکښون زياتوي. څنگه چې اړوندې چاربيتې زياتره د لوستو ((ناظمانو له خوا جوړېدې، نو د پښتو قافيو د تنگسې) ! (له کبله د بېخرته عربي او پارسي پورويېونو کارونې ته اړوتل. وروستی بېلگه يې د سيد طاهر بينا هغه وه چې پر ۱۳۵۱ل. کال يې په کابل مجله کې خپره کړې وه او د بر عربېزم يې ليکوال يوې سوچه پښتو))ځلور کرېزې((ويلو او خپرولو ته اړېستی وو:

خدايږو که له ميني به دې وگرځم
ستا له سترگو وگرځم
يه زما د زړه سره !

واخلې پربنته، که څه هم سا له ما
وابه نخلې هېڅکله خو تا له ما
څو نه شې پخپله ته جلا له ما
زه به مې له خپل هوډه و نه گرځم
ستا له سترگو وگرځم
يه زما د زړه سره !
...)سويس، ۱۲-۲-۱۹۷۰(

لړ)رديف(

لړ يا رديف هغه ويی يا وييغونډ، غونډله يا غونډله غونډ دی چې تر قافيې وروسته په هماغه يوه جوله او مانا په اړوند شعري څېل کې ترپايه راغبرگېږي. لکه چې له مخه يې يادونه وشوه، په قافيوال شعرکې د دغې برخې زياتونه د عربو نه، بلکې د عجمو)پارسيوانو(نوښت بلل شوی او موخه يې د لانبه ترا تول وتال، په بله وينا، موسقيت سمبالتيا انگېرل کېږي. رديف ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافيې د يوه پايڅوړ په سترګه کتل کېږي او په دې توګه که له پښبلې سره لړ يا رديف و نښلول شي، لړواله پښبله))مردفه قافيه ((بلل کېږي.

لکه په تېر ځېرکي کې چې ورته نغوته وشوه، د رديف ډېر اوږدوالی هسې يو ډول او فېشن دی او تل خوندور نه پرېوځي. په کلاسيک پېر کې يې له ستر خوشال پرته د نورو په هغوکې دومره اوږدې ببلګې نه ليدل کېږي، مګر په ننني غزل کې ببخي دود و مود ، يا ډول و فېشن ګرځېدلی او ځينې لا تري د کاراسانۍ لپاره کار اخلي.
نه ځپيز رديف، لکه خوشال:
له حاله بې خبر شه که شته که نشته نشته)ک.۲۹۴ مخ(.
- خادم:
خادم باد سبا يم، که وموم، که نه وم نه وم)د مرغلرو امېل، ۲۸ مخ(.
- ف. ګران:
لامې د شببو ګلان پرېږده چې خړوبه شي
تـــږې د اوبو ګلان پرېږده چې خړوبه شي)۱۳(
- فردا:
ګوره اننګو ، ته دې اوښکې مې جرګه درځي
تـــمه د خولګو ، ته دې اوښکې مې جرګه درځي)د ګلپانو پرخې، ۴۹ (
دا سوی ستي وطن پرېږدئ چې لړو خاندي
دغـــه غيرتي وطن پرېږدئ چې لړو خاندي
يوولس ځپيز، لکه:
... مرمه بې له تانه ما مه پرېږده يوازې....
د تاندزلمي شاعر شهاب الدين پکتياوال په يوه سندريز نظم کې دولس ځپيز رېکارډ ټينګ کړی دی:
سره ګلونه راته وايي، ارمانونه راته وايي
ګودرونه راته وايي، زما غرونه راته وايي...
)ليکوال،پېښور، ړومبۍ ګنه جنوري ۲۰۰۷ ز (

په دې توګه دغه راز نه ځپيز رديفونه دوه دوه بشپړ غونډونه)رکنونه(جوړوي او يوه ځپه يې پای ته سرباري راځي، دا چې د دغو غونډونو پر کومه کومه ځپه خج راځي، د اړوندې مسرې په نورو غونډونو قياسېږي. په درو ګونو)وګړني، ليکني يا ديواني او وسني آزاد (شعري ډولونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې داسې ببلګه تر اوسه ليدل شوې نه ده چې لومړى ځلور څپې يې ناخجنې وي، يا په بله وينا ، يو غونډ يې نه وي جوړ کړى او پر پينځمه خجنه څپه يې پيل موندلى وي. مانا دا چې خج هېڅکله له ځلورمې څپې تېرى نه کوي او که نه، هغه شعر به هرومرو بې تول و تاله (بې وزنه(وي. د همدغه آر (اصل (له مخې ځينې اوړده (پور- (وييونه په پښتو شعر کې هډو هېڅ راتلاى نه شي، لکه (اهورامزدا (يا (نيکاراګو (چې د پښتو خجپوهنې (اکسنتولوجى (له مخې يې منطقي يا عادي خج پر وروستۍ څپه راځي، حال دا چې دغه څپه پينځمه ده او تر ځلور څپيز غونډ (رکنه (وتلې ده. له (لارغه يې يامات شعر (پرته، پر بله هره (پينځمه، شپږمه... (څپه يې خج راوړل له پښتو وينګ سره اړخ نه لګوي.

دويمه برخه

پښېليز وياړونه (قافيې عيبونه(

تر هغې د مخه چې قافيې وياړونه او اړوند رديفي وياړونه تر څېړنې لاندې ونيسو پکار ده قافيه او رديف وپېژنو:

پښېليز غږونه (قافيې توري(يا نمت ويي رانغاړي او يا يې وروستۍ برخه، لکه: اند- بند- جنګ- دنګ- خوړ- ځوړ... داسې چې د نظم له پيله تر پايه پورې يې د ببلابېلو ټاکليو تو ټو (مسرو (په پاى کې هغه تکرار کړې وي. که د يوه بيت هره مسره قافيه او رديف ولري، ببيا وايي چې دغه بيت دوه (دوره (لري او که هماغه وروستۍ مسره يې قافيه او رديف ولري ببيا وايي چې دغه بيت يو (دور (لري، په بله وينا ، غير مصرع دي رديف هم په (دور (کې راځي د قافيې او رديف توپير په پاى کې دى چې قافيه تر پايه له هماهنګو اوازونو (حرفونو (څخه جوړه وي او مانيز يو والى نه لري، مګر رديف تر قافيې وروسته په هماغه يوه جوليزه (لفظي (او مانيزه بڼه ببيا ببيا راغبرګ کېږي.

که په يوه شعر کې قافيې هم جوليزې او بېلمانيزې (مختلف المعانى (وي، هم کېداى شي، د ببلابېلو قافيو په توګه وکېل شي، لکه سره (طلا (او سره (جمع سرخ (، په بله وينا ، د يوه شعر قافيې کېداى شي پر هماهنګو سربېره همجوليزې (متشابه (هم وي په دې آر چې مانيز يو والى ونه لري او د رديف آر همدا دى چې له پيله تر پايه هماهنګ ، همجوليز او هم مانيز اوسي.

دا دى، دلته د يوشمېر مينه والو په پار د دوديز قافيې سېستم او اړوندو آرونو او وياړونو يو څه لاسوهلى نچوړ وړاندې کوو او په اتم او نهم څپرکي کې يې ببيا له نوي ګوتېپېره څه ناڅه راغبرګوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قافيې ارکان)ستنې(، اوازونه)توري(

د عربي استادانو د قافيې توري)اوازونه(اوه نه، بلکې نهه بللي دي چې هر يو ځانته نوم لري. په دې تېولو کې د منځ توري ډېر ضروري دي چې بې له هغه قافيه نه جوړېږي او له نورو اتو توريو څخه ځلور د مخه او ځلور ورځنې وروسته راځي، خو د دغو تېولو راوړنه)همېشه يا همزمان(اړينه نه ده. مطلب دا چې کله وي او کله نه وي. د دغو توريو نومونه دا دي: ردف، قيد، دخيل، تاسيس روی، وصل، مزيد، خروج، نايره. په دې تېولو کې)روی(اساسي توری او د قافيې د ملا تير دی او نور يې مرستيالان او ملګري دي)سمندر، د قافيې کتاب، د پېښور چاپ، ۸ مخ، د رښتين اخيستنه، ورمه د ۱۳۴۲ کال ۱-۲ ګڼه، ۸-۹ مخونه(.

روي او ترې وړاندې وروسته اوازنه)فونيمونه(

روي د قافيې زړی)هسته(جوړوي داسې چې نور اړوند ارکان يا اوازونه ترې مخکې او وروسته راځي. دا د قافيې د يو راز اوازونو)حروفو (په لړ کې همدغه اواز دی چې د مخه تر دې يو همرنګ بېواک)کنسونېنټ(يا ناهمرنګ بېواک له يو راز واوېل يا حرکت)زور، زېر، پېښ(راغلي وي او ورپسې نور ټول اوازونه ـ حروف(همرنګ وي، لکه –ن- په ځان، اسمان، جهان... يا –ب په مکتبونه، منصبونه، غضبونه... يا –ګ- په جنګ، بنګ، تنګ... کې. يا -ر- په شکره، خبره، مرغله، خوندوره... په اور، چغهار، سهار او يا په وير، تدبير، ودير... او په لور، خپور، ځلور، کور... کې.

"روی" هرومرو بېواک غږ)کنسونېنټ(نه وي، بلکې خپلواک غږ)واول(هم وي، لکه)و(په ککو، دردو، پښتو... په کړاو، پړاو، لګاو... يا په نريو، پسرليو، کېږديو... کې.

تر روی وروسته اوازونه)که وي(وصل، خروج، مزيد، نادر او تر مخه اوازونه يې قيد، ردف،)او تر دا منځ حرکت)حذو(، دخيل)تر دا منځ حرکت)اشباع(، تاسيس)الف(اورس)فتح(بولي.

که روی حرکت)زور، زېر، پېښ(ولري يا د ژبپوهنې په نومونه يې واژه څپه جوړه کړې وي، "مجرا" بلل کېږي او که ساکنه وي، تر مخه حرکت يې بايد تر پايه يو راز وي "چې دغه رو رازوالي ته "توجيهه" وايي، قافيې ويارونه)عيبونه(په لاندې ډول دي:

۱- اکفاء: که "روی" ګانې سره توپير ولري "اکفاء" بلل کېږي او دا هغه مهال نابشل کېدونکی ويار دی چې ځای يې يو نا هموتوځی)هممخرج(اواز)توري(ته ورکړل شوی وي، نو دومره ويار نه ګڼل کېږي. په دې ډول "م-ن، ر-ړ" يا "ن-ڼ" يا د س او "ص" په يوه "روی" کې راوړل روا دي، لکه: په "کونه، پښتونه، غړونه" کې.)رشاد(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لړ وتوځي، په بله وینا ، ناهموتوځي)روی (بېلګه، لکه د محمد نور په دې لاندې بیت کې چې
)ب (او)ت (سره روی شوي دي
)مسته نجلۍ ګرځي شـــتاب کې
نېغه ګرځـــي منګی به مات کي (
دلته پر روي سربېره ردیف هم بدلون موندلی دی.

۲- ایطاء په یوه شعري ټوټه کې د قافیې غبرګون)تکرار (ته وایي. په غزل کې تر اووم بیت او په بوللـه کې تر څوارلسم بیت مخکې قافیې تکرار ویار ګڼل کېږي، په دې ډول غزل متې یو ځل د قافیې تکرار اجازه لري او بوللـه څوارلس بیته وروسته بیا بیا دغه چانس تر لاسه کولای شي. د دوبیزي)مثنوي (په یوه بیت او د بند لرونکي شعر په بند کې قافیې تکرار ځرګنده ایطاء بلل کېږي. البته په څلوریزه کې هم همداسې ارزول کېږي.

۳- سسته قافیه، په پښتو شعر کې یوه سسته یا سپکه)خفي (ایطاء بلل کېږي او هغه دا چې د قافیې د ورته تصریفي پایلو په توګه وي، لکه:
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوې
طیلــــــــسان زمردي واغوسته غرونه
)ښکارندوی: پخ۲۲ (؛

...چې له آله له اولاده سره وسول
خدای دې نه کا څوک دا هسې مظلومان
چې په اور کې یو د بل لپاره سوځي
ما لیدلي نه وو هسې مخلصان
)رحمان ۱۱۱ (
چې کوټلې وي په تېغ ستا د چشمانو
سر حلقه دی د جمله وو شهیدانو
ستا وصال د سر پرېکړو دی دلبره
ژوندي نه مومي جنت بې مرد ګانو
)هماغه ۱۲۴ (.

۴- چسته قافیه، چې تر ګردانۍ پایلې)تصریفي خاتمې (د مخه اوازونه)توري (یو راز وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بله وینا ،)روی (وګرځي، دغه راز قافیه ترسستي هغې ډېره خوندوره راځي، لکه:
لېوني شول پښتانه په منصبونو
خدای دې ما ژغوري له هسې غضبونو
د کنګاش علم دچا دی، د تورزنو
لکه څوک لولي قرآن په پر مکتبونو
)خوشال: ک، ۱۷۲ (؛

مه شه خوښ د پادشاهۍ پر تخت ختلو
همېشه يې غم کوه د پرېوتلو...
هغه زړه عبدالقادره چې مرده وي
پر ګوګل دننه نه دی د ساتلو
)قادر ختک، پخ۲۳ (؛

مه وای هسې کلی چې د چرګو کولمې خورینه
شل خېمې په کور کې د نېستۍ له غمه مرینه
بل فکر يې هېر دی خو په غم د زرو پول دی
نر، ښځې يې واړه تنګې تنګې لرینه
)خوشال: ک، ۲۵۳ (.

۵- عدول)سرغړاوی (دري ډوله دی)۱ (د اوښتي پېر)مغیره حالت (نه پرځای کول)۲ (د قافيې سمون لپاره له اړوندې قافيې کلمې څخه یو څه کمول)۳ (پر کلمه یو څه ورزیاتول)۴ (یا يې کره لیکنې بېه اړول او یا)**۵** (د صفت و موصوف او یا خبر و مبتدا نه سمون.
)۱ (لکه د استاد رشاد په لاندېنی شعر کې چې پاس يې د پښپلویېونو)قافيي کلمو (یادونه وشوه:
زار و زبـــــــونه بیده پښتونه
په سترګو روندہ په غوږو کوڼه
دلته پښتونه باید د بلنپېر)ندایه حالت (له کبله)پښتانه (وای او کوڼه)کاڼه (، ړوند)ړانده (.
یا لکه د خوشال بابا د بازنامې په دې بیت کې:
لوی هنر دی د بازانو په ساتل کې
مګر دا هنر پیدا شي په کابل کې؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یا هم د ښکارندوی د بوللې ځینې بیتونه، لکه:
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوې
طیلسان زمردي واغوسته غرونه
سپیني واوري ویلېده کاندي بهېږي
لکه اوښې د مین پر گرېوانونه
هر پل رنې ویالې بهاندې خاندي
له خوښیه سر وهي له سینگړونه
)پخ: ۲۲ (؛
د رحمان بابا)۴۹ (په یوه غزل کې هم "اغیار " په اوښتي "اغیارو " بڼه نه دی راوړل شوی:
چې مې یار ولید پر سیمه د اغیار گډ
لـه غیرته مې لېمه شول پر خونبار گډ
او یا یې په یوه بل غزل)۵۱ مخ (کې:
هومره جور لکه یار له ما سره کا
نـــــه دی هومره جور د اغیار
او یا هم په ورپسې مخ کې:
خـــو جفا قبوله نه کړې د اغیار
وبه نه وینې په سترگو مخ د یار
البته دلته له گرنی ژبې سره سم "اغیار "یوگړی)مفرد (کارول شوی دی.

)۲ (له قافیې ویې څه کمول، لکه:
کـــه مین زه پر گلزار یمه پر ځای یم
که د مخ یې په) نندار (یمه پر ځای یم
)خوشال: پ ، ۲۰۲ (.

)۳ (پر قافیې ویې څه ور زیاتول، لکه:
ای حـــضرته ولاړم زه د عشق په لور)ه (
ورغلم حوض کوثر باندې فی الفور)ه (
)جلال الدین: قافیه، ۱۸ (

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) د هم قافیه کولو په هڅه پر ګړنۍ بڼه دکره لیکنۍ بڼې اړول، لکه: فسادي) له (بیاتي) سره انډولول: کې:
بیا یې خوله په دا حیله سره بیاتي کړه
د وصال رشته یې غوڅه فساتي کــړه
) هماغه ۲۴ (؛

د خوست یو ولسي شاعر له خپل ګړدود سره سم) بریدونه ( ) بریدینه (کړي او له) اخرینه ( ) سپینه (سره یې همقافیه کړي دي چې د کره لیکني ګړدود) معیاري پښتو (پر وړاندې هم)) سناد ((ویار ګڼل کېږي) د ردیف په بدلون سره (او هم عدول:
توبه مې دې وي خدایه زمانه شوه اخرینه
تګې برګې شوه ډېره څوک خبره نه کړي سپینه
که زه ختا غږېږم ورونو فکر وکړئ دي ته
پر درېیمه ورځ یوم واخلي بیا پردي وهي بریدینه
) هماغه ۱۹ (.

هر ګوره پښتو کړ شوي) مفغن (پور ویې ډېرو شاعرانو همداسې کارولي دي، لکه د حمید په دغه وروسته بیت کې چې) لیلی (یې له) خولې (سره همقافیه کړې ده:
یا ناره د نیم بسمل مرغه له خولې ده
یــا مجنون ته معما ښکلې لیلې ده

۵) د مبدا او خبر) اینبی وا ینبونی (نه سمون هم په عدول کې راځي، لکه په لاندې شعر کې:
پښتونه ستا د توري وارد ی
مړی دې ګور کې انتظار د ی

۲- اقوا، تر "روی" دمخه حرکتونه) حذو (بدلون ته وایي، لکه:
زه پـــــــروت بې علاجه د درو مې وکړه غور
لمبې دې پر ما بلې کړې چې تا کړ کمیس تور
دلته) ر (روی و) و (ردف بلل کېږي او دواړه) واوه (یو راز نه دي.
) جلال الدین: ۱۷ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کامګار ختک)دیوان: ۷۴ مخ(په یوه غزل کې ساکنه روی)-ن(راغلی او په دې توګه منځنی حرکت)زورکی(یې لړو ډېر له زور او پېښ سره بدل شوی او اقواء ویاریې رامنځته کړی دی:

هر زمان په هر ساعت خیال د مین
په سینه کې مې څرخېږي لکه ستن...
له نېستنۍ سروې موندلې سر لویې ده
خو دی پرېباسي نښتر له بېخ و بڼ...
د دنیا له غمه ځکه خلاص کامګار شه
چې د زلفو غېل یې پرېوت پر ګردن

د حمزه شینواري د)راځه چې یوه جوړه کړو جونګړه په ځنګل کې(او د غني د)زما محل(په شعر کې پورتنی اقواء عیب لیدل کېږي. همدا رنګه د غني په دې شعر کې:

چـــې تېرېږي بېوفا عمر زما
د ژوندون له ښاخه ځي ثمر زما

رحمان باباخو ځایه ورته کار کړی دی، لکه:

- سل ځله که وخوري ناصحان ځیګر زما...
- تېر شو په دا تمه پر درستا عمر زما...

۷- سناد یا د ردف بدلون چې تل یو خپلواک)واول(وي، لکه په ګور)قبر(او ګور)ګي(او یا)ګلګون( )سیګون او شبخون(سره د)رنګین(همقافیه کول، لکه د سید رسول رسا په دغه شعر کې:

سهره ګلګون د برسات
ماښام میګون د برسات
د شپې شبخون د برسات
موسم)رنګین(د برسات

یا د صنم ګل)د اولمیر(په اواز کې دا بیت:

نوی مـــــین یمه زه
نوی غمګین یمه زه

)۲(تعدي)تېری(د نفاذ بدلون ته وایي. نفاذ تر روی وروسته هر حرکت)زور، زبر، پېښ(ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل کېږي، لکه په لاندې بیت کې د)ر (د حرکت بدلون:
چـــې راوا ړوې ته سترګې شرمګینې
زړه مې روغ کاندې دا تورې سرمګینې

)۷ (غلو، د روی د حرکت بدلون ته وايي. هغه دا چې یو ځای ساکنه وي او بل ځای متحرکه او یا يې حرکت سره توپیر ولري، نو د غلو ویار)عیب (منځته راوړي، لکه د پورتني بیت په)شرمګینې (کې)ر (زورکی لري او په)سرمګینې (کې غړوندی)سکون (.

)۸ (د فشار)خج (بدلون) زموږ په نومونه: خجونج (چې د قافیې په هماهنګه برخه کې خج ښځایه شي، لکه د)توره "سیاه"، سپوره، کمزوره... (په لړ کې توره)جنبه، ډله (راشي. خجیز انډول البته بې له هغې د پښتو شعر له بنسټیز)سیلابوتونیک (آر څخه ګڼل کېږي او یوازې په قافیې کلمه نه چې د مسرې په هره برخه کې که دغه انډول ویجاړتیا ومومي، وزن ته وټ رسوي، لکه په لاندنیو قافیه کلمو کې:
چې مدام په زنګدن یم له اشوبه
لـــه دا هسې زندګیه توبه توبه
)هماغه ۲۳ (؛

)۹ (لړونج یا د ردیف بدلون که جولیز وي یا مانیز یو ستر ویار ګڼل کېږي، ځکه ردیف باید د یوه نظم له سره تر پایه همجولیز او همانیز وي.

د حمزه شینواري په لاندېني غزل کې "ګډ" له آره د "مخلوط" په مانا ردیف شوی او بیا وروسته د "رقاص" په مانا هم راغلی دی:
چې مکېږ دې کړو دلبر وسره ګډ
نظر څه و، شو کوثر ورسره ګډ
زه له عقله خبر نه وم چې سرکه وه
ما په کړو د عشق شکر ورسره ګډ
ده بېګاه د چا په مستو سترګو ښنبلي
واعظ څه و، شو ممبر ورسره))ګډ ((
)غزوني ۴۱ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملنګ جان په دې لاندې شعر کې رديف)دی (يو ځل مفرد او بيا)دي (جمع راغلی دی:
پښتونه ستا د تورې وار دی
مړي دې ګور کې انتظار دي
يا د دولت لوانې په لاندې شعر کې چې د ښځينه مرستيالکړ)ده (پرځای يې نرينه)دی (کارولی دی:
ښه صفت د پاک سبحان دی - چې حضور په هر مکان دی
لمونځ، زکات، کلمه، حج شو- بل روزه د رمضان دی)ده ( )جلال الدين: ۲۱ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - څپرکی

د شعر پېنځگوني رغنده توکونه:

ژبه- تول- واند- اند- ولوله

)ژبه- وزن- خیا ل- فکر- احساس یا عاطفه(

که پر نړیوال کچ لا تر اوسه د ادب او بیا په ځانگړې ډول د شعر د هنري ارمان او ټولنیز ارمان، په بله وینا پر)ژب ښکلاییز- ژب اندیز (دیالکتیکي تړاو ټینگار کېږي، نو پښتو شعر هم کومه بېدودي)استثناء (کېدای نه شي او د دې لید توگي پخلی کوي:

شعر په کره کښښکلي او اهنگینه ژبه د اند و واندیا خیال او فکر ولولیز یا عاطفي تړاو ته وایي، په بله وینا: شعر د احساس، واقعیت او تخیل ښکلي او زړه راکښوني غوټه ده چې آهنگ)وزن(لري او لوستونکی او اورېدونکی تري خوند اخلي. شعر د هنر خورا لوړ ځېل)نوع(دی، تر بل هر ډول هنر یې ډگر لږ و ډېر پخپله زېږندویه برخه کې د هغو توکیو له پلوه چې د ځرگندوني وسیله یې گرځي، لنډ تنگ او محدود دی... شعر په داسې وییونو ځرگندنه مومي چې هم غږ دی او هم منظره او هم ځانگړې افاده شوی سوچ)تصور(. همدا خبره ده چې شعر د نورو هنرونو توکي پخپل ځان کې رانغښتي دي...)دوست ۲۷۵ - ۲۷۲ مخونه، د ښېلینسکي پر اخځ(.

په دې توگه دغه وروسته پېنځگوني رغنده توکونه)متشکله اجزا (ژبه، آهنگ یا تول)وزن(، واند)خیال(، ولوله یا احساس او اند)اندېشه((د شعر د هستۍ جاج بشپړوي او د چا خبره د شعر مانۍ پر دغو پېنځو بنسټونو ولاړه ده: ژبه، اهنگ، واند، ولوله او اند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ژبه، پیدا ایښت، پېژندنه او کارونه

ژبه د انسانانو تر منځ د پوهاوي د ټولنیزې اړتیا له مخې د دوی د ګډ ډله ییز کار او ګډ ژوند په بهیر کې راهستېدلې ده، له ځان خبرۍ)خود آګاهی یا شعور(سره هممهالې او همآرې)همنشاء(ده. دا مانا چې انساني ځانخبرې د ژبې غوندې د هماغې یو شانې اړتیا زېږنده ده او لا په رښتینې توګه شعور لومړی ځلې ځان د ژبې په جامه کې راڅرګندوي او رښتیاینه)تحقق(مومې.)کاسپر- وو کل ۱۳۲(.

هماغسې چې انساني ټولنې له خورا ساده ګۍ څخه مخ پر پېچلتیا او بشپړتیا یون کړی دی، دغسې ورسره ژبې هم همدغه بهیر تر شا پرېښی دی. لومړی بنې یې هسې د لاسو، سر، ګوتو، سترګو، وروځو، پزې، شونډو، غاښو، ژبې، اوږو او نورو غړیو خوځونې او نغوتنې)اشارې(وې، بیا یې جړو پړو غږونو، چغو پغو او شور ماشور ته تړونې غړیز غونډال)نظام، سېستم(ته لوړتیا موندلې او له دې سره د پوهاوي)کمونیکېشن(یوه غوره ترینه او اسانترینه وسیله ګرځېدلې ده.

دا چې د ژبې د پیدا ایښت لومړنې څرکونه او بیا یې د یوه غونډال)سېستم(په توګه راڅرګندېدنه او بشپړېدنه څومره مهال پرشاځې، د پېنځو لکو او یو میلیون کلونو تر منځ کلونو اټکلېږي. خو د دغه ګردمهال په اوږدو کې یې د انسان په ټولنیز ژوند کې هاغومره کارنده چارو اغېز نه وو درلودلی، لکه څومره یې چې په تېرو لسو زریو کې.

وګړپوهان پر دې ګروهه دي چې په دغه لس زرکلن مهالپېرکې د انسان ژوونیزه یا بیالوجیکي او بیامغزې او عصبي پرمختیا یا بشپړتیا ډېره پخه او ان د چا خبره له نشته برابره وه. مګر پر ځای یې ټولنوټیزه)اجتماعي- اقتصادي(بشپړتیا پرله پسې ګړندۍ شوې او نن سبا خو یې کورټ برېښنا وزمه یون پرمخ اخېستی دی. د انساني پژې درغښت هغه ژوونی)حیاتي(بدلونه چې د پایښت په ګټه یې پربوځې، د جنونو او د زېږ لړی د پایښت)بقای نسل(د مېکانېزم له لارې ورپسې راتلونکو پښتونو یا نسلونو ته ورلېږدوي. خو ټولنیزه بشپړتیایي د ټولنې په مټ لېږدا مومې او یوازېنۍ لېږنده وسیله چې انسان یې په واک کې لري، هغه))ژبه((ده. هغه څه چې نن ورځ ترې مورږ د تمدن او فرهنګ په نامه برخمن یو، له پنځ)طبیعت(سره د انسان د زریو زریو د مبارزې پایله او یېبره ده.

ټولنې دغه ګرده پانګه د سیده او ناسیده، یا د چا خبره رسمي او نارسمي زده کړې له لارې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورې رارسولي او مورې یې پرخپل وار له زیاتونو او کرونو سره راتلونکو ته ورلېږدوو او دا هر څه له ژبې پرته کورټ ناشوني دي. که ژبه له ټولني واخېستل شي، د ټولنې څرخ پر ټپه درېږي، انساني ټولنه یون و خوځون له لاسه ورکوي او شیند پر شیند کېږي. بشري تمدن او فرهنګ له منځه ځي او وګړي یې د زرګونو زرګونو کلونو لرغوني ژوند و ژواک ته ورستنېږي.

تر پاسنیو څرګندونو وروسته ژبه داسې پېژندل کېږي:
ژبه د داسې تړوني غږیزو پیلامو)نښو (یو غونډال)سېستم (دی چې د یوې ټولنې د وګړو ترمنځ د تړاو یا وبله پوهاوي)کمونیکېشن (لپاره کارول کېږي. پیلامه دا مانا چې له ځانه پرته د یوه بل څيز استازي وکړي، د بېلګې په توګه)سور رنګ د خطر پیلامه ده (چې له ځانه وراخوا یانې د))خطر ((ښکارندویي کوي. دلته سور رنګ))ښووندیا دال ((، خطر))ښوولی یا مدلول ((او د ښوونډ او ښوولي ترمنځ تړاو))ښووندویي یا دلالت ((بلل کېږي؛ دغه دلالت له آره همغه))مانا ((ده چې مورېې له تړوني پلوه ځنې اخلو.

ژبنۍ پیلامې هغه غږونه دي چې انسان یې د خپلو ویندو غړیو او ساهوا په مټ رازېږوي او د چارچاپېرې بهرنۍ نړۍ څیزونو، پېښو او د چاپېریال او همدا راز زمورې دخپلې دننۍ))ذهني ((نړۍ د پدیدو)ولولو، نګېرنو، انګېرنو، جاجونو، غبرګونونو، اندونو، واندونو، هیلو، ارمانونو... (د څرګنداوي لپاره پر کار اچوو.

مورې خپله ژبه په وړکینه کې هغه مهال چې د مننې یا اخېستنې جوګه یو، له خپل ټولنیزچاپېریال)کور، وړکتون... (څخه زده کوو. په روږدي)عادي (ډول یو کوشنی چې شپږکلنۍ ته رسي، له ژبنې پلوه یو رسېدلی))بالغ ((انسان بللای شو. مانا دا چې تر دغه منګه یې د خپلې ژبې پر غږیز سېستم لاسبری موندلی، د هغې آرې او کارندې پښوییزې)ګرامرې (بېلګې یې زده کړې دي او په اسانه یې کاروي. له غټېدو سره یکې د پښوییزو او غږیزو د بېلګو کارونګ ننوبېږي او چاڼول کېږي او پرله پسې نوي نوي چمونه او وییونه پکې زده کوي او کاروي.

داچې وایو، ژبه د فرهنګ ارابه یا څرخ دی، مانایې دا ده چې د تېر په څېر زمورې ګردې اندیزې او واندیزې)خیالي او فکري (پنځونې، په بله وینا ، علمي او هنري هستونې د همدغه اوزار په مټ رښتیاینه موندلای شي او بس. د هنري پنځونو په لړکې ادبې دا بیا تر بل هر راز هنره له ژبې سره، لکه نوک و اووری نه بېلېدونکی تړاو لري او هېڅ دا سوچ نه شي کېدای چې یوه ادبي هستونه دې له ژبې پرته شونتیا ومومي، ان که هغه هستونه د پانتونومۍ یا چوپ فیلم بڼه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولري نو دا څه هېښنده)حيرانوونکي (نه ده چې ادب))ژبنی هنر ((بلل شوی دی. په داسې حال کې چې يې د ناپېيلي)نثري (برخې له ګڼو څېلونو سره، پېيلې دا له جولېز او مانيز دواړو اړخو له پلوه هېڅ د پرتلې نه ده. په)و (ګړنی او بچه کې ښايي، دا تو له سره څه ناڅه برابره وي، خو په ليکنی او بيا))کره ((دي کې له آره د پرتلې خبره ګړ سره ناشونې برېښي. کوم شعري څېلونه هم چې نن سبا يې وينو، په لوی سرکې دوه دي: پښېلېز)قافيه وال (او ناپښېلېز)ازاد (، او بيا پکې په ځانګړې توګه له دوو څېلو سره کار لرو: غزل او نوی ازاد شعر؛ غزل پر کلاسيک او نوي وېشنه مومي او ازاد هم پر تولېز)موزون (، ناتولېز)سپين (او ناپېيلی)منثور (شعر. [اړوندو څېړکو ته دې مخه وشي]

او بيا که له ژبنې ګوتپېره ورته وکتل شي، شعر د ژبې له يوې داسې کره، کېښکلې بڼې سره کار لري چې بل هېڅ ادبي ډول يې نه لري. د يوه کره))هنري ((شعر په پنځونه او ارزونه کې کره او کېښکلې ژبه له دوه ګونو اړخو، په بله وينا، د دوو تيوريکو توليو)مقولو (پلوه پامور بلل کېږي:

)١(ژب - ښکلايېز اړخ يا تولی او)٢(ژب - انديز اړخ يا تولی. زموږ کړنيزه د غږېدنګ او ليکنګ ژبه پر خپلوار د هغې ذهني او نه نګېرېدونکې)نامحسوسې (ژبنی بڼې يو عيني او نګېرېدونکی))انځور ((دی چې له ورکيني مو له اړوندو دويونو)قاعدو (سره ذهن ته سپارلې او پرله پسې مو بشپړه او کره کړې او له اړتيا سره سم يې پر کار اچوو او بيا چې شعري بڼه ورکوو، د چا خبره يو انځور پر بل انځور اړوو، نو په دې توګه شعر له آره
))د انځور انځور ((دی، خو دا دويم يو امرلی، چاڼلې او نچوړلی انځور دی.

د پارسي شعر ستونځ)قله (شاعر احمد شاملو)مړ، ۲۵ اګست ۲۰۰۰ (شعر و ژبه سره همپېري بولي چې هم يې شاړ شډل)بدوي (وګړي بولي او هم دوديال)متمدن (؛ د دې خبرې دا دليل رامخته کوي:

))... شعر موږ ته د ژوند حس رابښي او د هستی له ژورو سره مو اروا ته تړاو ورکوي. موږ تول په خپله دننه کې د بېته اړتيا لرو چې له يوې پرمختللې، ژورې او خبرې)اګاه (اروا سره ژوند وکړو. د شعر جوهر ازمېښت دی. شاعر د هغو ازمېښتو له زېرمتونه چې وار له مخه يې ليدلي کتلي، نګېرلي او انګېرلي، يو غورچاڼ راخلي، هغه سره اخښلي راخښلي او په ژبه کې نوي ازمېښتونه راپنځوي....

په دې توګه مو شعر دوه کارکړنه)فعاليتونه (مخې ته دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو دا چې، کولای شي، د یوه لوښي اوزار دنده پرځای کړي او ازمېښتو ته مو ژورتیا راوبښي او هم پر یوه داسې رڼه ښیښه واوړي چې دغه ازمېښتونه پکې ننوب) فلتر (شي.“)پاشائی: از زخم قلب...ص ۱۹(

ستر شاملو د یوې ټاکلې او چاڼلې وییپانګې، یا د ده په خپله خبره))شعري یا شاعرانه ژبه((په کلکه ردوي او هغه هم د خپل بډای ازمېښت په لاسوندچې ډېر له پامه لویدلي او شاړ شډل وییونه یې په شعرکې رادود کړي او د تخیل په مټ یې، د چا خبره))شاعرانه((کړي دي، نو ځکه وایي:
))... هغه کسان چې وایي، شعر د یوې داسې ژبې ازمېښت دی چې)د شعر ژبه (یا)شاعرانه ژبه (بلل کېږي، تېروتي دي. دوی انګېري چې ګوندې شاعر د ښکلو او خوږ غږو وییونو پسې لټه کوي)خو زما په خیال (هغه څیز چې شاعر یې په رښتیا سره په لټه کې دی، مانا لرونکي وییونه دي... ، ژبه خو اړخیزوالی او زیاته رنګارنګي لري او شاعر باید په هغو ټولوکې چاڼ وکړي. هغه وییونه کېدای شي، لوی او ستروي یاواړه اوکم ارزښته، خیالي یا رښتیني، زاړه یا نوي، علمي ادبي یاد لارې کوڅې او ورځدودي... ((.
له چاڼه یې موخه دا نه ده چې هماغه غوره یا ټولمنلي ترې را واخلي، بلکې غوره او ناغوره هر راز چې وي، را وایې خلي او په ترڅ کې ورسره هماغه ناشاعرانه هم شاعرانه کاندې !)همدا راز: ۴ - څېرکی، ژبه یا د شعر بهرنۍ جوله؛ ۱۱- څېرکی سر تر پایه(.

۲- تول)وتا ل (، وزن، بحر، مېتر **Metre** یا ریتم **Rhythm**

ریتم د ورته)مشابهو (توکونو او ډېر اړخیزو نا ورته ځېلونو)وارینتونو (یو له بله اړخ بدلون ته وایي. په تولیز ډول)تول (یوه داسې هنري قانونمندي ده چې په ټولو هنرونو کې له لږ و ډېر پیاوړیتوب سره له بېلابېلو لارو څخه رښتاینه مومي او راڅرګندېږي. تول د ځای او مهال یوه تولځیزه)کمپلکسې (هماهنګي ده، یا په بله وینا ، د اوډون په توګه د ټاکلیو مهالي یوونونو)یونتونو (دننه خو ځون او د مهالي بنو پرله پسېوالی)توالي (دی.

پخپله ژوند هماهنګ)موزون - ریتمیک (سازمان موندلی، د ساري په توګه وایي: د ورځې هماهنګي، د موسم هماهنګي، د کال هماهنګي...، یا وایو: پوهان د ژوند د ریتم په څېړنه بوخت دي. ریتم د نورو هنرونو غوندې په ادب او بیا په ځانګړې ډول شعر کې یو رغنده بنسټیز او اغېزښنده توک دی چې دلته د ژبنۍ بڼې په وسیله رامنځته کېږي.)کاسپر - ووکل ۱۴۳(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست)۲۷۲ (د روسي ادبپوهني اصطلاحاتو قاموس په اخځ لیکي:
"ریتم، بحر، وزن دري واړه په یوه مانا دي، په بدیعي وینا کې سیستماتیک متوازن او د وینا ټاکلیو او سره ورتو واحدونو ځانګړي راغبرګېدني)تکرارېدني (دي چې په ښېلابېلو)تونیکو، سېلابیکو او سېلابوتونیکو (شعري ډولونو کې سره توپیر لري... ".

بنو وال)۱۱ مخ (د زهرا خانلري په اخځ د شعر وزن داسې راپېژني:
شعر د وییونو داسې یو غونډ دی چې له یو یا څو ګرنیو غږیزو یوونو)واحدونو (څخه رامنځته کېږي او دغه هر یوه)واحد (ته مقطع، هجا، سېلاب، یا څپه ویل کېږي.
نو د شعر وزن د ګړهار په غږونو کې یو اوډون یا پېیون)نظم (دی او دا چې د ګړهار د غږونو له ځانګړتیاوو څخه کومه یوه د دغه پېیون)نظم (بنسټ ګرځي، د شعر تول)وزن (بېلابېل ډولونه مومي. که د څپو مهالي اوږدوالی د وزن بنسټ جوړ کړي، دغه وزن کمي)څومره ییز (بلل کېږي که څپې د غږونو د لوړتیا او سپکتیا، یا په بله وینا، د زبر و بم له مخې سره غاړه غړی شي، بیا کیفي)څرنګیز (وزن رامنځته کېږي. په بل ډول کې یې تش د څپو شمېر د پېیون)نظم (د پیدا ایښت آر)اصل (ګرځي... ".
د نومهالي ژبپوهنې پیاوړیا ایراني استاد دوکتور محمد رضا باطنی وزن)rhythm (تر هرڅه له مخه (دخج، اهنګ، غاړې، بېلتون... تر څنګه (د ژبې د یوه نازنځیري توکي په توګه راپېژني او د انګرېزي او پارسي ههغه د پرتلې په تړاو لیکي:
))... په انګرېزی کې وزن د خج پر بنسټ ټیکاو لري یاني یو)stress-timed (وزن دی، په داسې ترڅ کې چې پارسي وزن پر څپه باندې ټیکاو لري، یاني یو)syllable-timed (وزن دی. په بله وینا، کوم مهال چې په انګرېزی کې د یوې غونډلې دادایني لپاره پر کار لوېږي، د خجونو په شمېر پورې اړه پیدا کوي، په داسې حال کې چې په پارسی کې دغه زماني کچه دهغې د څپو په شمېر پورې اړه لري، پایله دا چې د پارسي څپو وینګ، که خجنې وي یا ناخجنې، څه ناڅه یو اندازه وخت په کار لري. دغه ځانګړتیا پارسي ژبې ته داسې یو ډوله)یکنواخت (وزن ورکوي چې د یوه موتور یا ماشین اواز ته ورته برېښي، هغه هم چې له یوه ټاکلي ځرخ یا دور سره پرمخ ځي یا حرکت کوي. په سرچپه ډول، انګرېزي ژبه له زماني پلوه د خجنو او نا خجنو څپو ترمنځ توپیر راوړي. که په یوه ← غونډیا رکن)foot (د وزن د کچ و مېچ د واحد په توګه، د ناخجنو څپو شمېر زیات وي، سره رانجتېږي چې د اداینې مهال یې د هغه ورپسې فوټ هومره وي چې ښايي څپې یې ترې کمې اوسي. د ساري په ډول د دغه وروسته درو انګرېزي غونډونو)عبارتونو (د اداینې مهالپېر سره یو برابر دی، ځکه له دې سره سره چې لومړی غونډ یوه څپه لري، دویم دوې او درېیم هغه درې څپې، او د پېژند)تعریف (له مخې هر فوټ یوازې یوه خجنه څپه درلودای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي:
mán, a mán , a milkman
دغه اکر بکر انگرېزی ته داسي نانډوله وزن ورکوي چې د مخابرې د مورس توريو اواز غوندي پر غوږو لگي او له دې کبله له پارسي وزن سره ستر توپير لري. له دې پلوه د دواړو ژبو په زده کړه کي ستونزي رامخته کېږي: هغه انگرېز چې پارسي زده کوي، ناخجنې څپې هم سره راکېښکارېږي او را لنډوي يې، پارسيوان بيا چې انگرېزي زده کوي، په سرچپه ډول، ناخجنې څپې يې غځوي او له دې سره د وينگ مهال تر اړتيا زيات اوږدوي.)باطنی: زبان و تفکر چاپ هفتم، تهران۱۳۸۰ص۱۸۵-۱۸۶(
په دې توگه، همدغه ژبني وزن يا ريتم پارسي شعر هم تراغېز لاندې راوستی او د انگرېزي)اونورو اروپايي ژبو (او پښتو پر خلاف، رکنونه او بيا درست سکښت او تقطيع يې د خجونو پرځای د څپو له مخې کېږي.
له دې کبله ريتم)تول، وزن(، د دوديز او کلاسيک))قافيه وال((شعر له څلور گونو بنسټيزو رغندو توکونو څخه د يوه توک په توگه د شعر شمزی او هډوانه)استخوانبندي(جوړوي او بې له دې څخه شعر، "شعر " کېدای نه شي. که يې څه هم نور درې توکه پوره پوره سمبال شوي هم وي.

رايم)قافيه(يې که څه هم کوم اړ)شرط(يا رغنده توک نه بلل کېږي، بلکې شته والی يې کله کله يو لړ رېتميکي تشې او نيمگړتياوې ډکوي، لکه د روسيې خواته يو تورکي تبر))ياکوتان((چې تول زور پر قافيه اچوي او هغه هم د مسرې په منځ کې کاروي او په دې ډول يې مخکې وروسته وييونه په لوستنو او سندرو کې د هماغې قافيې تر سيوري لاندې راځي او د چا خبره نغري يې)د استاد رشاد له مرکې څخه(، که نه په ټوله مانا بشپړ سمبال ريتم)وزن(رايم)قافيې(ته هډو هيڅ اړتيا نه لري، خو دا چې له يوناني انتيک)لرغوني(پېره رانيولې، په ټولو اروپايي ژبو او بيا ختيزو ژبو کې يې تر ننه پورې ورسره اوږه پر اوږه ملتيا کړې او تر اسلام را وروسته يې زموږ اوسنيو)آرياني(ژبو ته لياره موندلې او لا موږ ورسره خپل نوښت)رديف(هم ملگری کړی دی، نو يو واريز غورځول يې بيا په ځانگړي ډول زموږ ځانساتو ختيځ ذهنو ته ناشوني او نامنوني پربوځي، په لوېديځ کې قافيه)رديف خو هيڅ دود نه دی درلودلی(له پېړۍ دوو راهيسې، که يو مخيز زني ورتړل شوې نه دې، خو لکه پخپله کلاسيک شعر، هغه رنگ و رونق ورپاتې نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تړليز ډول د نړۍ په ژبو کې له درو غورو وزني ډولونو سره مخامخېږو، يا په بله وينا درې غوره شعري ډولونه شته: ۱) څپيز ډول چې شعري)مسرې(يې د څپو د شمېر برابرۍ له مخې جوړېږي؛ ۲) ټونيک يا ځجيز ډول چې يوازې ټون يا ځج)د آهنګ په استازۍ(شعري تول رامنځته کوي او ۳) سېلابوټونيک يا څپيز- ځجيز شعري ډول دی)د زياتې څرګندتيا لپاره:)دوست ۲۸۵-۲۹۰ مخونه(.

تر دغه منځ توپير دا دی، هغه ژبې چې ازاد ځج لري، په بله وينا، ځج يې د هر ژبني توک په هره برخه کې راتلای شي، سېلابوټونيک شعر ورپورې اړه لري، لکه: پښتو، روسي، انګليسي، الماني او ځينې نورې ژبې او سېلابيک يا څپيز شعر په هغو ژبو اړه لري چې ځج يې جوت)ثابت(دی، لکه فرانسې چې ځج يې تل په پيل کې راځي يا پولنډي چې پايمبخ)ما قبل آخر(ته يې راځي)د پروفيسور الکساندر ګروينبرګ(د څرګندونې له مخې)کابل د ۱۹۸۸ د مې شلمه(.

د پښتو له درې ګونو شعري ډولونو)ګړنيو، ليکنيو او وسنيو ازادو(ځخه يوازې لومړی هغه د سېلابوټونيک تول په کارونه کې لږ و ډېره ناڼدولي لري. مګر په دغو نورو دواړو ډولونو کې يو راز دويمند)باقاعده(سيستم شته او هغه دا چې له هرو څلورو څپو ځخه يوه ځجنه راځي او هغه هم په دې ډول چې يا يې لومړۍ څپه ځجنه وي، يا يې دويمه يا يې درېيمه او يا هم څلورمه. په دې توګه هر ګړنی)شفاهي(، ديواني)ليکنی(او)اوسنی(ازاد شعر له دغه راز څپيزو غونډونو)رکنونو(ځخه رغېدنه مومي او له آره همدغه غونډونه د پښتو تړليز شعر، کوشنۍ ترينې تړتېې)مسرې(دي، خو د دود له مخې کوشنۍ ترينه ديوانې مسره اوه څپيزه)يو غونډ او درې ناځجنې سرباري څپې چې بل رکن نه پوره کوي(ده او ګړنی شعر يو غونډيزه يا څلور څپيزه کوشنۍ ترينه مسره لري او د اوسنې ازاد شعر کوشنۍ ترينه هم هغه يو غونډيزه راځي او په ځينو ځانګړيو اکرو)حالتو(کې تر درې څپيزې، دوه څپيزې او ان يو څپيزې پورې وره کېدای شي.

د ځج درېځ)موقعيت(له مخې شعر څلور ډوله غونډونه يا کوشني واحدونه لري)دلته ځجنه څپه په)´_(او ناځجنه څپه په)_(ښوول کېږي:

۱) هغه غونډ چې له څلورګونو څپو ځخه يې لومړۍ هغه ځجنه وي، په دې ډول: ´---

۲) هغه غونډ چې له څلورګونو څپو ځخه يې دويمه ځجنه وي، په دې ډول: -´--

۳) هغه غونډ چې له څلورګونو څپو ځخه يې درېيمه هغه ځجنه وي، په دې ډول: --´-

۴) هغه غونډ چې له څلورګونو څپو ځخه يې څلورمه هغه ځجنه وي، په دې ډول: ---´

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زیات څر ګنداوي لپاره د پاسنیو څلور ګونو غونډونو)رکنونو (پر بنسټ شعري بېلګې وړاندې کوو:

- پر لومړۍ خجنه څپه پیلېدونکی شعر ´- - -:
توره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي خو ګوزار لره کنه...)خوشال(،
شوم مستانه په یو نظر زما ګوهر پرېوتو
خېموکې شورشو چې خیالي علي اکبر پرېوتو)سردار علي(؛
غاړه غجی راشه چې ارمان دې وباسم نجلۍ
نه دې پېژنم نجلۍ)مولوي سردار(،
مستې نجلۍ لاړې شتاب کې
نېغه لاړې منګی به مات کې)محمد نور(؛

- پر دویمه - ´- - -:
له تا نه چې جدا شم په ناکام پر ورځ و شپه
نه خوب نه مې خوراک وي نه ارام پر ورځ و شپه)هماغه(؛
غنم وو که اوربشې بوجۍ کړې خلکو تشې
مخلوق شو ناکرار علیزات کړی دا ګفتار دی
بنده نن دې اختیار دی

- پر درېیمه - - ´- -:
که زه نه وای تا به ځان لره بلل څوک
پر پالنګ به دې دا هسې در ختل څوک...)هماغه(؛
الهي د محبت سوز و ګداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را...)حمید(
او همداسې نور ډېری شاعران.

- پر څلورمه څپه - - - ´- :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ←لس ځپيزي ماتي څلوريزي هره نيمکۍ مسره له سبمي پر څلورم خج پيلېږي، لکه د خوشال، حميد ، قلندر او نورو. خوشال يې بيا تر دولس ځپيزو ماتو څلوريزو او بيا غزلو او نورو شعري څېلونو پورې د ورته خج ګنې ببلګې لري:

وګړي واړه، کارونه خپل کا
مردان هغه دي، چې کار د بل کا...
- بلبل هرچاته، دا خبرونه کا
وخت د بهار شو ، غوټۍ ګلونه کا...
- څوک چې ارام ګټي، د نيکو نام ګټي...؛

د حافظ نظام نه ځپيزه دوبيزه)مثنوي(هم همداسې درواخله:

- وايي ويونکي د دې کيسي
چې تل يې ښکار وو د ښې هوسې
چې د عربو د ملک يو مرد وو
خجسته نام او په عقل فرد وو...)٥٩مخ(؛

د زينب هوتکي ويرنه هم ترپايه پر څلورمه ځپه پيلېږي:

- ږغ سو چې ورور تېر له دنيا سونا
کندهار واړه پر ژړا سونا...؛

د سوات صاحب د يوه مريد له پينځيزو څخه:

- زه غازالدين ستا مدح خوان شوم
خود نو مشهور پر کل جهان شوم
چې له دنيا هر وخت روان شوم
هلته مې غواړه له رب قديره
د سوات صاحبه کامله پيره....

ترکلاسيک يې په اوسني، په تېره ازاد شعر کې ببلګې ډېرې ليدل کېږي او لنډۍ خو يومخ پر څلورم خج پيلېږي چې يوه ببلګه يې د کتاب پر دوتنه انځور شوې ده. ځيني نور)و- (ګړني شعرونه او بدلې، په تېره هغه سروکي چې د لنډۍ سرچپه بڼه لري، هم په همدې لړ کې راځي، لکه:

په انتظارکي د جانان ولاړه يمه
بارانه مه راځه مابنام دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

[نورې بېلګې په اړوند څپرکي کې]

د وزنونو شمېره

هماغسې چې د نورو ژبو شعرونه ریتمیکي)تولیزي (شونتیاوي، یا په عربي- پارسي نومونه)ترم، اصطلاح (، وزنونه یا بحرونه یوه ټاکلې شمېره لري، دغسې پښتو دا هم له خپل څپېز-خجیز رغښت سره سم یوه ټاکلې پوله بریددرلوای شي. دا دی، مونږ هم د لومړي ځل لپاره د دې جوتونې هڅه کوو، چې پښتو له خپل یادشوي سېستم سره د څومره وزنونو ججوره لري او شمېره یې څو مره اټکلېدا ی شي، هغه هم په لاندې ډول:
څنګه چې د پښتو شعر مسره په دوډیز ډول د څپیز څومره والي)هجایي کمیت (له مخې له پېنځه څپیزي تر شپاړس څپیزي رسي او له دې سره ۱۲ وزنه لاسته راځي، نو که داشمېره له پورتنیو څلورو خجیزو ډولونو سره **په** څلورو)۴ (کې ضرب کړو، اته څلوېښت وزنه ترې جوړېږي. دغه شمېره بیا له ← مات یا لارغه)وقفه یې (شعر سره دوه برابره شپږنوي)۹۲ (او له پایخجي قافیوال شعر سره پرې بله اته څلوېښت)۴۸ (شمېره ور زیاتېږي، نو یوسل و څلور څلوېښت وزنو ته رسي او چې د ازاد شعر مسره پېژه رنګارنګي)له یوې څپیزې تر دوپېنځوس څپیزي (ورسره په پام کې و نیسو، په نورو ټکو، ۵۲ له یو سلو څلورڅلوېښتو ۱۴۴سره جمع کړو، ټول = ۱۹۲ توله)وزنه (لاسته راځي.

په هره توګه ښایي، د دې غورو او بنسټیزو وزنونو په ترڅ ترڅ کې یو شمېر څېرمه هغه هم و نومېرلای شو او شمېره یې د ډېرو ژبو تر هغې تېرې وکړي !
استاد مکنزي)۳۲۳ (د غونډ یز)رکني (پیاوړي خج)–☐ (ترڅنګ د نورو درو رکني څپو)ویې (کمزورې خج)–☐ (هم کارېږي، لکه په دې لنډۍ کې:
پرلویو غرو د خدای نظر دی- پر سر یې واورې وروي چاپېر ګلونه
Pər lòyo γró|də xwdā☐y nazár| day = Pər sàr ye wā´|wre òrawí|čāpèr gulú|na

په روسي شعر کې بیا دغه سېلابوتونیک سیستم چې په اتلسمه پېړۍ کې د تریدیا کوفسکي په سېلابیک شعر پسې را وروسته دود شوی دی، د پښتو هومره جوت)ثابت (دودونه لري، کله پر دوو څپیزو غونډونو)ستوپو (شننه مومي چې پر دویمه یا لومړۍ څپه یې خج راځي ـ لومړی ډول یا مب او دویم ډول خرې بولي او کله درې څپیز غونډونه)ستوپې (را اخلي چې هغه هم کله پر لومړۍ څپه خجنېږي، کله پر دویمه او کله پر وروستۍ څپه چې دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې واړه وزنه هم ببلابېل)داکتیل، امپفي برخي او اناپیست(نومونه لري، لکه په دې لاندې بېلګو کې:

//////تردې وروسته دې څلور واړه مخه کلیشه شوي مخونه عکاسي او همدلته دې واچول شي//////

)د پوهنمل عبدالحکیم حلیم په مرسته(.

فرانسي شعر

د فرانسي شعر د تونیکو سیلابیک سېستم په تړاو د نجیب منلي د لیکنې یو نچوړ چې تېرکال یې له کابله رابرېښلیک کړی وو:

))په فرانسي ژبه کې خج د کلمې پر وروستي سېلاب راځي، خو که کلمه په داسې یو سېلاب پای ته ورسېږي چې واوېل یې «ګونګ E» وي، نو بیا خج له ووستي نه مخکې سیلاب باندې راځي.د فرانسي شعربنستیز توک مسره)vers = English Lin(ده چې د سېلابونو شمېر یې وزن ټاکي)شپږ سېلابي وزن، اته سېلابي وزن، لس سېلابي وزن او سېکندري(دويمي) دولس سېلابي وزن یې تر ټولو مهم وزنونه دي(.د څو مسرو له یو ځای کېدو څخه بند)strophe(جوړېږي چې د بند اړانه د مسرو د وزن او قافیو له ترکیب سره تړلې ده. یو شعر له څو سره ورته، یا مخکې له مخکې تعین شوي ترکیب والا بندونو څخه جوړېږي: د بېلګې په توګه په «سوني SONNET) کې څلور بنده وي چې لومړي دوه یې څلور څلور او وروستي دوه یې درې درې همونه مسرې لري او د قافیو اوډون یې داسې وي:

ABBA ABBA CCD EED یا ABBA ABBA CCD ED

په کلمه کې هر واوېل یو سېلاب جوړوي، خو که د یوې کلمې په پای کې ګونګ E راشي او ور پسې کلمه په کانسوننټ پیل شي دا سېلاب حسابېږي او که په واوېل پیل شي نو لومړۍ په دویم کې مدغم کېږي. د مسرې په پای کې ګونګ سېلاب هېڅکله نه حسابېږي. د دولس سېلابي سېکندري(دويمي) وزن مسرې هرو مرو)په شپږم سېلاب پسې (، یا دوه)په څلورم او اتم سېلاب پسې (وقفې لري. مخکېني یاد شوي اصل ته په پام، د وقفې سېلاب که ګونګ وي، نو په ورپسې سېلاب کې په واوېل پیلېږي چې وزن خراب نه شي.((

د آریاني ژبو څپیز سېستم

په پخوانیو آریایي)ویدي او اوستایي(، زړې پارسي او را وروسته په پهلوي، پارتي او باختري)د ډېرلیکونو په لاسوند (سېلابوتونیک یا لږ تر لږه یوازې سېلابیک او یا یوازې تونیک سیستم له ورایه برېښي. همداسې یې لږو ډېر په نوې پارسی کې هم دروا خله)وګورئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنوال: ۱۱-۱۲ او ۲۰-۲۲ مخونه(، دغه راز د رخت اسوريگ؛ دوست ۲۹۱-۲۹۳ مخونه؛ د هيلموت هومباخ د سره کوتل او سيمز ويليمز د ناور او رباطک ډبرليکونه او د ماير هوفر د زړې لاسلکښني متني بېلګې د پاملرني وړدي.

پوهاند رشاد هم، لکه په لومړي څپرکي کې يې چې يادونه وشوه، په ادبياتو پوهنځي کې د عروضو او قافيې او عمومي ادبي فنونو تر اوږد مهالي تدريس وروسته نور دې پايلې ته رسېدلی وو چې د خليل بن احمد عربي عروضي)مېتريک (سيستم ان پر پارسي شعر هم تر اسلام را وروسته په وچ زور تپل شوی او منل شوی دی، که نه په اسلامي پېر کې يې هم ډېرې سېلابوتونيکي بېلګې ليدل شوې او وګړني)فولکلوريکي (هغه خو يې لا څه کړې؛ اوسنی ازاد)← سپېد (شعر خو يې ورځ پر ورځ خپل ګړندي ګامونه اخلي.

دا چې د ژبپوهانو)آريانپستانو (په الواک عربي ابېځي)الفبا (سيستم د نوي پارسي پېر پيل جوړوي، دا رابنيي چې د واوبلي نښو)توريو (نشتوالی پارسي شعر د عربي عروضو منني ته چمتو کړی دی. واولو ته علتيه توري ويل او کنسوننټ يې اصل شمېرل، ښايي له يوناني پېښو څخه يې سرچينه يا الهام اخيستی وي او له يوناني پېره رانيولې، تر اتلسمې او ان نولسمې پېړۍ پورې يې يوناني مېتريک)عروضي (سيستم پر منځنيو او اوسنيو اروپايي ژبو تپل، ښايي له همدې ذهنيته رنګ اخيستی وي چې تر هغه مهاله اوازونو)فونيمونو (ته توري ويل کېدل.

پارسي شعر له څپيز تر عروضي سېستم

پارسي شعر هم د وزن له پلوه، له آره څپيز- خجيز يا لړترلړه څپيز رغښت درلودلی دی. نه يوازې تر اسلامي- عربي پېر له مخه، بلکې راوروسته، له نوي پېر)اتمې پېړۍ(او بيا يوولسمې پېړۍ راوروسته چې د عربي ترڅنګه يې د دويمې اسلامي ژبې په توګه سر راپورته کړای شو، له يو لړ بېدوييو)استثناوو (سره د عربي متريک سېستم راخپلولو ته اړېستل شوه او ورو ورو يې وګړني شعر ته هم سرايت وکړ، او هغه هم په دې چې غړېوهې يې ورسره څه ناڅه اړخ لګولای شو. خو بيا يې هم ورسره په ټوله کې پوره اړخ نه دی لګولی. د ساري په ډول که واوبلېزم، لکه خوځندې يا حرکات)زور، زبر، پېښ (چې لنډه)ي (او اوږده)ې (ورسره هم زياتره غاړه کوي، يومخيز په پام کې ونيول شي، په بله وينا ، له درو حرفي سېمبولونو))و-ا-ی ((سره يوځای په تقطيع کې راوړل شي، هرو مرو يې استثنأ تر قاعدې تېرې کوي او څپيز تول و تال ته بيرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورگرځي. قربانعلي همزی)پامیر20-3-1367 (د خلیل بن احمد د عروضو تر پیدا ایښت له مخه د پارسي شعر مخینې ته گوته نیسي او لیکي:

))شعر فارسی- دری نیز همین مراحل را پیموده است یعنی از همانسرود آتشکدۀ کرکوی)فرخنده پاذاروش- خنیده گرچاسپ هوش(و از همان زمزمۀ کودک یعقوب)غلطان غلطان همېرود تا لبِ گور(و بالاخره از همان ترنم آغازین حنظلۀ باغیسی تا سپیده دم پیدایي شناسنامۀ عروضی خلیل بن احمد هزاران فراز و نشیب انکشافی را پیموده است ولی باز هم اِبستایی نپذیرفت با بیدارشدن انقلاب))نیمایی ((، بی آنکه زوال پذیرد، باز گام تازه تری به میدان رشد گذاشت... ((.

دلته غواړو لومړی د یوه پهلوي)هجایي (شعر بېلگه وړاندې کړو:
پهلوي)منځنۍ پارسي (شعر نوې پارسي ژباړه

فرخته باد روش   درخشنده باد روشنی
_ _ /_ _//   ـُ
خنیده گرشاسب هوش مشهور باد روح گرشاسپ
_ _ /_ _//   ـُ
همی پرست ارجوش   همواره پر جوش است
_ _ /_ _//   ـُ
می نوش... می نوش   می بنوش می بنوش
_ _ /_ _//   ـُ
دوست بدا گوش   دوست در آغوش باشد
_ _ /_ _//   ـُ
بافرین نهاده گوش   شکو همندانه بشنو
_ _ /_ _//   ـُ
همیشه نیکی کوش   همیشه نیکی کن
_ _ /_ _//   ـُ
دی گذشت و دوش   دیروز و دیشب گذشت
_ _ /_ _//   ـُ
شاهانه خا ایگانه !   ای شاها صاحب یگانه !
_ _ /_ _//   ـُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بافرین شاهی !　　　　　　　　　شاه پرشکه وهی !

_ _ /_ _//

)د پوهاند قویم له یادښتو څخه، د ژبو او ادبیاتو پوهنځي، د کرکوي اورتون له سرود څخه **۲۵-۳-۲۷** ل(.

یوه وګړنۍ)فولکلوریکه(ببلګه چې لومړۍ یې د څپو او فشار)تون(له مخې تقطیع کوو او بیا یې د عروضو له مخې)د پوهنوال بنیو وال په مرسته، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی **۲۲-۳-۲۷** (:

پیراهن زردوز

_ _ _/_ _ //　　　　　　　پوشیده‌یی امروز

در میله ی نوروز

_ _ _/_ _ //　　　　　　　بر قامت‌موزون‌و رسایت‌مزه میته

پیراهن زرد دوز　　　　　　　پوشیده یی امروز

مستفعلن مفعول　　　　　　　مستفعلن مفعول

در میله ی نوروز　　　　　　　پر قامت موزون و رسایت مزه میته

مستفعلن مفعول　　　　　　　مستفعلن مفعولن مفعولن مفاعلن

په هره توګه کله چې پارسي سندرو ته غوږ ونیسو، د وییونو خجونه پکې پر خپل اکر نه پاتې کېږي، لکه واخلې په دغه پاسنۍ ببلګه کې، ان په کره ادبي شعروغزل، لکه د لاهوتي په هغه کې چې احمد ظاهر یې را اوروي، ورته څرک نګېرل کېږي، د ساري په توګه د))زند ګی((او))بند ګي((پاي

خجونه پر پیل خجونو بدلون مومي، او له دي سره))کلّ شئ یرجعُ الی اصلیه((را پر زړه کوي !

بله ببلګه یوه دوه بیتي ده چې له متني پلوه د زیاترو دوه بیتیو غوندي)هزج مسدس مخذوف(وزن لري او له سندریز پلوه))څپیز- خجیز((، په دي ډول یې لومړۍ د سېلابوتونیک وزن له مخې تقطیع کوو چې د ځینو پښتو شعرونو غوندي یې هر رکن پر لومړۍ خجنه څپه پیلېږي:

از بالا باران امد

_ _ _/ _ _//

یارم به دالان امد

_ _ _/ _ _//

یک بوسه طلب کردم

_ _ _/ _ _//

چشمش به ګریان امد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ـ ـ /ـ ـ //
عروضي رکنونه: مفاعلين، مفاعلين، فعولن

که د دو بيتي د وروستی رکن)فعولن (پر ځای)مفاعل (راشي، نو هزج مسدس مقصور بحر يې بولي. دلته توپير دا دی چې په سېلابوتونيک سکښت)تقطيع (کې لنډه څپه د لنډې څپې او اوږدې دواړو په وړاندې راتلای شي، مګر په عروضي تقطيع کې لنډه د لنډې او اوږده د اوږدې څپې پر وړاندې راځي. عروضي)مېټريک (شعر دا مانا چې مخکې له مخکې پر ټاکليو بحرونو او رکنونو)افاعيلو (باندې وويل شي او بله دا چې په عروضي هغه کې د وييونو خج)د کلمو فشار (منطقي وي، په بله وينا ، له ژبني)فونېټيکي (دريځ سره سم په عادي ډول پر خپل خپل ځای راځي.

مګر د ځينو ژبو په سېلابوتونيک شعري سېستم کې دغسې منطقي او طبيعي نه راځي، بلکې د سندريز کمپوز له مخې په دواړو حالاتو کې خپل آر دريځ له لاسه ورکوي، لکه د پارسۍ په پورتنيو دوه ګونو بېلګو کې. پښتو شعر بيا ، که څه هم د عربي يا يوناني هغه پر خلاف د نورو ډېرو خپلوانو)هندواروپايي (ژبو غوندې څپيز- خجيز)سېلابوتونيک (دی، خو د ګرامري غونډلې په څېر يې په شعري غونډله کې وييخجونه ديوازېني)ټوليز (زورور خج تر سيوري لاندې کمزوري راځي او اهنګ يې هم ورسره په ورته ډول دري ګوني)لوړ، ټيټ او هوار (دريځونه راخپلوي او يوازې موزيکال هغه يې هرګوره، د ګرامري غونډلې له هغه سره توپير پيداکوي.)همدا رنګه: دوست ۲۸۹ مخ(.

دغه راز هر عروضي پارسي شعر دواړه ډوله تقطيع کېدای شي، د ساري په توګه، د ابو القاسم لاهوتي يو شعر)زندګی آخر سر آيد بندګی در کار نيست (چې عروضي بحر يا وزن يې رمل مثمن مقصور)فاعلاتن فاعلاتن فاعلات (دی، د احمد ظاهر د سندريز تول و تال له مخې يې په سېلابوتونيک سکښت)تقطيع (سره کټ مټ، لکه د پښتو شعر غوندې هره څلورمه څپه خجنه راځي.

نه بد لېدونکی پښتو سېستم
لکه څنګه چې په سريزه او دويم څپرکي کې پرې ټينګار وشو، په پښتو کې فونېټيکس او پويټېکس)غږ پوهه او شعر پوهه (سره ډېر نژدې او نه شلېدونکې اړيکې لري، دا مانا چې څپيز- خجيز جوړښت يې د شعر تول)وزن (، يا په لنډه وينا ، د شعر رغوني لپاره ټاکنده بنسټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوي. ببوا کغونډونه)کلسترونه(او له دې سره اوږدې اوږدې څپې یو خوا او فونیمیکې)ژبنې(ارزښت لرونکې خجونه بلخوا ، او هغه هم ناچوت یا ازاد خجونه ددې توسن شوې دې چې پښتو شعر دې سېلابوتونیک اوسي.)دوست ۲۸۷ مخ(او د عربي یا پارسي غوندې پرې د نورو او بیا ناخپلوانو ژبو شعري دوېونه)قواعد(او په ځانګړې ډول عروض یا مېتروم تپل یو بې سر و بوله کار وبلل شي.

پایلنیوی

لکه څنګه چې پښتو ځانته جلا ژبنی جوړښت لري او ګرامري او نور رغاوني)ساختاري(دوېونه)قواعد(یې له همدې خپلې ځانګړې رغاوني څخه رااېستل کېږي، نو دغه راز یې شعري رغښت هم ځانته جلا او خپلواک دی او د بلې ژبې دوېونه ورسره سمون خوړلای نه شي. له دې کبله ریتم)تول یا وزن(د پښپلیز)قافیه وال(شعر له څلورګونو بنسټیزو رغنده ټوکونو څخه د یوه ټوک په توګه شمزۍ ور جوړوي. که څه هم نور درې ټوکه)اجزاء(یا توکه یې پوره پوره سمبال شوي هم وي. هر ګوره په دې لړ کې رایم)قافیه(کوم آړ)شرط(نه بلل کېږي، بلکې شتون یې کله کله یو لوړ ریتمیکې)وزنې(تشې او نیمګړتیاوې ډکوي، که نه په ټوله مانا بشپړ سمبال ریتم)تول(، رایم)قافیې(ته هډو هېڅ اړتیا نه لري، خو دا چې په ځینو ژبو ، لکه زموږ دوی کې یې تر اسلام را وروسته پېړۍ پېړۍ دود او کاربدنه موندلې او سترګې او غوږونه ورسره ډېر روږدي شوي دي، نو غورځول یې ورته یو نادوده او کوږټ ناشونی ښکاري.

پایله دا چې پښتو شعر عروضي)مېټریک(نه دی او ځانته جلا یوه خپلواک سېلابوتونیک رغښت لري، خو لکه څنګه چې په ړومبي څپرکي کې یادونه وشوه، نه د بهرنیو پښتو پوهانو)مورګنستیرن، مکنزي، دووریانکوف...(او نه زموږ د لیکوالو)دراني، منلي...(لیکنو او څرګندونو دومره هر اړخیزه او پرله غښتې)سېستماتیکه(بنه درلودلې، څکه په ټوله مانایې دغه ځانګړې سېلابوتونیک دوېونه)قواعد(را اېستلې، او بیا ډلبندي کړې او تطبیق کړې نه دي.

په دې توګه زموږ دغه کتاب او په تېره دا دویمه کره کړې او غځولې بڼه یا اېډېشن تر وسې وسې دا راز ډېرې پوښتنې او غوښتنې ځواب کړې دي چې
په راتلونکیو څپرکیو کې د پښتو ژبې او شعرو ادب مینه والو مخې ته اېښوول کېږي.

۳- واند یا خیا ل)تخیل((Imagination)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ژبې او اهنگ)وزن(وروسته د شعر د درېيم رغنده توک واند یا خیال راځي. دلته له عربي خیال څخه موخه فعلي یا مصدري بڼه))تخیُل((دی او ترڅنګه یې په لړو ډېر مانیز توپیر)تخییل(هم کارول کېږي. د شعر د دغه آر و رښتیني، په بله وینا ، بنستیز ،)ان یوازېني(هنري رغنده توک تر نامه لاندې هغه ټول هنري یا بدیعي)ښکلاییز(اړخونه "ایماژونه، په بله وینا ، عیني او ذهني انځورونه، لکه تشبیه، استعاره، حسن تعلیل، بداعت، کنایه، ایهام، اسطوره، جناس، طباق، تلازم، تخیل، تمثیل، ښنده)مبالغه(... او همدارنګه اسطورې او سېمبولونه راځلي. نن سبا د ژبني اړخ پر وړاندې چې د شعر بهرنۍ جوله)شکل(جوړوي، دغه څیزونه د شعر)دننۍ(جوله بشپړوي، نو که دغه دننۍ جوله نه وي، بیا ورته شعر نه، بلکې هسې پېبیلې وینا)نظم(وایي.

شعر د هنر د خورا لوړ ډول په توګه واقعیت په هنري انځورونو یا خیالي ایماژونو څرګندوي، تر دې چې تر بل هر ژبني هنر، یا په بله وینا ادبي ژانر له هنري انځورونو سره ډېر سر و کار لري. که مورد بدیعي)ادبي(اثر وییونه او توکونه له مرغلرو سره ورته وښیو ، نو وبه وایو چې نثر د دغو مرغلرو د یوه صندوق مثال لري چې د هرې مرغلرې لپاره یې ځانګړی ځای ټاکل اړین نه دی، خو شعر داسې مرغلین هار ته ورته دی چې ټولې مرغلرې یې په داسې مزي کې پېبیل شوې چې د هرې دانې لپاره خپل اندول او تناسب ټاکل شوی دی، په دې توګه د شعر ژبه د نثر د ژبې په اندول ځانګړې ښکلا لري...)دوست ۲۷۵ مخ(.

انځور، تصویر، هغه څیز دی چې یوه اندیزه او ولولیزه)فکري او عاطفي(غوټه په یوه زماني شېبه کې راښکاره کوي. انځور په یوه ټاکلې نقطه کې سره د دوو بېلابېلو نړیو د دوو څیزونو کړۍ کول دي. دغه دوه یا ډېر څیزونه سره کېدای شي، عاطفي او یا فکري ظرفیتونه ولري او هم د دود له مخې په داسې بېلابېلو مهالونو او ځایونو اړه ولري چې د انځور په وسیله سره پر یوه ځای راټولېږي. د انځور جوړوني ځواک د تخیل د ځواک غورترینه برخه ده. د تخیل ځواک، په بله وینا ، بشپړ شور و هیجان چې د دې لپاره پر کار اچول کېږي، بېلابېل احساسات، څیزونه او ازمېښتونه چې په بېلابېلو مهالونو او ځایونو پورې اړه ولري، په یوه ځانګړې شېبه کې سره غاړه غړۍ کړي او یا ورته یو له بله سمون ورکړي او په یوه ناپایه زماني شېبه او یوه لنډ تنګ چاپېریال)مکان(کې یوه پراخه ورشو څرګنده کاندي.

د تخیُل ځواک، تش یو له منځۍ)مرکز(څخه سرکښه تېښته او پاشوونکی ځواک نه دی، بلکې د بېلابېلو اکرونو او له طبیعته د انسان د ادراک راز راز جاج اخیستنو د غاړه غړۍ کولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ځواک دی. تخيل له حافظې څخه سيده تومنه او توښه اخلي. کله د حافظې زماني پرله پسېوالی (تداوم) خوندي ساتي او کله د حافظې هر څه سره يو له بله پاشي او هغه هم د دې لپاره چې د حافظې ځينې برخې وساتي او د انځورونو په وسيله يې سره خوا پر خوا کېږدي او يوه فکري او عاطفي کړۍ رامنځته کړي. له دې کبله د انځور جوړونې ځواک تر يوې کچې پورې هماغه د تخيل ځواک دی... رضا براهني، ۷۵-۷۷ مخونه.

روهي واند (خيال (د شعريت د يوه اړين رغنده توک په توګه داسې رامخته کوي:
د شعر تر ټولو اساسي او مهم توک تخيل دی. ځينې ادبپوهان د "تخيل" پر ځای د "تخييل" کلمه غوره ګڼي، خو څرنګه چې د "تخيل" کلمه عموميت لري، نو دلته له همدغه متداول لفظ څخه کار اخلو (خواجه نصير طوسي (په (عيار الاشعار (کې ويلي دي چې د شعر غرض تخيل دی.

اما تخيل څه شي ته ويل کېږي؟ د تخيل اصطلاح ډېره اوږده تاريخچه لري. د لرغوني يونان له زماني نه تر اوسه پورې په دې باره کې ډېر بحثونه شوي دي او ډېر ځله د هغه مفهوم له Fancy او Fantasy سره ګډ شوي دي. دلته به په لنډه توګه لومړی تخيل شرح او بيا وروسته تعريف کړو. د اروا پوهانو په عقيده شيان او پديدې د حواسو له لارې پر اورګانيزم باندې اغېزه کوي چې په لومړۍ مرحله کې احساس کېږي او بيا د ادراک پړاو ته رسېږي (پېژندل کېږي). د ادراک له لارې انسان يو شی پېژني. کله چې هماغه شی غايب وي، احساس او ادراک هم محوه کېږي، خو د هغه شي اثر په ذهن کې يو تصوير (ايماژ (پرېږدي. ذهني تصويرونه چې هغه ته تداعي يادونه ويل کېږي او کله په بدله څېره کې تجلي کوي چې په دې صورت کې تخيل بلل کېږي. شاعرانه تخيل د ځينو په نظر شهود او الهام ته ورته دی او د ځينو نورو په عقيده په هغه کې يوه شعوري هڅه هم شامله ده.

د فلسفي قاموس (د مسکو چاپ، نولس سوه اوه شپېتم کال (تخيل داسې تعريفوي: "تخيل هغه استعداد يا قابليت دی چې له واقعيت نه د لاسته راغليو انطباعاتو پر اساس يې په بشري شعور کې هغه نوي حسي يا فکري ايماژونه (انځورونه (تخليق کړي چې په ټاکلي شبېه کې واقعي موجوديت نه لري.

تخيل نه يوازې په هنر کې، بلکې په ساينس کې هم اهميت لري، ځکه د تخيل په واسطه فرضيې، ماډل مفهومونه او د تجربو لپاره مفکورې منځته راځي". اما په تخليقي فنونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخیل یو اساسي عنصر دی. تخیل په شعر کې د تشبیهاتو، استعارو، ځېرو او اسطورو په بڼه تبارز کوي، دلته له اسطورې څخه مقصد د راتلونکي وخت ایډیالي تجسیم دی. ځېره)پورټریټ(د موجودو شیانو او پدیدو عیني تصویر دی چې د انسان په واک یا قلمرو کې وي، خو اسطوره یو ایډیالي یا ارماني تصویر دی چې په موجوده وخت کې د انسان له واک څخه وتلی وي. تخیل د ترکیب له لارې مختلف او نامتجانس شیان سره پیوندوي یا ګډوي...((.

شاملو)۲۲مخ(خیال د انځور په جاج داسې راپېژني:
"... خیال یا ایماژ)image(د حسي تجربې ذهني جوله یا رواني اغیزه ده چې د هغه حس د ټومب یا لمسون)تحریک(په ناسوبتیاکې راژوندی کېږي. له دې کبله خیال، د زړه او روان په سترګو د یوه ځیز کتل دي. په هنري ډګر، په تېره شعر کې یوه داسې جوله خیال بولو چې شاعر په))مجازي ژبه((، په بله وینا،))شعري ژبه((کې ،داسې انګېرنې)خیالات(راپنځوي چې د ځیزونو او انګېرنو)تصوراتو(غوندې ژوندي او ساکښ دي. او همدا خبره ده چې له ډېر پخوا راهیسې خیال د جولو)صورتونو(او بڼو)شکلونو(زېرموال)خزانه دار(بلل شوی دی...((
وړاندې لیکي:
))د خیال جولې)صور، صورتونه(د شاعر لپاره په دې یوه ارزښتمنه سرچینه ده چې کولای شي، د ژوندیو ازمېښتونو)تجربو(د راجوتونې لپاره اغېزمنه پربوځي، او پرکار اچونې سره یې یوه ولوله)عاطفه(او یو اند ولېږدوي او همداراز د دې لامل کېږي چې یو لړ نوي رواني ولولې رامیدان ته شي.((

۴- نګېر یا ولوله)احساس یا عاطفه(

روهي د نومورې فلسفي قاموس پر اخځ احساس یا عاطفه د شعر د یوه بل اړین رغنده توک په توګه تر ځېړنې لاندې نیسي:
...په شعر کې احساس یا عاطفه ضروري شرط دی. که شاعر درد، ارزو، اندېښنه، قهر او تاثر ونه لري، نو لوستونکی یا اورېدونکی له داسې شعر څخه خوند نه شي اخېستلای.
)لیف تولستوی(پخپل اثر)هنر څه شی دی؟(کې په دې ټکي ټینګار کوي چې د شعر اصلي وظیفه دا ده چې مقابل لوري ته احساس ور نقل کړي.
)ساوستیانوف(لیکي چې: "په هنر کې قضاوت مفکوره او حقیقت په عاطفي بڼه تبارز وي" او "د هنر وظیفه یوازې معرفتي نه ده، بلکې هغه د انسان پر وړاندې مسالې طرح کوي، ژوند ته خوند وربښي او د نړۍ په ارتباط د ده عاطفي برخورد پیاوړی کوي".

(c) ketabton.com: The Digital Library

)موري (وايي: "ستر شاعر د ژوند په باره کې د نتايجو د لاسته راوړلو لپاره هڅه نه کوي، بلکې په هغه کې يو کيفيت تشخيصوي. د ده عواطف چې په يوه بل کې يې تداخل کړی دی، ورو ورو په ده کې يو عادت رامنځته کوي. ځينې شيان او پيسې پر ده باندې له نورو زياته اغېزه کوي... زما په پوهه دا د شاعر د تجربې اسلوب عاطفي بنسټ دی".

د ايران ډېر مشهور شاعر او ادب پېژندونکی)نادر نادرپور (وايي: "من به آن چيزی شعر می گويم که در من انفغالی عاطفی ايجاد کند ، احساس و انديشه مرا بر انگيزد و مرا دستخوش نوعی هيجان سازد ".
شعر، که ښکلی وي يا هيجان پاروونکی يا تصوير درلودونکی، په هر صورت له احساساتو او عواطفو سره اړه لري) د انځور او بېلابېلو ژب -ښکلاييزو ډولونو په تړاو به دې پسې)شپږم (څپرکي اړوندې څرګندونې هم پامورې دي (

۵ - اند)فکر، مفکوره (Thought, Idea

د اند)انديشه(تر ويي لاندې ټول هغه څه راځي چې د منځپانګې)محتوا (، مضمون، بلنې يا غوښتنې)اپيل (او پيغام په نومونو يادېږي، ياني، هغه څه چې شاعر ويلو او څرګندولو ته ور هڅوي. له دې کبله دغې)انديزې (برخې ته)فکري محتوا (هم وايي. منځپانګه د يوه څيز د ټولو ننبيو توکونو)داخلي عناصرو (، ځانګړتياوو او بهيرونو)پروسو (غونډ يا ټول ته وايي. پر وړاندې يې جوله)شکل (ټيکاو لري چې پاس ياد شوي توکونه ژبه، وزن او خيال)بديعي اړخ(را اخلي د منځپانګې او جولې تر منځ يو ديالکتيکي تړاو شتون لري. جوله د يوه څيز جوړښت او يا په يو څه نوې مانا هغه بهرنۍ بڼه رااخلي چې په هغه کې د يوه عيني واقعيت د څيزونو، پديدو او پروسو ليد وړ برسېرنې ځانګړتياوې راځي. د جولې جاج)مفهوم (يوازې د څيزونو بهرنۍ، په بله وينا، هندسي اړانه نه ده، بلکې تر هر څه له مخه هغه سازمان دی چې د هغه د ننني بهير د خپلمنځي اغېز يو ټاکلی ډول له بهرنيو آړونو)شرايطو (سره يو له بله تضمينوي. جوله د منځپانګې بڼه)مقابله (نه ده او نه شي کولای له هرې غوښتنې)مطلوبې (منځپانګې سره ترسره کېدنه ومومي، بلکې په رغښتي)ماهيتي (توګه منځپانګه جوله ټاکي)کوشنی سياسي قاموس ۳۷۱ (. له)عاطفي (څخه موخه بيا هم همدغه بديعي يا خيالي او انځوريز اړخ دی چې څنګه يو شعر د ولولو او عواطفو د لېږدونې او پارونې جوګه ګرځي.

له دې کبله وايو:
شعر د طبيعت په چاپېريال کې د انسان لپاره د ذهني حالت زېږنده ده. په دې مانا چې شاعر له يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې حالت سره مخامخېږي چې د هغه په پای کې د خپل چاپېریال له څیزونو او انسانانو سره یو ډول ذهني تړاو پیدا کوي او دغه اړیکي پخپل وار یو راز رواني تړاو دی چې څیزونه پکې په بشپړ)مطلق (ډول خپله فزیکي او مادي بڼه له لاسه ورکوي او د شاعر د احساس او اند یوه برخه په پوراخلي. شاعر په دغه اکر کې د څیزونو د افسون تراغېزې لاندې راځي او دغه د هستۍ راز د منطق او ریاضي او علمي حسابونو له لارې چې آرونه یې د شعر له تولۍ)مقولې (څخه بېخي جلا دي، نه، بلکې د خپل لید ، اند او نګېرنې)احساس (په وسیله رابرسېره کېږي. شاعر د شعر جوړونې په شېبه کې داسې اکر غوره کوي چې د طبیعت ځیني څیزونه په همغه شېبه کې مني، خو ځیني نور یې په سملاسي)موقتي (توګه له خپله ذهنه باسي او)ځان (یو داسې سجده کوونکی ویني چې خپل پیوندونه له ټولو شیانو او انسانانو سره شلوي. خپله څېره پر خاورو مښي او هغه غیبي غږ ته غوږ نیسي چې له خاورو څخه را پورته کېږي او د رواني درد درمل ګرځي)رضا براهني، طلا در مس، ۳-۴ مخونه(.

روهي)کابل مجله، ۸-۹ ګڼه، ۱۳۲۲(، په دې تړاو چې اند)فکر، مفکوره(د شعر له)پېنځګونو ((رغنده توکونو څخه ګڼل کېږي، یانه، د یوشمېر پوهانو د لید توګو په ترڅ کې رڼا اچوي:

))په هر شعر کې باید یوه مفکوره نغښتې وي، که د)باید (کلمه حذف کړو ، نو داسې به ووایو چې هر شعر له ځانه سره یوه مفکوره لري.)کارلایل (وایي چې شعر موزیکال فکر دی، خو ځیني ادبپوهان مفکوره د شعر اصلي توک نه ګڼي. دا خبره)بېدل (ته منسوبه ده چې وایي:

)شعر خوب معنی ندارد (.

نامتو فرانسي لیکوال او فیلسوف)ژان پل سارتر (هم په دې باره کې ځیني خبرې لري، هغه شعر له ادبیاتو څخه جلا کوي. د ده پر اند ،شعر د موسیقۍ، نقاشۍ او پلاستیک هنر په شان پخپله غایت دی. په داسې حال کې چې ادبیات له ځان سره یو پیغام او رسالت لري هماغسې چې د موسیقۍ اوازونه کومه خاصه مانا نه ښندي، شاعرانه الفاظ هم بې له دې چې پر خپل مدلول)نښانه (دلالت وکړي، د موسیقۍ د نوټ په شان لفظي تصویر جوړوي. دغه تصویر د نقاشي تابلو ، یا مجسمې او یا پرتمیني مانۍ ته ورته دی چې فقط ښکلا منعکسوي، نه ضرورت او اړتیا....)د ښېلګې په توګه (دا شعر منطقي تحلیل ته ضرورت نه لري، ځکه چې)تحلیل (شعر بېخونده کوي:

د آفتاب په کمند نه خېژم اسمان ته
نه بړدم بار لکه شبنم په دوش د ګلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

)شيدا (

)اسماعيل نوري)علاء (د (H.Coombes) خبره رانقلوي:
"ظريف ترين و برجسته ترين افكار فيلسوفان، روانشناسان و مردم شناسان و نظاير آنها ، صرفاً با ورود به شعر، شاعرانه نمی شوند. کسی که شاعرانه فكر ميكند، خود شاعر است".
وايي چې نامتو اديب)اډين (ته يوه ځوان مراجعه وکړه او ورته ويې ويل: "زه غواړم چې شعر ووايم، لطفاً ماته لاربښوونه وکړه".)اډين (ورڅخه وپوښتل: "آيا د شعر ويلو لپاره کومه مهمه مفکوره له ځانه سره لرې؟". هغه په ځواب کې ورته وويل: "هو، غواړم يوه مهمه مفکوره پر نظم راوړم".)اډين (ورته وويل: "ځه بچيه، له تا څخه شاعر نه جوړېږي".

روهي په داسې ترڅ کې چې د سارتر نتيه)انکار (نه، بلکې يوازې د اډين خبره يوه ښنده ګڼي، خو بيا هم زياتوي:
... دا د هغو ځوانو شاعرانو لپاره درس دی چې فکر کوي، ښه شعر يوازې هغه شعر دی چې مهمه مفکوره پکې نغښتل شوې وي او يا شعار پکې راغلی وي.
کله کله د يوه شعر ښکلا د يوې کلمې په استعمال پورې اړه لري. لکه په لاندې بيت کې د)عکس (کلمه د دويم ځل لپاره:
ما برفتيم و عکس ما باقی است
گـــردش روزگار بر عکس است

وګورئ د)الفت (د لاندې شعر په وروستۍ مصرع کې د)ګرد (کلمې شعر څومره خوندور کړی دی:
له کوم لوري را روان يو جهان ګرد وو
مخ او څټ باندې يې پروت د لارې ګرد وو
ما ويل څه دې وليدل په دې جهان کې
ويلې دومره شومه يوه چې جهان ګرد وو
په دې شعر کې، نه د جهان د ګردوالي)د ځمکې کرويت (مفکوره او نه له دوړو او ګردونو څخه د جهان د ډکوالي مفکوره د لوستونکي ذوق او پاملرنه را پاڅوي، بلکې په هنري توګه د مطلب افاده د خوند التذاذ منبع ګرځي.

}روهي په وروستي))ګرد ((ددې غلوريزې))شعريت ((رازبادوي، هغه هم په غبرګ مانيزوالي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې له دې چې له دوو پاسنیو قافیو سره یې د وینګ توپیر ته ځیرشي. د همجولیزې قافیې کلمې په توګه باید د ګ په زور)فتحه(وویل شي، که نه،له نورو دواړو سره اړخ نه شي لګولای. دا به ومنو چې استاد الفت به په))زورکي((وینګ سره ځانته د تېښتې لار انګېرلې وي چې لږو ډېر له))زور((سره نژدېوالی لري او نورو شاعرانو هم د ادواړه واوېلونه)حرکتونه(سره غاړه کړي دي، خو بیا هم غبرګ مانیزوالی دومره هنري توک نه بلل کېږي، نو پایله دا شوه چې د نورو ډېرو شعرونو غوندې د استاد الفت دا ځلوریزه هم له یوڅه))تمثیل((پرته نور یوازې او یوازې فکري - فلسفي رنګ لري، یا د روهي په خپله نومونه))یوه مفکوره((رانغاړي او بس. که د روهي د اټکل پرخلاف د شاعر موخه))ګرد((نه، بلکې هماغه همجولیز پښپلویی))ګرد((اوسي، هم له پښپلیز ویار)قافیې عیب(څخه ژغور مومي او هم د یوې ښېلې نوې مانا له راخپلونې سره یوڅه هنري خوند راخوندي کولای؛ هغه نوې مانا دا چې ګرد د یوه ستاینوم دنده پر غاړه اخلي، یانې جهان هسې یو ګردیا غبار وو !}

په هره توګه، په پاسنیو پوهانو کې سارتر د کارلایل او نورو پرخلاف اند یا مفکوره دشعر له رغندو توکونو څخه نه شمېري او له دې پلوه یې د موسیقۍ غوندې له نورو هنري او بیا ادبي ځېلونو راجلا کوی، په بله وینا ، د یوه نره هنر په سترګه ورته ګوري.
بیا یې هم پخپله را لېږدوونکی))روهي ((دا خبره داسې راتعبیروي:
له پورتنیو یادونو څخه باید دا نتیجه وانه خېستل شي چې ګویا په شعر کې مفکوره نشته او یا مفکوره څه ارزښت نه لري. اصلي مطلب دا دی چې مفکوره په شعر کې هغومره ټاکنده نقش نه لري، لکه څومره چې په هنري او بدیعي توګه د یوې مفکورې څرګندونه یې لري.

علمي پرنسیپونه، تاریخي فکتونه او فلسفي نظریې په شعر کې راتلای شي، خو شتون یې د شعریت معیار نه ګڼل کېږي.
علمي، اخلاقي او فلسفي مفکورې باید شاعرانه شي. د شعر تابعیت ومني، په شعر کې جذب او الونیا شي او بېرته خپل ځان په هنري میدیم کې راڅرګند کړي. د ایران نامتو شاعر)ید الله رویایي(لیکي: "مختصر آنست که شعر به کار و روزگار کاری ندارد.
نه نقل میکند و نه می آموزد شعر تنهاست و از هر اجباری رها. بر سرنوشت خودش حکومت میکند ونه بر هیچ سرنوشت دیگری بدیهی ای نه به جامعه دارد ، نه به اخلاق، نه به ایمان و دانش و درعین حال بیم دارد ، از اینکه چیزی پست و حقیر باشد ".

د شاعر مقصد دا دی چې علمي، اخلاقي، مذهبي او سیاسي ارزښتونه هغه څه چې د شعر ذاتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت تاکي هنري او ايستيتيکي خصوصيات دي.

)ګل پاچا الفت(وايي: "تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ، د شعر هدف حقيقت نه دی، جمال دی". هغه کسان چې شعر د ژوند هنداره يا د واقعيت انعکاس بولي او په عين وخت کې د نګه)خالص(شعر، فورماليستي شعر او نورو غير رياليستي شعرونو شته والی په رسميت پېژني، د خپل تعريف د توجيه کولو لپاره بايد د تناقض د حل لاره ولټوي. که چېرې غير ريالستي شعر ته هم شعر ويل کېږي)او د دغسې شعرونو شمېر هم لږ نه دی(، نو موږ نه شو کولای، واقعيت د شعريت معيار وبولو.
لنډه يې دا چې په هر شعر کې يو ډول مفکوره شته، خو تش د مفکورې شته والی د شعريت دليل نه ګڼل کېږي، بلکې مفکوره بايد په شاعرانه صورت تجلي وکړي.

د اند و واند توپير و تړاو
په دې کې څه اړنګ نشته چې اند او واند)فکر و خيال(دواړه له ذهني کارکړنو)فعاليتو(څخه ګڼل کېږي او دواړه د پېژندالواک)تيوري شناخت(له پلوه د انساني ځانخبرۍ)شعور(په لوړو پوړيو کې راځي.))شعور((څو بېلابېلي پوړۍ لري، لومړنۍ پيلامه يې نګېرنه)حس(دی، همدا چې انسان له پينځو شپږو حواسو څخه د کوم يوه له لارې له يوه څيز يا پېښې پديدې سره اړاو تړاو پيدا کاندي، په بله وينا ،ويې نګېري)احساس کړي(، دا پوړۍ))حس((بلل کېږي. ژوي او بوټي په دغه لومړي پړاو کې له انسان سره ګډون لري.

دويمه پوړۍ يې پوهه ياخبرتيا))درک((دی او هغه دا چې کله په اتوماتيک ډول هغه))حس(( )اړوند وژي(اعصاب(د مغزو يوې ټاکلې برخې ته ور ولېږدوي او يوه شي چې څه خبره ده. درېيمه پوړۍ د انګېرني)واند، خيال(ده او وروسته تر ټولو لوړه هغه د))اند، فکر((، چې د))جاج، مفهوم((پوړۍ هم ورته وايي؛ ژبه بيا پر خپل وار د دغې پوړۍ زېږنده او هممهاله ورته همدغه ژبه ښه ترا رښتيانه او څرګنداوی هم وربښي. په دې توګه هغه څه چې واند)خيال(رازېږوي، له رښتيني)واقعيت(سره پوره او يا هم هېڅ اړخ نه لګوي، خو اړوند پيداوار يې هنري او ادبي پنځوني بولو؛ پر وړاندې يې))اند، فکر((بيا له رښتيني)واقعيت(سره سمون مومي او اړوند پيداوار يې پوهنيز او تخنيکي پنځوني دي. دا چې دواړو ذهني کارندويو په لړوډېر توپير د انسان په ګټه نړۍ ته بدلون ورکړی او ورکوي يې، په بله وينا، اوسنی تمدن يې راشونی کړی دی، نو وايو،)) اند ((خپل ځای لري او))واند ((خپل ځای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر تر منځ یې دا دنده ییز توپیر په دې جاج و مانا نه دی چې د چا خبره یو د بل په کارکې لاسوهنه نه کوي یا سره همکاري نه لري. یو پوهاند هم خپل کار له نګېر))حس ((څخه راپیلوي، درک او خیال تر شا پرېږدي او هله))فکر ((ته رسي. د هوګو خبره،))تاریخ په افسانه کې دی او افسانه په تاریخ کې ((. د نورو انساني ټولنو په څېر زموږ د)و (ګړني ادب هماغه غوښنه برخه خیالي او اسطوره یې کیسې، نکلونه، کړني او انګېرنې دي او همدغه فولکلور مو د))لیکني ادب ((سرچینه ده.

له خیاله د یوه پوهاند د کاراخیستنې یوه ځرګنده بېلګه له))ساینس فیکشن ((سره بوختیا ده. همدومره یو هنرمند او بیا شاعر هم د))اند ((مرستې او کاراچونې ته اړوځي او ټولیزه پوهه او خبرتیا)general knowledge (چې د یو لړ جاجونو)مفاهیمو (او هنري توکو او انځورونو، په تېره تلمیحاتو او اسطورو کې ورته اړتیا پیدا کوي، له اند پرته ترلاسه کولای نه شي. د پیغام یا ټولنیز ارمان د رانغښتیا خبره خو ورسره په هره توګه نه شلېدونکی او سیده تړاو لري. د ساري په ډول، که))کاظم شیدا ((یوه ټولیزه پوهه خبرتیا نه درلودای، دا دومره پېچلي او همزمان نوښتګرانه انځورګري یې څنګه رامنځته کولای شوه.

د شعرتخنیکي، په تېره ژبنۍ جوله خو له اند سره نېغ پر نېغه تړاو لري. همدا چې یو شاعر یو خیال راخپل کاندې، وار له واره یې د یوې ورېنده ژبنۍ جولې او جامې په هڅه کې کېږي او دغه کار اله ماله د اند په مټ

شونتیا او رښتیاینه موندلای شي. په دې ډول بیا هم خپله خبره راغبرګوو چې ادب او بیا شعر یو ژبنی هنر دی.

د شعر زده کړیز یا ورهنیز)کسبي (اړخ بیا داند)فکر، مفکورې (ښکېلتیا او اړتیا تر لا ښه ترا راجوتوي او په دې لړ کې د سیمې او نړۍ پر کچ د غورو شاهکارونو پرله غښتې لوستنه ستر نقش پرځای کوي. د دې مانا داده، کوم لوړ شاهکارونه چې تر موږه رارسېدلي، پرخپل وار پرې د ورتېرو هغو سیورې پرېوتی دی. دا یوه هسې کړنه انګېرنه ده چې شعر و شاعري یوازې او یوازې د یوې ځاني او زاتي وړتیا زېږنده، یا اسماني ورکړه او یاهم د کوم پیر ملنګ پېرزوینه ده او بس!

که په کلاسیک شعر کې د تصوف له لارې فلسفه راخښل شوې، نن سبا بیا نوي شعر، په تېره ازاد، سپین او ناپیلي هغه ورسره دومره غاړه غړۍ شوې چې یو له بله بېلېدای نه شي؛ مانا داچې د تخیل تر څنګ یې فلسفي اندنه)تفکر (هم پوره راخپل کړې دی.

دا بېله خبره ده چې))کله ناکله یو شعار تر زرو شعرونو زیات منښت او ګرانښت درلودای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي((. د نورو لرې نږدې ژبو غوندې په پښتو کې د دا راز بېلګو شمير لږ نه دی. په تېر مهال
کې، لکه د سترخوشال دا:
- پر جهان د ننګيالي دي دا دوه کاره
يا به وخوري ککرې يا به کامران شي
- درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره يو د ننګ پر کار پټ و اشکار
... او بيا:
د افغان پر ننګ مې وتړله توره
ننګيالی د زمانې خوشال خټک يم !

او په وسمهال کې يې د نوي غزل له سرلاري صنوبر مومند)کاکاجي (راپيلوو:
د ملا ژبه قرأت کې تر ترې شي
ترممبره چې شغار ستا د پنو ځي
پر کوم ځای چې د زمرو نوکې ر؟ېږي
عاشقان هلته پر څوکو د بڼو ځي
خدايه ! دابازار تالا کړې په مغلو
د مفلس حسن په يو موتی چنو ځي...؛
او بيا يې د چيچې اندود له لومړيو ببر سرو څخه سيف الرحمان سليم رانغوو:
د ورو ورو خدايانو دې بنده کړم
لويه خدايه ! زه به چا چاته سجده کړم
ملګرتيا که څو رندان راسره وکړي
دا حرم به يوه لويه ميکده کړم؛
ياېې دا لاسته راغلی شاه فرد:
د اقتدار حمام له ټولو نه جامې و ايستې
قاضي ته ګورم که خانجي ته، که ملاته ګورم...؛
او بيا يې د پښتني فلسفې د پليونو په سر سر کې حمزه راخلو:
- وايي اغيار چې د دوزخ ژبه ده
زه به جنت ته له پښتو سره ځم؛
- ما تيټ ورته ليمه کړل، زما سر نه ټيټېده
شايد په محبت کې هم افغان پاتې کېدم؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- وروځې، بانه، سترګې لېمه پښتانه
ښکه یو ځای شو دا پېنځه پښتانه...؛
چې مې سر چاته ټیټ نه شي ننګیالی زما ژوندون کړه
زړه زما دي مسلمان وي، تفکر مې د پښتون کړه

غني خان:
- چې خازې شنې مې پر قبر وي ولاړې
که غلام مړ وم، راځئ توکړئ پرې لاړې
...یا به دا بې ننګه ملک باغِ عدن کړم
یا به کړم د پښتنو کوځې ویجاړې؛

د امین الحق د یوه غزل دا سربیت هم لکه متل را دود شوی دی:
اوس ګوزاره د زړه په وینه کوو
چې حالت ښه شو، بیا به مینه کوو...؛
محمد شاه خیال:
- د خیبر دره خو لار د تلو راتلو ده
په کابل او پېښور کې افغان یو دی؛
- خیال چې هرڅو فکر وکړ، بل څه ترې نه جوړېږي
اباسین دی منځګړی، افغان یو خوا هندکیان بلخوا ؛

- چې پیدا شوې، تا ژړل خلکو خندا کړه
هسې ومره چې ته خاندې، خلک ژاړې ؛
- پر نهاره دې خبرې په پښتو کړې
اوس پارسي وایې چې ښېته دې مړه شوه؛
اکبر خادم:
نه سل کاله د غلام په غلامۍ کې
یو ساعت د ازادۍ که ښکدن وي

استاد الفت:
- نه ومه خبره، پرده مې لړه پورته کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه دي دويلو ، هغه څه چې ما ليدلي دي...؛

اجمل ختټک:

- غټان غټان، لويان لويان پيدا دي
دوی خو له ځايه جنتيان پيدا دي...؛

پير گوهر چې د سولې شعر يې))شاعر امن ((ستاينوم ور په برخه کړ:

ځار دي امريکا له روس- روس دې ځار له چينه شي
غواړمه چې ټوله دنيا - مينه مينه مينه شي؛

))اکرام اله گران((رانګوو چې که څه هم د اندود له پلوه د استاد الفت په څېر يو انتقادي رياليست دی، خو د هنري اړخ د سمبالونې له پلوه هم بيا د لرې پښتونخواد شاعرانو په لومړۍ ليکه کې شمېرل کېږي:

-...د ژوندون په کټورو کې، چاته قند دي چاته زهر
عجيبه غوندې وېش کېږي، د دوران په دروازه کې
دا چمن بلبلو ستاسو ، په ولله که د بل چا شي
خو يو څو سرونه مات کړئ، د زندان په دروازه کې...؛

رؤوف زاهد:

- ستا محلونه جوړېدای شي، خو جونگړه پسې نه
هغې ته ښه دي، ولې د بته لا حالات ښه نه دي...،
- سارا کې څوک دي، چې زاهد پسې به کاڼي ولي
اشنا د کاڼو گوزارونه خو په ښار کې کېږي...؛

محمد اعظم اعظم:

- د وفا ځمکې خړوب نه شوي اعظمه
ډېرې وينې مو ورکړې د زړگو دي...؛

بشير قاصر:

- اشنا که يو ځل راغلې، د مين زړه په يو ښتنه
لا مخکې له روژې نه، به اختر کلي ته راشي؛

اکبر سيال:

- تا دې د خپل غر په هر کمر کې گلاب وکرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ته دې باروت زموږ په غرونو کې ساتلي دي...؛

))لیاقت سوز ((دومره نومور شاعر نه وو، خو هغه مهال یو شعار وزمې یوې ځلوریزې دومره نومور کړ چې په پېښور کې یې))ترقي پسندو ((د خپل دوتر سرلیکه کړه او راوروسته لکه متل خوله پرخوله شوه، په یوه روانه او ساده ژبه، خو د سلېمان لایق تر))انقلابي سرود:... کور ړوړی کالي غوارړو ((ډېره ښکلي او اغېزمنه:

چې هر تږی پکې وخښي
او هر وږی پکې موړ شي...
ملا څه کفر به وشي،
که یو داسې نظام جوړ شي !

پروت و نېغ خیا ل

په شعر کې واند)تخیل(او ورسره پنځولي انځورونه دوه ډوله پر کار اچول کېږي:

پروت یا افقي خیال یا تخیل دا مانا چې شاعر د قافیوال شعر) غزل، بوللې، دوبیزې، ځلوریزې... (په هره مسره او بیت کې او د ناقافیوال)ازاد، سپین او منثور(شعر په هره ټوټه او غونډله کې هڅه کوي چې تخیل پرکار واچوي، په بله وینا ، انځوریز او هنري یې کاندي. دغه چم زیاتره په کلاسیکو او بیا د منځني ادبي پېر او وسني پېر د هندي سبک پلیوني ترې ډېره ګټه اخېستې او اخلي.

په پخوانیو کې حمید او شیدا یادولای شو او په اوسنیو دوی کې پسرلی، کاروان، سالک، پروین، اند، جلان او یو شمېر نور غزلبول چې ببلګې یې په را تلونکي څپرکي کې وړاندې کېږي.

)۲ (نېغ یا عمودي واند)تخیل(د ازاد، سپین او ناپیبلي شعر او لړو ډېر د نوي))مسلسل ((غزل لارویان پرکار اچوي، په دې ډول:

یوه سوژه یا کیسه په څه ناخه ساده ژبه راپیلوي او ورو ورو یې انځوروي. همدا چې د))لکی نبش((داستان غوندې یې اچولي غوټه پرانېستل شي او پایله یې راڅرګنده شي، نو هله لوستونکی او اورېدونکی لکه یوه ښکلي انځورګري تابلو دومره ځانته ور وځکوي چې بیا بیا لوستو یا اورېدو ته یې هڅېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- څپرکی
د شعر ژب - ښکلاییز اړخ
)ژبنۍ او هنري جوله (

دا يوه ټولمنلې خبره ده چې د شعر بهرنۍ جوله او جامه ژبه ده او د ننني جوله او جامه يې انځور. له انځور څني موخه هغه ټوليزه هنري جوله ده او هغه واړه ښکلاييز يا هنري توکي او چمونه رانغاړي چې شعر له هسې عادي ييلې او ناييلې ويناڅخه راجلا کوي او آر و رښتينی جوهر او هستي يې راڅرګندوي.

دا هم د شعر، په بله وينا ،))شعريت((د مينه والو او په تېره تېره د ځوانو شاعرانو ښکچه اړتيا او لېوالتيا وه چې موږ يې د دغې سکالو راغبرګونې او غځونې ته راوهڅولو او يو ځانته جلا څپرکي مو ورته ځانګړی کړ. له دې سره دا شونتيا هم تر لاسه شوه چې د لا ښه ترا پوهاوي لپاره اړوندې شعري بېلګې په ازاد متن ورآندې کړای شو.

۱(ژبه د شعر بهرنۍ جوله

د يوه))کره شعر((لومړی بنسټ))کره ژبه((ده. کره ژبه، لکه څنګه چې راپېژندل شوې، نه يوازې له رغاونيز پلوه د يوې يوازېنۍ ليکنۍ ژبنۍ بڼې ښکارندويي وکړي او د څلورګونې وييپانګې اندول يکې پوره پوره سمبال شوی اوسي، بلکې تر بل هر کارونيز ډګره يې د کره والي څېرمه آرونه هم رانغښتي وي.

- سيمااو لنډون د کېښکلتيا په جاج بايدتر وسې وسې له پامه و نه غورځول شي. لنډ لنډ غونډونه او لنډې لنډې غونډلې، ان د پېچلتيا او ابهام تر بريده پرکار او چول شي او لا کله ناکله د يو لړ توکو او پښوييزو آرونو پر تاوان هم پربوځي. په دې توګه ګړنې)محاورې(، څرګندنې)اصطلاحات(، بولنې)مقولې(، وراشې)وجيزې(... چې پارسيوان يې په يوه غونډ نوم)سخنان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوتاه و قصار (بولي او همداسې متلونه هم دراخله.

))ایجاز ((چې د)) ایهام ((تر څنګ یې په ننني شعر کې پر سمبالتیا ټینګار کېږي، هم د سپما او لنډون جاج رانغاړي. هنري اوزار، لکه انځور)تشبیه، استعاره، حسن تعلیل، کنایه، نغوته)اشاره(، تلمیح، قرینه، ایهام، سېمبول، اسطوره... هرګوره پرخپل وار په دې برخه کې ستر نقش لوبوي چې دا بیا د هر ویناوال په هنري نوښت اړه پیدا کوي. [د ژبنې لاسبري او کېښکلتیا زیاتې څرګندونې د کتاب په پای کې]

- خوږغږي او بلاغت، په دې مانا چې یو ژبنی توک په سراسري تولنه کې کرغېړن، سپک او بد لګې نه وي، یا په ملایې نومونه))رکاکیت او کراهیت ((و نه لري. هرګوره، د شاملو پر پلیونۍ د ساده پرګنو اړوند شاړ شډل او له پامه لویدلي)پیش پا اُفتاده(وییونه او نور توکي چې پخوانیو ویناوالو ترې ډډه کوله، نن سبا، د ازاد، سپین او ناپیلي شعر نوښتګرو تر ډېره شاعرانه کړي او دود کړي او نوي نوې ماناوې او جاجونه یې پکې رانغښتي دي. د وییونو ښه او بد هم په بشپړ ژبني یوون)واحد (، یاني غونډله)جمله(کې راڅرګندېږي، هغه دا چې لومړی د ژبني پښوییز او مانیز او بیا سبکي)ستایلېستیکي(آرو معیار له پلوه او بیا د شعري- ادبي آرو معیار له پلوه پکې څنګه و اوبدل شي او))هنري ((جوله او جامه ور واغوندي.)لانګندوین ۲۱(

- غورچاڼ، بیا هم د شاملو په جاج چې په څو څو ژبنیو توکو)وییونو، غونډونو، بېلنګونو، تړنګونو او غونډلو (کې یوچاڼ او انتخاب وشي او هماغه ډولونه یې پرکار واچول شي چې د دغو نورو آرونو د سمبالتیا لپاره لاره هواره کاندي. غورچاڼ هم هله ښه ترا شونتیا موندلای شي چې شاعر پر اړوندو توکو پوره لاسبری ولري او له دغه پلوه یې تولیزه ژبپانګه ښه ارته او بیرته وي.

د نړۍ د نورو یادو ژبو په څېر زموږ کره ژبه هم پر دوو بنسټونو ټیکاو لري، پر رغاونیز یا پښوییز یو والي)توحید (او وییپانګیز پراخوالي. یووالی دا مانا چې له بېشمېرو، په بله وینا، خلورګونو)سوېل لویدیزو- سوېل ختیزو، شمال ختیزو (پښتو ګړودي ډلو یو یوازینی رغاونیز او پښوییز غورچاڼ را واخلو او بېلابېلې وییپانګې یې یو مخیزي.

په نورو ټکو کې، غږپوهیز)فونولوژیکي (، ګړپوهیز)مورفولوژیکي (، غونډله ییز)نحوي (او وییرغاونیز څېلونه)وارینتونه (یې سره یو)توحید (شوي وي او په وییې پانګیزه برخه کې هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګړدودي)لهجوي(، زړه)ارکاييکه(، نوي رغښتي يا خپل لاسي)نيولوجيستي(او پورويزه)دخيله(پانګه پکې په يوه برابر ګډون لري او په دې توګه يوه يوازېنۍ کره ليکنۍ ژبنۍ بڼه تر هر اړوند ګړدوده ډېره پراخه او رنګا رنګ وي. {د زياتې خبرتيا لپاره: پښتو ليکلارښود، ۱۲-۲۱ مخ}

د ژبې ناپايه پټ توان)پوتنسيال(

ژبه، لکه چې په تېر)۵(څپرکي کې پرې خبرې وشوې، له ښخ و بنسټه دوې بڼې لري، يوه يې د ننني، ذهني، ناتوکيزه، نانګېرېدونکې)غيرمادي، نامحسوسه، انتزاعي(بڼه ده او بله يې بهرنۍ، توکيزه يا جوليزه)عيني، ملموسه، محسوسه يا صوري(. لومړنۍ بڼه ، يا په بله دوده تخنيکي نومونه))دننني ژبه((دا مانا لري چې هر يو ګړي)فرد(يې تر۵- ۶کلنۍ پورې په خپله کورنۍ او ټولنه کې د))مورنۍ ژبې((په نامه زده کوي او په ناځانخبرې ډول يې په ذهن کې د يو لړ دويو)قاعدو(، وييپانګې او غونډلو)جملو(په توګه ټينګه او ترينګه زېرمه پاتې کېږي ؛ پر وړاندې يې دا بله))بهرنۍ ژبه((همدغه توکيزه، مادي، صوري، کړنيزه)عملي(ياکارونيزه)تطبيقي(ګڼۍ او ليکنۍ ژبه ده چې له اړتيا سره سم ترې وييونکی کار اخلي، او د هماغو يو لړ لنډو تنګو)محدودو(وييونو او غونډلو له مخې نورې ډېرې)نامحدودې(غونډلې رغولای او پرکار اچولای شي. پښويه)ګرامر(هرګوره، وار له مخه په دننني او بيا ور پسې کړنيزه او جوليزه)صوري(ژبه اړه لري او دا يوازې ژبپوهان او پښو يپوهان دي چې د دواړو ژبنيو اړخونو اړوند دويې)قواعد(او دويونه)قوانين(رابرسېروي، سپړي او شني ، په دې ډول ژبه د زېرمه)انتزاعي(غونډلو او ورپسې د نورو راپنځېدونکيو جوليزو)صوري(غونډلو درستې ټولګې ته))ژبه((وايي، او د اړوندو دويو يادويونو شنني او سپړني ته پښويه)ګرامر(. په دې لړکې پښوييوه)ګرامريوه(د غونډلو ډولونه، رغنده زنځيري توکي)وييونه، ګړونه، غړونه(او نازنځيري هغه)خجونه، اهنګونه، غاړې...(، بيايي ترمنځ تړاو، اوډون، سمون)مطابقت(... او په پای کې يې جلا جلا او يوځايي ډلبندی او ماناوې ور خېږي. د غه څرګندونې په لاندې ډول هم رانغړولای شو:

هره ژبه دوه اړخه لري، ذهني، دننني، يا نانګېرېدونکی)نامحسوس، انتزاعي(اړخ او بهرنی، جوليز)صوري(، توکيز)مادي(، کړنيز)عملي(ياکارونيز)تطبيقي(اړخ، چې په لنډ ډول))دننني((ژبه او))بهرنۍ((ژبه يې هم بولي.

د ننني ژبه له يو لړ ټاکليو يا محدودو دوييونو)قواعدو(او توکو يا وييونو او غونډلو څخه رغېدلې، خو يو ناپای زېږندويه پټ توان يا بالقوه ظرفيت)پوتنسيال(لري. د ساري په ډول، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو ایو، یو څوک پر یوه ژبه لاسبری لري، یا یې زده ده ، مانا یې دا نه ده چې هغه د دغې ژبې هغه ټولې غونډلې)د ژبنیو واحدونو په توګه(زده کړې یا زده دي چې په هره برخه کې یې له هرې اړتیا سره سمې وکاروي، بلکې موخه دا ده، هغه ټاکلې)محدود (شمېر دوییونه)قاعدې(او وییونه او غونډلې یې چې یاد کړې دي، زېږندویه لوښه ځانګړتیا لري، یاني کولای شي، له اړتیا سره سم د اړوندو محدودو قاعدو په مټ د محدودو توکو) وییونو ، غونډونو ، ترنګونو او غونډلو (پر بېلګه نور بېشمېره ورته توکي)په اتوماتیک، نیم اګاهانه او اګاهانه ډول، یا لږ کې پاملرنه(ورغوي او وکاروي؛ په دې لړکې اتوماتیکه، ناګاهانه او یا نیم اګاهانه رغاونې هماغه دي چې د دود له مخې ولسي رغاونې بلل کېږي، د اګاهانه هغو لپاره دویمنۍ)ثانوي(رغاونیزې مخبېلګې او مودلونه ګرځي.

که د ژبې دغه ناپایه زېږندویه پټ توان یا بالقوه لوښه ځانګړتیا نه وای، څنګه کېدای شوه، د بېلګې په توګه په انګرېزي ژبه کې دا میلیونونه میلیونونه کارول شوي غونډونه، ترنګونه، بېلنګونه او لنډې اوږدې غونډلې راوزېږي او وکارېږي، هغه هم له بېلابېلو جولو ، جاجونو ، موخو او ماناوو سره؟

دغه دواړه اړخه یا دوه ډوله ژبې له پټ توان یا بالقوه توان او څرګند یا بالفعل توان سره))ژبه((او څوک چې هغه څېړي، سپړي او شني، پښوییوه)ګرامرپست(بلل کېږي.

دا چې زموږ په پښتو کې د انګرېزي، فرانسې، الماني او نورو لویدیزو او بیا ختیزو، لکه چیني، هندي، عربي... ژبو هومره کارونیزه اړتیا نګېرل شوې نه ده، نو نه یې پټ توان یا زېږندویه ځواک هاغومره پرکار اچول شوی او نه یې پورتني ترښتي توکي، بېلنګونه، ترنګونه،)وییي (غونډونه او غونډلې)اشتقاقونه، ترکیبونه، عبارتونه او جملې (میلیونونو ته رسېدلې. بنایي د نومهالې خبرتیایي- رسنیزې ټېکنالوجۍ سره یې شمېره متې نیم میلیونې برید ته ورنژدې شوې اوسي. د نورو ژبو په څېر پښتوآره او بنسټیزه وییپا نګه دومره ارته بیرته نه ده او د آرو او بنسټیزو وییونو شمېره یې اتیا - پینځه اتیا زره اټکل شوې ده. دا چې دیادشویو ژبو د وییونو شمېره تر پې سلګونه ځله ډېره برېښي، د هماغو ترښتي توکو یېبره یا زېږنده بلل کېږي.

پښتو پانګې همدا اوس د مایکروسافټ د ۳۵ ژبو په لړ کې له څو لکیزو رغاونو سره پورتني برید یو څه را خپل کړای شو.

پر مورنۍ ژبه زیات لاسبری، له آره د زده کړې له لارې په ارادي توګه د هغې پر زېږندویه توان د زیات لاسبري موندنې مانا لري. داسې چې په ډېرو پېچلو او ډېر اړخیزو خپلځاني او ټولنیزو ډګرونو کې یې دغه لاسبری زیاد او پر کار واچول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدایه وییپانگه

شعر یوازې له تړنگونو) ترکیبونو(سره نه، بلکې له یووستویو وییونو، ټینگو یاپخوغونډونو)عبارتونو(او بېلنگونو)مشتقاتو(سره هم کار لري. نو ښه به دا وي، چې وویل شي، پلاني په ځپل شعر کې ښکلې وییپانگه کارولې ده.

په اروپايي سیندونو)ډېکشنریو(کې هغه وییونه چې پر آرې)وضعي، لغوي(سربېره په مجازي، استعاري یا کنايي مانا کارول کېږي، نو ورسره لیکي چې))figurative meaning ((یا))انځوریزه مانا((یې ... ده، الماني یې تر ځنگ خپل سوچه انډول bildlich)تصویري(هم کاږي. که مانا یې اصطلاحي وي، نوبیا ورسره)idiomatic meaning(لیکي. زموږ سیند کښونکي یې پر وړاندې زیاتره))اصطلاحي یا کنايي((نومونه کاروي او ډېره لږه))مجازي((نومونه. په ژبنیو څېړنو کې د لومړنۍ نوموني پرځای))گړنیز((کارول کېږي او د دویمې هغې پرځای، یا یې تر څنگه))انځوریز((؛))اصطلاحي((یوه گډوډي رامنځته کوي، ځکه زموږ په دودیزه وییپانگه کې یې بنسټ))اصطلاح((په دوو)گړنه idiom او تخنیکي نومونه term(، او لا د ځینو نیملوستو له خوا د))گړدود((او))گړویزی((په مانا هم کارول کېږي.

لکه څنگه چې د))شعري ژبې((په تړاو څرگندوني و شوې، په ژبه کې ښکلي او خوږغږي یووستوي، بېلښتي)اشتقاقي(او تړښتي، په بله وینا ، تیار پر تیاره))شاعرانه((بېلنگونه او تړنگونه او بیا غونډله پوهیز)نحوي(وییغونډونه)عبارتونه(او ورسره ورسره گړني، څرگندني، وراشې او نور توکي کم نه دي. ترځنگه یې په کار ده، شاعر هم په خپل نوښت پکې زیاتون راولي او له اړتیا سره سم د هغو تیارو))ښکلو شاعرانه((وییونو تر څنگ هغه))ناشاعرانه((هم راواخلي او د واند)تخیل(په نازکو گوتو ورسره دا هم))شاعرانه((کاندې !

په دې لړکې ان د وییرغاونې د چمونو په راخپلونه ورته بېلښتي او تړښتي وییونه هم ورغوي او وکاروي، لکه د برې خوا)گلڅانگه، گلونه، گلوله، گلغوټۍ، گلمونگره، گلڅېره، گلپېغله، گلمینه، گلوییونه، نشت اباد، ناچېرې، غزلبول، غزلبې... (یاد کوزې خوا)گلورین، گل پرهر، غزلزار... (هغه د))خوارحسن((تړنگ هم لومړۍ پلا د کاکاجي په غزل کې لیدل شوی چې راوروسته یې))غریب حسن((او بیا سوچه ښه)خوار ښایست(هم ډېر دود شوی دی؛ استاد حمزه بیا د نږه گړویزونو)گړدودي وییونو(د دودوني تر څنگ د نویو شاعرانه رغاونو له پلوه گړسره د مخکښۍ ویاړ گټلی، لکه، پښتون عشق، پښتنه مینه، لمر مخې، سپوږمۍ مخې... چې تر لیکواله پورې یې نورو هم پلیوني کړې ده. د داسې ښکلې او ارتې بیرتې پښتو پانگې په مټ هر شاعر کولای شي، ځانته د انځور رغاونې لاره ښه ترا هواره او اسانه کاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم له ياده اېستل په کار نه دي چې ټول هغه چاڼلي او ښکلي توکي بيا هم تر هغې يوازې))ژبنی ((ارزښت لري چې تر څو په شاعرانه اوب)بافت(کې را نغښتل شوي نه او وسي. په ژبه کې هم دغه توکي د نورو وييپانګيزو توکو په څېر هله جوت او څرګند چارو دنده او جاج و مانا را خپلولای شي چې په بشپړ ژبني اوب، ياني غونډله)جمله(کې وکارول شي او په مبتدا يا خبر، يا دواړوکې ونډه ولري. د ساري په ډول، که وواېو اسحاق ننګيال)د ذهني انځورونو او سېمبولونو په تړاو (په پاسنيو شعروکې))سپين آس، د سپينو وريځو آس، د وريځو ګلان، وربښميني پرښتې، د جنون جوغه، ښکلی سوداګر... ((ترکيبونه راوړي، مانا يې داچې په شعري غونډلو کې يې کارولي او هنري پسولونه يې ترې رغولي دي. پرته له دې کارونګ تش ژبني ترنګونه بلل کېږي، که يې څه هم په خپل نوښت رارغولي دي. هسې خو په ټوليزه ګرنۍ او ليکنۍ پښتو کې د ورته تشبيهي، استعاري، مجازي، کنايي، تلميحي او ان سېمبوليکو او اسطوره يي ترنګونو څرک هم لګولای شو، لکه:

د بوډۍ ټال، زما زړګی ، زما زمری ورور، شين زمری، شنه توتيان، ګلکڅ، ګلکخونه، د ګلو څانګه، پرهار پانه، د سترګوتور، د زړه ټکور، د زړه ټوټه، د پېريانو تنور، د باغ ارم ښاپېری،د ماښام ستوری، د سبا ستوری، د سبا سترګه، کاروان ستوری، د ستورو ياد اسمان کټ، مينه ناک، مينه وړی، مينه وړې، د رنجو خالونه، د سکرو خالونه...

څرګندني)اکسپرېشنونه(او بيا ګړني)اېډيمونه(خو کټ مټ لکه تيار انځورونه چې که په شعري اوب کې ورته شاعر ځای ور کړي او بل خيالي انځور)ايماژ(هم ورسره ملګري نه کاندې، يو شعريت راخپلولای شي. د ساري په توګه،))پور پرې کول ((په سيده مانا)د چا پور ور ادا کول(يوه څرګندنه ده او يوه بليغ يا ادبي ژبنی توک دی، خو په مجازي مانا ، ياني په)مړل، ساورکول(مانا وکارول شي، پر))ګړنه((اوړي او شاعرانه کېږي، ځکه د شعر ژبه))مجازي((ده او د عادي ژبې يوه اړولې او ښکلې بڼه ده؛ لکه څنګه چې استاد غضنفر هم پرې د))←مرسل مجاز، ((په ترڅ کې ښه ترا رڼا اچولې ده.

نوښتګر شاعر او کره کتونکی غفور لېوال ليکي:
))يو نيم وخت وييونه يا کلمات د رنګونو غونډې له يو بل سره ترکيب کېږي، سره ګډېږي او د تخيل په ځواکمن او هنرمن لاس ورڅخه يوه ښکلې تابلو جوړېږي.

دغه رنګونه چې د خوږې، شاعرانه، اهنګ دارې او زړه راکښونې ژبې په وسيله بيان شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلابېل سېمبولیک مفاهیم د اند په مرسته وپېیي، دغه بیان صمیمي او عاطفي وي، دېته نو یوه شعري، ښکلې تابلو ویلای شو. (()د ساهو یاد ۲۵۷)

په پښتو شعر کې خپل نږه شاعرانه وییونه او بیا رغاوني له نوي نوښتګرانه پېر سره رادود شوي دي. پخوانو)دېواني (شاعرانو چې څه پر میراث را پرېښي، نژدې سل په سل کې همغه سولېدلي پوروییونه دي چې پېړۍ پېړۍ پرې لومړی پخپله دوډوونکو او رغوونکو پارسي شاعرانو شخوند وهلی، بیاهندي- پارسي شاعرانو او هله دوی)پښتنو(. په دې کې یوازې بېلنګونه او ترېنګونه)مشتقات او ترکیبات(، نه چې لا یووستوي وییونه، هغه هم له اړوندو انځورونو سره راپور شوي دي.

تر ستر حمزه پورې لب، لعل لب، لبان، چشم، چشمان، زلف، زلفان)زلفي(، رخسار، گلرخ، گلرخسار، گل اندام، گلرو، سیمین بر، دلبر، دلربا، دلارام، محبوبا، عشق، عاشق، معشوق)معشوقه(، شیدا، جان، جانان، جانانه، یار، آشنا، نګار، می، میګون، میفروش، مینوش، مدهوش، میخانه، خم، ساقي، پیمانه، خمر، خمار، مخمور، زیبا، زیباروی، زیبارویان، دیدن، دیدار، فراق، هجران، وصل، وصلت، وصال... کارول کېدل تر دې چې)و (ګړني شعرته یې هم لار کړې ده او دودیز ناظمان خو پرې لا تر اوسه شخوند وهي. حمید له دې سره سره چې تر ستر خوشال راوروسته یې یو څه نږه پښتو پانګه کارولې، خو ان د خپل پښتو شعر په ستاینه کې هم پارسي ترنګ کاروي:
له حیرته پارسیوان ګوته پر غاښ کا
چې حمید))سخن سازي ((کړي په پښتو کې

د ښاغلي منلي)خلورم څپرکی(په خبره دغه راز بېخرتو پارسي پورونو پښتو پښویه هم اغېزمنه کړې ده، د ساري په توګه د یار، دلدار، دلارام، جانان، نګار، دلبر، دلربا... د نوږې)جنس(توپیر نه کېږي د پارسي شعر پر وړاندې د پښتو شعر یوه رومانتیکي بېلتیا)امتیاز، ممیزه(د نرینه لپاره د ښځینه نوږې کارونه ده او د ښځینه لپاره د نرینه هغه: له شهی، شهو، نازولې، مینې، مینه وړې، سپوږمی مخې، هوسۍ سترګې، کبلۍ سترګې، لمرمخې، ګل مخې، ګلمینې، ګلځانګې، ګلونې، ګلورینې، ګلپېغلې... سره)) راغله، لاړه ((ویل کېدای شي، خو له دلبر او دلارام، یار، جانان... سره نه، نو که یو مین))یار مې راغله((ووایي: د یوه ګرامري سرغړاوي په توګه ترې څه خوند نه شي اخېستای، ځکه یار، لکه نګار، جانان، دلبر، ماه جبین، مهرخ... له بېواک یا کنسوننټ پایلې سره په پښتو کې نرینه ګڼل کېږي او ښځینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارول یې همغه مین ته هم خوند نه ورکوي او که)) یار یا جانان مې راغی ((ووایي، بیا به هم ځنې دومره خوند ونه شي اخېستای ! همدا راز یوه مینه)عاشقه (له))کمر باریک ((نه په دې نه شي څه خوند اخېستلای چې یو ښځینه ستاینوم ګڼل کېږي؛ نه نرینه. شاهد ، صنم او کوم بل یونیم خو په دې لړکې له پخوا راهیسې د))نرینه معشوق ((لپاره ځانګړی شوی دی

زموږ د نوي ازاد شعر تکړه پلیونی انجینر ستانه میر زهیر پر دې ګروهه دی، چې که دا ډول له دود ومووده وتلي، ډېر سولېدلي او کرغېړن)مبتذل(پورویونه د))سېمبولونو ((په توګه وکارول شي، دومره تاوان نه لري. په دې کې هم څه ارنګ برنګ نشته چې اوسنیو نوښتګرو شاعرانو داسې ډېر پخواني سولېدلي ویېونه پر سېمبولونو اړولي، لکه ګل و بلبل، یار، اشنا ، عشق، مینه، فراق، هجران، وصال، بېلتون، پیوستون... خو بیاهم د نړه او سوچه انډولونو منښت او ګرانښت تر پورو)پارسي او عربي (انډولونو زیات برېښي.

د ولسي شاعرۍ په←دویم ډول کې د دودیزې پورویپانګې پدل لومړی ملنګ جان مات کړ او بیا ورته نیملوستي خاطر اپریدي د خېل حمزه استاد تر سیورې لاندې د غزل رومانتیکې ژبه لاپسې پښتنه کړه ، تردې چې نورو یې هم پلیوني وکړه او ورسره ورسره د دېرو او اوجرو ټنګ ټکور هم تر ډېره پښتني جوله راخپله کړه.

۲ (بدیعي یا ښکلاییز توکي...

ښکلاییز توکي مو په تېر)پېنځم (ځېرکي کې د واند)خیال، تخیل (تر سرلیک لاندې و څېړل، دلته یې بیا هم د ژب - ښکلا ییزې تولۍ د دویم ټوک یا برخې په توګه د بېلګو په وړاندېینه نور هم پسې غځوو. خو په سر سر کې دا خبره بیا راغبرګوو چې))خیال ((د شعر هنري یا بدیعي)ښکلاییز (اړخونو یا توکیو د پنځونې وسیله او سرچینه ده، په بله وینا ، د ژبې،تول او اند ترخنګ))واند ((د شعر له رغنده ټوکو)اجزاوو (څخه ګڼل کېږي او له دې پرته شعر د یوه ځانګړي هنري ځېل په توګه نه، بلکې د یوې هسې پېیلې وینا)نظم (په بڼه راڅرګندېږي. موږ که څه هم، د دود له مخې هغو ګردو ښکلاییزواړخونو ته خیالي انځورونه، صور خیال یا "ایماژونه" وایو ، تشبیه، استعاره، هنري صفت، مجاز، حسن تعلیل، بداعت، جناس، طباق، تضاد)contradiction(، تقابل)contrast(، تلازم، تخیل، تمثیل، مدعاو مثل، ښنده یا مبالغه)exaggeration (اغراق)apotheosis (... او ان اسطوره)myth(، علامه یا سېمبول

(c) ketabton.com: The Digital Library

)symbol(، کنایه ، تلمیح)الوژن(، تشخیص)پرسونیفیکشن(او انطاق)انیمیشن(او داسې نور چې ډېر لږ څرک یې د پښتو په ګډون په دودیز عربي- پارسي ادب کې لیدل شوی، خو زموږ په نوي شعر کې یې تر لویدیز اغیز لاندې یو څه زیات دود موندلی. په دې لړ کې ښایي د))نګېرګډون(( )یا))حس آمیزي(( )انځور چې لاتیني اندول یې پرادوکس)paradox(دی، زموږ په دودیز ادب کې لړه یا ګړ سره مخینه و نه لري.

دا څه هېښنده نه ده چې د انځوریزوالي)ایمېجېزم(په نامه ادبي او بیا شعري ښوونځی هم دا راڅرګندوي چې یوازې له انځورونو سره کار لري، خو داسې نه ده او سېمبونه هم کاروي، لکه څنګه چې پیلامیز واله)سېمبولېزم(هم په سرچپه توګه د سېمبولونو ترڅنګ انځورونه هم رانغاړي. همدا راز که نن سبا پر سېمبول کارونګ ټینګار کېږي، مانا یې د اړوند ښوونځي))سېمبولېزم((راخپلول نه دي؛ هسې خو وسمهالی پرمختللی))انسان ژمنی((شعر د جولیزې رنګارنګۍ او راښکون په موخه د ایمېجېزم او سېمبوییزم په ګډون له نورو تېرو هېرو اېزمونو)ناتوریالېزم، سوریالېزم، ایمپرېشنېزم، ایکسپرېشنېزم، ایکزېستنشیالېزم... او اوسنیو)پوست مودرنېزم، مېجېک ریالېزم...(ګردو څخه لږ و ډېره ګټه اخلي، که څه هم له بېخ و بنسټه د انتقادي ریالېزم ، ټولنوال ریالېزم او بیا هومانېستي ریالېزم پر وړاندې رامنځته شوي دي.

د بدیعي صنایعو تر نامه لاندې زموږ دودیز هنري توکي یو مخیز)) هنري(( )نه ګڼل کېږي. په دې کې بیا جولیز)لفظي(هغه نن سبا ګړ سره په هنري توکو کې نه شمېرل کېږي، لکه: تجنیس خطي)جنان-جنان(، شبه اشتقاق، مشجر، ذوالقافیتین)double rhym(، ارسال المثل، ارسال المثلین، تضمین، توشیح)acronyl(... همدارنګه په))صنایع معنوي((کې هم ځینې توکي، لکه تضاد ، تقابل، لف و نشر، اړ)معما (یا موخی)چیستان(،د تاریخ ماده... په هنري انځورونو کې راتلای نه شي، بلکې دا په))بیان((اړه لري او په ټولیزو ژبنیو او ادبي ښېګڼو ، لکه بلاغت)rhetoric(، ایجاز)conciseness, brevity(، ایهام)amphibology(، ذومعنین یا غبرګ مانیز)synonym(، کثیرالمعاني یا ډېر مانیز polysemous...کې شمېرل کېږي. هرګوره، هغه وییونه چې استعاري یا مجازي ماناوې ولري، په شعري اوب)بافت(کې دننه ښه ترا پر انځورونو بدلېدلای شي.

مجاز او ډولونه یې

نه یوازې په لویدیزه ادبي ترمینالوجۍ کې د شعر ژبه انځوریزه)figurative(بولي، بلکې زموږ د دودیزې- عربي ادبپوهنې یا فنونو دننه دننه په))علم البلاغت((کې هم شعر د ژبې اړولې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیرمستقیمه یا))مجازي((بڼه بلل شوې ده. د))مجاز((غونډنوم یا مقوله بیا ټولیز انځورونه رانغاړي چې تشبیه او په تېره استعاره یې له غورو هغو څخه شمېرل کېږي. کومه نښه چې د یوه ویي د آرې او انځوریزې یا فیګوراتیفي مانا تر منځ توپیر را پر ګوته کوي، هم ورته ترم دوه لري، لاتین یې))context((دی او عربي انډول یې هم))قرینه((. دا دی، دلته د همدغه سکالو په تړاو د استاد اسد غضنفر د یوې وېړې لیکنې)مرسل مجاز او د هغه ادبي اهمیت، رڼا ۳ ګڼه ۱۳۸۵ ل(لنډیز وړاندې کېږي:

:

))د بیان په علم کې هغې نخښې ته چې موږ پوهوي چې کلمه په مجازي معنی راوړل شوې ده، قرینه وايي. البته د کلمې د حقیقي او مجازي معنی ترمنځ بایدیوه رابطه وي. داسې نه شي کېدای چې له یوې کلمې هره مجازي معنی واخلو. په...)ځناور د جنګ له محاذه راغی(جمله کې بې رحمه بنیادم ځکه ځناور بلل شوی چې د دواړو په خویونو کې شباهتونه شته.. که د ځناور پرځای غرڅه راوړو، بیا به څنګه وي؟ بیا به هم فکر کوو چې د غرڅه مجازي معنا منظور ده ځکه د جګړې له محاذونو د راتګ قرینه مو پام د غرڅه مجازي معنا ته اړوي، خو څرنګه چې د حقیقي او مجازي معنا تر منځ یې رابطه نه شو موندلای، نو وایو چې په نومورې جمله کې د غرڅه کلمه معنی نه ښندي، بې ځایه راغلې ده. کله چې کلمه په مجازي معنا استعمالوو، نه یوازې قرینه، بلکې د حقیقي او مجازي معنی ترمنځ رابطه هم ضروري ده دې ډول رابطې ته د بیان د علم په اصطلاح)علاقه(وایي.
د مجاز علاقې ډېر ډولونه لري د بلاغت عالمانو یې تر شلو ډېر ډولونه شمېرلي دي...((.

د دغو تړاوونو)علاقو(، په بله وینا، د مجاز ډولونه داسې را لنډولای شو:
۱(ټول و ټوک)کل و جزء(چې یا له ټول څخه ټوک راواخلو، لکه په دې غونډله کې: افغان)افغانان(ځوک ورکولای نه شي؛ یا سرچپه یې لکه: ځان)ملا(مې خوږېږي؛

۲(ټولیز او ځانګړی)عام و خاص(چې یا له خاصه مراد عام وي، لکه: د غره سړی)سړي(، نه سړی)سړي(کېږي؛ یا سرچپه، لکه: جهان)کور، هېواد...(راباندې اور شو؛

۳(لوښی او منځپانګه)ظرف و مظروف(چې یا له لوښي)ظرف(څخه منځپانګه)مظروف(موخه وي، لکه: ویاله بهېږي، یا سرچپه، لکه: اوبه)ویاله، نل...(بند کړه؛

۴(علت او معلول چې یا له علته د معلول مانا واخلو، لکه: د یتیم له آهه)ازاره(ځان ژغوره؛ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچپه ډول لپاره دا انګېرنه په زړه پورې ببلګه ده، په سخته سیلۍ کې چې څوک شهید کړشي، وايي:))څوک شهید شوی دی((، موخه دا چې د شهید شهادت له کبله))سیلۍ((رالوتې ده ، خو له آره سیلۍ د دغې پېښې لامل شوی، ځکه دښمن له داسې کابو نه ګټه اخلي، یانې دلته له معلوله د علت مانا اخېستل شوې، یا علت و معلول سره ادل بدل شوي دي؛

5) اړه او اړوند)لازم و ملزوم(چې لازم و ملزوم سره رد و بدل کړشي،لکه په دې غونډونو)عبارتونو (کې:

ګل او خوږبویي، ورځ و رڼا ، شپه او تیاره، لمرو پلوشې، اورو تودوخه... ؛ په دې لاندې سروکي کې دواړه اړخه سره غاړه غړې شوي دي:

سپینې باریکې لېچې تشې ګرځومه

بنګړیوالې ترورې زموږ کوخې ته راشه

نور مجازي ډولونه یا تړاوونه، لکه: تول و تولنوم)مضاف و مضاف الیه(، ستاینوم او نوم)صفت و موصوف(،)مشبه و مشبه به(، لږی او ډېری)اقلیت و اکثریت(، اړ و پېچ)تضاد(،ځای او ځای نیوی)مکان و مکین(او داسې نور چې د پاسنیو په ګډون ډېر یې له آره د ژبې په اوبجه)قلمرو (اړه لري، هغه هم، یا د عادي ویونکیو د پېړیو پېړیو هستونه ده. ځکه لکه چې څو ځله راغبرګه شوه، د بلې هرې ژبې په څېر زموږ دا هم سربېره پردې چې له ببخ و بنسټه د ذهني او انتزاعي ژبنۍ بڼې یوه اړولې، نګېړدونکې، عیني، په بله وینا ، مجازي بڼه ده، یوه غوښنه برخه یې د مانا له پلوه له دویم ځلي اړولو توکو جوړه ده. بې شمېره وییونو، وییغونډونو او غونډلو د آرو)وضعي(ماناوو ترڅنګه، دویمي)مجازي(ماناوې، هغه هم ډېری له مجردو ماناوو سره راخپلې کړې او په ورځني کاروني بهیرکې، هرګوره د هغو نورو ډېری توکو هومره نه، بلکې له اړتیاسره سم رامخته کېږي. دوه او څومانیز وییونه، ګړنې)محاورې(، څرګندنې)اصطلاګانې(او بیا له وګړني ادب سره ګډ توکي، لکه متلونه، اړونه)چیستانونه(، موخۍ)معماوې(... او ور پسې ځانتني فولکلوریکي پنځونې)لنډۍ، بدلې، غاړې، نارې، سروکي... (یې خو په لا کره اړونو کې راځي. له لیکني- ادبي بهیره بیا د پرمختللیو فرهنګي ولسونو هومره لا دومره نه دي ورګډ شوي.

په لویدیځ کې د)**figure**(او)**metaphor**(ترغونډنومونو لاندې له کنایې، تشبیه، استعارې او یو څو نورو انځورونو پرته، نور مجازي)فیګوراتیف(ډولونه د ادبپوهنې، نه بلکې د ژبپوهنې له تولیو)مقولو (څخه بلل کېږي او د ژبې دکره او غوره سبک و ستایل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړتیاووکې راځي. د ساري په توګه د داسې ورته ځانګړتیاوو پر بنسټ انګرېزان دوه ډوله انګرېزي، کره او ناکره انګرېزي) **formal and informal English**) سره توپیروي.

د دې خبرې د زیات رڼاوي په موخه چې د ژبې او ادب ترمنځ په ټولیز ډول د مجازي ډولونو همغه ټولمنلي انځورونه په ادب اړه مومي او نور يې په ژبه. د بېلګې په توګه يې)) **paradox** او **contradiction**)) (په نومونو دوه ډوله له انګرېزی را اخلو. دغه دواړه وییونه سره هممانیز یا لږ تر لږه ورته مانیز دي او موږ يې اړ و پېچ)تناقض، تضاد (مانا کولای شو، خو ړومبنی يې د شعرو ادب نومونپوهنې ته لاړ موندلې او په ځانګړې ډول د شعر یو ذهني انځور))نګېرګېدون ((یا))حس آمیزي ((ورسره نومول شوی دی، خو له دویم ویې څخه د یوې ژبپوهنیزې نوموني کاراخیستل کېږي، د ساري په ډول امریکایي ژبپوهاند))لانګندویون ۸ مخ ((په)هاري یو ټوټه کاغذ و څنبه (غونډله کې))کاغذ څنبل (( )یو پېښوییز او مانیز اړوپېچ)تناقض (بولي، خو په شعرو ادب کې دغه هم له یوه ښکلي اوب-چاپېریال او قرینې سره ورته ذهني انځور))حس آمیزي ((جوړولای شي او په دې توګه))کونتراډېکشن ((هم د))پرادوکس ((ترمینالوجیک جاج و دریځ راخپلوي.

هسې خو په ټولیز ډول، هر راز توکي د خیال په مټ د شعر ژب- جولیز او اوریز رنګ و خوند رامنځته کولای او له ژنبۍ اوېجې نه شعري هغې ته لوړتیا موندلای شي. دا هم د یادونې ده چې کله ناکله د یوه غبرګمانیز ویی، غونډ)فقره، عبارت (او بیا غونډله)جمله (شعرډېر خوندروي، لکه د استاد پژواک په دې بیت کې د))پژواک ((په دوه مانیزولو سره:

زه پژواک یمه په غرونو کې لوی شوی
دا چې چپ یم، دلته غروکمر نشته

دغلته يې په آره لغوي مانا)انګازه (د خپل لنډنوم په کارونه درست بیت دوه مانیز کړی دی: عادي ژبنۍ مانا ترې دا اخیستل کېږي چې له خپل غرني ټاټوبي څخه لرې اوسېدو ته اړوتلی او اوس يې هغه ساهو ژوند او ازادي غورځې پرځې ارماني؛ خو ده د))پژواک ((په دویمه)لغوي (مانا له رامنځته کړي))حسن تعلیل ((او))تلازم ((سره له یوې پړې او پېغوره شاعرانه تېښته کړې او هغه دا چې د کابل په ښېر په یوه سیاسي منځۍ کې ترې ، واکمنو بندېزونو او یا هم یوې))تنخاګۍ ((ازادي او ورسره ورسره د مبارزې توان بلوسلې دي!

لیکوال د خپل آر نامه په کارونګ او غبرګ مانیزونګ د استاد پژواک هومره نه، خو لږ تر لږه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه شعري رنګیني))تلازم((رامنځته کړې دی، لکه د یوه غزل په پای کې:
... وینو نه زرغون مې پس له مړینې نه
ګل به وي پر قبر نښانه زما
شي به مې بلبل بیا))مجاور((زیاره،
وایي به د مینې ترانه زما !)ګلوییونه ۳۴(؛

د یوه څلوریزوالي ویرني په وروستۍ ټوټه کې:
- له درانه خوب سرراهسک کړه ګراني موري،
چې له سویسه دې راغلی مسافر زوی !
پر مهال د ځنکدن دې یادوه چې،
اوس دې قبر ته ولاړ آ))مجاور((زوی !
)سوزونه او سازونه ۴۱/مزینه، ۱-۱-۵۱(؛

په یوه بل پای بیت)مقطع(کې لنډنوم د اړوند متل))چې په ناز لوی شي- په زیار زړېږي((په وړاندې وروسته کولو سره له آرې مانا سره غاړه غړې کړې دی:
- چې په ناز لوی شي، په)) زیار((زړېږي،
زه په زیار زوړ شوم، په ناز زړېږم.
)ګلکخونه ۲(

همداسې په دغه بله بېلګه کې یو ځانګړی نوم))دوست((په غبرګو ماناوو راغلی دی:
چې یې دوست ترې، پر زړه داغ لکه لاله ولاړ،
زیار په کومو سترګو ولاړشي هامحفل ته !

همغږیزي

لویدیز ویناوال هم لړو ډېر ورته چمونه پر کار اچوي، لکه په مسره یا هره شعري ټوټه کې له ورته او هموتوځو)هممخرجو(غږونو، په تېره واوېلونو کار اخلي چې دودیز))تجنیس((او))شبه اشتقاق((هم دغلته څه ناڅه ونډه اخیساې شي؛ په لویدیزو شاعرانو کې له دغه پلوه ستر الماني شاعر ګویتې)۱۷۴۹-۱۸۳۲(پوره نوم ایستلی دی.

د ستر خوشال په شعر کې په ناځانخبري ډول داسې څرکونه ډېر تر سترګو کېږي، لکه په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندي بيتو کي)ک، ګ، ر، ن،د ، ت، ټ(:
- پر جهان د ننګيالي دي دا دوه کاره
يا به وخوري ککرۍ يا به کامران شي
- درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره يو د ننګ پر کار پټ و اشکار

د حميد په شعر کي هم داسې ډېرې بېلګې موندلای شو. د)س، ص، ز، ژ، ل(پرله پسېوالی، لکه په دې سربيت)مطلع(کې:
خط پر مخ د صنم راغی، که سپوږمۍ شوه په هاله کې
دا يې غاښ په خوله کې زېب کا ، که ژاله شوه په لاله کې...
په ورپسې بيت کې له)ک-ګ(پرله پسېوالي سره د يوه)ش(په درېځله راغبرګونه انځوريزه بڼه نوره هم پسې ورښکلې کړې ده:
دا زما له غمه شين زړه، پکې خيال د يار د شونډو
هسې رنګ زېب و زينت کا ، لکه مې په شنه پياله کې

او يا يې هم په يوه پای بيت)مقطع(کي اووريزو)ل، ر(، ستونيزو)ه،ح(او غاښيزو)د ، ت(غږونو له اړوند انځور سره جوليز راکښون څومره زيات کړی دی:
لا هله حميد کسکر په محبت وو
پرښتو چي جوړاوه په ترتيب ورو ورو

ليکوال بيا په ځانخبرې توګه له دې چمه ښايسته ډېر کار اخېستی دی، لکه))خ-س-ش-ز-ر((په يوه غزل کې:
دا کوځې ستا پر سپين مخ خوري وري شوې
که زما پر سباوون تياري خوري شوې
ستا د سترګو د خيال سيوری چي پرې ولوېد
پر ورشو مي د ارمان توري تياري شوې
ستا د برندو کتو ټکه نه وه، څه وه
ورسره مي چي اسرې خاوري ايرې شوې...)ګلوييونه ۲۳(؛
د يوه غزل په وروستيو دوو کرېو کې د نورو همرنګو خپلواکو او بېوا کو)واوېلو او کنسوننټو (تر څنګ)ګ (او)ج (بيا تر ګردو يو په زړه پورې کونترست رامنځته کړی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه ګناهګار بیا هم جوګه د جنت شوی نه یم
که سره او تور غبرګ دوزخونه مې تر شا پرې اېښي
د جنګ و جهل و جنایت جهنمي لمبو کې،
تور سکاره شوي برخلیکونه مې تر شا پرې اېښي !
)ساندې او سندرې، ۸۹مخ(؛

په یوه نیم ازاد شعر کې یې د غبرګ مانیز))ډاګ((او ورسره د رغاونیزو او ګړنیزو)اصطلاحي(ماناوو په ورزیاتونه سر تر پایه دا دوه تمغږونه او نور خپرمه یا نژدې هغه)د-ت-ن-س-خ-ر-ز(شعرته یوه خوږغږي او رنګیني وربښي:

سترګې سترګې له ډېر خاره
چې کوږ ډاګی ډاګي راشي
نه وي ډاګ د یار له لورې
زړه مې ولګي له ډاګه
پاتې بیا پر وچ ډاګ باندې

ها بېوارې تلوسې مې
اند بېښنې وپاروي بیا
بهیر جوړ پر مخ د اوښکو
اسوېلې سلګی سلګی شي
ولولې شي سوې ساندې

د زړه وازدو په سوځون
تورې شپې پر ځان روڼې کړم
ورته خوشې په اسره کې
ورځې هم شي هسې تېرې
بېرته لاس تر زنې لاندې

د مینې ځوانۍ ژوندہ،
نن سبا کې خنګه تېر شوې؟
بېلتانه و ځبولې،
پردېسیو تاند لباند کړې،
نهیلیو لاندې باندې !
)ګلګځونه ۷۷-۷۸ / سویس ۱۰-۴-۷۱ ز(

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر))پلوشین نارنجیستان ((سرلیک لاندې یې په یوه ازاده ببلګه کې په پوره ارادي توګه ډېر زور پر)ش-ښ-س-خ-څ (او بیا پر)ج–چ–ر–ز-ژ-ږ(اچولی دی:

د اسمانځکو دنګو غرونو سپین واورین ستونځونه،
د غاړو مورګو او ورشوو تاند ښېراز شینیلي،
د ګلګښونو غځېدلي لړی...
د سرو رېدیو ، سرو بامیو ناپای برېدې دښتې
- دا دزرتشت د اورتونونو ځلي-
او د شینکو شینکو رودونو جادوګرې نغمې...
واړه ښکېللې د تیارو طلسم.
*
نور د سپېدو هینداري تشې بربنې
د سباوون د پلوشین نارنجیستان له انځور
او د اسمان شنې لاژوردې موسکاوې
نورې لنبېرې د تیارو د تور ښامار کومې ته
*
بربښنا د شنډو ګورو وریځو ګوګل نه څیروي
چې د باران هېر کړی نوم یې وکښې بیا
د زړه پر دړه...
او د باورد ښېرازیو پیغام
وبورږنوي د ګلباغچو د نهیلۍ خوبونه.
*
اوس به
د زغم تالا والا سترې ستوماني جوپې،
-د لمر تر ښار-
د مرګاني چوپې چوپتیا تور واټونه
څنګه و نغاړي نور
او د دې ځمکې د نتلو دوزخیانو د ناپایو اورو وینو
په سرو کښلي کیسې...
څوک د رحمت پربښتې چېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بې نیازه ټولو اکمن تر غوږه ورسوي !
)نوي پېړۍ او نوې زرۍ ۲۳-۲۴ (؛
او خاطر په یوه سربیت کې نرم تالو ییز غږونه))ک، گ، ږ ((سره
ثومره په خوند پېیلي دي:
هسې راته گورې، لکه نه چې راته گورې
نبغ مې له زړګي وځي کاږه چې راته گورې؛

په پای کې د زبیر حسرت دیوه غزل سربیتونه راخلو چې د)ځ، ز، خ او زورکي (په راغبرگولو سره یې نور هم ښکلی کړی، خو که د ده د شمال ختیز والو پرځای یې د نورو درو گونو گړدودي ډلو کوم استازی، لکه کاکړ، غلجی یا ختک یې واوروي، یا ترنمي او یا هم سندریز کاندي، له ښکلا سره به یې راکښون هم غاړه غړی شي:
زه نه جاروځم، چې جاروځم نو خپل مخ ته وځم
اواره گرد یم، ځم وځم، چې هر اړخ ته وځم
زه هره ورځ وایم چې نن به لږد وخته وځم
وخت سره څه وکړمه، هره ورځ ناوخته وځم...
)لیکوال، ۱۴ گنه ۲۰۰۶ ز(.

ښایي، د نورو تېرمهالو او وسمهالو په شعرو کې چې له پښتو پانگې یې زیات کار اخیستی وي، هم دلته او هلته خال خال ورته همغږۍ وموندل شي، خو د یوې هسې برابرۍ یېبره به وي !

ذ هني انځورونه او ښېلگې یې
تېرمهالي)وگړنۍ او کلاسیکي (

زموږ په کلاسیک او دودیز شعر کې د بر زور پر عیني)محسوسو (انځورونو اچول شوی، پر وړاندې یې ذهني)مانیز، مجرد (هغه او بیا سېمبولونه او اسطورې له نشته برابر دي. په منځنۍ ادبي پېرکې ښایي، شیدا)۱۱۳۵-۱۱۹۴س(یوازینی شاعر وي چې یو څه زیاته گټه یې ترې اخیستې ده. حمید)۱۰۸۳-۱۱۴۸ س(سره له دې چې په پښتو کې د هندي سبک ښستوال او بیا))موشگاف((گڼل شوی ، له دومره ښندې کار نه دی اخیستی، که نه، د پارسي شاعر هلالي د شاه و گدا کیسې په ژباړنه کې یې له دغه پلوه خپله وړتیا پوره ازمایلې، تر دې چې یو راز))نوی پنځون((، یا په پارسي نومونه))بازسرایي((بلل کېدای شي، په تېره د))دریای خون((پر))دوینو اباسین(( ) اړونه(سېمبولایزونه(؛ دلته یې هم د هماغو لومړیو درو بیتو پر وړاندېینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسنه کوو چې استاد رښتین د همده په نامه د دیوان په سرکې راپېژندلي او ډېرو همداسې انګېرلي دي:

شعر نه دی دا خوناب د زخمي زړه دي
یا وتلی دستي دم له خولې د مړه دی
یا له ښاره د حیرت وتلی فوج دی
یا د وینو اباسین وهلی موج دی
یا نعره د نیم بسمل مرغه د خولې ده
یا مجنون ته معما ښکلې لیلې ده

د دې لامل او لاسوند چې حمید ولې په خپله آره پنځونه کې دومره ژور نه دی تللی، ښایي دا وي چې نه یې غوښتل، د شیدا په څېر، پښتو د هندي سبک د ببخرته پرسنایزېشن بلهاري کاندې او له ورته نیوکې))... په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر ((سره مخامخ شي !

د عیني او ذهني انځور سره داسې توپیرېږي چې اړوند توکي یې نګېرېد ونکي)محسوس، ملموس (وي، د ساري په ډول که سترګې له بادام سره تشبیه کېږي، نو دواړه توکه یا اړخه)مشبه او مشبه به (یې، نګېرونړ)محسوس (دي. همداسې استعاره هم در واخله چې مستعار له او مستعار منه دواړه اړخه یې نګېرېدونکي دي، لکه د شیدا په دې شعر کې:

د غنچې د رباط ور په واکېدو دی
قافله د رنګ و بوی د رومي سبا شو

دلته)غونچه (د مشبه په توګه هم یو عیني خیز دی او)رباط (د مشبه به په توګه هم. پر وړاندې یې په دې بل تشبیهي اضافي ترنګ)قافله د رنګ و بوی (کې بیا ، که دواړه اړخه عیني یا محسوس هم دي، خو مشبه)رنګ و بوی (له پرسونیفېکېشن)تشخیص (سره مجرده بڼه راخپله کړې، نو ټول انځور ورسره له عینیته، ذهنیت ته ور اوښتی دی، په بله وینا ، یو ذهني انځور څنې جوړ شوی دی.

دغه شاعر په دغه بل بیت کې لا پسې ژور تللی دی:

د آفتاب په کمند نه خېژم اسمان ته – نه یم بار لکه شبنم پر دوش د ګلو

دغلته په لومړۍ مسره کې)) یو سیمبول دی ((کمند، ځکه خپل مستعار له)وړانګې (یې له لاس ورکړی او)شبنم (او)ګلو (ته یې هم له)شخیصت (ورکولو سره تشبیهي، په بله وینا ، استعاري انځور ذهني کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په په دي لاندي لنډۍ کې))ببلتون ((دیوه مستعارله په توګه نانګېرېدونکی یا مجرد دی، خو مستعار منه)شخص (ورسره نګېرېدونکی یا عیني راغلی او هغه هم یو وار په لومړۍ او بیا په دویمه مسره کې، خو سره له دې د دود له مخې دواړه استعاري انځورونه ذهني او هممهال)تشخیص personification (بلل کېدای شي:

ببلتون پر تنګه کوڅه راغی
ما وبل سلام دی، ده وبل کوردې ورانومه

دا بله ببلګه تر هغې هم تېرى کوي:

داسې دې مخ په سالو پټ کړ
لکه چې شپه پر ورځ خواره کړې تور جالونه

څنګه چې د اغلې سلمی شاهین)د پښتو ټپې ۲۱ (له خوا د دې راوړې لنډۍ په دویمه مسره))لکه چه شپه ورځ باندې خور کړي تور جالونه ((کې د فارغ بخاري پښوییز) ګرامري (سمون)خورپرخواره بدلون (سکته رامنځته کوله، نو ما یې پورتنۍ بڼه آره وانګېرله !

او له دغې بلې ورته ټپې څخه بیا))—←ټپیزه ((رغول شوې ده:

پرما دېره د غم جوپه ده،
څه د ویرونو شړشپه ده،
پرخوله مې دا سوې ټپه ده...

نن مې پر چولې بیابان شپه ده،
د جاج کلا ، د غم بنګلې به جوړومه !

)اند و واند ۳۱۴ (

په هره توګه نن سباکره کتونکې د یوه شعر په))هنري ((ارزونه کې تر عیني انځورونو ، ذهني انځورونه او بیا سېمبولونه، هغه هم نوي نوي ډېر ټاکنده بولې. په نوي غزل او په تېره تېره نوي)ازاد (او سپین شعر کې د دوو ذهني انځورونو))تشخیص یا تجسیم شخصیت personification ((او))انطاق animation ((کارونګ همزمان ډېرو وییونو سېمبولیزوني)- zation symbo li (ته لیاره هواروي.

د دې لپاره چې په نننې شعر کې نوی دود شوی سېمبولېزم، او ان مېجیک ریالېزم مو ښه ترا پېژندلی اوسي، د استاد غضنفر له یادې شوې ارزونې)د جلان جادوګر هنر (څخه د ایما جېزم په تړاو دا په زړه پورې خبرې راخلو:

))په شلمه پېړۍ کې د شاعر یوه مشهوره نظریه ایماژېزم نومېږي. د دې مکتب پیروان وایي چې د شعر مقصد تصویر دی. خو نور اکثره ادبپوهان وایي چې که تصویر ماناوې وښندي، خو یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيم ځل بيا داسې نه وي، تصوير يوازې د تصوير لپاره وي. دواړه مثالونه:
د خپل ارمان غوندې يم، وراندې ځمه شاته راشم
د جګ غره کاڼي شوم چې وخوځم، بېدياته راشم
دلته د ژوند يوه ژوره تجربه او مانا وينو. مو ږ خوشاله يو چې مخ پر وړاندې روان يو ، مګر مرګ ته د نژدې کېدو او د ژوند د ختمېدو په بيه. او دا بيت بيا يرف اصوير دی:
د شپې په توربخملو اننګو کې راته خاندي
د ګورو غرو په منځ کې د ځنګل غوندې جانان
دغه بيت مو سترګو ته يوه منظره دروي، خو دا منظره د ګونګ بنيادم غوندې پټه خوله ده. په همدې بيت کې يوه بله ستونزه چې د تصويرګر جلان په ځينو نورو بيتونو کې يې هم وينو ، ليدلای شو. دلته د تصويرونو بيروبار او د بيروبار په وجه د تصويرونو تتېدا وينو. د شپې تور بخمل اننګې يو انځور دی، د ګورو غرونو منځ بله منظره ده او د ځنګل غوندې جانان بل انځور دی. شپه چې اننګې لري، نو دا خو پرسنفکېشن)يو ډول استعاره (دی يعني شپه بنيادم ته ورته شوې ده. نو د يوه بنيادم په اننګو کې د بل بنيادم)جانان (وجود څنګه سترګوته ودروو؟ بيا په توره شپه کې خندا څنګه ووينو؟ او جانان چې د ځنګل غوندې شي، نو څنګه يې بايد تصور کړو؟
له نوښت سره ډېرې مينې، که د ده شعرته کمالونه وربخښلي، يو نيم ځای يې ستونزې هم ورپيدا کړې دي. دی چې پر ابتکار ورک مين دی، ممکن هغه کلمې توجه ډېره جلب کړې چې تر اوسه پورې نورو شاعرانو نه دي کارولې. دا نوې کلمې هم کله کله د ده په شعر کې مشکل پيدا کوي. ده ويلي دي چې:
نن به دې جلانه غرنۍ خوي رومانتيک کړه
په دې مسره کې د رومانتيک کلمه له دې کبله نه چې نوې ده، بلکې په دې خاطر چې مانا نه بښندي، ښه نه لګېږي.

د ببلګې په توګه کله چې د ستر خوشال په)که زه نه وای، تا به ځان لره بلل څوک... (بيت کې بل شاعر)(تا به ځان لره ((پر))عشق به تا لره ((و اړاوه، اړوند انځور يې يو څه ور))ذهني ((کړ او ورسره ورسره يې))اخلاقي ((هم !

دا دی، دلته له همدغه پلوه لومړی له ديواني)کلاسيک (پېره، هغه هم يوازې د حميد د دې يوه بيت په وړاند بېنه بسنه کوو:
ځکه ما د عشق په توره ځان شهيد کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې نه رسي د صبر پر کفن لاس

وسمهالي)پښېلیزي،ازادي، سپیني (شعري بېلګې
په نوي پېرکې د داسې)) ذهني ((انځورونو او سېمبولونو کارونګ د شلمې زېږدي پېړۍ له درېیمې لسیزې سره د))خدایي خدمتګار((سیاسي- فرهنګي غورځنګ او ورپسې د صنوبرحسین مومندکاکاجي)۱۸۹۷-۱۹۲۰(له))ولسي ادبي جرګې((سره راپیلېږي. هماغسې چې مولوي احمد د نومهالي هنري نثر یا))ناپېیلي شعر((بنسټ ابنې، کاکاجي هم پر خپل وار د یوه رښتیني، هنري او ورسره ورسره ژمن شعر پیلامه رانښلولې او په خورا ښکلو مخښېلګو سره یې په پوره ازادي توګه دا رانبوولې چې غبرګ ارمانونه سره څنګه غاړه غړۍ کړي او ونغاړي را ونغاړي، لکه د کاکاجي د یوه غزلیز شاهکار چې پر لاس راغلی څو بیته یې له مخه وړاندې شول او یایې له))فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۲۷۹((دا بله بېلګه:

راشه اخر وخت دی، دم کرم وکړه
دوه سلګۍ مې تا وته ایساري دي
تا خو صنوبره هېڅ غزل نه وي
دا خو د کامل او حمزه چاري دي

او بیایې د ورپسې پښت له کیڼو او ښیو پلیونو او په سرسرکې استاد حمزه وایي:
ستا په تبسم یې حوصله وکړه
اوښکو بورېښدلو مې شبېه وکړه....

او بیا غني خان، طوفان،اجمل خټک، سیف الرحمان سلیم،امین الحق امین، ایوب صابر، سلطان صابر، قلندر مومند، رسا، کامل، مفتون، مجذوب، اسیر، لیاقت سوز، رؤوف زاهد، اعظم، ایاز داودزی، وهمي، قمر راهي، قمر اندیش، قمر نړیوال، قمر طایزی، پیر ګوهر، ډاکتر اسرار، سایل، اکبر سیال...

او دا چې په وسمهال پېرکې یې پرله پسې پرمختیا او پراختیا موندلې، نو ګڼې بېلګې یې وړاندې کوو، هغه هم په دې موخه چې کره کتونکي یې له هنري یا ژب- ښکلاییز پلوه د اوسني پښتو شعر او شاعرانو د ارزونې، پرتلنې او بیا ډلبندۍ لپاره ښه ترا پر کار وا چولای شي:

- خاخکی خاخکی لکه ستوري د سپوږمۍ له جامه خاخم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرخه پرخه پر ګلونو د اسمان له بامه څاڅم
د څو تنو پرهرژلو وینه نه یم چې تو یېږم
د زخمي زخمي ماحول له اندام اندامه څاڅم...)ګلو يیونه ۹۰ (،

- - -

- ږدمه سره ګلان د لمر په څنو کې
نه ټومبم ځوزان د لمر په څنو کې
ستا ښایست کې ورک شوم، لکه ورک چې شي
ستوري د اسمان د لمر په څنو کې...)هماغه ۹۲ (،

- - -

- په نمنځ سربه د مزدک سپېځلي لمر ږدم
چې تابوت د شپې پر ولو د سحر ږدم
چې د برم د نیلي سوې مې، سوبې ښکل کړي
له ښاخ ځکه به د مینې تاج پر سر ږدم...) د مرجانونو څانګې ۲۵ (،

- - -

- دریغه، که د لمر د الماسونو څانګې ماتې شي
سم به ورسره د سهارونو څانګې ماتې شي
خدای مکړه، د شپې د بوږنوږو تورتمو په لاس
نورې د سپېدو د سپېداړونو څانګې ماتې شي...)هماغه ۲۳(،

- - -

- له وربښمینو کرشمو دي، د وفا خیالونه اوبم
له مالګینو مکېزونو، همدا ستا خیالونه اوبم
چې وږمې دې زیریګرې شي د ګلبدن د عطرو
له ښکالو دې د راتللو، د ښکلا خیالونه اوبم...)هماغه ۲۷(،

- - -

- واورین فصل یې په رګو کې پرنده کړې د ژوند وینه
لا مې پاتې ده کیسه، د اور و وینو په کابل کې...
د تعمید غسل مې مینې ته، د زړه په وینه ورکړ
دا چې کړې مې دوه ارمانه، غځوني په غزل کې)هماغه ۸۱ (،

- - -

- که مې توی د ورځې وینې، شوې په کومې د ماښام کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپه مې څاځي لکه شمه، د سپېدو سهار په جام کې
څه خوږې خوږې شېبې مې، شوې د مينې شهيدانې
دا د چا قاتل په لاس مې، ورک اغاز شو په انجام کې...)هماغه ۴۵-۴۶ (،

- - -

- - -

- چې مې بلهارو وينو نه کړن سبا مخسورى
دا يې له سرو د مرجانونو بهيرونه ترهي
د ښکلا ښار مې د اور وينو په کفن کې نغښتې
نن مې د مينې له غزل که گلوييونه ترهي...)ساندې او سندرې ۲۲ (،

- - -

- پرېږده چې هېلمند مې تر هامون د سيستان ورسي
زيم ته مې ريښې د جلوهلې بيابان ورسي
زېرى د زرغا د خوبولو وچو غوړگو مې
بيا هم تر پيلغوړې شين ځادرې اسمان ورسي
دښتې دښتې کرېکې او دا غرونه غرونه کوکې به
هرگوره، دربار ته د زرتشت سپين تومان ورسي...)ناچاپ (،

- - -

درته د سرو سترگو توخمونه کرم
د ناز په پښو کې دې گلونه کرم
په رڼو بيو کې د ماتو اينو
د چوپتيا زړه کې توپانونه کرم...)ناچاپ (؛

.نو که تر هرڅه له مخه يوازې د))هنري ارمان ((له گوتپېره وکتل شي، بيا نو رحمت شاه سايل په دې لاندې شاهکار سره تر ټولو تبرمهالو او وسمهالو ميدان وړى دى.که په سرچپه ډول، د))ټولنيزارمان ((له اړخه وځېرل شي، دا باور راپخوي چې له آره يې د يوه ژمن شاعر په توگه غوښتې دي، يو پيغام تر دې بريده ښکلى او سينگار کاندې او په همداسې شاعرانه کوډو يې په وروستۍ کړۍ کې راونغاړي:
چې په خندا ورته د خوږ زړه پرهارونه نه شي
چېرې دې هم ستا د ښايست غوټۍ گلونه نه شي
وړې مې د روح جنازه چېرې د خندا پر اوږو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وینو سره دي چي شینکي شینکي خالونه نه شي
د نظر غشي مي پر زړه باندي په پام وروه
چېري زخمي پکي دا ستا نازک یادونه نه شي
ویده دنیا یه د سایل قلمه مه لړزوه،
د فریادي اوښکو مات ستوري تندرونه نه شي!
)د ن. تکل په مرسته(؛

- - -

- څه ښکلی سوداګر دی، خومره ښکلی باران پلوري
یو آس د سپینو وریځو ،دی د وریځو ګلان پلوري
د ستورو په تېشو یې، جوړې کړې ورته ځنې
نن دلته په دې چم کې، یو کافر دی بوتان پلوري...
)ننګیال، سمسور اوبپانه(،

- - -

- یو باد را لګېدلی، ما له ځانه سره وړي
د زړه آس مي له باره دارمانه سره وړي
د شپو پر اوبن یرغل دی، زموږ کلي ته راغلی
ګلونه او باغونه، له باغوانه سره وړي...
)ننګیال، لیمه اوومه ګڼه(؛

- - -

- د غوږو کچکول مي واچوه پر غاړه،
درسته ورځ مي کړله تېره پر ولاړه...
ماوېل خیر به پکي ترنګ د رباب راوړم،
چا ویل کېده د رباب خو پرون ولاړه !)محمدآصف صمیم(؛

- - -

- جوړ د سهارونو مو پرهر نه دی
لمر د وینو ژی دی، لا خو لمر نه دی
اوښکي مو ولي ولي رواني دي
پیغلو منګي مه راوړئ ګودرنه دی...)کاروان، چنار خبرې کوي ۷۵(،

- - -

- نظر یې لوند په اوښکو لاس یو سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زړه له غره نه مې الماس یوسي
عشق راته رام کړ د شعرونو سیمرغ
له اسمانونو نه مې پاس یوسي...)کاروان، هماغه ۲۴۳ (؛

- - -

- ترهغې به راته ګورې ، په شرنګا کې به دې ساتم
دا یو خبر پر یاد لره، زنځیره چې رالوېږي
لړواروکړه د خپل بابا ، شلخې درنه راکوز کړم
بیا خیر زموږ د ړنګې، کوټې تیره چې رالوېږي
د اوښکو پر لار راشه، چې ګوګل کې دې خپل ځای کړم
له سترګو د خواږه جانان، تصویره چې رالوېږي
موږ خپله رڼا ورځې، دې کوڅو کې په تینډک ځو
نو خیر دی پکې وخت، ناوخت فقیره چې رالوېږي
پردې پردې سرونه، دې شینکي لمن کې ګرځي،
همدغه ورځې شپې دي، یه پامیره چې رالوېږي !
)اجمل اند ، خپوکې انځورونه (؛

- - -

اند ښنه د یوې ونې پر سر نشته
اند ښنه د یوه باغ د رژېدو ده
که یوه چینه ړنده شي باک یې نشته
د تمام کلي ویاله پر وچېدو ده.
)کاوون توفاني، د باد په کنډوالو کې ۸۲ (؛

- - -

- کله نا کله چې سپرلی زموږ پر چم راشي
ځری د سپینو هېږو شاته پسې سم راشي
د تور رانکي په سندرو به مې سامینځله
اوس سهارونه تته ژبه پر تورتم راشي...
)پیوند ، لیمه ۱۰ ګڼه (؛

- - -

- یو غمی د سیند په تل کې رانه ورک شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پوهېږم په څه چل کې رانه ورک شو
اننگو کې دې زما د کټو فصل
ټوکېدلی وو ، په گل کې رانه ورک شو...)علم گل سحر ، پاس سپوږمۍ (؛

- - -

- ډيوه گۍ مو د فکرونو دې ځلاندې
نوی نسل يو ، لرو ارادې تاندې
موږ برجونه د وحشت د کلا مات کړل
موږ پوره کړې د شيطان د مرگي ساندې...)اکبر ، د گوتو خاپي ۳۷ (؛

- - -

- د غوټۍ وينې پرتې دې پر گلونو
اوښکې توی کړې پرې د پېغلو وربلونو
ډېرې مينې ارمانونه خاورې کړې
دې بدرنگو او ترخو ترخو کلونو...)زړه سواند (،

- - -

موږ خولاړې ورته شارو ، پېغلې بيا ورته رانغلې
مات بنگړي او مات منگي ترې، پر گودر دې پاتې شوي
خدايزده کومې ښاپېرۍ به، په پلو کې وې ورورې
د کابل د اوښکو ځاځکې، پر خيبر دې پاتې شوي
)زړه سواند ، وينې پر گلاب وينې؟ ۸۹ (؛

- - -

- راځې کارغان سُر د غزل مې په چغار وژني
په شاعر زړه کې مې نغمه نغمه بهار وژني
پر موږ يې نه لوربېږي شونډې د ښکلا چې گل شي
رقيب تورمخی د ښايست د خندا وار وژني...)سيد اسدالله اسد (؛

- - -

- هېنداره د يادگار مې ماتېده چې ته راتلې
له شنه اسمان ړلۍ راورېده چې ته راتلې
د ستورو په کاروان کې چې ناڅاپه منځته راغلې
- که څوک نه وايې، که وايې
حقيقت به بر ملا يي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه چا مسلمان کړې
چې اوس مورِ ته اسلام ښايي
دا چې اوسي په وجود کې
دا زمورِ په متو پايي...)مجيد قرار، لېمه۱۲ګنه(؛
- د ګل درو موسم ته وايه چې په تور تمبو کې
د پښتونخوا د غرونو زړکي، انتظار کوي
څوک شته چې دا پيغام ،د امن تر سفيره يوسي
په وينو سرې خولې ماشومان، درته ازار کوي)اکبر سيال(؛
- - -
- له مورِ بېوسو نه د عمر منزلونه تښتي
څه توکه شوې چې له هر يوه نه پلونه تښتي
د نازنين خوب انځورونه د کابل له شپو نه
لکه د پېغلې له کمڅو نه سره ګلونه تښتي)لال پاچا ازمون(،
- - -
- دا سرينده ترې ښکارېږي، خپله ټنډه ژاړي
بې بندوباره سيند ته ګوري، خپله ونډه ژاړي
ستونی يې لوند په نغمو نه کړ، يکه زار هم چېرې
د دېوال سيورې ته له نورونه، پرخنډه ژاړي...
)هماغه، څنګه دې هېره کړمه ۲(؛
- - -
- له اسوېلو سره مې لوبې کوم
د زړه زخمونو سره مې لوبې کوم
په ماتو ماتو سپينو اوښکو اشنا
وړو سلګو سره مې لوبې کوم...)نظيف تکل، شبنم پر پاڼه ۳(؛
- - -
- روح کې مې ناخې يو غزل چايې ښکالو وړې ده
ګوندې اشنا مې رخه بيا په ترانو وړې ده
که مې ربنتيا شول د کوثر د فوارو خوبونه
د کوم سراب هيلې مې تنده په اسرو وړې ده...
)سعدالله ميوند، د ساهو ياد ۹۳(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- بيا د اجل غشی له کمان نه وتی
لکه))ننګيال ((زړه له))امان ((نه وتی
بدی ته هومره چمتو شوی مرګی
څومره چې ژوند نن له احسان نه وتی...)برکت اله کمين، هماغه۸۲ (؛
- - -
- د ښايست د پسرلي له شنه بهيره
د نرګسو د ګلابو جنازې ځي
ميکدې، هنر کدې يې رنګې ښنګې
د شاعر او د شرابو جنازې ځي...)عبدالله پيکار، هماغه ۳۷ (؛
- - -
- څو منزل مو د سيلۍ په وزرو تلل وي
تيندکونو سره مل به سربندل وي
دا وربښمينه غېږه د يار اغيار نشتر کړې
راته څوبه د ګلخانګو ماتېدل وي...)ظفر اهتمام، هماغه ۱۱۸ (؛
- - -
- د ګلاب ښار ته مې پر سردې د لمبو پګړۍ
وخت يې له سر نه کوزې کړې د وړمو پګړۍ
غېږه ورکړې د لمبو غېږې ته هرې کوڅې
د هر کنډر پر دېوال تاو دې د لوګو پګړۍ...)عارف خزان، لېمه ۷ګڼه (؛
- - -
-...چاړه پر لاس چې له غوسې نه تورو شين ګرځمه
زه د رقيب پر شونډو ژبې ته ښېرې لټوم
تورمانه ستا د پښتنو پر بڼ يې اور پورې کړ
څو ستا غزل يم چې مړ نه يم لا ايرې لټوم)اجمل تورمان، شمشاد ۱/۵ ګڼه (؛
- - -

دربغه چې دا ستا د اننګو خوله هم زه واى
پرخې ته چې ګورم، د ګلونو پر سرونو
مات پر ما نظر کړه چې سپېر سترګې هک اريان شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود مې کړه د خپلو محلونو پر سرونو...)خاطر اپریدی(

- یو خاموش پیغام مې مات کړل
د اوړدو خیالو لاړونه
تر غوږونو یې را تېر کړل
ځو اشنا غوندې ږغونه
خوبولي سترګې موږم
یو نغمه مې تر غوږ کېږي
په رګوکې وینې ناڅي
د زړه مراندې مې شرنګېږي..باري، جهاني، لېمه ۷ ګڼه(؛
- - -
- لاس مې نه رسي د هیلو ګړیوانه ته
د جګ شاخ مېوه مې تور مردار کارغان خوري
)نجیبه سارا بیاباني جونګړه۲۲(،
- - -
تا چې زما پر لاره د قدم لمنه ونیوه
مام په پاکه مینه ستا صنم لمنه ونیوه
اوس دې چې دا مړې هیلې ژوندۍ په تلوسو کړلې
تېرو خاطرو ته مې د زغم لمنه ونیوه...)هماغه۱۲۱(؛
- - -
- چې په ګوګل کې مې رازونه ژاړي
د نم پرځای سترګې رودونه ژاړي
دغه ناسور ګوزار د تورې نه دی
زما پر زړه د خولې زخمونه ژاړي...)صفیه صدیقي، نالوستی کتاب ۵۲(؛
- - -
- ...شپې د ارام نرم لاس
پر هر یو سر راکښلی
د ورځې شور و غوغا
پر چوپتیا ځان سپارلی...
***

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د اسمان ماشومان
دغه ځیر سترګي ستوري
شرم و حیا نه لري
موږ ته بیا هم راګوري)اکبر بری، مساپر،۱۲۱-۱۲۵(؛

- - -

- ماښامه پوري شپه ده، تر سهاره پوري شپه ده
دا نن زموږ له کلي نه، تر ښاره پوري شپه ده
د مینې د سندرو، یوه بله نغمه مړه شوه
د ویر د غمرازۍ مو تر ستاره پوري شپه ده...)داود وفا، لېمه دړیمه ګڼه(؛

- - -

- ولاړم تپه شومه د طور له سره
زه د موسی له زړه نه ووتمه
رسا مې ستا په زړه کي ځای ونیوه
چې د دنیا له زړه نه ووتمه)حبیب نثار، ځانګې ځانګې ارغوان(؛

- - -

- راځه والوځو جوړه د اسمانونو غېږ ته
د ستورو پړک ته د سپوږمۍ د ماښامونو غېږ ته
د مینې بڼ ته به کړو ستوري په لمن کي راټول
ورنه به جوړ کاندو امېل د ګرېوانونو غېږ ته...
)رحیمه پښتونجار، سمسور اوبیانه(؛

- - -

- چې یې خیال وو پاس له هسکه د لمر سیوری شو
چې پالل یې سپین ستوري اخر ستوری شو
چې په مینه مهذب وو، چې د ګلو پر مذهب وو
هر ګل پرخه پرخه خپور د ګل همزولی شو)وهاب بریال، هماغه۲۸۲(؛

- - -

- ستا د راتلو په انتظار یمه لا
د خیال خوبونه مې شړلي نه دي
ما د بڼو د انتظار ګردونه
په ترمو اوښکو لا مینځلي نه دي)ذبیح اله حسن، بهیر، دوتنه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ترنگ به شم د))سور ((او د))تارو ((مرانديې به ونیسم
زه هغه غزل یم چې د زړو مرانديې به ونیسم
څو که مې اشنا ستا د بنو رقیبان پرې نه ږدي
باد به شمه باد ، ستا د کوڅو مرانديې به ونیسم...
)ببرک میاخېل، هیله ۹ گڼه(؛

- ستا د ستم کیسې کومه څمه
خاورې پر سربانديې شیندمه څمه
د زړه په شاړو کروند کې اشنا
د عشق داني هسې کرمه څمه...)قسیم ابرون، هماغه(؛

- لکه یو ستوری له اسمان پرېوتم
جانانه غېږ کې دې ارزان پرېوتم
لکه شبنم د سرو گلونو پر سر
اوښکه پر سر د هر گرېوان پرېوتم...)نغمه، هماغه(؛

- د مینې لاروی یمه، صنم ته مې وربولي
دا داسې بتکده ده، چې حرم ته مې وربولي
دا زړه راسره رخه، لرې څکه خو یارانو
چې چېرته مینه نه وي، هغه چم ته مې وربولي...)بازمحمد عابد ، هماغه(؛

- گردجن به څنگه شي رخسار د نظر
موره په اوښکو مینځو لار د نظر
د عشق د خدای عذاب کې راغلي اخر
شېخه چې ودې ویشته ښار د نظر...)صدیق بدر ، هماغه(؛

- راشه چې اشنا غزل دې کړم، تپه دې کړم
راشه د وختونو د سپرلي خوږه وږمه دې کړم
راشه، د سپوږمۍ له پلوشو درته امېل جوړ کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشه چې د حسن د ښکلا بله ډیوه دې کړم...
)امان الله نصرت، هیله ۱۱ گڼه(؛

- - -

- د شب پرستو)شپې پالو (سپکاوی په سهارونو کوو
موږ د منصور مریان مینه په دارونو کوو
بیا به خرڅ شوی یوسف بیرته خپل کنعان ته راشي
بیا ترې تعبیر به د وحشي وحشي خوبونو کوو...)خانزمان کاکړ، هماغه(؛

- - -

- د ژوند په رنگینو کې، د ښکلا په اینه کې
بند کړی په جادو یمه، یوچا په اینه کې
د مینې روایته، دې نه نور به لا څه سپک شي
مین درته هم گوري، د دنیا په اینه کې...)عبدالهادي حیران، ښکلا ۲۱ گڼه(؛

- - -

- ستا دمخ ډیوه چا پو کړه چې ماښام شو
ستورو وژړل دا لمر ولې بدنام شو
د سرو وینو پر لار راغلم ستا درشل ته
چې پر پلونو مې راشین دا لاله فام شو...)کریمه رسولي، هیله، ۸ گڼه(؛

- - -

- دلته د گلو ښایست هم، په بدرنگیو اخلي
دلته همېش پسرلي هم ، په بیرته تللو ستايي
دلته په زړو کې تش کینه ده، مینه نه ښکاریږي
دلته له وړایه یو او بل په بدو کړلو ستايي...)مینه صابر وردگ(؛

- - -

- د ښکلا هسک نه شه رابر جانانه
پر ما را وغوړېږه لمر جانانه
زما د ذهن او د خیال پر پاڼه
د انځورگر زړگي منظر جانانه...)منقاد رودوال، هیله، ۴ گڼه(

- - -

- د ژوند مړاوي سندره مې رباب کې راولم
د وینو شپو کیسه د عشق کتاب کې راولم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سر ربه ! مات شوی، خو تېت شوی چا ته نه دی
خو تا ته يې پېنځه وخته محراب کې راولم...)اسمعيل يون، هيله۱گڼه(؛

- - -

- پياله د وصل ومونده لېوني
خيرې د راز کړله پرده لېوني
عشقه تنها پر تا يې راوړ ايمان
بل چا ته نه شول پر سجده لېوني...)محمد حسن حقيار هماغه(؛

- - -

- چې له نازه به کړې وې د تنکو گلونو څانگې
په نخا ورته راتللې به د لمر زرينې وړانگې
د سهر نسيم په مينه په ورو ورو به تخنولې
بلبلانو په سندرو ترانو راپاڅولې...)گل مکۍ بازيد خېل، لېمه ۳ گڼه(؛

- - -

ته مې وروستۍ هيله شه، مينه مې شه
پر زړه رانڼوځه، وينه مې شه
يا مې د ستورو تال کې و زنگوه
يا ژوند ته شپه جوړه کړه، مړينه مې شه)محب سپين غر، هماغه(؛

- - -

- نن خو يوه پېښه عجيبه وکړه
پاتې شه په سترگو کې مې شپه وکړه
راشه او ټول عمر پکې واړوه
خيال نه مې)دې ! (د بيرته تلو توبه وکړه...)اجمل اتک، سمسورپانه(؛

- - -

- نن مې ښايسته جانان د سرو گلو پېرلو ته ځي
د زړه قاتله د زړگوټو قتلولو ته ځي
څومره زما غوندې بېوسه به ورگوري او تر
د سيند څپه ده د بېوزلو قتلولو ته ځي...)عبدالهادي هادي، هماغه(؛

- - -

_ زه چې تخليق شومه، پر سيند د شباب پرېوتمه
په يوه څپه لکه ماڼۍ د حباب پرېوتمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند تیارو کې یې نژدې ملګری زه ګڼلم
خو پر سهر له سترګو زه لکه خواب پرېوتمه...)مصطفی سالک، هماغه(،
- څوک بتکده ودانوي، چا جوماتونه جوړ کړه
دلته خو نشته داسې خلک، چې یې زړونه جوړ کړه
راشه چې ستورو ته مې ستا، د راتلو غږ کړی دی
ګوره هېنداري د سپوږمۍ، ته یې ځانونه جوړ کړه...)سالک، لېمه،۴ګڼه(؛

- - -

- څم په ښکار پسې د زړه په باز مرغۍ رانیسم
ړلۍ وهلې، وزرماتې توتکۍ رانیسم
لکه چې تېر عمر مې بیا په واپسۍ کې راغی
) نه چې د ژوند تېر پسرلی مې بېرته بیا راغلی (
چې په اوبو کې تصویرونه)انځورونه(د سپوږمۍ رانیسم...
)نورشاه نوراني، هیله، ۱۹ ګڼه(،

- - -

- مه وهه ظالمه دغه ښکلي پرمخ مه وهه
دا د ګلو ځانګه نازولي پرمخ مه وهه
نه شي ټینګېدلای د دوی آه ته دا جګ غرونه هم
دا د ګل غوټۍ، دا خندېدلي پرمخ مه وهه...)قیوم مینه وال، هماغه(؛

- - -

- چې قاتل ته ښیي لار زموږ د کلي
ورپسې به وي ازار زموږ د کلي
د خپل کور پته پخپله ورته وایي
دا ساده ساده هوښیار زموږ د کلي...)هیواد شېرزاد، روزګان،۲۲/۲۱ګڼه(؛

- - -

- چې سره غرمه شي، له ګرېوان سره سندرې وایم
لکه ساده ماشوم، له ځان سره سندرې وایم
ستورې لاسونه پرکوي، سپوږمۍ ګډېږي ورته
زه چې شپېلۍ کې، له جانان سره سندرې وایم...
)صالح محمد صالح، هماغه(؛

- - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د خیال وزرې مې کمکي اند ته پرواز ورکوي
هم مې معصوم زړګی د چا زړه ته اواز ورکوي
درخو په لاسو کې ځونډي ورته د مینې راوړ
ځکه ادم چې نن رباب ته نوی ساز ورکوي...)ذبیح احساس، هماغه(؛

- - -

- یو زړه دی غمجن شوی، په ګوګل کې ایسار شوی
د تېښتې لار یې نشته، په مورچل کې ایسار شوی
د سرو شونډو خوناب نه یې، پیاله کړه خپله ډکه
رندانو سره مست شو، په محفل کې ایسار شوی...
)نفیسه مالیار کوچۍ، سمسور(؛

- - -

- ښادي سخته، غم اسانه کور ته راشي
بې بلنې، بې پرسانه کورته راشي
په ورتلو راتلو یې ستړی کړم، خو ولې
ریبار تش لاس، پښېمانه کورته راشي...)افضل ټکور، لېمه ۴ ګڼه(؛

- - -

- نه سر د ټیټېدو لرم، نه ژبه د زاریو
جنون ټکورومه، په اورونو د خولګیو...
نېستۍ دي، بې ارزۍ دي، دیدنۍ دي، نامېندۍ دي
پر سر راسره دورمې، لکه چتر د ړلیو...)معصوم هوتک، لېمه ۸ ګڼه(؛

- - -

- خدایزده چې کوم تشویش اخیستې به وه
راغله موسکۍ شوه لاس یې وغځاوه
زما د ذهن پر رڼه هېنداره
تار د تېره الماس یې وغځاوه...)شرر ساپی، ښکلا ۲۹ ګڼه(؛

- - -

د شب پرستو)ماښامپالو (سپکاوی په سهارونو کوو
موږ د منصور مریدان)پلیوني (مینه د دارونو کوو
بیا به خرخ شوی یوسف بیرته خپل کنعان ته راشي
بیا ترې تعبیر به د وحشي وحشي خوبونو کوو...)هماغه اخځ(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- ساقي د)ا (ستا د مرحمت لپاره
څارو قسمت د خپلو زړو لاره کې
په خپل همت به یې زرغون کړي ګانده
کاروان روان د غرو میرو لاره کې...)ابراهیم همکار، رڼا۴ګڼه(؛

دا هم زموږ د هندي- پارسي غزل د اوسني مخکښ پاتوړي استاد صدیق پسرلي یو دوې بېلګې:
- د مجهول پړاو پر لور مو، هر نفس اخلي ګامونه
د سېلاب پر اوږو باندي، خار و خس اخلي ګامونه
نه پر وینبه څه ارام شته، نه په خوب کې څه هوسا شو
په هوس اخلو ګامونه، که هوس اخلي ګامونه...)د نی کوڅه(؛

- - -

- زما په ماته خوله کې چې ماني و هڅېدې
د حسن په لېموکې بهاني و هڅېدې
پرچا به لمر ختلی وي، پرچا به شي ماښام
که بیا راستنېدونکې زماني و هڅېدې...)هماغه(.

په ازادو بېلګو کې
ورک شه
ورک شه
یه خزانه،
دا تک زېړ زېبنلی مخ دې...
ما په تبر کې
پر تا بایلل
سره او سپین و شنه زرغون پسرلي واره!
)اند و ژوند ۳۳-۳۴(؛

- ستا پر سرو شونډو مې
پرتم د سورکو وینو ناڅي
او دا زما ژیړو زېبنلو ولولو لره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سترې مینې
د نوو نوو تکلونو ترانې اوروي !

- - -

- ستا مرمرین لاسونه
دوې اسماني پرښتې
زما د اندوژوندد ذهن پر اوږو تل ناستې
او را لیکي زما د مینې برخلیک !

- - -

- ستا ښایسته ښکلي پلونه
د ناز خرام انځورګر،
زما د یون بدرګه
او د لمر ښار لره زما د رسېدلو شعر !

- - -

- ما ستا د لمرمخ د لیدو په اسره
د ګومان تورې وریځې وشیرلې
په الماسي تېزو شتیو د باور د برېښنا !
)رزم و بزم ۸۹-۱۳۲(؛

- - -

- کاشکې خوب شوای
چې مې ځای لکه رانجه شوای
ستاد سترګو په ککو کې !
)اند و واند (؛
- ته تیره تیره
سراسر غلې غلیا ،
زه تړې تړی
ستا د تیرې تیرې غږ
د اوچتیا هغسې !
)هماغه۲۰۰ (؛

- - -

- که د انځرو ونه ګل ونیسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه به مې سترګې باغ کې وکرمه
او تر سبا پورې به
د ورېمې لار وڅارم،
او دا تړوتې،
تړوتې،
تړوتې،
زړه به مې
د شنې ورېمې پر لاره،
پانې،
پانې،
وشيندمه...
)کاوون، د باد په کنډوالو کې ۱۴۰(؛
- - -
- بارانه وورېږه،
وورېږه
چې سارايې ګلونه
د وچکالې خپېرو و رېژول
او د غوټېو شونډې
د سرو تڼاکو په ځولېو کې ټالونه وهي
)ننګيال، هغه شپې، هغه کلونه(،
- - -
- نيمه شپه ده، نيمه شپه ده
د سپوږمۍ ځانګوته ناست يم
يو څو سيورې راته ناځي
لکه ډمې عربانې.
د جنت پيالې يې راوړې
څه وربېښمينې پرښتې دي؟
رانه اخلې تاج د عقل
د جنون جوغه يې راکړه...
اوس د زړه پر پانو ليکم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د دوه سترګو غزلي
لکه خدای چې مینه لیک کړه
دا د حورو په لاسونو.) ننګیال، جنوري ۱۹۹۱(؛

- - -

- زمونږ په خړو کروندو کې
د اورونو سرې ولې بهېږي.
مونږ هم په لیپو لیپو ،
دا سرې سکروټې جام پر سر اړوو.
د خپلو وچو شپېو ،
د کلو تندې ته پر اور باندې اوبه ورکوو ،

-...-

د جنتونو شنو فصلونو ،
زمونږ د کلي له باغونو سره ،
لا له پخوانه مخه ښه کړې ده !
)فاروق فردا ، لېمه ۲ ګڼه(،

- - -

- هلته د غره شمله کې مینه شنه شوه
او یوه خانګه یې قامت شوه د))چا ((
)او یوه خانګه یې شوه ونه د چا (
))چا ((ورته ګام پورته کړ
خدای خبر څوک وو ، مګر
ماته یې سیوری د شاعر ښکاره شو.
)غفور لېوال، لېمه، اوومه ګڼه(؛

- - -

- دا خپل بد راته د چا له ښو نه ښه دي
که مرې مرمه
بربنبوي مې د زړه مراندې
په دردونو یې درد ېږم)پیوند ، د سپنما یاران ۹۹(،

- - -

- د نامردو د خبرو ځواب کړای شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو:
د ځواب توري شرمېږي په ځواب)هماغه۱۱۲(؛

-زه لا پرخپلو اوږو بار وم
هېڅ امام مې نه وو
چې جنازه مې وکړي،
خو د نړۍ د تقديرونو پاچا
زما په برخه کې بيا ژوند وليکه
هوګې، خرپې د کوم ملنګ د پاکو پلونو راغی
او د غنمو دوه درې وږي يې
د نور په ګوتو،
زما سپېرو شنوکې ورو وتومبل
ماته يې ژوند وبانبه
او زه بيا ببرته))زه((شوم)حکمت ماليار، هيله، ۱۹ ګڼه(؛

-د تقدس لمر ته
تود شومه، لږ وغوړېدم
نو ما
ايمان ترې وغوښت
وې يې
زما غوندې يو لمر شه او)خپل(ځان وسوځه
چې د ابهام په دښت کې
توره شپه رڼا غواړي
ما وې زه ستړی يم،
بېوسه يم، وېرېږمه
د سولې په چم،
ماته يو کور راکړه بېکوره يمه!
وې ويې، د مينې ښارته کډه وکړه!
ما وې هغه چېرته دی لار را ښيه!
وې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګربوان څیرې او ځان بربنډ کړه،
بیا په خپل پوست کې پټ شه
د مور)د (رحم ماشومه !
یوه ښایسته رویا ده.)امان الله ساهو ، د ساهو یاد ۱۷۰-۱۷۱ (؛

- - -

- ستا د یونلیک
آناتمامه کیسه
لکه بسمل مره نیمژواندې پاتې؛
ستا د ارمان ارمان ژوندون
د امېدونو غوټۍ
لکه د تت اسمان سپېدوکې
لا لهاندې پاتې...)لطف الله مشعل، هماغه۱۰۵(؛

- - -

- یو تصور وو،
یو خیال وو، د خوب لیده وه
چې تېر شول پر وختونو مهالونو...
رابه نه شي بیا هغسې ښه وختونه،
ستر خیالونه...)قادر انډیوال، هماغه۹۱ (؛

- - -

- ته هلته یې،
که زه لاس وخوځوم، که یې ونه خوځوم.
لکه وږمه هسې پر پلې لاره
لکه سپېدار باندې چا نوم لیکلی
لکه په خوب کې ځوک پر ستوري مین...بېکسیار، هماغه ۳۷ (؛

- - -

- ما مې دا خپله هیله
ستاد کمځو پر ځوکو
هسې لیدلې اشنا
چې توري شپې ته پر سر
د لمر له کوره ځنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شغلي د نور لټوي...)ن.تکل، هماغه۵۲ (؛

- - -

- زه يي په زور له ميکدې وا يستم
او ته پخپله خوښه
له هغه ښکلي کعبې بېرته راغلي
)له هغه ښکلي کوره بيرته راغلي... (
نو
زاهده ووايه اوس
)نو، ته اوس ووايه زاهده راته، (
زما او ستا مينه کې څومره فرق دی؟)ع. سحر، پاس سپوږمی۱۳ (؛

- - -

- چا کابل لوټ کړ ياره
چا جلال)ا (باد تالاکړ
زما د زړه بازار لا تاته
غوړېدلی پروت دی)رحمت شاه سايل،ژوندون، جون۹۷ (؛

- - -

ماته ستر کابل په ژوبله ژوبله ژبه
وويل:
زه د خپل ولس، خپلو بچو له لاسه خواريم)صابر هماغه (؛

- - -

- ستا د موسکا د ښاپېری
وربښمين لاسونه مې
پر زړه پرېوتل،
داسي پرې ولګېدل
لکه ملهم چې د کابل د يتيم،
پر زخم ووهي
او ورغېږي !)طاهر کانی، سمسورپانه (؛

- - -

- که راته وبخښې ټول ستوري
د لمرو په شانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او او به راکړې د سپوږمۍ د چینو
جامې مې جوړې کړې د حرید) ! (او شبنم...
زه به دې ټولو باندې څه وکړمه
زه به دې ټولو ته تفسیر څنګه شم
د دغو ټولو د بلوغ حسن به څوک وستایي
زما دهستۍ زما د ښایست بها)بیه (به څوک وټاکي؟
زما خاوند ، زما مېړه، زما)بې (تفسیره حسن
ببګا د بل چا پر پالنګ ختلی
و ماته نه راګوري
ځکه هغه دویم واده کړی دی !)پروین ملال، ښکلا ، شلمه ګڼه (؛

- - -

- وطن مې لکه د وینو غوټۍ
لکه د اوښکو څپه
لکه له شونډو پرشاشوې موسکا
لکه له زړه نه راوتلې سلګۍ
د ویر پر پاڼه باندې ونړېده.)حنیف بکتاش (؛

- - -

- - چې منګولې مې جانانه !
ستا پر سرو منګولو کېښووې
سره ګلاب مې
په لاسونو کې
راشنه شول.)نور محمد لاهو ، هیله، ۱۱ګڼه (؛

- - -

-...یه د سپوږمۍ د یخو یخو پلوشو څښتنه
زما روان راوبښ کړه !
هغه رومان چې وېروونکې فلسفې و مینځې،
دغه رومان مې د وطن د ښار یو شپول کړه،
چې د استختچارې دښمنان مې د ښارونو ګلالې وګړې
له خپلو څانګو نه نور نه شوکوې؛
- غوارې چې ماهېره کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه به دې هېره شمه ! !؟
نو ته به خپل زړه ته
څه ووايې
دروغ...؟
نه باور نه کوم
ته دروغجن نه يې !)فريده هوډ ، هيله، ۱گڼه (؛

- - -

- د سبا نسيم يې غوړ ته زېری راوړ
چې به بيا غوټۍ ګل کېږي
انتظار نو ختم شوی
پر چمن به خوشبويي شي
شنې غوټۍ به سره ګلان شي
چې په هيلو د سباوي
ها چې ژوند ته هوسېږي)خالد بارګامی، لېمه، ۱۰ګڼه (؛

- - -

-... سر تر پښو يو اسوېلی يم
اوښکې اوښکې يم دردونه
خوشالۍ له ما نه تښتي !
ټول ګوګل مې هديره شو
درست غمونه پکې ښخ دي
زما دا هيلې پسې ژاړي
زه به دومره ورته وايم:
چپ شئ !
چپ شئ ژړا بس کړئ !
مات تقدير سره به څه کړو ؟)عزيزه صديقي، هماغه (؛

- - -

- ستا د واده سندره
زما په زړه کې نيمه خوا پاتې شوه
د خنداګانو اداګانو او خوښيو ډالۍ
زما له سترګو نه د اوښکو په نوم وڅڅېدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې مابه شمېرل ستا د ښادۍ ګلونه...)صفيه، هماغه ۴۸ (؛

- - -

- - -

- دا خپل دروغجن باور په کاڼو ولم،
لکه حاجي چې
په مکه کې د شيطان څېره
په کاڼو ولي !)عارف خزان، لېمه، ۸ګڼه (؛

- - -

- شين سهر وو غوړېدلی
د لمر سترګه په اسمان کې
د جانان د مخ په شانې ځلېدله... نجيب اله وصال)هماغه (؛

- - -

- لکه د خوړ پر تيرو
او يا د کاڼو پر کور
چې نابېره سېلابونه راشي
ستا د يادونو توپاني څپو پر ما هم
زلزله راوسته،
او ستا د مينې په سوداکې اشنا ،
لکه ياغي غرڅنۍ
د بوټو منځ کې مې بې سده غوندې لار وهله
او د طبيعت پر يوه پاکه غونډۍ
د شنه اسمان له لاندې،
د ملنګانو په څېر
مخ پر قبله پرېوتم)درمحمد خپلواک، لېمه۱۲ګڼه (؛

- - -

- زماځواني، خواږه خواږه مې د ځوانۍ خوبونه
هېڅا تعبير نه کړه،
خو د جنګ په سوځنده لمبو کې وسول
زما ويده خيالونه
بس را ونه تخنېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې روحه پاتې شول،
ويده پاتې شول ! !؟)صفيه، د ټولګې پر دوتنه(؛

- - -

او په پای يوه داسې ازاده بېلګه چې د وسمهالي پرمختللي شعر سېمبولونه رانغاړي:
- بيا د وړانګو پرآس سپور
او د نور نېزه په لاس کې
د لمر اتل رادانګي و ميدان د معرکې ته
ښخوي د نېزې څوکه
بيا د شپې په تور ټټر کې
ورڅوي ډېرين زړه د ترږميو
رنګوي د کوهوس د تورو لوبو
تورې خونې
جوړوي د مينې غرونه
له زرينو پلوشونه
دروي د يار پر کلي
رون بيرغ د رڼو هيلو.)خليل مخلص، هيله ۱۹ ګڼه(؛

- - -

- زه مين وم، زه عشق وم
زه مين يم، زه عاشق يم
له کوم وخته چې زه پوه شوم
پر دا خپلو جوړه لاسو
د هر يوه په توپيرونو
له هغې شېبې تر اوسه
ما دي ډېرې مينې کړې...)عزت الله پېژاند، هماغه(؛

- - -

- ما د رنځور لالي پرهر ته نذرانه کړئ خلکو،
لوګی لوګی مې کړئ،
د سپېلنو په شانې !
بيا نو لاسونه جګ کړئ،
خدای ته زارې وکړئ !

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرهرونو ته يې
بيرته شفا ور کړې !
په ژړا سرو سترګو ته يې
بيرته خندا ورکړې...
ما نذرانه کړئ ورته،
ما نذرانه کړئ ورته !)هارون ګران، شمشاد ۲/۱-۲ ګڼه (؛

ژوند د))ژوند ((لپاره ژوند دی
ژوند د))خوند ((لپاره مرګ
بويه ژوند د عنقا سيوری
د هوس له سيوري لرې...)تاج محمد ياری، شمشاد۱/۴-ګڼه۲ (.

د سپين شعر بېلګې:

- د بېلتانه زړو دېوالونو
زما او ستا ګډ اواز
کلابند کړی دی،
نو راشه
چې په ګډه سره
دا زاړه دېوالونه
له بېخه را ونړوو
او کلابندي ماته کړو !)اند و واند ۹۲ (؛

- زه د خپل ځان مړی
په خپلو سپېرو لاسونو)باندي (نه ښخوم
په سپېرو خاورو کې
د ژوند په دې تياره قبر کې
زه د خپل د ړناګانو
د لمرونو قتل نه کومه
يه خدايه ماته زنده ګي را ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ښکلي جانانه زنده ګي،
مستي مستي، نغمه نغمه، ټپه ټپه زنده ګي.
يه خدايه مينه راکه،
ما ته محبت راکه،
دغه احساس را
داسي قوت راکه چي
زه د لمرونو د رڼا تخمونه وشيندمه
)حبيب تاثير، لمبه، دويمه ګڼه ۲۰۰۴ (؛

- - -

زما پر دي وچو او شوډيارو شونډو
کلونه کېږي
د خوښۍ د زېري
باران راغلی نه دی.
د امېدو سترې جرس مي
د زړګي دلويو غرونو منځ کي
د لويي لاري پر سر
د پسرلي تازه تازه وږمو کاروان ته
انتظار باسي...
خو ستا د وترو وترو شونډو
پسرلی خنګه د سرو
او)د (تازه ګلونو
د ښ په غېږه کي تل
موسکۍ موسکۍ ښکاري ! !؟
)طاهر کانی، سمسور پانه (؛

- - -

- هرڅه کېدای شي، خو
دا هېڅکله نه شي کېدای چي
زه به ستایم او ته به د بل !
داخیال دی دا محال دی،
دا حقیقت نه لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا محبت نه لري...
ځکه چې مینه یو عبادت دی
او عبادت درواغ نه شي کېدای !)د پنجرې مرغۍ ۱۱۰ (؛
په پای کې هم د فرهاد پېلوځي د نیم مونډي او نیم سپین شعر یوه بېلګه:
ستا د ښکلا خبرې لیکم
درته يې د زړه په وینو
خدایږو چې ښکلې لیکم
جانانه ستا لپاره
زما د زړه زخمونه...)رڼا۴ ګڼه(.

تلمیح) Insinuation(

تلمیح) Insinuation (چې شاعر په خپل شعر کې یوې پېښې یا کیسې ته نغوته کوي او پکې یې رانغاړي، مانا دا چې کنایه او تضمین او ان اسطوره هممهال پر کار اچوي. د تېر مهال ادبي پېر په استازي د ستر خوشال پر
دوو بېلګو بسنه کوو:
زمانه پر خلقو هسې ازماینت کا
چې یوسف د قبطیانو زرخرید شه)شو ()پ۳۱۰ (؛
- ده په لاس د بختِ نصر ظلم واخیست
زه د ده له لاسه بندلکه دانیال)پ۵۸۴ (؛

- - -

- د جمشېد پر زرین جام یې صبر نه کړ
څه ارمان یې د ګدای لرګین کچکول شه)واصل، وییزبرمه۱۸۲ (؛
په اوسنیو شاعرانو کې د سیف الرحمان سلیم یو شعر د یوه ښکلي تلمیح په برکت د یوه متل په
څېر ګرځي ژبې لارکړې ده:
- زما زړه هم پاچا خان دی زده که ستا قیوم خاني ده؛
او د لیکوال یوه ورته سیاسي بېلګې:
- هسې یې زړه راباندې ډک دی، ته وا
فلسطیني حماس موساد ته سپاري
- لا خورا ازموې شیرینه مینه
کرور بیستون چې ما فرهاد ته سپاري ساندې او سندرې۲۳-۲۴ (؛

- - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا دي مجبوره شي غلام دې نه شي
پښتون، مغول دې شي، بهرام دې نه شي
کعبه د زړونو کې زموږه خدايه
په عشق چې پوه نه وي، امام دې نه شي...
)صديق بدر، هيله، ۱۹ ګڼه(؛

تر ليکوال راوروسته علي ګل پيوند له دغه هنري څانګړتيانه تر بل هر همزولي شاعر، ډېر کار اخېستی دی. په يوه څلوريزوال او يوه ازاد شعر کې يې د انبيأ سورت ۲۳ آيت ته دوه رازه نغوتې کړې، په بله وينا ، اخېسته يې ځنې کړې ده:
- چې څه کړمه زما خوښه
چې څه وايم، هغه کېږي
نه له ماکړې څوک پوښتنه
نه مې لاس پکې رپېږي...)د سپنما ياران ۵۴ (؛
وی خدای يو دی
دغه لمر او سپوږمۍ دواړه
چې څه ښه دي، څه نابه دي
ټول د ده په)وشه ! (شته دي...)هماغه ۲۰ (؛

او داهم د ليکوال د يو لړ تلميحاتو يوه بېلګه، چې په يوه ازاد شعر کې يې دوو غبرګو سورتونو))زلزال((او))الشمس((ته نغوتې کړې دي:
وليدل ما په غړولو سترګو،
په دغو خپلو ګناهګارو سترګو
چې هغه دنګ و پولادي برجونه،
ها نا لاسبري اسمانڅکي مانۍ...
څنګه رارژي،
اوړه اوړه او رانجه کېږي پسې،
ستوري سپوږمۍ،
د ورتو ورتو رڼو اوښکو په څېر-
د هسک له سترګو راتويېږي پسې.
د لمر هېنداره ده يو مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورو لوخړو ، شنو ډوزو ، ګردلو نغاړلي،
د ورځې نوم نور له کلیزې د مهال لښلی... ترپایه)ناچاپ(؛

- - -

- که چېرې و پوښتم چا:
پېژند ګلوي مې څه ده،
په کوم هېواد او سیمې اړه لرم؟
دومره به ووایم چې:
هابیل مې نوم
او د ادم بچی وم،
جنتي خاوره یې دوزخ کړه پرما
او
اوس مې سوې ستې پاتې درنګه
لېږدوي چېرې پر اوړو
خپل قاتل ورور
-قابیل-
د کوم بېنوم و بې نښانه نشت اباد
د مریستون پر لوري.)زما نړۍ،۱۰۴(.

سېمبول)Symbol(

سېمبل یا سېمبول چې عربي انډول یې)علامت(، پارسي)نماد (او پښتو دا یې)پیلام(دي، په ټولیز ډول هغه څیز یا پدیده ده چې له ځان پرته د یوه بل څیز یا پدیدې څرګندوی اوسي. په ژبه او ادب او بیا شعر کې هغه ویی دی چې د آرې او ټاکلې مانا پرځای یې یوه بله مانا راخپله کړې وي،لکه په اوسني شعر کې چې له))لمر ((څخه)ازادي(مانا اخېستل کېږي، په بله وینا ، لمر راسېمبولېږي په دوديز شعر کې له))لمر ((څخه زیاتره د عیني انځورونو)تشبیه، استعارې...(په رغاونه کې کار اخېستل کېده،لکه:
مخ دې لکه لمر، د لمر غوندې یا په اړوندو ترنګونو)لمر مخې(او ځانته د سېمبول په توګه یې د کارونګ چېرې بېلګه نیمه پیدا شي، لکه د رحمان بابا په دې شعر کې:
چې اسمان یې مخ پټ کړی په سحاب وو
خدای و ماوته ښکاره کړ هغه))لمر ((بیا
سلېمان لایق ترې په))انقلابي سرود ((کې بیا هم تشبیهي تولوال ترنګ)اضافي ترکیب(

(c) ketabton.com: The Digital Library

رغولی دی:
گرم شه لا گرم شه یه)د ازادی لمره !(.

تشبیه او استعاره دواړه انځوره که عیني وي یا ذهني، هله پر سېمبول)Symbol(اوړي چې له تشبیه نه)مشبه (لړي کړشي او)مشبه به (پاتې شي او له استعارې نه چې مستعارله هیسته شي او)مستعار منه (پاتې شي)له استاد غضنفره په مننه(. هرګوره، دا ورانپوهاوی و نه شي چې په اوسنې کره شعر کې کارېدلي او کارېدونکي سېمبولونه، یوازې له شتو انځورونو)تشبیهاتو او استعاراتو (څخه د یاد شوي))زېږنده دي، بلکې د اړوندو شاعرانو د خپل نوښت او څه ناڅه د الهام اولاروی ییږه هم ګڼل کېږي.

د پښتو کلاسیک پېر شعري سېمبولونو، هم لکه د نوموړو انځورونو غوندې زیاتره له پارسي هغه الهام اخیستی، لکه واخلې))لعل ((د شونډو،))بادام ((یا)نرګس (د سترګو،))دام ((یا سنبل د زلفو د سېمبول په توګه. خو دا چې په پښتو کې یې هماغه آر انځورونه ډېرکارول شوي دي، نو هغه لومړنی راکښون نه لړي. هرګوره، که کوم پښتو شاعر ورته خپله پښوییزه جوله او جامه وراغوستې وي، یو څه خوند و اغېز راخپلولای شي، د ساري په ډول یې د)لب (پرځای)شونډې(، د)چشم (پرځای)سترګې (او د)زلف (پرځای)زلفې (په پام کې نیولي وي او اړوند سېمبولونه یې ډېرګړي)لالونه، بادامونه، دامونه (کارولي وي؛ سنبل خو بې له هغې په پښتو کې یو نوږنوم)اسم جنس (دی او ډېرګړی هم کارېدای شي.

څنګه چې له ښه مرغه په زیاترو وړاندې کړو نوښتګرانه اوسنیو ښېلګو کې سېمبولونه ښایسته ډېر راغلي دي، نو دغلته یې له نورو ښېلګو نه تېرېږو.)د سېمبول د لازیاتې پېژندګلوی او ښېلګو لپاره: د شاه سعودلیکنه، لېمه ۹-۱۰ ګڼه(

اسطوره)**Myth**(
عربي اسطوره، انګرېزي مېتځ myth چې له یوناني mathos څخه آره اخلي او مانا یې)ویی، خبره (ده. دیني پوهنغونډ)Religion Encyclopedia(
لیکي چې یوناني لوګوس logos هم په همدې مانا دی، په دې توپیر چې لوګوس په استدلالي ښکالوه)بحث (کې کارول کېږي او مېتوس هغه ویی
دی چې په کیسه او روایت کې راځي. په دې توګه په کیسه او افسانه کې هر کارېدلی یا کارېدونکی ویی اسطوره بللای شو او په ښکالوه)بحث (کې تول کارېدونکي وییونه لوګوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومولای شو. لوګوس راوروسته د)پوهني (
په جاج په یوناني کې د –لوګي او په لاتین کې د –لوجي په بڼه کارول شوی او عربي د))لغت ((
په بڼه د)ژبي (او)کلمي (په جاج و مانا راپور کړی دی.
)د اسطورې د ښه ترا پېژندني لپاره: شاه سعود ، د پوهاند زیار په شعرکې مېت یا اسطوره، لېمه
۱۰ ګڼه(.
دلته د دې ټکي هېرول هم په کار نه دي چې اسطوره په یوه مهال کې سېمبول هم دی، مانا دا چې
دغلته بیاهم له سېمبول، په بله وینا ، له اسطوره یي سېمبول(mythological symbol) سره مخ
کېږو ؛ په همدومره توپیر چې پر سېمبول باندې پوهېدل اسانه دي او دا کار د کتنې)مشاهدې (
او لوستنې اوریدنې له لارې کېدون موندلای شي، خو اسطوره یي سېمبول د پوهېدنې لپاره څه
غور و ژورتیا اړینه بربښي. د ساري په توګه بې له دې ځوک پر))اهریمن ((نه پوهېږي چې څه
راسېمبولوي او موخه مانا یي څه ده !
که له بل ګوټپېره وکتل شي، هره اسطوره او بیا اسطوره يي شعر و کیسه دننه دننه له سېمبولونو
سره کار لري، په بله وینا ، د اسطورې ژبه له آره سېمبولیکه ده. نو کله چې د اسطوره یي سېمبول
نومونه کاروو ، موخه مو په ټوله کې د هماغې ټاکلې اسطورې یو بیاځلي سېمبولایزېشن دی.

په هره توګه، اسطوره که یو خواد شعر په ژبنۍ سیما او کېښکلتیا کې تر سېمبول هم ډېره ونډه
اخلي، بلخوايې د ننۍ هنري جولې په رنګینۍ کې لا په زړه پورې ونډه پرځای کولای شي. ځکه
زیاتره یوه درسته کیسه او شأنِ نزول رانغاړي. هرګوره،))مېتولوجي ((نومونه)اصطلاح (مو
هم چې تر نورو هنرونو یي په شعرکې د کار اخېستنې زیات ټینګار کېږي، وار له مخه سترګوته
)Myth (نېغ دروي. که نه د دې توک په ګډون ګرده هنري رغنده ټوکونه یا اوزار، لکه څنګه چې
پرله پسې مو راغبرګ کړل، یو مخیز د))خیال ((زېرنده بلل کېږي او یو هم بهرنۍ رښتیني
)واقعي (هستي نه لري او په دې ډول تر))مېتولوجۍ ((غونډنوم لاندې راځي.

له هنر او بیا شعر سره د مېتولوجۍ نه شلېدونکی یا))دیالکتیکي تړاو ((دا رازبادوي چې
انسان د رښتیني یا واقعي نړۍ تر څنګه له))خیالي ((هغې سره هم اړ او تړاو لري. هغه نار
ژبدلي ارمانونه او نا خړوبېدلي هیلي او غوښتنې یي چې له ورکینې راهیسې ناځانخبرې)تحت
الشعوري (نړۍ ته چارناچار ورتمبول شوې او زېرمه شوې، بې له دې چې پوه شي، دېته یي
اړباسي، د همداسې یوه خوالګر په لټه کې شي یا د چا خبره یوې))خیالي ((نړۍ ته پنا یوسي.
نو که یو مخیز یې ورخړوب نه شي کړای، د یوه مُسکن))درد رامې ((درمل هومره خو یې ور
سپکولای او اراملای شي؛ استېتیکي) ښکلاییز (ذوق خړوبېدنه، یا په ساده ژبه، خوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخيستنه که غريزه يې هم وي، له هماغې ناڅانخبرې))زېرمې ((سره تېنګ و ترينګ تړاو لري. نېکمرغه به لا هاغه وي چې د مينه وال پرڅای يې پخپله د پنځونې وياړ ولرلای شي. هغه چې دا يوه لار هم پسې نه اخلي، يا به يې رواني ناروغۍ ځوروي، يا به بېلارې کېږي او نور به ځوروي.

راځو دېته چې يو شاعر هر څومره ډېره او هراړخيزه))مېتولوجي ((راخپله کړای شي، هغومره نوښتګر پرېوځي. په دې لړکې پر بېلابېلو ذهني انځورونو او سېمبولونو سربېره))اسطوره ((هم پوره په پام کې ونيسي. داسې هم نه چې پر دوديزو پښتني)دېو، ښاپېرۍ... (او سامي)هابل و قابل، ليلا او مجنون... (اسطورو بسيا پاتې شي، بلکې لا زيات زور پر آريايي)اګنيو، اسورا، دېوتا... (، آرياني)اهورا، اهريمن، ميترا... (او بيا پر نړيوالو، لکه يوناني)زيوس، پرومېتوس، لوګوس... (، رومي)افروديتا، فلورا... (... هغو واچوي. ځکه دواړه لومړنۍ دا ډېرې سولېدلې او د چا خبره ګړسره د کرغېړنتيا)ابتذال (تر بريده رسېدلې، هغه هم له ډېر لږ جوليز او مانيز ادلون بدلون سره !

ليکوال ښايي، د نوي شعر ړومبنی استازی وي چې هم يې په زړو دوديزو اسطوروکې د ادلون بدلون هڅه کړې او هم يې د دغو نورو په کارونه او دودونه کې تر ټولو زياته ونډه پرځای کړې ده. په دغه تړاو د شاه سعود له خوا په ياده شوې ليکنه کې له اړوندو بېلګو او هم له نويو کارول شويو هغو څخه پر يو څو بسنه کوو:
لومړی له د پخوانيو نورستانيانو د خدايګوټو)ارباب الانواعو (له څو نومونو راپيلوو چې په))الينا ((نومې ازاد شعر راغلي دي:
يوش)د شر خدايګوټی (؛ ترسکن)د انګورو او نورو شرابو- لکه سته، خدايګوټی (؛ يمرا)پنځګر (، مرا)تر ګردو لوی پنځګرچې تراوسه پرې لوړي (؛ ګېش)د ښېګڼې خدايګوټی (؛ اندر andr)د کرکيلې او ښېرازۍ خدايګوټی (...)سوزونه او سازونه ۱۳۰ = ۱۳۵ (؛ او بيا ځينې)آريايي، آرياني، سامي، يوناني او رومي (اسطورې د اړوندو بېلګو په غور چاڼ کې وړاندې کېږي:

- نوري د ايوا د اهورا د مزدک خلي زما
د اواز سيوري اهريمن په غشو ولي زما
ما د بهمن په پاک قلم واړه له سره وکښل
چې د ازل قلم په برخه ول ليکلي زما ،

- - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د لمر ځرک له نارنجباغه، پر وړانګنو وزرونو
هسک د عرش مزدک پر لوي، براق وزمه والوتلې
ته که ولاړې تر معراجه د ناپای ښایست تر ستونځه
ماسره کیسې د مینې، دې لا هسې خوبولې،

- - -

- څه د مهال زلیخایي ناخوالو
ښکلی یوسف کړ په تزویر زولانه
پرې! شي پرځای د بېګناه))حسنک ((
کوم ګناهګار امیر وزیر زولانه...
)ناچاپ(،

- - -

- د منصوری مینې زباد نه دی، څه دی،
دا چې د دار پر لورې لار لنډوو
چې بې اجله مرګ ته ماتې ورکړو
موږ د))لزار ((پر لورې لار لنډوو
د اورتونو د خوګلنونو په یاد
د))نووهار ((پر لورې لار لنډوو...؛

- - -

- غږ مې نه رسي تر عرشه، د اسمان لارې اوږدې شوې
دبوتایان راته راڅېرمه، د یزدان لارې اوږدې شوې...؛

- - -

- روان تخت د سلیمان به څه ارمانم
لکه لمر کړم د))سبا ((پر لورې لاره
- ما امرلې یې د مینې په تړون کې
له دایوانه، د مزدا پر لورې لاره...
)زیار، ناچاپ(؛

- - -

- شمر نظر مې زړه ترې سترګو کې
اشنا حسین خاطر شړې سترګو کې
خیالي رستم مې پر تندې پرې ولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه جادو گر کاڼي راوړي سترگو کې...
)اختیار سباوون، لېمه ۵ گڼه(؛
په ازادو بېلگو کې:
- مه شه
چې رود د کهکشان کړي غلی
د اهورا د هسک د لمر
پاک و سپېڅلی تلبلاندی اورتون
او دا د ځمکې ټول پاکړي مومنان اورپښتي و سولوي
له نهیلیه خپل تندي د زره تشت د مړو نغرو
پر خو گلنونو باندې
پربېږده لمبې د ببزواله اگنیو
- لکه سرکښی قهرژلی اورشیند -
چې تک تور کاڼي له یومخې پر ویلوب بدلوي،
تورتپې خیرې د دایوا د گناهونو واړه وسوځوي...
)د سبرونو نڅا ۷-۸(،

- ستا د ښکلا، ناز و ادا په زمزمې چینه کې
لامبي زما د پاکې مینې د شعر ښکلې حورې
چې د کعبې د سپېڅلتیا د لمر د خدای د نمنځ طواف په نیت
احرام وتړي
پربېږده،
- د خدای په کور کې -
زما د شعر دغه سپېڅلې حورې،
د سر په سترگو له نژدې وگورې
چې د ببلارو))امتیانو ((د تورتپو گناهو له اغبز
د))اسود تیږه ((هسې نوره هم تورېږي پسې.
پربېږده زما د جنتي مینې د شعر پرتمینې حورې
هلته وروړاندې د))مینا ((په پښو کې
نندارهٔ وکړي د جمرو د کاڼو،
- ها د سجیل د سرو سکروټو کاڼو -

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هرې لورې چې راووري هسې
پر تورو دربلو شيطاني ارواوو.
پرېږه،
زما د))خليلي ((ميني د شعر نازولي حورې
کړي د لوی خدای په پاک سپېڅلي جنتي حرم کې،
په انګازوکې د))تکبير ((او د))لبيک ((د نارو...
دا خپل ځانونه دروړ،
دا خپل سرونه بلهار ! ! !
)د سبرونو نخا ۱۵ (؛

- - -

- ته يې سپېڅلې،
ته اروا د مريم !
... لا د قابيل، هابيل کيسه ده
د هرچا پر ژبه
او د بلقيس او سليمان مينه
له تړولو هېره،
ځمکه فساد نيولې،
اسمان کې وربځې دي د کرکې خورې
لا د يزيد توره ربېي لاسونه... تر پايه
)سحر، هماغه ۱۹-۲۰ (؛

- - -

-- د مېتراد مرينې ښاديانه کې،
د بلهارو داېوو پر درنګو باندې
د تورو ارواوو او بسيو ګډامې ته
اهريمن د تورې شپې د برې ساز غږوي.
)مفتاح ساپی، نيمګړي انځورونه ۷۸ (؛

- - -

ډاکتر بسم الله امير چې په ايران کې يې فلالوجي او بيا اوبستا لوستي، په خپلو ساده نظمونوکې يوه نيمه آرياني اسطوره کاروي، لکه د))کره چغ ((د تولګه ګیـ په لسم مخ کې: زردشت،اهورا مزدا ، اهريمن، خنثئيتي)يوه ديوه يا ښاپيرى (، وبکر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

(vaēkərəta)کابل !).

پوهنمل نظري د)نړۍ د ادبیاتو افسانه یي الوتونکي (تر سرلیک لاندې په لرغونو ختیزو او لویدیزو ادبیاتو)او فولکلورونو (کې بېلابېل افسانه یي، په بله وینا ، اسطوره یي مرغان راپېژندلي دي،لکه:
الکونوست)روسي (، با)مصري (، پېنګ هونګ)چیني (، ګارودا اوجتایو
)هندي (، تندر)سوېلي افریقا (، ققنوس)مصر (، عنقا)عربي (، پیسا)امریکایي بومي (، رخ)مراکش(، دیماج)پرسیا (، اویمګیګ)بین ا لنهرین(، سیمرغ، ملاچرګک او بوتیمار)افغانستان، ایران او نور(.

نظري په دې تړاو لیکي چې د دې الوتونکو ډېر ډولونه په)خیالي انځورونو او ځانګړتیاوو کې (یو له بل سره لږوډېر ورتوالی لري، خو توپیر یې د اړوندو ولسونو له بېلابېلو دودونو جالونو او ګروهو زېږنده بولي...)د پوره پوهاوي لپاره: ښکلا ۲۹ ګڼه ۲۸-۳۱مخ(.

ګران نظري په دغه ډله کې یوناني))کسپیراتوس ((یا))د توپان مرغه((نه دی راوړی چې نن سبا پر نړیوال کچ د پرمختللي - چیې شعر یو په زړه پوري اسطوره یي سېمبول ګرځېدلی او نژدې ده، په پښتو او پارسي شعر کې هم د دودیزو) ققنس، عنقا، هما... (ځایناستی شي !

نګېر ګډون یا حس آمیزي)**Paradoxy**(

دا په دې مانا چې شاعر له یو حسه د بل حس کار واخلي، د ساري په توګه د)ستا غږ اورم(پرځای)ستا غږ وینم(وواییې. په دې ډول چې کوم انځور رغوي، عیني، نه بلکې ذهني بلل کېږي. هرګوره، دا ورانځورد عربي، پارسي، پښتو... شعر نن سبا له لویدیځه راخپل کړی او په تېرمهال کې یې هېڅ څرک نه دی لګېدلی او په وسمهال کې یې هم د پارسي هومره پښتو ته لاره نه ده موندلې. له دې لامله یې سم له لاسه متې یوه بېلګه د نوې او ازاد شعر مینه والو مخې ته ږدو:

...لالهاند بادونه بیاهم
لا هغسې
سا نیولې لارې څارې
د راتلو ستا
چې دې بوی کاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جړوالی د وېښتانو...

)نوې پېغلې او نوې زړې ۳۳ (؛

- - -

- زه دې پسرلیه له ګلانو نه
- پوه شه)د انسان د وینو بوی اورم (

) (؛

- - -

- د کښې دنیا په ذهن کې
- د شنو چغو کرښې کارېږم

چې:
د سره تاریخ په پاڼو کې تلپاتې ترانې شي،
زمانو ته افسانې شي.
)کمال مستان: هیواد ورځپاڼه، ۲۳-۷-۲۲ (،

- - -

-- د ځنګله د لګېدلي اور له منځه
او د جګو جګو ونو
د مات شوي رنګ د چغو
یوې څرېکې راته وخندل له ورایه
ما وبل اور دی سوزوي مې
چې کتل مې
د غزلو یو شین غرېوو
د ننګیال پر شونډو کېناست.)کمال مستان، لېمه ۲ ګڼه (؛

- - -

د دغې لنډۍ د لومړۍ مسرې))سپوږمیه سر وهه راخېژه... ((په بل ګرډودي ځبل))سپوږمیه کړنګ وهه راخېژه... ((کې هم یو راز))نګېرګډون((لیدل کېږي، ځکه))سروهل((د))سر راهسکولو یا ښکارېدلو ((ګړنه ده او لید ورې کړن دی، خو))کړنګ وهل((د لیدو پرځای د اورېدو له حس سره تړاو لري.

حسن تعلیل)**Poetical aetiology**(

حسن تعلیل چې زیاتره د))عیني((انځور په توګه کارول شوی، د اړوندو توکو له ټولیز یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخيز ادلون بدلون سره))ذهني ((ښه را خپلولای شي. د زاړه پښتو ادبي پېر د ښکارندوی له بوللي)پټه خزانه ۵۲ (څخه يې دا بېلګه را اخلو:

پر هر کال اټک د ده ښه راغلی کاندي
غوړوي پر څنډو خپل پاسته سالونه

او بيا يې دبشپړې ذهني انځور په توګه له منځني پېره لومړی د حميد دوې حسنِ مقطعې را اخلو:

لا به کله حميد مينه لېونی کا
په کاته شو ورته کسي د زنځير کج،

د حميد سوزنده شعر وسوم وسوم
دا اواز کاندي رباب له زېروبمه،

او يايې دا سر بيت:

غره مه شه که پر پېښو دي ناخوال پربوت
د سېلاب له پابوسيه دېوال پربوت

- په چشمه به د آفتاب سرسبزه نه شي
د شبنم دانه يې ويلې کړه مجذوبه)شيدا ، ديوان۳۲۰ (؛

او وريسي هم يوه وسمهالي بېلګه:

- سمندرمو شو د اوښکو ، د هيندارو توپاني بيا
ځکه شوه د مرغلرو ، پردې سيمه ارزاني بيا...)هماغه۱۳-۱۴ (؛

- سترګې چې د سترګو پرلار ، زړونه وړي
څوک د توري شپې به ، چرته غله ګوري)حمزه (؛

- خاطره ، يار دې په خيبر کې اوسي
ټوله دره له سپېلنو ډکه ده

مدعا)و (مثل

دا يو داسې انځور دی چې شاعر په يوه مسره کې يو اند يا واند ځرګند کړي او په بله کې يې مثل د زباد لپاره وړاندې کاندي. کله هم داسې کېږي چې يو انځور په بل انځور ښه ترا جوت او لا زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکښونکی کړي. استاد اسد غضنفر په دې اړه داسې څرګندونې کوي:
))مدعا مثل د هندي شاعرۍ خورا مهم خصوصیت دی. دلته د مرکبې تشبیه غوندې ((څو مشبه او مشبه به موندلای شو خو له مرکبې تشبیه یې فرق دادی چې په مدعا مثل کې شاعر هم یو ذهني مفهوم عیني کوي او هم د مشابه مثال په راوړلو سره د یوې ادعا ثابتول او توجیه کول غواړي. دغه تخنیک په کلاسیکو استادانو کې تر هرڅا ډېر د شیدا په شاعرۍ کې وینو. په اوسنو کې ښاغلی جلان یو داسې څوک دی چې له مدعا مثل سره یې جوړه ده. مثال:
وخت څومره ساده دی چې تېږي مو په رسۍ تړي
چا پر)په(شګو ربګو د دریاب مخه نیولې ده
په اوله مسره کې شاعر یوه ادعا وکړه. په دویمه مسره کې یې د هغې د اثبات لپاره تصویري مثال راوړ. دلته هم د مرکبې تشبیه غوندې د مشبه او مشبه به ارتباط وینو.)چا (د وخت،)تېږي (د دریاب او)رسۍ (د شګو ربګو معادل دی. یو بل مثال:
وژني مې ګام په)پر (ګام خو بیا هم مینه ناک دی جانان
د سندرغاړي سل عیبونه یو هنر پټوي
چې دلته سل عیبونه د ګام پر ګام وژلو ، هنر د جانان د مینې او جانان د سندرغاړي معادل دی. د مدعا مثل بېخبنا د تشبیه وي خو د تشبیه ادات پکې نه وي او وجه شبه هم اکثر وخت پکې نه بیانېږي. (()د جلان جادوګر هنر ، بهیر۱۷-۷-۲۰۱۰ (
دغه انځوریز چم په هندي سبک کې زیات پر کار اچول کېږي. له دغه پلوه په پښتنو پلیونیو کې حمید په هر ډول، خوشیدا ببخپوره له میرزا بیدل سره سیالي کړې، خو لومړی یې له ستر خوشاله راپیلو:

د عالم ډېرې خبرې، د جهان واړه لښکرې
زړه مې نه ښورې له ځایه، غر خو هسې وي کنه
)خوشال،پ (
حمید یې یوه داسې ښکلې بېلګه لري چې د بیت په دویمه مسره کې یې مدعا راوړې او په ړومبۍ کې یې ورته مثل:
لکه سر د پسه پر اور غابښونه سپین کا
هسې ماته له ډېر غمه خندا راغله؛

-- -

او د شیدا یو څو غوره شاهکارې:
-کړي اثر د درد ناله پر سختو زړونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تل د دف په وهل چغي جلاجل کا)دیوان۱۳۷(،
- د گریانو سترگو آب سوزان آتش وي
گوره ابر ! اور د برق پر خرمن بل کا)هماغه۱۴۰(،
- د صورت په قوت څه شي بې اسبابه
په شبنم کي کوم نهنگ شناوري کا)هماغه۱۲۸(،
- حقارت د افتاده کړه گردن گشه
راغی غرلمن پرغاښ و خاکِ پاته)هماغه۳۲۲(،
- بلندي مي د کهسار په پستۍ بایله
راغلم زه لکه سېلاب و دي صحراته)هماغه۳۲۵(،
- گلرخان یوسي عصمت د زاهدانو
اور د شمعي په صحبت کي دامن تروي،
- فلک بار دی د اکراه پر هرچا اېښی
گوره حال د انحنا په هر هلال کي)هماغه۷۷۰(،
- د مردانو پر تبغ کله زنگ اثر کا
نه کړه شام د هلال توره مکدره)هماغه۳۸۰(،
- وانبه په خوله کي، د کهکشان نیسي
حال د اسمان ویني، فتنه جویي کړه)هماغه۸۵۵(؛
- - -
- له اسمانه د چا زور برابر نه دی
زمان ځي پر خپله مخه، شپې تېرېږي
قافلي له لاري نه سي اړولای
کاروان ځي پر خپله لاره، سپي غپېږي...
)باري جهاني لېمه۱
په سپین شعر کي:
که څوک د لوړتیا ججوره و نه لري،
په هسي وزرو لوړېدای نه شي...
که نه،
ولي به یې:
له مورېکه ځکالکی جوړولای
او مېږی به یې مرگ ته سپارلای !

(c) ketabton.com: The Digital Library

)رزم و بزم ۹ (؛

مخامختیا یا تقابل)Contrast(

په دودیز))بیان و بدیع((کې تقابل، تضاد، طباق، لف و نشر، هم له شعري))صنعتونو((څخه شمېرل کېږي، خو په لاتیني نومونپوهنه کې د دغو درو سرو پر وړاندې یوازې contrast ډېر کارول کېږي که څه هم له لېکزیکي)لغوي پلوه(دغه ترم یوازې د تقابل انډول دی، د تضاد هغه contradiction او داسې نور، خو په شعر، او نورو هنرونو کې زیاتره له همدې لومړي نومونې کاراخلي. contrast په شعرکې هماغومره اړین برېښي، لکه په انځورګرۍ کې د رنګونو په تړاو ؛ په همدومره توپیر چې په یوه شعرکې د رنګونو پرځای له ژبنیو توکو سره، له جولیز او مانیز دواړو پلوه، کار لري او هغه دا چې دوه توکي)ویي، وییغونډونه، غونډلې له بېلابېلو جولو او ماناوو سره یو د بل پروړاندې کارول کېږي. سره له دې چې کونترسټ لکه تمثیل، تجنیس، تلازم او داسې نور پر نړیوال کچ انځورونه نه بلل کېږي او له ټولیزې لیکنې یا ادبي ژبې او بیا))نظم((سره د))شعر((برید لیکه رغولای نه شي، خو په ښکلاییز رنګ و خوند کې یو ټولیز چار و نقش پر غاړه اخلي. په دې توګه یې هماغه بېلګې راچاڼوو چې یا انځور رامنځته کوي او یا د نورو هنري توکو په ښه تراځلېدا او ښکلاکې مرسته کوي، لکه په دې وروسته بېلګو کې:

- که تېرېدونی، که پرېوتونی
که څوک ښه یونی، که څوک بد یونی

)خوشال، وییزېرمه۱۴۷(

- په هرڅه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې))پیدا ییه- ناپدید((شو

) خوشال، پ-۳۱۰ (؛

ستر خوشال په دغه بله بېلګه کې د ښنه کړو وییغونډونو له کونترسټ سره د بیت دواړې مسرې سره هم مخامخ کړې دي:

نوره))واړه پښتونخوا((پرځای مېشته ده
))یو دازه((دې زماني پکې منصور کړم)پ ۵۹۱ (،

او یا هم:

توره چې تېرېږي، خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي، خو خپل یار لره کنه
شېخ دې نمونځ روژه کا، زه به ډکې پیالې اخلم
هر سړی پیدا دی، خپل خپل کار لره کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

)پ ۲۷۵ (؛

- - -

-ضرورت کا لکه))غر ((په لمن دفعه
د))چولې ((فکرونه ولې پرېشان کړې؟
)شیدا ، پ۷۴۷ (،
- په کور او کلي پورې آتش کړه
ترک خراسان)و (، روم و حبش کړه)هماغه۸۵۴ (؛

- - -

چې مې چاته سر ټیټ نه شي ، ننګیالی زما ژوندون کړه
زړه زما دې مسلمان وي ، تفکرمې د پښتون کړه)حمزه (؛
- د ورو ورو خدایانو دې بنده کړم
لویه خدایه زه به چا چا ته سجده کړم
ملګرتیا که څو رندان را سره وکړي
دا حرم به یوه لویه میکده کړم (؛

- - -

-اوس ګوزاره د زړه په وینه کوو
چې حالات بنه شو ، بیا به مینه کوو...

- - -

- ستا د ښایست بهارستان نه خاندي
زما زموللی ګلستان نه خاندي
لکه غاټول پسرلې پرېښوو م پر ډاګ
که ګل پرهر مې پر خزان نه خاندي
دې بې سهاره تروږمۍ شپې واکمنې
لمر ، سپوږمۍ ، ستوري پر اسمان نه خاندي...
)ساندې او سندرې ۵۷ (؛

- - -

-بنده ګان لوټو د ورځې ، خو د شپې یادوو خدای
په لمنځو ، روژو ، حجونو او عمرو یادوو خدای
ملا وایي هرڅه کړې کړه ، خو خدای مه باسه له یاده
موږ ګناه مینځو په اوښکو ، په توبو یادوو خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بمبلي اوږدي ږيرې مو پرې اېښي هسي نه دي
ننواتي په زارو، وانبه پرخولو يادوو خدای
)يو نظم د کاروان پرغزل ۸-۱۰-۲۰۰۳(

- - -

- دا مندر که کليساده، که جومات
يا اورتون دی، که د ميني خرابات
بپل بپل ور دی، ستا د کور پر لوري مات
لويه خدايه، هري خواته دی ستا ذات!
)هادي، لېمه ۱۲ ګڼه(؛
- له ورځي تښتم چي له شوره ډکه ستا غوندي ده
شپي ته پناه ورمه، شپه چوپه ده زما غوندي ده
په دغه دښته کي شايد د ميني قتل شوی
په دغه دښته کي اوس هم د زړه درزا غوندي ده
...)جيلاني جلان، تاند اوبپانه(

- - -

چي قاتل ته ښيي لار زموږ د کلي
ورپسي به وي ازار زموږ د کلي
د خپل کور پته پخپله ورته ښيي
دا ساده ساده هوښيار زموږ د کلي
)هېواد شېرزاد، روزګان ۲۱-۲۲ ګڼه(؛

- - -

پر کلي کله کله باد و باران يوځای راشي
لکه مين ته چي غماز و جانان يوځای راشي
څه ښه تصوير جوړ کړي چي لاس کله دروغځوم
ستا ښکلو سترګوته موسکا او خپګان يوځای راشي...
)عزت الله شمسزی، تل افغان اوبپانه(.

په ازادو بپلګو کي:
- چي بالښت يي د تاووس له بڼو جوړ وي
او بړستن يي د سمورو له پوټکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څه توګه به د کبر لور اګاه شي
چې خواران او بېوزلان زموږ د کلي
د طالب او مجاهد په واکمنۍ کې
د ځوځانو ، مارکونډو له پاسه خوب کا !
)عنایت پویان، منصوري چغې (؛

- - -

- واوره باران نه دی
چې په یو رپ کې ودرېږي،
واوره چې ورېږي،
واوره چې ورېږي
نو ورېږي
او ورېږي.
)استاد شپون، تاند اوبیانه(؛

- - -

- که ستا د ناز پر شونډو ،
د لمر پیغام نځېدای،
ما به مات کړی وو د شپې د اوږدېدو طلسم.
هله نځل به مې د ځلېز له سپوږمۍ ،
ستورو سره
او ستا د مینې په دروږ کې به مې
زړځله ځان بلهاري کړی وو خپل..
خو ، زه خواشینی یم چې:
ته یې لاهسې په درشل کې
د مزدک د ناز غرور ولاړه،
او زما خوله د بېژبۍ له تورو خاورو ډکه !
)نوې پېرۍ او نوې زرۍ ۴۲ (؛

- - -

- شپه ګبنۍ ونیوه،
چو په چوپتیا پر رېږدېدا وکړ پیل،
د کاروان ستوري اسمان لار و نیوه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر را وتوکېده.
که د هر شعر پیل و پای دی،
لوی ښتن په خپل قلم لیکلی
خو ته يې زما د هر يو شعر د تول و تال ګلپېغله !
)ناچاپ(.

داهم د))زړه او خوله ((ترسرلیک لاندې په یوه سپین شعرکې مانیز او جولیز غبرګ کونترست یا تقابل:
تا له ماسره د خولې خبره وکړه
او ما له تا سره د زړه.
زه دې په خوله وغولېدم
او زړه مې درکړ،
خو ته پر خپله خوله و نه درېدې
او رادې نه کړه...
هو،
داچې ته نه غواړې،
له ماسره د زړه او خوله لار يوه کړې
او یو خوله زړه راسره
پر یوه لار پل کېږدې،
نو بس:
نوره دې رانه خوله ونیسه،
خوله مې مه لټوه
او زړه مې مه سپړه،
او ښنګه مې چې درکړی،
هغسې يې روغ رمټ بیرته راکړه...
نوره نو،
زیاتي ته یوه شه او خوله دې
او
زه یوه شه او زړه مې !!؟
)اندوژوند۹۴-۹۲ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انځورنګ یا تمثیل)play(

انځورنګ)تمثیل(، لکه څومره چې په داستان کې ارزښت لري، په شعر کې یې هم لري او هنري ښکلا او راکښون ور زیاتوي. په ← انځوریز یا مصور)illustrated(او په تېره کیسه یي)allegorical and parabolical(شعر کې خو له رغنده توکونو ګڼل کېږي. په لویدیځ کې شعر، که په هر ابزم اړه ولري، کیسه یي بڼه راخپله کړي، پلاټ، تېم، پېښ و پای او کرکټرونه لري.

انځورنګ یا تمثیل په سهي ماناباید د یوې پېښې یاصحنې داسې انځورګري وي چې لوستونکی یا اورېدونکی پکې خپل ځان وویني، په نورو ټکو، داسې ونګېرې چې هغه هرڅه یې په مخ کې تېرېږي.

د پښتو ازاد شعر په ورو ښېلګو کې هم له هماغه لومړیو څخه رادود شوی، خو په ځلوریزوال یا په پارسي نومونه)چارپاره یې (قافیوال شعر کې رومبی ځل اجمل)جنت،د پېغلې دوییزې ترڅنګ(، لایق او فاراني او په نیم ازادو اوږدو هغو کې پژواک)کلیمه داره روپۍ(او بیا پوهاند مجروح)ځانځاني ښامار...(رادود کړی او په څه ناڅه لنډ او بشپړ ازاد شعر کې یې د را دوودنې ویاړ د ازاد بهیر د یو شمېر غورځاونو په برخه شوی دی.

د کیسه یي شعر پیلامه له آره له اسطورو سره رادود شوې، په بله وینا ، د دغه شعري ځېل ژبه تر هرڅه له مخه مېتولوژیکه رادود شوې او بیا هله یې تمثیلي او سېمبولیک رنګ و خوند راخپل کړی دی. په پښتو کې د دې ژانر پیلامه استاد پوهاند مجروح رانښلولې چې په نیم ازاد شعري کالب کې یې د اروپايي لرغوني پېر د اسطوره یي یا مېتولوژیکي شعرونو په پلیونې، هغه هم زيات له رواني او فلسفي پرداز سره، څه د نا اشنا سندرو او څه د)ځانځاني ښامار(تر نامه لاندې ښایسته ډېر کیسه یي شعرونه کښلي دي.

ادبپوه لیکوال اسداله غضنفر د استاد مجروح د ونډې په تړاو دغه راز شعرته د سېمبولیک روایت نومونه کاروي او روایت هم داسې راپېژني:

))روایت په ادبي اصطلاحاتو کې((د هغو خیالي یا واقعي پېښو بیان ته وايي چې ارتباط سره لري. له سېمبولیک روایته منظور دا دی چې په دې اثر کې تر ډېره حده، له پېښو، ځایونو، کرکټرونو او مفاهیمو هم لومړی او مستقیمه معنا اخلو، هم د پردې شا ته نورې معناوې پکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلای شو. د ځانځاني ښامار لیکوال.. له سېمبوله همدا معنا اخلي... ((د لا زیات پوهاوي لپاره:)ځولۍ، لومړۍ او دویمه ګڼه(.

زموږ تاند لباند ادبي- فلسفي لیکوال اسد اسمايي د لېوال پر هوسۍ نندارمه د سریزې په ترڅ کې (د سېمبول تر څنګ تمثیل د شعر د ولولیز)عاطفي (راکښون لپاره اړین بولي او دوسمهالو نومیالیو شاعرانو له نوښتونو یې ګڼي:
))سېمبول او تمثیل په اروپايي شعر کې د عاطفي هیجان په بڼه د)رمبو (،)ولرن (او)بودلر (په اشعارو کې ځان څرګند کړ... ((

غفور لېوا ل بیا په بشپړ ازاد کالب کې لنډ او اوږده تمثیلي او کیسه يي شعرونه نور هم پسې پښتني کړي او یو شمېر سېمبولیکي او رومانتیکي او بیا نیم تاریخي- ملي اسطوره يي (mythical) کیسې او نندارمې یې رادود کړې چې د نورو لویو او وړو ترڅنګ یې د))هوسۍ ((او))ارشاک او اوشاش ((په نامه په خپلواکه بڼه خپرې کړې هغه، خورا په زړه پورې بېلګې دي.

په دغه لړ کې)) هوسۍ ((نندارمه)ډرامه(اروانښاد پوهندوی اسمايي له خپلې ادبي- فلسفي شننې سره داسې راپېژني:
))... د لېوال د هوسۍ منظومه یوه داسې شوې هڅه ده چې د خپل زړه خبرې د افسانوي سمبولونو په مرسته وکړي.د ښکلا سمبول)د تورو سترګو مېرمن (د شپېلۍ په اسرار آمېزه غږ زړه بایلي.)مغروره پېغله (چې د تورو سترګو له مېرمنې سره ورتوالی لري، د شاعرانه تخیل په ځواک او شپېلۍ په کوډو درې ځله بیا بیا ځان راڅرګندوي، لکه)هېلن (چې څو پېړۍ وروسته د ګویټې د شاعرانه تخیل په ځواک بیا څرګند ېږي... ((

څنګه چې د درو واړو یاد شویو ویناوالو اوږده کیسه يي او تمثیلي اثار په خپلواکو بڼو چاپ شوي دي او وړاندېینه یې د دې کتاب له ځجوري بهره ده، نو دلته یې همغه وړې، هغه هم زیاتره یوازې تمثلي بېلګې په لاندې ډول د مینه والو مخې ته ږدو:
... هلته د وچ ډاګ پر لمنه باندې
د مني باد ته یوه کېږدۍ ریېږي
په دې کېږدۍ کې یوه رنځوره ښځه
اوربلوي او له دردو ژړېږي...
)سمسور اوبیانه، له نصیر سهامه په مننه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- د ساهو قبر ته ولاړم، شپږ بجې وې، سپین سهار وو
ژوند مې ولیده ویده وو. مرگ مې ولیده، بېدار وو
بیا مې لمر طرف ته پام شو ،یوه بله ورځ یې راوړه
خو پر مخ یې ژېړ زعفران وو ، چې خپه وو ، که بېمار وو...
)شاه سعود ، د ساهو یاد ۱۰۹(؛

- - -

- لاسونه او پښې ځانته، رانژدې کړو چې ماښام شي
له وېرې ځخه بندې، دروازې کړو چې ماښام شي
پر ورځ د زاهدانو ، غوندې گرځو په کرار
بدلې د بلا غوندې، ښېرې کړو چې ماښام شي...
)حبیب تاثیر، برېښلیک(.

په ازادو بېلگو کې:
- څه ښایسته
رنگینه شپه
د خوارلسمې،
څه عطرینه
سپرلنۍ وږمه چلېږي !
د))خیالي ((پر غرڅپو باندې روانه،
وړې راوړې
د گلکخونو
پیغامونه...
او زه بوخت
پر ننداره
د هسک د پېغلې
چې بېباکه
بې پروا
لوڅه بربنډه
په رڼوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپاند سیند کې،
کړي لمبا په مینه مینه !
)زما نړۍ ۴۹مخ ۲۵-۵-۹۴ز(؛
- - -

- پر گلګخو د سپینو وریځو پسرلیو زما
سرې سیلۍ د پاڼرېژ رالوتې،
په تورو نمرو کې ځان نغښتی اسمان،
په ویر ویرژلي ناوکۍ مې د زموللي چمن،
د راپرېوتو سپېدارو په ناورین،
د لښېدلو بلبلانو په یاد.
// // //
باغ په زموللو اندېښنو کې ډوب دی:
د چمبېلیو، رمبېلیو وږمې
د باد له کومې، لوټېدلې لاړې
د کوم ناچېرې نشت اباد پر لورې ولېږدېدې...
)هماغه۹۲-۹۳(؛

- - -
- باران ورېږي،
توپان چغې وهي.
د دې ساړه ژمي لاسونه د توتیانو بچې
له شنو خوبونو پاڅوي
په یخ نیولو گوتو
د شنو بڼکو حرم څېرې ورنه زړونه باسي... تر پایه
)ننګیال،...(؛

- - -
- شپه توړۍ پر لاس لګړه
پر همدې لاره شوه تېره
موږه دواړه ورپسې ځو
ستا خندا یو ښکلی تاج دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاس پر زلفو سهرا ښنی
مادي ملا نه لاس چاپېر کړ
ستا پر ولي مې سرا ښنی
دواړه ځو د ځنګل لورته...
)غ لېوال، خله چې ته خپه شې١(؛

- - -

- اوبه يې تېرې کړې پر ږېره
لاس يې پرېمينځلو
ژبه پاکه پاکه...
خو:
د سبا د وينو څاڅکي پر لمن پاتې شو !
)پيوند ، د سپنما ياران١٠١(،
- نرۍ لار زموږ له کوره
د شنو شوو په ځنګل کې
د پستو وښو له پاسه
ان، تر سينده رسېدله...

-...-

ترورمې وه
يو څو سيورې راپسې شو
زموږ له کوره تر ګودره
جام د پرخې يې رامات کړ
نور يې پرېښوو م چې ځمه !
)هماغه(؛

- - -

دا خلور خړ دېواله
دا په لرګو پوښلې خونه
څومره مې بده راتله
اوس ترې وتلای نه شم
دلته مې مور ويديده
...)درياخان، تاند اوبپانه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- مامې چې غبرګې سترګې
پاس د اسمان تتر کې و ګنډلې
او بيا ښه ځير شوم ورته...
ماوې چې ګوندې له ماښامه مخکې
د پراخ اسمان تتر کې وګورم
روښانه ستورې ! !؟
)خسرو سنګروال (؛

- - -

- درسته شپه
ارخ پر ارخ
د بانه کټ کې اوړم،
ستا تر پلو لاندې
په نرمه غېږ کې،
يوه شېبه)زه د (ارام په تمه
مورې ماشوم شومه بيا
غوږ پر اواز
ستا اللو ته پروت يم !)ازمون، څنګه دې هېره کړمه۲۴(.

- - -

- دا زما ګوتې ته ګوره
هاچينه در معلومېږې
ها د دوو غونډيو منځ کې
شين نرى پيوند يې وينې
سپين ګړونګ درمعلومېږې
کټورې يې د سپوږمۍ چې
پاس پر سرباندې نيولې
تا ته وايم ځير شه ګوره
دغه لاندې مېنې وينې
چې تر کوچو دې لا سپينې
دغو مېنو ته وربار دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توري کړې د لونګو
زه هم کله کله پیایم
د نظر یو رمه هلته !
)ومان نیازی، لیمه ۱۱ګڼه(.

- - -

- هسې د کابل پرانګیو
یوه اوښکه ده
زه لکه ماشوم
تربنه کیسې غواړم.
سره شي هیله هیله شي
د لمر سیوري ته پټه شي
غلې شي ګونګۍ شي
راستنه شي
راته نه وایي
بس ځنې راوګرځم...
)سید منتظرشاه، هیله ۸ ګڼه(؛

- - -

- اخر مې ولیدل د استاد ماشومتوب د تابلوګانو
ځو کوشني کورونه
مثلثي)ځو دریګوټیز(بامونه
او د ځو رنګه دیوالونو منځ کې
په پردو پټې رنګارنګې کړکۍ
خو هلته
ته وا څوک نه اوسېږي...
)احمد تکل، لیمه ۵ ګڼه(؛

- - -

اغلې سلمی شاهین)د پښتوټپې ۵۰ (په یوه ټپه کې))تمثیلي مخاطبه((په نښه کړې ده:
یارې د زور خبره نه ده
اشنا ته وایه چې خوله سمه خوځوینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کیسه یي)پرابولیک (شعرکي د انځورنګ)تمثیل (بېلګې:

- ستا د ګل بدن له عطرو
پر پاسته وربښمین پالنګ ستا د سینې وم
مست بېسده خوبولی
له ماښامه تر سهاره

ترخو...
ستا د لمر ښایست زرینو وړانګو
ستا د ګل مخ سباوون په رڼو پرخو
له درانه خوبه راویښ کړم
او شوې هله مې روڼې
خوبوړې سترګې
په تلپاتې تورتم روڼو
رڼاګانو !
)د سبرونو نخا ۲۲ (،

- - -

- سپینو کوترو د بامونو پر سر
په خپلو سرو منبوکو ولیکل چې:
څوک به تر))غرو ((زموږ د مینې پیغام ورسوي؟
کلونه وشول،
له آخوا د اور لمبې بلېږي
او راسوځي مو د الوت وزرونه !
)هماغه ۲۲ (؛

- - -

- ما ویل،
چې ولېږدوم
دا خپله توره کېږدۍ،
- لکه د ستورو بېړۍ-
د پلوشو په مراندو
هسکه د لمر تر وربوی...
څو د تورتم د واټنو لاسونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراندي کړي پرې
زما د توري کېږدۍ
او کړه یې بیرته رانسکوره
د نېستۍ پر تورو خاورو باندې...
اوس،
هسې ناست یم
لاس تر زنې لاندې
چې دغه توره سپځېدلې،
ړنګه بنګه راپرېوتې کېږدۍ
څنګه راټوله کړم له تورو خاورو،
څنګه یې وېبرمه بیا له سره
او پر هماغه وچ خاورین ځمکنې غولې یې بیا
ودرومه بیرته نېغه
د پخوا په شانې!)هماغه ۱۰۷-۱۰۸(؛

شعري ترنګونه)ترکیبونه(

په شعري کره کتنو کې دا زیاته دود ده چې وایي: پلاني شاعر خورا ښه او ښکلي))ترکیبونه((هم کارولي دي. په دغه تړاو استاد اسد غضنفر داسي لیکي:

)) په ترکیب کې چې له دوو یاتر دوو ډېرو کلمو رغېږي، یوه نوې مانا مومو. ترکیبونه پر څلورو ډولونو وېشلای شو: اضافي، وصفي، تشبیهي او استعاري ترکیبونه. د پښتو پخوانو شاعرانو به ترکیبونو ته ډېره توجه نه کوله. په شلمه پېړۍ کې د هنر دې اړخ ته توجه وشوه... د جلان جادوګر هنر، بهیر۱۷-۷-۲۰۱۰((.

دلته))ترکیب((د وېیپوهنې او بیا وییرغاونې)Word formation(په جاج نه، بلکې د غونډله پوهنې)نحوي(په جاج کارول کېږي او له همدې اړخه د ژبپوهنې په نومونه کې نحوي ترنګونه)ترکیبونه(، په بله وینا، غونډونه)عبارتونه، فقرې(بلل کېږي. په دې توګه لومړي ډول ته))نحوي ترکیب((ویل کېږي او دویم ډول ته)لغوي ترکیب(.

لومړی ډول د دوو یا زیاتوویېونو او وییکو)اداتو(یوه ټولګه ده چې په یوه غونډله)جمله(کې د یوه شننوړ او ونجوړ)قابل تعویض(یوون)یونټ، واحد(په توګه یو ټاکلی پښوییز او مانیز چار پرځای کوي، په نورو ټکو، یوه غونډله لومړی پر غونډونو وېشل کېږي، لکه
واخلې)سپوږمۍ او زمرى- د مازیګر پر درد بجو- په ملي بس کې- یوه ستراد بې بنډارته- ځي(

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډله. لغوی ترکيب بيا له دوو يا زياتو وييونو او وييکو څخه داسې رغښت مومي چې نه يوازې شننوړ او ونجوړ نه وي، بلکې پر دې سربېره يې بېلابېل رغنده توکي له نحوي پلوه د يوه يوازېني فشار او)حالت: اصلي، مغيره (اړوند)تابع وي، لکه: پيمخی، سترګوړی، تمڅای)تمڅی (، ژبپوهنه، کتنپلاوی، له اوښکو ډکې سترګې، ژب-ساپوهنه...
په دې لړکې شعري غونډونه يا))ترکيبونه ((هم د نورو غونډونو غونډې تر هرڅه له مخه د اړوندو غونډلو)جملو (د يوونونو)واحدونو (په توګه، د جوليز، نحوي جوړښت، چارو مانا له مخې په پام کې نيول کېدای شي او هله بيا له شعري- هنري پلوه؛ او دا چې له آره نحوي غونډونه دي، نو اړينه نه ده چې تل دې رغنده توکي يوازې خپلواک وييونه وي، بلکې، لکه له مخه چې ورته نغوته وشوه، ناخپلواک هغه) وييکي: د، له، په، پر، تر، سره، لاندې، باندې، کې، پورې، پسې، او... (هم رانغښتای شي او په دې لړ کې د همدغو څلورګونو ترڅګونو))توالي اضافات ((چې په دودېزو ادبي فنونو کې ويار)عيب (بلل کېده، اوس يې په ښېګڼو کې شمېرل کېږي. دادی، دلته يې څو بېلګې وړاندې کېږي:
برندې سترګې، لکه: د اسمان ستورې، په سترګو سترګو کې، پر بلې ولاړه نجلۍ، سر پر زنګون، د وختو د اسوېلو تر سيورې لاندې، پر وربښمين بستر د ناز، د لمر په څنګ کې، د ښېراز باور ګوګل، د ګل او بلبل په ژبه، بادونو لولنګرو، د کرلو پرنډو وينو د ګلمينو ګلبڼونه، د سپېدو د خزانزمولو سپېدارونو شنه خوبونه...)ساندې او سندرې ۲۲، ۸۲... (.
هرګوره، استاد غضنفر شعري ترڅګونه په څلورو نومېرلو)مشخصو (ډولو اضافي، وصفي، تشبيهي او استعاري هغو کې رالنډ کړي چې هغه هم د نومولو غونډونو يوه برخه رانغاړي. که نه، يوازې په نومولو کې اضافي داپينځه ډوله دي، همداسې توصيفي، بدلي، عددي، متممي، قيدي... او ورپسې فعلي ډولونه هم همداسې درواخله.
په هره توګه، د ترڅګونو هماغه ساده ډولونه هم چې د دوو خپلواکو)ساده يا مشتقو (وييونو تر څنګ له اضافي)د (پرته پکې نور وييکي دومره برخه نه اخلي، تر يوو ستويو وييونو څخه د شعري انځورونو) ايماژونو (، په توليز جاج، د))شعريت ((لپاره ښه ترا ليارە هوارولای شي، او د ژبني پوتنسيال د آر له مخې يې زېږون ناپايه)نامحدوده (دی، په بله وينا، شاعر يې له اړتيا سره سم هرڅومره ډېر رامنځته کولای شي او هېڅکله له تنګسې سره نه مخا مخېږي.

استاد غضنفر هڅه کړې، د جيلاني جلان د شعر دارزونې په ترڅ کې هماغه څلور ډوله رابرسېره کړي:
))د مازيګر په)پر (زيړ جبين به ګل ګل وکړل شي
دا ځوان ګودر به اوس د نجونو په مذهب غربېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته زیړ جبین وصفي ترکیب دی. د مازیګر زیړ جبین، استعاري ترکیب دی. ځوان ګودر هم استعاري ترکیب دی. مانا داچې ګودر له انسان سره تشبیه شوی دی. بیاد تشبیه یو اړخ یعني مشبه به)چې دلته انسان دی(حذف شوی او یوازې یوه ځانګړنه یعني ځواني یې یاده شوې ده او د نجونو مذهب اضافي ترکیب بولو ، ځکه مذهب مضاف او نجونې مضاف اله دی.

متل دی وایي، د شال او شړۍ نه سره کېږي، خو په پکتیا کې شړۍ ښکلې او رنګین لباس دی.

جلان وایي:

دې ته سور غرور هم ګونډه ماتی شي، سجدې کوي

دا د پسرلي شړۍ د لمر په)پر (اوږو ښخه ده

دلته سور غرور وصفي ترکیب)غرور موصوف او سور صفت دی(او د لمر اوږې استعاري ترکیب دی. د ښاغلي جلان شاعري له اسعاري ترکیبونو مالامال ده. د ده ترکیبونه کابو ټول د ده خپل دي.

ژبپوهان وایي چې په ځینو ژبو کې ترکیب جوړول اسانه دي، خو په ځینو نورو کې اسانه نه دي...

. جلان د نوي انځور د جوړولو لپاره، د مانا د رسولو لپاره او بل د تناسب په خاطر ترکیبونو ته مخه کوي. دی وایي:

زمونږ د کلي له اسمانه هر چا کړې ولجه

چا ترینه لپو کې سپوږمۍ وړې چا لمر وړی دی

دلته د کلي د اسمان ترکیب په وریسې مسره کې له لمر و سپوږمۍ سره هم د انځور په بشپړولو کې برخه اخلي، هم تناسب زېږوي. (()د جلان جادوګر هنر، بهیر۱۷-۷-۲۰۱۰ (

دا خبره چې ترکیب جوړول په پښتو کې د نورو ژبو اوبیا پارسي هومره اسان نه دي، سمه نه ده، ځکه، لکه چې په همدې څېرکې کې رانغا واچول شوه، هره ژبه))یو ناپایه رغاونیز پوتنسیال لري()، دا بېله سکالو ده چې په پښتو او بیا شعر و ادب کې له دغه پټ توانه د نورو او بیا پارسي ژبې هومره کار یا ګټه نه ده اخېستل شوې !

مرکب تشبیهات

استاد غضنفر په اړونده لیکنه کې د دغې شعري ټولۍ)مقولې(په تراو لیکي:))له ترکیبونو چې راتېر شو، د جلان د شاعرۍ بله مهمه ځانګړنه مرکب تشبیهات دي. په دې جمله کې چې وایو، هغه د سپوږمۍ غوندې ده، یوه مشبه او یوه مشبه به لرو. که مشبه او په تېره مشبه به تر یو زیات شي، دابیا مرکبه تشبیه بلل شوې ده. جلان له دې درکه هم په پښتو کې ډېر ساری نه لري. جلان وایي:

چې پسې وژاړم ښه وژاړم د مه مې وشي

لکه ناروغ نه چې په یخو اوبو تبه ووځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته ژړا او یخې اوبه او د تبې وتل او دمه کول سره تشبیهي ارتباط لري. مرکب تشبیهات بشپړې منظرې راکوي او د تصویر جوړولو عالي ډول دی... ((.

هنري صفت

استاد غضنفر دا بدیعي صنعت داسې راپېژني:... کله چې صفت یاد کړو او موصوف پرېږدو ، د صفت دې ډول خیال پاروونکي استعمال ته هنري صفت وایو... . د خوشال ختک په دیوان کې د هنري صفت مثالونه نسبتاً ډېر دي. په اوسنو کې جلان یو هغه شاعر دی چې د هنري صفت کامیاب مثالونه لري:

پرون یې تاپسې دنیا چڼ کړه خبر یې کنه)که نه(
سپینچکه، لمر درنه یو څو جلوې په پور اخلي
چې دلته د سپینچکه صفت د موصوف له ذکره پرته راغلی دی... (()د جلان جادوګر هنر، ادبي بهیر۱۷-۷-۲۰۱۰ (.

سبکي ګډوډي)اضطراب(

زموږ د دودیزو ادبي فنونو او نوي ادبپوهنې استاد ، غضنفر دغه توليد)مقوله(له یوې بېلګې سره داسې راپېژني:
))... د سبک له اضطرابه منظور دادی چې کومې کلمې یاد لیکلو کوم طرزونه چې یو له بل سره نه کوشېرکېږي، سره یوځای کړو. د ښاغلي جلان په دا لاندې بیت کې د ساینس او مقالې د ژبې کلمات د ادب او غزل د ژبې له کلماتو سره یوځای شوي خ کوشېر شوي نه دي او د سبک اضطراب یې پیدا کړی دی:
هلته ساینسدان د لوړ تخنیک په تار ډېره تړي
دلته ګلژبې سمندر په یوه خبره تړي

نوي شعري جاجونه)مفاهیم(

پر نړیوال، سیمه ییز او هېوادني یا ملي کچ د سېمبولونو او اسطورو تر څنګ یو لړ سیاسي، فرهنګي... جاجونه)مفا هیم(، د ویېونو، ترنګونو یا غونډونو)عبارتونو (او بیا نومونو)ترمونو (توليو)مقولو (، ګړنو او متلو په بڼه، چې د رسنیو له لارې یې وسمهالي شعر ته لار موندلې او زیاتره پر ن،یوالوسېمبولونو اوښتي دي، په وسمهالي پښتو شعر کې هم نن سبا په آره یا اړولې بڼه لړو ډېر را دود شوي دي، لکه:
توروسپین، توروداغ، د خطر زنګ، سور څراغ، زرغون څراغ)وربنوول یارنا کول(، ښي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښیلاسی، کیڼ)لاسی(، پرمختللی)مترقي(، ځانساتی)کنسرواتیف(، سمونوال، تور)ښنستپال(، توره)دیني ښنستپالي یا ارتجاع(، سور)کمونېست(، سره)کمونېستي ارتجاع(، سپین)پانګوال، پانګواک(، سپینه)پانګوالي ارتجاع(، نړیواک)جهان سالار(، نړیواکي)جهان سالاري، جهانباني(، نړیخور)جهانخوار(، زبرځواک، شپږم ستون)رسنۍ(، پینځم برج)سوسیالېزم(، صلیبي جنګ یا جګړه، د تعمیدلمبا)غسل تعمید(، سمندري غله، بېل یې کړه، اېل یې کړه)تفرقه انداز و حکومت کن(،خوره او مه مره)بخور و نمیر(، کور ډوډۍ کالي یا کورکالي ډوډۍ، توري اوبه، ترتورو اوبو آخوا)oversea-s(، شمال و جنوب)شمالي نیمه ګُره او سوېلي نیمه ګُره(سپین چک، د غروي اوښکې)اشک تمساح(، د مرګ و ژوند خبره)سوال مرګ و زنده ګی(، د تونل پای)نه ښکارېدل..(، توره طلا)تېل(، یانکي)امریکایي(، چوب ډېری)اکثریت خاموش(، مختوپاني چوپتیا یا ترتوپانه مخکې خاموشي، فاضلهٔ مدینه، دعاج مانۍ یا برج، تاج محل، د خوراړو)جذامیانو (ټاپو، له زانګونه تر ګوره...؛ د ظلم و تېري سېمبولونه، لکه یزید، شمر، حجاج، چنګیز، هلاکو، تیمور، مغول او ورسره ترلې مغلو اله، هیتلر، موسولوني، فرانکو، پلپوټ، پېنوچېت او بیا ورسره زموږ خپل هممهالی سیال...؛

پرنړیوال کچ یو لړ تاریخي نومیالي او اتلان، لکه سپارتک)دروميي مریبیا نو سر غندوی اتل(، سزار، هراکلس)یوناني پهلوان(، سکندر، کیلو پاترا)د مصر ټولواکمنه(...؛ او بیا زموږ خپل دا، لکه یما، جمشېد)او ورسره ترلې: جام جم(، ویشتاسپ، ګشتاسپ)لرغوني شاهي اسپه کورنۍ تر ټولو له مخه د پښتنو له ساکي نیکونو سره تړاو درلودلی(، ساک یاسهاک، سړبن، غلجي، غرغښت، بېټني،کرلاني، ویما، کنېشکا،اوشاش، زرینه)ساکي ټولواکمنه(، روکسانه یا رخشانه)د سکندر ساکه-پښتنه مېرمن(، زرتشت)زردشت(، سپین تومان)د زرتشت ستاینوم(، یا نیم تاریخي اتلان، لکه سیستانی کک، رستم، زال، اسفندیار، کابلۍ روبابه او سودابه...؛

او زموږ بشپړ تاریخي او ملي اتلان، لکه:

ابراهیم لودي، شېرشاه سوري، بایزید روښان، خوشال خان، میرویس نیکه، نازوانا، احمد شاه بابا ،اکبرخان، عبدالله خان اڅکزی، محمد جانخان، غازي ادې، امین الله خان لوګری، میربچه خان، مسجدي خان، محمد شاه بابکرخېل، ایوب خان، ملالۍ، ملامشک عالم، محمد عثمان تګاوی،د هډې صاحب، چکنور ملاصاحب، د ترنګزو حاجي صاحب، امان الله خان، غفارخان، صمد خان، میرزا علیخان...؛

د نړیوالو تاریخي- جغرافیایي ځاینومونو، لکه بابل، نینوا... ترڅنګ زموږ پخواني او یوناني، لکه: باکتریا، باختر، بخدیانا، پاروپامیزاد، اکسوس)امو(، اندوس)اباسین(، اراکوزیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

)ارغستان، گندهارا)کندهار !(، هريوا)هرات(، مرغنا)مرغاب(، نياسايا)ميمنه(، زرنگيا)سيستان(،کبورا)کابل(، لو کرنا)لوگر(، الينا)نورستان(، لام يا لمپاکا)لغمان(، پروانتا)پروان(، کاپيسا ، پنتهېر)پنجشېر(، گنزه)غزنی(، ويهارادک)وردگ(، ناگرويهارا)ننگرهار(، اجنپور)رحمت ځواکمن(يا د استاد حبيبي د څېړنې له مخې دنپور)جلال اباد(، باگرام)پېښور(، اوديانا)سوات(سواتسو)د سوات سيند(، روه، روهيستان، روهليکنډ....
استاد پژواک د لومړي شاعر په توگه خپل ملي دا ړومبی ځل په پښتو شعرکې تر ډېره کارولي دي او ليکوال په يوڅه زياته کچه، چې هرگوره استاد کهزاد په خپل زاړه تاريخ کې له څه ناڅه))فلالوجيکي((تېروتنو سره له اوېستا او شاهنامې څخه راچاڼلي چې پر وړاندې يې د دوست شينواري)افغانستان په اوېستا کې(يو څو بېلگې له تاريخي ژېپوهنې سره يو څه زياتې باوري برېښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ - څپرکی
د وګړني يا ګړني پښتو شعر
جوليز رغښت

د هرې دوديالې)مهذبې، متمدنې(ټولنې ادب تر هر څه مخکې پر ګړني او ليکني ادب وېشنه مومي:
)و (ګړنی)شفاهي(، يا ولسي)فولکلوري popular (ادب د هرې ټولنې په هماغو لومړنيو بشپړتيايي پړاوونو اړه لري چې ليک يې لا نه درلود، خو دا ورېتيا پکې وه چې د نورو هنرونو په څېر دغه ژبنی هنر هم وزېږوي او د نثر يا نظم په بڼه يې يو بل ته خوله پر خوله او سينه پر سينه ولېږدوي او له دې سره يې زېږندوی يا ويونکی د زمانې له ياده ووځي، بيا نو د اړوندې ټولنې يا ولس ګډ مال شي او کوم ټاکلی يو ګړی) فرد (يې پخپل نامه نومولای نه شي.
کله چې ټولنه د ليک و لوست پړاو ته ورګډېږي او ورو ورو پکې ليکنی ادب وده ومومي، نو) و (ګړنی ادب هم هماغومره ورو ورو له دوده لوېږي، هم د پنځونې له پلوه او هم د کارونې له پلوه. دا ځکه چې ادبي او رواني تنده يې نوره زياتره په دا دويم ادب خړوبتيا مومي او)و (ګړنی هغه يې ورسره هسې په څېرمه ډول خپل نيمژوانده شتون پر مخ بيايي او پخوانی برم ورته نه پاتې کېږي، او په پای کې هم د خپلې ټولنې يو تاريخي- فرهنګي توک)جزء(او پاتوړې)ميراث(ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"په ډېرو وروسته پاتي ټولنتیزو اړیکو)اجتماعي- اقتصادي مناسباتو (کې د ښکېل انسان ډېر ساده)ابتدایي(انګېرنې، اندونه او ولولې د هغه د ژوندانه د توکیز)مادي(او مانیز چاپېریال انګازه ده. اړتیا هغه دي ته رابولي چې وانګېري، سوچ او اټکل وکړي او خپلو رواني تمایلاتو ته هنري بڼه ورکړي".) کرګر: ځو ادبي یادونې، ۴۵ مخ(.

زموږ په پښتني ټولنه کې چې ډېری یې په لیک لوست نه پوهېږي، د)و (ګړنی ادب زېږون لا لړ و ډېره شته دی. دغلته تر پرمختللیو سیمو زیاتره)← ښونمه او نیمخرګند (ولسي ادبي ژانرونه زیات دود لري او ان تر دې چې هره خبره یې له لنډۍ یا متل سره وي او یا د کوم ولسي شاعر له یو نیم بیت سره.
په ځینو سیمو کې خو تر اوسه، یا تر پرونه یوازېنۍ)و (ګړنۍ بڼه پاتي شوې ده. د ساري په توګه د برش ځلو ښت کاله له مخه د پکتیا او پکتیکا په سیمو کې د لیکني ادب څرک هېڅ نه لګېده او یوازې) و (ګړنۍ شعر و ادب او ورسره ترلې ټنګ ټکور واکمن وو، لکه واخلې، د ← دویم یا نیمخرګند غوندې اړوند "شییران" چې په سملاسي)فی البدیهه(ډول یې له ټنګ ټکور سره شعرونه او بدلې ویلې او دا چې نالیک لوستی ول، همداسې ګړني به پاتې کېدل او یا به د هر چا ببرته هېرېدل. په خوست او ځاځیو کې دغه راز شییران د یو لړ نویو را پیدا شویو لیک و لوست والا شاعرانو تر څنګ لا هغه پخوانی ګرانښت او منښت لړو ډېر ساتلی دی.

انګرېز پښتو پوهاند د پښتو)و (ګړني ادب دوه ګوني وېش لپاره زموږ تر کورنیو)دودېزو (پوهانو، څه ناڅه یوه غوره تخنیکي برید لیکه راکښلې، لومړۍ))ښونمه(((برخه یې، رښتیني وګړنۍ برخه بللې او ورسره ورسره یې د دارمستېټر غوندې)**popular songs**(نغمې، سندرې نومونه کارولې او له دویمي سره وګړنۍ شعر) **popular verse-s**(. مانا دا چې له آره سندرې او نغمې رانغاړې او دویمه برخه یې پر وړاندې، هر ګوره))شعرونه((، په بله وینا ، د لومړۍ هغه رښتیني برخه وار له مخه یوه))سندریزه((پنځونه ده او دویمه وار له مخه یوه))شعري((پنځونه.

بلخوا لیدل کېږي، دغه دویمه برخه هم یو رنګ نه ده او د ویونکیو اکر وکړ)حالت و هویت(یې سره توپیر لري او هغه دا چې په دوی کې څوک نیمخرګند دي او څوک پوره څرګند، نو، د ټته اړ وځو، په ټولیز ډول)و (ګړنۍ سندرې(**popular songs**) او وګړني شعرونه popular verses شعر پر دوو نه، بلکې پر درو غورو ډلو یا ټولیو)کټېګوریو (ووېشو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ ډله هغه سملاسي)فی البدیهه(لنډې نغمې راځي چې د کار پر وخت، پر لاره او یا هم له ملي اتڼ سره بولل کېږي، د وګړني شعر دا برخه زیاته آره او رښتیني بللای شو؛ زیات دودیز رنګ لري او بېنومه ده.

دویمه ډله چې ویونکي یې نیمځرګند یا نوموړکي دي او د ځانګېزو سندرغاړو له خوا بولل کېږي په دې ډله کې، د لومړۍ هغې تر پلیونۍ او اغیز لاندې ویل شوې لوبې، بدلې، بګتۍ، لنډ لنډ رزمي، بزمي ... شعرونه راځي.

درېیمه ډله هغه ده چې ویونکي یې پوره ځرګندو نوموړ دي او د ځانګیزو سندرغاړو له خوا بولل کېږي. په دې کې مقام، رباعي، غزل، چاربیته او)پېیلی(داستان راځي چې غزل یې ، هرګوره له ادبي هغه سره خورا ډېر توپیر لري. (( )مکنزي ۳۲۰ مخ(

ځرنګه چې زموږ خبرې تر هر څه له مخه د پښتو شعر پر ځپیز- ځجیز سېستم راځرخي، نو پر همدې لومړۍ یا بېنومې برخې یو څه ډېر تمېږو او له دویمې نیمځرګندې او درېیمې ځرګندې برخې سره ځکه ډېر نه پېچېږو چې دا دواړې برخې د پښتو شعري سېستم لپاره آر بنسټ نه، بلکې د لومړۍ آرې او نرۀ وګړنۍ برخې سره په ګډه پر خپل خپل وار د ادبي)لیکنۍ، دېواني(برخې ترمنځ تش د یوه پله هومره چار پرځای کوي. دا دی، درې سره برخې پر خپل خپل وار پرله پسې د مینه والو مخې ته ږدو:

لومړۍ: آره، رښتیني او بېنومه برخه

دا برخه تر دویمې)نیمځرګندې(هغې ډېر ځېلونه(ژانرونه) لري. ځینې یې له آره یوازې سندریزه لوښه او کارونګ لري، یانې د ټنګ ټکور لپاره راپنځول شوې او پنځول کېږي، لکه غاړې، سروکې، ببولالې، شین خالۍ، نیمکۍ یا د اتڼ نارې؛ ځینې یې، یوازې او یوازې ترنمي لوښه او کارونګ لري، لکه، کاکړۍ، غړانګې، د ویرساندې، د ناوېو ساندې یا چغیانې، د اتڼ نارې، د نکلو نارې، د ماشومانو سندرې ، د میندو سندرې، للو سندرې یا للووې او د بېنومه ولسي ډلې داسې نور لوی واړه ځېلونه؛ او ځینې یې لکه لنډۍ او لنډه کۍ شعرې، ترنمي او سندریز دریواړه کارونګ ډولونه لري.

د رغښتي تخنیک له پلوه دا درست ځېلونه د ټولیز پښتو شعر سره د پرتلې وړ دي؛ هرګوره، د نکلونو یو شمېر نارې چې هایکو وزمه ازاده بڼه لري او یا هم د سپین شعر بڼه، له ناځیزه تول و تال سره، بې له هغې له ځپیز- ځجیز سېستم سره اړخ نه لګوي. پر وړاندې یې پېیلې هغه تر ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سېستم رانغاړي او يوه نيمه نانډولي يې، لکه څنګه چې وتلي شاعر او ليکوال))عبدالباري جهاني، لروبر او بيانه((يې د ببلګې په توګه د فتح خان بړېڅ د نکل په تړاو يادونه کړې، د نکلچيانو له خوا د بيا بيا راغبرګوني يا خوله پرخوله کېدني زېږنده برېښي.

په هره توګه، په ټوليز ډول د پښتو سوچه وګړني همدا لومړي پېيلى ادب يا سندري popular songs جوړښت له پلوه آري او پخوانی برېښي او ځپيز- څجيز)سېلابو ټونيک (جوړښت لري، تر دې چې د) پېيلي (دويم او درېيم ډول او بيا ليکني، ديواني او ازاد شعر لپاره مخبېلګه ګڼل کېږي.

موږ د ځپيز- څجيز شعري پښتو سېستم له پلوه د دغې لومړۍ وګړنۍ برخې له بېلابېلو ځېلونو څخه دوه غوره ځېلونه)لنډۍ او سروکي (تر سپړنې او شننې لاندې نيسو.

۱. لنډۍ

لنډۍ د پښتني وګړني ادب يو داسې شعري او سندريز ځېل)ژانر (دی چې د څومره والي، ټوليزوالي، ګرانښت و منښت له پلوه ورسره بل هېڅ ځېل سيالي نه شي کولای. بېلابېل نومونه او ستاينومونه ، لکه لنډۍ، ټيکی، مسرۍ، ټپه،اواز، بدله، سندره)لايق(، ټپی، ټپکی)يادونيګا (، غريبۍ، غرنګی)رفيع (، يې هم زموږ د خبرې پخلي کوي. بل ارزښت يې په دې کې نغښتی چې د پښتو آر او رښتيني شعري))ځپيز- څجيز((سېستم يوه ټيپيکه مخبېلګه ګڼل کېږي. که د د غه توليز)وزني (رغښت له پلوه د)ګړني او ليکني (قافيه وال او ازاد شعر رانغاړي، د مسره ييزې نابرابرۍ او ناقافيه والۍ له پلوه بيا په ځانګړي ډول د ازاد شعر لپاره يو داسې پوخ بنسټ جوړوي چې پرديو پېښو او پليونۍ ته د چا پلمه نه پاتې کېږي او نه څوک پر اوسني پرله پسې رادودېدونکو ازادو شاهکارونو دا ټاپه لګولای شي.

لنډۍ يو داسې ځېلواک دوه مسره ييز، په بله وينا ، يو بيته شعر دی لومړۍ مسره يې نه ځپيزه او دويمه يې ديارلس ځپيزه ده چې وروستۍ ناڅجنه ځپه يې يو موزيکال اهنګ رامنځته کوي. له څجيز پلوه يې له سره تر پايه پر هره څلورمه ځپه يو غوره يا پياوړی څج ټيکاو لري او تر څنګه يې نوري ځپې په اړوندو وييونو کې خپل خپل څجونه هم ساتي، خو د هماغو غورو يا پياوړو شعري څجونو تر اغېز لاندې کمزورتيا مومي ، خو بيا يې هم که ويونکی يا بولونکی ببځي وغورځوي، په بله وينا ، له تول و تاله يې بلهار کړي، نو د بل هر شعر په څېر دغه ټولمنلي وګړنی شعر هم له ژبنۍ او مانيزې نيمګړتيا سره مخامخېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهم د لنډۍ د بې کچه گرانښت او منښت ښکارندویي کوي چې د ښېنومه)و (گړنیو شعرونو او بدلو تر بل هر ځېله یې پنځون او زېږون زیات دی او هېښنده یې لا دا چې پر نالوستو پرگنو سربېره پکې لوستي او بیا شاعران هم پته او ښکاره برخه اخلي؛ او رښتیا هم له ډېرو ښېلگو ځخه یې دا ځرک پوره لگېدای شي چې پنځگر یې باید هرو مرو لیکلوستوال او پاخه وینا وال اوسي، نه یوازې له هنري، بلکې ژبني پلوه هم لکه چې وایي:

دیدن مې کورته پسې یوور

پر قدردان اشنامې ځان بېقدره کنه

دا بله ښېلگه خو لاځه کړې، ځه کړې چې د حمید مومند د دېوان د کومې لاسکښني)قلمي نسخې(پر دوتنه را پاتې ده او له سبکه یې هم دا پوره جوتېدای شي چې د همدغه نومیالي شاعر رغاونه اوسي:

سینه مې دېگ ،زړگی مې غوښې

اوښکې اوبه دي، بېلتون اور پسې کوینه

د امیر شېرعلیخان)شاهي پېر ۱۸۲۳-۱۸۷۸(په نامه هم د ځینو ښېلگو یادونه کېږي، او دیوې داسې ښېلگې ځرک یې لگول شوی چې د واکمنۍ او ژوند په وروستیو شېبو کې یې له ډېرې نهیلۍ نه پر خوله راغلې وه:

د غم لښکرې راپسې دي

د پادشاهۍ تاج مې پر سر له ملکه ځمه

د دې لپاره چې(د دغه ولسي مرغلرو د))غلا((مخنیوی شوی وي او ورسره ورسره))←هایکو (نه وي ننگولې، لیکوال یې تر ځنگه له پېنځیزوني)تخمیس(سره))← تېپیزه((نومې شعري لړۍ را ښلولې او نن سبا یې ښایسته ډېر دود موندلی دی.

ترنگتوک)euphony(

لکه پاس چې ورته نغوته وشوه ، لنډۍ له ټاکلي ځپیز- ځجیز انډول سره سره پر یوه ناځجنه موزیکاله، په بله وینا ، پر یوې خوږ غږې یا ترنمي ځپه پای ته رسي. مانا دا چې د دغې وروستۍ)دوویشتمې(ځپې خوږغږې د ځپیز- ځجیز انډول ترځنگه د لنډۍ یو بل رغنده توک گڼل کېږي او نښتون یې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي؛ د شعر په توگه یې یوه ځپه کمېږي او له موسقي پلوه)موزیکال(اهنگ له لاسه ورکوي. دغه توک یا توک))ترنمي ځپه((یې یا زور)a-(وي، یا)-مه(او یا هم) -نه(. په یو مهال کې له دغو دریواړوځپو ځخه هره یوه د ور مخکې)یوویشتمې(ځجنې ځپې له یوځه اغېز سره لنډۍ ته یوه خوږغږې یا خوش آهنگې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربښي او پر همدې لاسوند له درو څخه هره يوه څپه هم ايوفوني (euphony) بلل کېږي چې پښتو اندول يې ترنګتوک يا ترنمي توک کېدای شي. دغه درېګوني څپې سره د خوږ غږی له پلوه پردرو پوړيو وېشنه مومي،)-نه(په لومړی پوړی)درجه(کې راځي،)-مه(په دويمه اوزور)-a (کې ځينې کورني او بهرني داسې انګېري چې يوازې همدغه درېيمه د لنډی پايڅپه رغوي، په داسې ترڅ کې چې دا دومره ترنم نه لري او يوازې هله يې موزيکاله لوښه زياتېږي، چې ترې له مخه)-م(يا)-ن(راغلې وي، لکه په دې بېلګه کې:
اخر به خاورې شې بدنه _ که دې هرڅو پر وطنو وګرځومه)يا: -ساتمه،
-ليکمه، ځمه، يمه، شمه، خېژومه...(
که نه په يوازېنې ځان دومره راکښون نه لري، او ليکوال يې هم تراوسه متې دايوه بېلګه ، هغه هم د يوه دبوګلی)پشه يي(ملا پر حواله را يادښت کړې ده:
په پېښور کې مې زړه تنګ شو _ کله به درشمه پراخه دبوګله !
په هره توګه،)_مه(او)-نه(هم کېدای شي، د همدغه درېيم ډول په څېر عادي ژبني توکي اوسي او يا هم هسې د موزيکالو)ترنمي(توکو په توګه په پای کې سرباري شوي وي، د ړومبي ډول بېلګې، لکه:

- د خوشالی ياران مې ډېر وه
  چې ښادي ولاړه، ټولو پورته کړل لاسونه
  د لېونی ارمان پوره شو
  پر لاره ځي په کاڼو ولي زيارتونه
  برېستن دې واغوسته ويده شوي
  پر زړه دې نشته د ياری سوي داغونه
- بس که چې مور دې کنځل وکړه
  نامرې تاته مناسب نه وه مينه
  بلبل د زړه په غم اخته شو
  غوټی د زړه سودا کوي د زړه دننه
  ظالمه دا ظلم دې بس دی
  چې يو دې خوار کړم، بل دې ورک کړم له وطنه

د دويم ډول بېلګې چې ترنمي توکي يې پر ژبنيو هغو ور سرباري شوي اوسي، ښېخي ډېرې دي او دلته يې پر يوڅو بسنه کوو:

- د ببلتانه په کور کې راغلم
  برخې قسمت شوې، زما غم په برخه شونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک مې له حاله خبر نه شو
ښلتون مې بیا پر لمن اور ولګاونه
څوک مې له حاله خبر نه دي
د ننه زړه مې هجران درې ورې کړنه
- څه شو که ناسته مې دلې ده
اروا مې ستا پر کټ منګولې لګوینه
څله ودرېږې یار مې نه یې
یار مې هغه دی چې غونچې ځنې ساتینه
باده پر باد مې سلام وایه
پر هغه باد چې د اشنا پر لوري ځینه...

د لنډۍ بېلابېل کارونځایونه

لنډۍ تر هرڅه له مخه یو شعري لوښه، وینګ او کاربدنګ لري او له آره د بې لیک لوستو پرګنو له پنځونو څخه ګڼل کېږي او په ورځني ژوند کې یې زیات کاربدنګ په همدوی اړه پیدا کوي. یو خواترې په ورځني ګړنې بهیرکې لکه وراشي)وجیزې(یا متل کار اخلي او بلخوا پرې د یوه هنري پیداوار په توګه خپل ښکلاییز خوب)ذوق(او تولنیز ارمان څرګندوي او هغه دا چې په اواز کې یې انګازه کوي او بیا یې له سندریز پلوه له نورو سره هم شریکوي. سکالووې یې پر رزم وبزم او یا د یادویګا)۲۳۴مخ(په خبره پر مینه او جنګ جګړه راڅرخي، د مینې او رومانس بېلګه یې د خالو خان)د محمود غزنوي سرلښکر(د مینې)محبوبې(لنډۍ راوړې او د رزم یې د میوند د ملالۍ هغه.

. د دې لپاره چې د ټولمنلي شعري او سندریز ځېل)ژانر(په توګه مو د لنډۍ کارونځایونه ښه ترا پېژندلي اوسي، داسې یې ور ډلبندي کوو:

الف- د وراشو او متلونو غوندې ترې په ورځنې ګړنې بهیرکې کار اخېستل کېږي.
ب- په څېرمه توګه سندریز ډګرته ور ګډېږي، هغه هم، په څپلواک ډول:
)۱(په اواز کې انګازه کېږي،)۲(له سازاواز دواړو سره غاړه غړۍ کېږي او)۳(په ناڅپلواک ډول له سروکیو سره د سندریز کمپوز په بشپړتیا او سمبالتیاکې کارنده ونډه اخلي. په دغو درو سرو سندریزو ډګرو کې ډېرې رنګارنګۍ راڅپلوي. د اواز له پلوه بېلابېل سیمه ییز او تېرنې او بیا بېلابېل وګړنې رنګونه رانغاړي، د ساري په ډول، کندهاریان یې یو راز انګازه کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګرهاریان یې بل راز، او په هغوکې ببلابېل تېرونه، کوچیان، پوونده، سارایان بل راز او کلیوال او ښاریان یې پسې بل راز؛ همداسې یې له ساز اواز او بیا یې په ناخپلواکه توګه له ببلابېلو غاړو سروکیو سره ببلابېل رنګونه او ځېلونه دروا خله.

لنډه کې چې په منګلو او ځاځیو کې دود لري او د لنډیو تر څنګ په څه ناڅه ورته سندریزه توګه ځنې کار اخېستل کېږي. څوارلس څپې رانغاړي، پر لومړي خج پيل مومي او زیاتره یې په سمه نیمایي کې سا کښېل کېږي او تر پایه یې هره څلورمه څپه خجنه راځي، لکه:
جونه په)پر (باغ ګډې شوې، تالا یې کړه ګلونه؛
ته په دا ډاول جوړه یې، که زه درمین شومه؛
په دغه درېیمه ببلګه کې یې شپږ څپې وروسته سا اېستل کېږي او ورپسې اته څپې راځي:
وه باد شاګردي ده، ټول یاغي شول وطنونه)علي محمد منګل، فولکلوري ورېمې(.

۲) سروکي

سروکي نیمګړې سندریزې ټوټې دي چې په خپلواک ډول نه بولل کېږي، بلکې، لکه پاس چې یادونه وشوه، د لینډیو په مټ و ملتیا ترې خپلواکې سندرې رامنځته کېږي، ځینې پښتو فولکلورپښتان یې د پخوانیو خپلواکو شعرونو یا سندرو پاتشوني انګېري. ګڼ شمېر جولیز ډولونه او ببلابېل اهنګونه یا طرزونه.

د ژبني او شعري یا څپیز- خجیز پلوه زیاتره له دوو غونډلو، په بله وینا، دوو مسرو څخه رغښت مومي او لړوډېر د یوې لنډکې غونډلې یا مسرې په بڼه وي. دا چې په یو لړ ځېلونو، په تېره مستزاد ډوله سرو کیوکې دویمه مسره له لومړۍ سره څپیز- خجیز انډول نه لري، لاسوند یې دا دی چې دغه دویمه یې له سندریز تول و تال سره ځانته جلا)وزن یا ریتم(لري او یا هم د لارغه یې مسرې غوندې پر پېنځمه څپه خجنېږي. بلې خوا ته څنګه چې له تیکیو)لنډیو (سره ویل کېږي، نو هغه هم د خپل تول و تال اړوندوي. یوه مستزاد ډوله بڼه یې داده:
پاس په باړه کې اوبه ګډې وډې ځینه
شینواري لونګینه
لومړۍ مسره په څلورمه)- ړه(او دویمه په دویمه خجنه څپه)-وا-(پيل کېږي. د سروکي جوړښت زیاتره په)مستزاد (ډول وي، لومړۍ مسره یې اوږده او دویمه یې لنډه راځي، خو څپیز او خجیز انډول یې تل برابر نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر یو لړ سروکي د)سر (چپه مستزاد جوړښت لري، داسې چې لومړۍ مسره یې لنډه او دویمه یې اوږده وي. خو ځپیز او خجیز انډول یې سره په هر ډول همېشه یو راز نه وي. اوږدې مسرې په دواړو ډولو کې زیاتره د لنډۍ)دویمې (مسرې هومره اوږدوالی لري او خجونه یې هم ورسره همداسې سمون خوري، خو وړه مسره یې په)مستزاد او چپه مستزاد (دواړو ډولو کې پر لومړۍ یا دویمه ځپه خج راځي چې چپه بېلگه یې هم دا ده:

۱- لونگ کرمه

که لو مې گډ کړ یاره تا به راولمه

لومړۍ مسره پېنځه ځپیزه ده او پر دویمه ځپه باندې یې خج راغلی دی. دویمه کټ مټ د لنډۍ د دویمې مسرې غوندې دیارلس ځپیزه ده او پر څلورمه، اتمه او دولسمه ځپه خجونه راغلي دي:

۲- لو دی د غنمو یاره

گېډۍ راواچوه بنگړي راغلي دینه

)یاره لو (

لومړۍ مسره اته ځپیزه ده او خجونه یې پر لومړۍ او پېنځمه ځپه راغلي دي، دویمه بیا هم د لنډۍ له دویمې مسرې سره ځپیز او خجیز سمون لري، مگر په تون)آهنگ intonation (کې ورسره یو راز نه ده، دا مانا چې دلته د لنډۍ غوندې اهنگ ځوړ نه، بلکې لوړ ځي، ځکه سندرغاړې ورپسې پتلیز د لومړۍ مسرې یوه برخه)یاره لو (راغبرگوي او اړ دی چې اهنگ هماغسې لوړ وساتي، دغه د اهنگ لوړوالی ساتل د سروکیو یوه تولیزه سندریزه بېلتیا ده.

۳- لېونۍ)و (لاړه شه گل راوړه

که دلته نه وې له کنډوه پسې واوړه

دغه سروکی هم له سرچپه والي سره سره د ځپیز او خجیز جوړښت له پلوه له لنډۍ سره هېڅ کوم توپیر نه لري، مگر یو خوا د دواړو مسرو قافیه والی او بل خوا، لکه چې په لومړیو کې وویل شول، اهنگ هم خپل نقش لوبوي چې له لنډۍ سره په وزن)ریتم (کې توپیر راوړي.

۴- په انتظار کې د جانان ولاړه یمه

بارانه مه راځه مابنام دی

دا سروکی که مخکې وروسته شي، کټ مټ ترې لنډۍ جوړېږي په دې شرط چې آهنگ ته یې هم بدلون ورکړل شي. که څه هم آهنگ په تولیز ډول د پښتو شعر په سندریز اوډ)کمپوز (پورې اړه لري که نه په عادي لوستنه، شننه او سکښتنه)تقطیع (کې آهنگ په پام کې نه نیول کېږي.

۵- نن مه راځه جومه)جمعه (ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبا ته راشه چي اخره چارشنبه ده

دا سروکی هم، لکه دربېيم هغه له قافيه والو سروکيو څخه ګڼل کېږي. لومړی مسره يې اوه څپيزه ده چي پر دويمه او شپږمه څپه يې خجونه راغلي دي او دويمه مسره يې د څپيز او خجيز انډول له مخې د لنډۍ دويمي مسري ته ورته ده، مګر دا چي، نه د لنډۍ غونډي ترنمي توک)-ه، نه(لري او نه يې اهنګ پربوتی پای ته رسي، نو ښېخي ورسره يو راز نه شي ګڼل کېدای.

۲- سپيني باريکي لېچي تشي ګرځومه
بنګړيوالي ترورې، زموږ کوځي ته راشه
د دې سروکي دواړې مسرې د څپيز شمېر له مخي د لنډۍ له دويمي مسري برابري دي، خو د خجيز او ښيا موزيکالي څپي له پلوه ورسره يوازې لومړۍ دا اړخ لګوي. دويمه ټوټه يا مسره يې له موسيقي پلوه ګړ سره جلا اهنګ لري: د))بنګړيوالي ((دربېيمه څپه)-وا-(ډېر لوړ او انګازور موزيکال اهنګ لري او د))ترورې ((ړومبنۍ څپه)ترو-(يو ناروږدي پياوړی خج اخلي، ښيا لارغه)وقفه(رامنځته کېږي او ورپسي لنډه کۍ غونډله عادي خبري)نحوي(لويدونکی اهنګ راخپلوي، مانا دا چي ګرد موسقيت لومړۍ مسره))سپيني باريکي لېچي تشي ګرځومه((او ښيا پر))بنګړيوالي((او))ترورې((ورتولېږي او ښکاره ده، ورسره را ماتېدونکي لنډۍ هماغسي غځوني کوي.

بابولالې، شين خالۍ، د هوتکو نارې، د کاکړو غاړې يا کاکړۍ، او داسي نورې ورته سندرې د شعري جولي له پلوه د سروکيو په لړ کي راځي او د هماغه دود او دوی)قانون(پر بنسټ يې رغېدنه او شننه تر سره کېږي، په بله وينا هره څلورمه څپه يې خجنه راځي)د پورتني اثر اړوندي څرګندوني دي وکتل شي(.

اتل)شمله- لندن، لومړۍ ګڼه ۵ - ۹مخ(له ښيلابيلو ياد شويو سندرو سره د))لنډۍ((ښيلابيل سندريز اهنګونه يا طرزونه راپېژندلي، يا په سرچپه وينا، د لنډيو په تړاو يې يو لړ سروکي له ښيلابيلو اهنګونو سره راښوولي دي. مانا دا چي نوموړي ليکوال د سروکيو اهنګونه د لنډيو له اهنګونو سره ګډ يا التباس کړي دي، نو که خبره يې دلنډيو د اهنګونو په تړاو وای، نو ښيا ورته اړينه وه چي په نومبرلي ډول همدا لنډۍ په خپلواکه او ګوښې توګه د سيمو او ګړودو له پلوه تر شنني لاندي ونيسي او هله يې د ويلو راز راز))ترنمي ((طرزونه راډلبندي کاندي. ځکه له سروکيو سره د لنډيو په خپلواکو اهنګونو کې نه راځي، بلکې د سروکيو له خوا پرې پلې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهنگونو کومه شمېره هم چې ښاغلي اتل له سروکیو سره د لنډیو په نامه ټاکلې، له آره د اړوندو سروکیو د اهنگونو شمېره ده، نه د لنډیو. هن که سروکی د لنډۍ په منځ کې رانغوځي، یا یې یاترې مخکې وروسته راغبرگېږي او یاورسره پخپله لنډۍ یو مخیزه یا برخیزه)قسمًا (تکرارېږي، دا بېله خبره ده.

په هر ډول، لنډۍ له آره یو شعري څېل یاډول دی، او نور))ښنومه((وگړني ډولونه یې پر وراندې سندریز ډولونه دي. په دې توگه د دې پرځای چې د لنډۍ اهنگونه و نوموو، وشمېرو او ډلبندي کړو، په کارده، وار له مخه د دغو نورو، سندریز ډولونه یا اهنگونه پر گوته کړو، ویې نوموو، ویې شمېرو او سره ویې وېشو. هرگوره، له دغو اړینو تخنیکي یادونو سره سره د ښاغلي اتل له بېلابېلو سروکیو سره د لنډۍ دځو سندریزو ډولونو یا اهنگونو یادونه گټوره ارزوو او د گران مینه والو د ښه ترا پوهاوي لپاره یې بې گټې نه بولو.
هرگوره، دلته یې له دوځلو ښېتو څخه تش یو څو بېلگې له لنډ لنډ جاج سره را اخلو:

لومړی تیرایي اهنگ

د لنډۍ دا سندریز اهنگ)طرز (ددواړو مسرو د وروستیو څپو یا وییو له غځولو یا کشالولو سره رامنځته کېږي او په پای پای کې یې))مرم شیرینه یاره ((ورسره راماتېږي، په دې بېلگه:
ما د کوچي له عمره ځارکړې~~~
چې د سهار اوربې بلېږي ترېنه ځینه~~~
مرم شیرینه یاره !

دویم تیرایي اهنگ

په منځ منځ کې د بېلابېلو سروکیو په راگډولو سره رامنځته کېږي:
ځان یې زړو جامو کې جوړ کړ~~~
))شابه پر لوړه تیرا جنگ دی~~~((
لکه په وران کلي کې باغ د گلو وینه~~~
))شابه پر لوړه تیرا جنگ دی.((

درېیم تیرایي اهنگ

د لنډۍ پای ته یو سروکی راماتېږي)اتل یو نومېرلی یا مشخص سروکی را پر گوته کوي(، لکه:
خدای دې د رود د غاړې گل که~~~
چې د اوبو په پلمه درشم بوی دې کړمه~~~

(c) ketabton.com: The Digital Library

))لونګين تور ياري يې ګرانه ((

سندريز- خجيز انډول

ځينې سروکي د سندريز طرز يا اهنګ)کمپوز (د يوه ترنمي)ايو فونيک (غږ له زياتوني سره خجيزه نانډولي هم له منځه وړي او يايې لږ تر لږه راکموي. دا وروسته ببلګې يې خورا ښې ببلګې جوړوي:

)وه (وه نانا وړوکي
ماله د زلفانو ځوکي

د دې په زړه پورې سروکي ړومبی غونډ)رکن (له څلورو انګيوييونو)طبيعي صوتونو (رغېدلی چې ړومبنی هغه يې سرباري کړ شوی اېسي او له دې سرباری سره يې د لنډی په څېر څلورم هغه خجن شوی، په بله وينا ، خجيز انډول يې برابر شوی دی. خو دا چې د نورو ډېری سروکيو په څېر يې د دويمې مسرې خج پر څلورمه نه، بلکې پر پينځمه څپه راغلی، د ماتې مسرې دريغ يې راخپل کړی دی. پر دغه پاسنې سروکي باندې اوس سندر غاړو نورې مسرې ور زياتې کړې او لوبه يې ترې جوړه کړې چې ځينې ځانګوال يې د ولسي پانګې يو راز غلا او يا هم يوه ناروا لاسوهنه ګڼي.
د دې بل سروکي ترنمي توکی د دويمې مسرې په سرکې سرباري شوی دی:
- بند کړه تاويزونه ليلا

"وا " سپينه روپۍ دې پر وربل وهي ټالونه

" ليلا"

لومړۍ مسره اته څپيزه ده چې په لومړۍ او پينځمه څپه کې خجنتيا لري، که څه هم د پای څپه)-لا (يې هم خج اخلي، خو څنګه چې د پښتو شعر د ټوليز دود پر خلاف د څلورمې څپې په توګه خجنه نه ده، په بله وينا تر درو څپو وروسته نه، بلکې تر دوو څپو وروسته خجنه شوې ده، نو ښايي دا غونډ ويی)ليلا (د سندريز کمپوز له پلوه وروسته ور زيات شوی وي. دا راز زياتونه د دويمې مسرې پای ته هم په ډاګه څرګند ېږي، کټ مټ لکه)وا (د دويمې مسرې په سر کې، البته سم له لاسه)ليلا (دلته د رديف بڼه غوره کړې ده که نه دويمه مسره د لنډۍ له دويمې هغې سره بشپړ څپيز او خجيز سمون لري.

ښايي دا پاس سروکی له هغو کمپيبنو سروکيو څخه وګڼل شي چې د ټوليز)عام (خجيز دود پر وړاندې نادودي)بې قاعدګي (لري او هغه دا چې لومړۍ مسره يې تر دويمې خجنې څپې)وا (

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي څپې وروسته خجنه څپه)څه (لري او ورپسې بيا هم دوي څپې وروسته بله څپه)و (خجنه راځي. دويمه مسره يې بيا په څلورمه خجنه څپه)-يا - (پيل مومي او په دې توګه د لنډۍ د دويمې مسرې غونډې ديارلس څپيزه راغلې او خجونه يې هم هماغسې پر څلورمه، اتمه او دولسمه څپه راغلي دي.

دا چې د دغه سروکي دواړې مسرې سره هم د دغه خجيز انډول له پلوه سمون نه لري او يوازې څپيز انډول يې سره سم دی، دليل يې کمپوزي توپير دی، ځکه په ډېرو سروکيو کې د مسرو دغه موسيقي ځانګړتيا يو راز نه ده څرګنده ده چې خجيز او څپيز برابری يې سره هم سمباليدای شي که نه، لکه هماغه تېر سروکی:

پاس په باړه کې اوبه ګډې وډې ځينه
شينوارې لونګينه

- د دغه بل سروکي د دويمې مسرې په منځ و ميانه کې د دوه څپيزې)سترګې (لومړۍ څپه راغبرګېږي او په دې چم د سندريز تول و تال سره شعري دا هم سمبالتيا مومي، په نورو ټکو د ماتې مسرې په توګه په رابېلې شوې خجنې څپې)ستر- (پسې پينځمې خجنې څپې)_سو- (ته لاره هوارېږي، هرګوره دغلته د دواړو مسرو پای څپې)-نه(د خجنتياله کبله نه، بلکې د موزيکال اهنګ له لامله داوږده)ممدوده (الف هومره لوړېږي او))-نآ ((ويل کېږي او داچې لومړۍ دابيا راغبرګېږي، بيرته خپل آر ژبني اکر))-نه ((ته راستنېږي:

پاخېږه مجنونه)نآ (
ليلا ولاړه توري)ستر(- سترګې سره لاسونه)نآ (
پاخېږه مجنونه.....

د سروکيو د نورو جوليزو او مانيزو ځانګړتياوو او پېيلتياوو په برخه کې دې د دوست شينواري "د پښتو ولسي ادب لارې، ۷۵-۸۵ مخونه (هم وکتل شي.

دويم- د وګړني شعر دويمه يا نيمخر ګنده برخه

په دې برخه کې لوبې، بدلې، بګتۍ، مقامونه، چاربيتې، داستانونه، غزل او داسې نور راځي. دا برخه د لومړۍ هغې په توپير له بېخ و بنسټه شعرونه دي، نه سندرې. مانا يې داچې لومړۍ د شعر په توګه پېيل شوي او بيايې هله ټنګ ټکورته لار موندلې ده. له دې کبله د ارمستبټر، مکنزي او نورو لويديزو پښتو پوهانو غونډې يې))نغمې songs ((نومول په کار نه دي. تر دې چې تر ډېره د ديواني)ليکنيو (شعرونو غونډې د سېلابوتونيک له ځانګړتياوو سره اړخ لګوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې برېښي چې دغه ډول دې د ديواني شعرونو په پښتو ګړني شعر ته لار پيدا کړې وي. نه د نورو))سوچه ((يا لومړي ډول ولسي هغومره لرغونوالی لري او نه يې ويونکي هغومره يومخيز ناخرګندوي. داستاد مکنزي)۳۲۰مخ(په خبره، کېدای شي، د دغه دويم راز))سندرو ((ويونکي ښايي پخپله هماغه بولونکي يا سندرغاړي اوسي.

په دغه برخه يو لړ رزمي بدلې هم راځي چې تر بزمي هغو هم په ولسونو کې ډېر ګرانښت لري او د تاريخي لنډيو په څېر د تېرو ملي او سياسي پېښو انځورګري کوي، هغه هم د نيوکو، ستاينو، غندنو، او يا طنز په جوله او جامه کې:

نيوکه:
کابل ونيوه وزيرو

نن پرې ناست دی نادر خان

اخ، غازي امونول خان !

ستاينه:
همداسې يې ستاينې او غندنې هم درواخله:

جواري ستا د لنګر

خوارډه لکه شکر

خوند يې زيات دی له حلوانه

د هډې کامله ځوانه !

غندنه:

جواری ستا د لنګر

کلک پلک لکه بکر

نه ماتېږي بې سندانه

)) مانوکی ((غتهٔ شيطانه !

)رشيد وزيری، کابل۲۳-۱۰-۰۹(.

دريمه خرګنده او نوموره ډله

دا برخه د دويم)نيمخرګندې (هغې پر خلاف آر ولسي ځېلونه)لوبې، بدلې، بګتۍ... (دومره نه را نغاړي او زيات زور پر مقام، رباعي، چاربيته، داستان او غزل اچوي.
په پښتو کې بيا ګړنی، ولسي او يا وګړنی)فولکلوري (شعر يو بشپړتيايي پړاو هم لري چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې ليکلوستو ترڅنګ دلته او هلته په خال خال نيم ليکلوستو شاعرانو هم تړاو پيداکوي، خو دواړه ډوله وېناوال پوره څرګند او نوموروي، لکه واخلې:

زرجان، سيد کمال، توکل، ميرا)ښېوه وال(، ميرا اپريدی، ډېراني، غريبي، باقي بانډه وال، محمد نور، محمد دين، عبدالخالق، عبدالصمد ، عيسی کندهاری، حاجي نور احمد فراهي، حکيم نور، بسم الله ځائی، درمحمد ځائی، محمد حسين شېرشاهيوال، سالم برووال، صنم ګل، وزير ګل داسې نور.

هرګوره، په نيم ليکلوستو ولسي شاعرانو کې خانمير هلالي، ملنګ جان،
خسرو ، خاطر... بيا له ځلاندو او تلپاتې څېرو څخه بلل کېږي. خو سم له لاسه يې د نورو په استازۍ د ملنګ جان د هغې ټولملي تراني پر رومبني بند بس راوړو چې تراوسني ملي سروده يې لېوال او مينه وال ډېر دي او په لويديځمېشتو افغانانو کې د هر سندريز بنډار سرخني)چاشني (ګرځېدلې ده:

دا زموږ ښکلا وطن
دا زموږ ليلا وطن
دا وطن مو ځان دی
دا افغانستان دی...
)آر: دا پښتونستان دی (

نيم ولسي يا دوديز شاعران)لومړی چاپ ۱۵۲- ۲۵مخ(هغه ليکوال او زده کړه وال ناظمان دي چې د شعري يا هنري پلوه له ډېرو ولسي هغو سره د سيالۍ جوګه نه دي، خو بياهم د شعروشاعرۍ داوي کوي او نور شاعران او ليکوال يې هم د))منځپانګي((تر اغېز لاندې له ولسي هغو لوړ بولي !
پر وړاندې يې بيا ، نه يوازې د يادشوو نيمليکلوالو ، بلکې د کندهاري عبدالخالق صادق)۱۳۲۰-۱۳۸۰ل(په څېر پوره ليکلوستوال او زده کړه وال، له خوراناموي شعرونو سره هم په))ولسي ((شاعرانو کې شمېري !)صالح محمد صالح، الفت ۲۵مه ګڼه(

موږ د داسې څه ناڅه پخو شاعرانو لپاره چې له ولسي او نيم ولسي شاعرانو او ناظمانو سره يې توپير شوی وي، د))دوديزوال((نومونه غوره کړې ده. په دې ډله کې ډېر نور مړه او ژوندي، ان لکه شېراحمد شيدا چې د حبيب اله خان په دربار کې د ملک الشعراء په نامه نومول شوی وو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم راځي. هرګوره، له جوليز او نظمي ځېلونو او کالبونو)غزل، بوللې، دوبيزې، څلوريزې، ترکيب بند ، ترجيع بند... (له پلوه يې کلاسيک يا کلاسيک وال هم په دې بللای نه شو چې بيا يې د کلاسيک پېر له سترو ستو ، لکه خوشال، حميد ، شيدا او نورو نوميالیو سره ټکر راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- څپرکی
د ډېواني یا لیکني پښتو شعر
جولیز رغښت

په اروپایي نومونپوهنه کې د)و (ګړني) شعر **PopularVerse** پر وړاندې دېواني یا لیکني شعر ته "ادبي شعر **LiteraryVerse**" وايي.

د پښتو شعر دغه ډول که څه هم زیاتره د پارسي هغه په پېښو د پښتو ادب کلاسیک پېر جوړوي، مګر رغښتي تخنیک یې په بنسټیز ډول تر ټولیز پښتو)سېلابوتونیک (دود او دوی لاندې راځي، نو له دې پلوه تر ګړني)شفاهي (یا وګړني)ولسي (هغه زیات پرله پېیلی)منظم (دی. له ګړني او وګړني شعره یې رواځنی توپیر په همدې کې دی چې هېڅکله)قافیه (او تر یوې زیاتې کچې)ردیف (له لاسه نه ورکوي او د همدغو دوو توکونو له مخې یې د پارسي یا عربي په لاروي بېلابېل ډولونه- غزل بوللـه)قصیده (، دوبیزه، څلوربزه، پینځیزه... پاړکی یا قطعه، مستزاد، ترجیع بند... – منځنته راوړي دي. په دغو ډولونو کې یوازې)مستزاد (ډول له پښتو سروکیو او نورو ځېلونو سره اړخ لګوي چې دیوان والا یا پوره لیک و لوست والا شاعرانو ورسره دومره لېوالتیا نه ده ښوولې.

له دغو ټولو قافیه والو لیکنیو یا په بله وینا دېواني)تقلیدي (شعري ډولونو سره زما نور څه کار نشته او یوازې یوازې یې د پښتو شعر ټولیز سېلابوتونیک)خجیز- څپیز (آرونه تر څېړني لاندې نیسم.

۲- هغه ډول شعر)که له دغو پورتنیو ډولونو څخه هر یووي (چې هره مسره یې په لومړی خجنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځپه پیل مومي، په لاندې بېلګو کې وړاندې کېږي:

تـــــــوره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ول ول شي خو خپل یار لره کنه
)خوشال(

دا غزل په دیارلس ځپیزه مسره پیل شوی او دا چې وروستۍ ځپه یې خجنه ده، نو د پښتو شعر د یوې بلې سېلابوتونیکې ځانګړتیا له مخې یې)غیر مصرع(یا بې قافیې مسرې یوه یوه ځپه زیاته راځي.

خجونه، پر لومړۍ، پینځمه، نهمه او دیارلسمه ځپه راغلي او په دې توګه غیر مصرع مسرې یې د مصرعو هغو غوندې پر خجنو ځپو پای ته نه رسېږي، بلکې وروسته ور زیاته شوې)څوارلسمه(ځپه یې ناخجنه پاتې کېږي او ځنګه چې تر خج وروسته ځپیز انډول په دویمه پوړۍ کې راځي، نو د شعر په تولیز تول و تال یا وزن او ریتم کې کومه وتهنه راځي، لکه:
ولې راته وایې چې پر ښکلو نظر مکوه
سترګې چې پیدا دي خو دیدار لره کنه...

یا:

سترګې دي که وروځې که یې زلفې که وربل دی
څـــــو توري بلا دي چې مې زړه پکې قبل دی
چېرته به خلاصېږي دا بلا تر زړه چاپېره
ښه که یـې ته ګوري لا په سرو لمبو اوربل دی

دغه غزل یو مخیز څوارلس ځپیز دی او پر لومړۍ، پینځمه، نهمه او دیارلسمه ځپه خجنتیا لري.

همدا راز د خوشال ۱۳۰، ۳۹۴، ۴۰۴، ۴۱۷ او ۴۲۲... ګڼې غزلې هم دروا خله.

۳- هر هغه شعر چې هره مسره یې پر دویمه خجنه ځپه پیلېږي، لکه:

پـــــــه زړه تر یار ځارېږم د پتنګ غوندې پېرې کړم
یو راز دی په دا کار کې که په خوله ورته ښېرې کړم

دا غزل هم د پاسني هغه غوندې له یوې مخې پینځلس ځپیزه دی او دا چې د سر کړۍ او نورې قافیه مسرې یې په ناخجنه ځپه پای مومي، نو په بې قافیه مسرو کې یې د بلې کومې سرباری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخجني څپې اړتيا نه ده ليدل شوې. د پوره څرګندتيا او جوتتيا لپاره د خوشال له کلياتو څخه)۴۷۱ غزل، ۲۹ مخ(را اخلو چې د لومړي بيت دواړه مسرې او نورې قافيه والې مسرې يې څوارلس څپيزې دي، خو دا نورې يې پينځلس څپيزې راغلې، څکه لکه پاس)۲-۴(مو چې وويل، لومړی، په بله وينا ، قافيه والې مسرې يې په خجنه څپه پای ته رسېدلې دي:

له تا نه چې جدا شم، په ناکام پر ورځ و شپه
نه وب نه مې خوراک دی، نه ارام پر ورځ و شپه
بل خيال فکر يې نه وي بې د يار له رويه مويه
د زړه پر حال خبر يم زه مدام پر ورځ و شپه

له مخينۍ بېلګې سره د دغې بېلګې ورتوالی همدا دی چې دلته هم پر دويمه، پينځمه، نهمه او ديارلسمه څپه خج راغلی او نا ورته والی يې په دې کې دی چې د ړومبني شعر ټولې مسرې پينځلس دي او د دغه شعر مسرې څوارلس څپيزې او نورې پينځلس څپيزې دي. همدارنګه ۱۳۱، ۳۹۴، ۳۲۷، ۴۲۵، ۴۲۹... ګڼې غزلې هم در واخله.

ما تر اوسه د رحمان بابا په ديوان کې تر اتو غزلو پورې په لومړۍ خجنه څپه پيلېدونکي شعرونه موندلي دي، لکه:

- سل ځله که وخوري ناصحان ځيګر زما...
- تېر شو په دا تمه پر درستا عمر زما...
- سر زما ، سامان زما ، ځار شه تر جانان زما...
- چېرته د يار شوندې چېرته غم د دل و جان...

- هر چې خپلې مينې خوار کړ خوار يې مه ګڼه...)۲۸۴(.
- مست د هغه مخ يم چې مستانې لري سترګې...)۲۸۷(.
- څه شو که خاموش يم ستا د عشق له آه سرده...)۱۳۹(.
- وخت د نوبهار دی زه جدا له خپله ياره...)۱۴۳(.

۴- هر هغه شعر، چې مسرې يې په دريمه خجنه څپه مومي او ورپسې نورې څپې له ټوليز دود سره سم درې درې تر منځ ناخجنې او څلورمې څلورمې خجنې راځي.

دغه راز شعرونه په ټول کلاسيک او ان ننني قافيه وال او ازاد شعر کې ببخي ډېربښت لري. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمان بابا، حمید مومند، قلندر اپریدي.. ټولو هغه په دربیمه خجنه څپه پیل مومي او چېرې یو نیم یې په لومړي هغه پیلېږي- د دویمې هغې ببلګه یې ما تر اوسه نه ده موندلې. د خوشال خټک زیاتره شعرونه هم په دربیمه خجنه څپه پیل شوي دي، خو په خوا کې یې د لومړۍ او دویمې هغې ببلګې هم ښایسته ډېرې موندل کېږي.

دا دی اوس په دربیمه خجنه څپه پیلېدونکي شعري ببلګې په وروسته توګه وړاندې کېږي، داچې داراز خج د پښتو لیکني او دېواني شعر ډېری برخه رانغاړي، پر یو څو لړو هغو یې بسنه کوو:

الهي د محبت سوز و ګداز را
په دااورکې د سهي سمندر ساز را)حمید ۱(؛
ای مدام د نس په زېرمه مبتلا
ځانته ولې وینبوې ویده بلا
دانایان له دښمنانو سلا نه کا
ته په څه کوې د نفس شیطان سلا)حمید ۴۰۰(؛

نن به شپه زما د یار پر کوم مکان وي
جلوه ګر به پر کوم هټ پر کوم دوکان وي)حمید ۴۰۰(؛
چې په مهر یې نن مخ زما پر لور کړ
هم هغه مې په کور پورې د غم اور کړ)قلندر ۲۸(؛
نشته ما څخه نور توان ستا د جفا
ستا رضا که اوس جفا کړې که وفا
خراب شوی ستا په غم کې هسې رنګ یم
چې مې نه شي کړای عرب عجم دوا)قلندر ۲(؛

هېڅ مې نه زده نه پوهېږم دا څه پېر شه
چې دلدار مې د اغیار په شکل و څېر شه)رحمان ۱۵۸(؛
چې پخته شي اشنایي
تر میان وځي جدایي
و طالب و ته وفا شي
د مطلوب بېوفایي)رحمان ۲۲۷(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه يار چې ښايسته دى تر افتابه
مخ به کله را څرګند کا له نقابه
بېلتانه په زړه زهير کړم بې حسابه
يو سبب وکړې يا مسبب الاسبابه
چې زما ملاقات وشي له احبابه)رحمان ۴۷۲ (؛

صورتګر چې ښه‌صورت پر ديوال سازکا
کل عالم يې په‌صفت زبان درازکا)خوشال ۱ (؛
حقيقت راته ښکاره شو د هر چا
باور نشته پر اشنا ، پر نا اشنا ،
چې پر سر دې سوګند خوري ورځنې ډارکا
يوه ورځ به ستا د سر وکا سودا)خوشال ۱۲ (.

۵ - په ديواني شعرو کې د ولسي)ګړنيو (او اوسنيو قافيه والو او ازادو شعرونو پر وړاندې پر ځلورمه څپه پيلېدونکي شعرونه ډېر لږ دي. که څه هم دا د ټوليز پښتو سېلابوتونيک شعر وروستى بريد دى. مانا دا چې دا هېڅ‌ډول پښتو شعر پيل تر ځلورمې خجنې څپې وړاندې نه دى ليدل شوى او که وليدل شي، تور و تال)وزن (بيا هډو نه شي درلوداى. په کلاسيک پېر کې يوازې مات يا لارغه يې)وقفه يې (شعرونه او هغه هم زياتره لس څپيزې، ځلوريزې پر ځلورمه خجنه پاى مومي چې د مات شعر له دوو سره سم يې ورپسې خج پر نهمه څپه راځي. دا ځکه چې تر لارغي وروسته له دويمې نيمې مسرې سره بدلېږې او د لومړۍ نيمې غوندې پر ځلورمه خجنه څپه پيل مومي؛ زياتره سروکې)←۷-څېرکې (د ورته لارغو له لامله دغه خجونج رانبيي.
)۱ (لس څپيزې ماتې ځلوريزې چې پر ځلورمه او نهمه څپه خجنه کېږي په دې وروسته‌ډول دي:

)۱(
کله به راشي پر هند پراته
کله به کښېني ماته مخ راته
څو ته را درومې پکې ډېوې ږدې
غم به کا خونه د "حميد " ميراته)حميد: ۴۱۱ (
دلته "حميد " يو څپيز لوستل پکار دي، کېږې چې له آره به يې پر ځاى "ما " راغلى وو او چا به

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکې دا ونجون راوستی وي !

)۲(
د خدای لپاره د دوست په روی دي وه
د وفادارو ښکلو په خوی دي وه
د رنځورانو په های و هوی دي وه
...

د لومړۍ څلوریزې څلور واړه مسرې لس څپیزې دي او د دویمې له آره یوولس څپیزې دي، مګر دربیمه)غیر مصرع یا بې قافیې(مسره یوولس څپیزه ده. ځکه لکه څنګه چې وویل شول، په څجپای شعر کې بې قافیې مسرې یوه څپه زیاتوي. دغسې په چپه ډول په دوو ناخجنو یا)درو ناخجنو (پای څپو کې یوه)یا دوه (څپې غورځېدای هم شي بې له دې چې تول و تال ته کوم لید ور زیان ورسېږي. د ساري په توګه د غني خان قامي ترانه)ای زما وطنه(په دربیم بند کې تر خجنې څپې وروستی غونډۍ دوې څپې کمې دي، مګر د موسیقۍ په پردو کې نه ننګېږل کېږي، تش سندرغاړی خپل آهنګ یو څه اوږدوي. د قلندر اپریدي هغه ټولې څلوریزې چې په اوسنې دیوان)د کابل د ۱۳۵۲ کال چاپ(کې راغلې دي، د حمید مومند د پاسنیو دوو څلوریزو غونډې ماتې یا لارغه یې دي، په بله وینا په څلورمه خجنه څپه پیل شوې او د لومړي او دویم خج واټن یې هم څلور څپې دی، مګر د څپو د شمېر له پلوه یوازې د حمید له لومړۍ څلوریزې سره سمون لري او دا هم باوري بربښي چې د همدغه استاد پر لاره تللی دی که څه هم نورو ډېرو شاعرانو هم دغه ډول څلوریزې ویلې دي د قلندر څلوریزې په لاندې ډول دي:

)۳(
زه دې د وصل په تمه ګرځم
هجران دې وسوم له غمه پرځم
که مې وصال وې له خپل مینه
قلندر پر بل لور ګرځم

)۴(
زه دې له هجره تل امان غواړم
بې له تا زه مهر د بل نه غواړم
که دې نظر وي میرا و ماته
زه قلندر دې په در کې ژاړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)
زه په هجران کې دې مبتلا کړم
غریب همېش دې په واوېلا کړم
د رب لپاره جفا نور پرېږده
زه قلندر دې میرا جلیا کړم
(قلندر: ۱۵۵)؛

د کامګار خټک په ټول دیوان کې هم غزلې یو مخیزه په دربیمه خجنه څپه پیل شوې دې او یوازې څلوریزې یې د حمید او قلندر هغو غوندې په څلورمه خجنه څپه پیل مومي چې هماغسې لس څپیزې مسرې لري او دویم خج یې څلور څلور څپې وروسته راغلی دی.

(۲)
زما دلبره دتا له درده
سترګې مې سرې دي ګونه مې زرده
دا هومره جور پر ما تل مه کړه
وېره مې وکړه له آه سرده

(۷)
مه کړه په څه کړې هجره خونخواره
چې دې جودا کړ کامګار له یاره
یو ځل مې بیا کړه له یاره وصل
که نه وي مرمه د رب لپاره
(کامګار: ۱۸۳).

(۲ (د ماتو) لارغه یې (لس څپیزو، دوېیزو) مثنویو (ببلګې پر څلورمه خجنه څپه پیل مومي او هغه هم د پورتنیو څلوریزو غوندې په ورته څپیز او خجیز انډول لکه:
(۱)
که یون دی یون دی، مخکې بېلتون دی
له کسې غره څخه، ځې خربنبون دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وروره وروره ،خربښون وروره
ته چي ببلتون کړې، زما ویرته ګوره
چي ځي مرغې له تورې کرغې له
همزولي پاته، ځي څه برغې له...)پخ ۹-۱۰(

د حافظ نظام د "لیلی او مجنون" کیسه هم په همداسې لارغه یي)وقفه یي(یا مات ډول په دوییزه بنه ویل شوې ده، لومړی خج یي د هر څلورمه او دویم یي پر نهمه راغلی او د پښتو دوییزې له تولیز دود سره سم یي ځیني بیتونه نه څپیز هم راځي، تر دې چي لومړی پیل یي هم په نه څپیز بیت شوی دی:

)۲(
وایي ویونکی د دې قصې
چي تل یي ښکار و د ښې هوسی
چي د عربو د ملک یو مرد وو
خجسته نام و په عقل فرد وو
متاع یي ډېره له هره بابه
ځوک په حساب و ځوک بې حسابه
)هماغه اثر ۵۹(؛

د خوشال دا دوې لس څپیزې ببلګې هم درواخله:
- بلبل هر چا ته، دا خبرونه کا
وخت د بهار شو، غوټې ګلونه کا...،
- وګړي واړه، کارونه خپل کا
مردان هغه دي، چي کار د بل کا؛

تر څنګ یي بیا، دولس څپیزه ماته څلوریزه هم لرې:
ځوک چي ارام ګټي، د نېکو نام ګټي....

)۳(د زینب هوتکي شپږیزه)ترجیح بند(ویرنه)مرثیه(په ماته بنه نه، بلکي د عادي شعر په بنه پر څلورمه خجنه څپه کښل شوې ده)پخ۱۰۳(. همدا راز د بابا هوتک سندره هم درواخله)پخ۵(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوېبدنې او تېروتنې:
ديواني يا ليکنې شعرونه لومړی د پښتو شعر د تولېزې "سپلابوتونيکې" ځانګړتيا پر بنسټ تر کره کتنې لاندې نيسو او بيا يې د قافيه والو شعرونو په توګه د قافيې او رديف د ځانګړتياوو له مخې چې په پارسي او عربي کې يې ټاکنه او پېژندنه شوې ده.

۱: د څپېز انډو ل ړنګېدنه

دا په دې مانا چې د يوه ليکنې قافيه وال شعر کومه مسره يا مسرې تر سر مسرې، په بله وينا ، سرکړی)مطلع(څپېز کموالی يا ډېروالی ولرې او دغه کمی يا زياتی خجيز انډولو ته هم وټه ورسوي، نو بيا وايو ، د نومورې مسرې يا مسرو څپېز انډول ړنګ شوی، په بله وينا ، څپېز-خجيز ويار)عيب(لرې هن، که د پای له درو کېدونيو)ممکنه(څپو څخه يوه، دوه يا درې واره وغورځې او ورمخنی خج کمزوری نه کړې، نو کوم ويار نه ګڼل کېږي. د ساري په توګه که)غزل(، درېبيزه، څلوريزه، پېنځيزه... يا پارکی)قطعه(، بولـلـه)قصيده((... چې لومړی مسره يا بيت پر وروستی خجنه څپه پای ته رسېدلی وي، ورپسې بې قافيې)غير مصرعي(مسرې يوه يوه څپه زياته راتلای شي، تر دې چې کله کله ددغې يوې څپې، نه زياتوالی شعري آهنګ يو څه کمزوری کوې هم، لکه په دې وروستيو بېلګو کې:

ستا له خوا نه بېلېدای نه شمه زه
ستا له مينې صبرېدای نه شمه زه
چې نيولې مې ده ستا د وفا لار)ه(
له دې لارې کږېدای نه شمه زه
نا اميده ستا د سترګو له ککو)نه(
لکه اوښکه څڅېدای نه شمه زه
يم رنځور ستا د پېغلوټو شمو)چې(
بې وصال دې رغېدای نه شمه زه
يم هغه ازاده مينه زياره ستا
)يمه ستا هغه ازاده مينه زياره(
چې په جبل کې ځايېدای نه شمه زه
)زنداني نغمې، ۲۴(؛

هر مطرب چې غوړی تاو کا د رباب

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دا تاو کې زما زړه کاندې خراب
چې سامع يې په نغمه په ترانه)شم (
ديوانه شم گرېوان خيرې مست خراب
)رحمان: ۳۷ (؛

که مسجد گورې که دير
واړه يو دی نشته غير
يو مې بياموند په هر ځه)کې (
چې مې وکړ د زړه سير
)خوشال: ک.۱ټوک ۲۵ (؛

ای مدام د نفس په زېرمه مبتلا
ځانته ولې وينبوې ويدې بلا
دانايان له دښمنانو سلا نه)کا (
ته په څه کوې د نفس شيطان سلا
)حميد: ۳ مخ(؛

شوم په دام د زلفو بند
ښه چې نه مې واخيست پند
عشق دې اورو زه ورگډ شوم
پاکوبان لکه سپند
)کامگار: ۳۴ مخ(؛

که خبر وای له دې هسې رنگ خوارۍ
ما به نوم اخېستی نه وو د يارۍ
ستا د غم په درياب ډوب يم ترمری
بې تا نه لرم هېڅوک د دستگيرۍ
مگر ته خپله لاس راکړې همدمه
)رحمان: ۲۷۸ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوب به نه ورځي له ډېرې ستومانۍ
بوږنوي به يې د ملو بد گومانۍ
نه به وړاندې ځي زړور په ښادمانۍ
نه په ېبرته شي راتلای له پښېمانۍ
له هر سپي به په امید د امانۍ
چپړوسي کا د نمرۍ په مهمانۍ
چې دې يار پېښي دا هسې نرمه گرمه
ته په کومه حیا روغ گرځې بې شرمه
)حمید: ۴۰۲ (

دا کوم شرم دی کوم درم د یارۍ
دا پیوند دی بد نما تر و پزارۍ
چې مې يار پر توده ځمکه د خوارۍ
کښېني پاخي خوار حیران له ناچارۍ
او زه ښوی ښېرازه گرځم سپین سپېڅلی
)حمید: ۴۷ (؛

سنه زر سل پینځه شپېته ده
چې رحلت وکړ کامگار
پس له دې نه په دې کاله
پلار دده وشو نامدار
)کامگار: ۱۸۵ (؛

خراب زړه مې هوسېږي
ستا جمال مې ډېر یادېږي
که نظر دې پر ما کېږي
فریاد رس یا مصطفی
)احمد شاه بابا: د غورچاڼ پای (؛

د فلک له چارو څه وکړم کوکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمولوي هر گل چې خاندي پر بهار
هر غاټول چې پر بیدیا غوړېده وکا
رېژوي یې پاڼې کاندي تار پر تار...
)اسعد سوري، پخ(؛

وایي دا چې صحبت کاندي
یو له بله ډېر اثر
پر کلو دي مصاحب شوم
ستا صحبت نه کړمه خر
)محمد عمر: پخ۱۵۲(؛

صحبت ډېر اثر کا گوره
منکر نه شې له اثر
ته دمخه هغه شی وې
اوس انسان سولې بشر
)محمد طاهر: پخ۱۵۲(؛

زړونه خوښ کړه دا نېکي ده د رښتیا
مه کړه چا باندي تېرنه په جفا
د خدای کور مه ورانوه په ستمو
د خدای کور وگنه زړه چې وي صفا
)محمد ایاز، پخ ۱۵۲(؛

همدغه ډول څپیز کمی زیاتی په دوییزه کې هم راځي، په همدومره توپیر چې دلته لومړی بیت بنسټ نه ټاکل کېږي، په بله وینا ، دغه کمی زیاتی د لومړي بیت له مخې په پام کې نه نیول کېږي، بلکې دلته دود داسې دی چې پر خجنه څپه پای کېدونکی بیت)د دواړو مسرو په پام کې نیولو سره(تر هغه بیت یوه څپه کم راځي چې پایمخه څپه یې خجنه وي. په دې ډول یوه یوازېنۍ دوییزه کې اته څپیز او اوه څپیز بیتونه راتلای شي او همدارنگه نه څپیز او لس څپیز؛ لس څپیز او یوولس څپیز؛ یوولس څبیز او دولس څپیز؛ دیارلس څپیز او څوارلس څپیز؛ پېنځلس څپیز او شپاړس څپیز، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساقي پاڅه پياله راکړه
مرور يار مې پخلا کړه...
چې يو دم سمه ازاد
ناښاد زړه مې سينه)سي نه (ښاد
)زرغون خان:پخ ۸۴-۸۲ (؛

زړه د حسن له غمونو اوس بري سو
مقترن دوی لکه لمر او مشتري سوه
زړه ويل شکر ده مقصود زما حاصل سه
ما چې عيش نه لاره اوس مې عيش کامل سه
شکر شکر ده حاصل سه زما کام
سوی حال راته وصال د دل ارام
حسن هم په شکر چې کړوا زما زبان
شکر يې وکړی په درگاه چې د سبحان
بيا دې زړه ته وويل چې شادماني کړه
دی هنگام د کامرانۍ، ته کامراني کړه
)مسافر مروت: حسن ودل، ۷۴ (؛

ږغ سو چې ورور تېر له دنيا سونا
قندهار واړه په ژړا سونا
زړه مې په وير کې مبتلا سونا
چې شاه محمود له ما جلا سونا

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
چې شاه محمود سو نن په گور عالمه
د پښتون لمر سو تياره تور عالمه
راته دښمن به کا پېغور عالمه
چې پاچا ولاړ پښتون گدا سونا
قندهار واړه په ژړا سونا...
)زينب هوتکي، پخ۱۸۸-۱۹۲ (

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زینب هوتکي په شپږیزه)ترجیع بند (کې د دغو دوو بندو دوه وروستۍ راغبرګېدونکې مسرې تر مخنیو څلورو مسرو یوه یوه څپه لنډۍ راغلې، په بله وینا ، د دواړو بندو مخکنۍ څلور مسرې تر نور ټول شعر څخه یوه یوه څپه زیاتې دي. له دې څخه دا پایله لاسته راځي چې تر وروستي خج څخه وروسته تر درو ناخجنو څپو پورې کموالی یا زیاتوالی موندلای شي او کوم ویارنه ګنګل کېږي.

د غني په دې لاندې ترانه کې د وروسته بند درې واړه مسرې تر نورو ټولو)پېنځلس څپیزو (مسرو دوې دوې څپې کمې دي او سندرغاړی یې د آهنګ په لوړولو او غځولو تشه ډکوي:
په زما وطنه د لالونو خزانې زما
ستا هره دره کې دي د تورې نښانې زما
ستا سر چې وي ټیټ، نو زه به شان او شوکت څه کړمه
ته چې خوار و زار یې، زه به مال او دولت څه کړمه
ته چې وران ویجاړ یې، زه به خوب او راحت څه کړمه

یا به دې زه سیال کړمه وطنه د جهان)..(
یا به ستا په پښو کې توری خاوري کړمه ځان)..(
ځان به درې وړې کړم خو تا به کړم ودان)..(
نر یمه، پښتون یم، تاته یادې افسانې زما
په زما وطنه د لالونو خزانې زما
)غني: کلیات ۱۳۲۸(.

د خوشال خان غوندې سترو شاعرانو په دوبیزوکې له دغه راز اسانتیاوو څخه هم ډېره کړې او په څرګنده برېښي چې په اګاهانه توګه یې څپیز کموالی روا ګڼلی نه دی. د ساري په ډول یې د سواتنامې په ۳۹۱ بیته دوبیزه کې هېڅ داسې بیت راوړی نه دی چې یوه یا دواړې مسرې به یې پرخجنه څپه پای ته رسېدلې وي او په دې توګه یې له پیله تر پایه هماغه دولس څپیز کالب کارولی دی. په غزلو او نورو ډولونو کې لکه څنګه یې چې پاس یادونه وشوه، خوشال بیا هم د نورو ټولیزه لار نیولې او په یاد شویو ځایو کې یې د څپو کموالی او زیاتوالی رامنځته کړی دی.

۲: د خجیز انډول رنګېدنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې بيا بيا ورته نغوته وشوه، د پښتو شعر په سېلابوتونيک سيستم کې خج او څپه ټاکنده نقش لوبوي او په دواړو ځيزونو کې بيا خج په لومړۍ پوړۍ کې راځي او په درو واړو)ګړنيو، ليکنيو او نويو ازادو (شعرونو کې پرې لکه شا تېر د تول و تال او يا په لنډ ډول، د وزن تول ودانې ولاړه ده، له همدې لامله د ځپيز انډول رنګېدنه، په بله وينا، ببځايه کېدنه او غورځېدنه د هر ډول شعر د بې تولې لامل کېږي او له شعري چو کاټه وځي. څنګه چې سم له لاسه مو خبرې پر ليکنيو شعرونو دي، نو له ديوانونو څخه يې رابېلوو:

شپه د ببلتانه ده پهر پهر کال پر ما شو
بانګ دی د چرګانو په هزار هيله سبا شو
رابه شي ګلزار ته وار پر وار ننداره کاندي
پيغام راوړي د وصل عجب ښه راځي په سهر
هُد هُد د يار له لوريه، نن پر ما باد صبا شو
پر وخت د مشغولا له ګلو کله اواز کاندي
چې درومي له ګلزاره په چغار چغار توتا شو
په درست عمر يې مُهر د سکوت پر خوله وهلی
زما د زړه توتي دی چې نن ګورمه ګويا شو
زنګ چې باندې پربوځي اينه د زړه تبۍ شي
زړه د خوشال ګوره ! له هر رنګه مصفا شي
)خوشال: ک، ۱ ټوک، ۱۸۲ مخ (؛

خوشال خان په دغه غزل کې د خج د دريځ په بدلون سره دوه ډوله وزن رامنځته کړی دی: لومړۍ درې مسرې او وروستۍ دوه هغه يې پر لومړۍ خجنه څپه او په منځ کې يې پرله پسې اووه مسرې پر دويمه خجنه څپه پيل کړې دي او له دې کار سره يې ځپيز انډول هم ړنګ شوی دی؛ هغه دا چې پر لومړۍ خجنه څپه پيلېدونکې مسرې يې څوارلس ځپيزې راغلې او پر دويمه څپه پيلېدونکې هغه پېنځلس ځپيزې. همدارنګه د خوشال ۴۰۲ او ۲۳۴ غزلې همدغه نيمګړتيا لري.

په دغه لاندېنۍ وسمهالي بېلګه کې چې د اردو شعر منظومه ژباړه ده، قافيه او د مسرو)دولس (ځپيز شمېر يې، له کومې مسرې نيمې پرته، تر پايه په پام کې نيول شوی دی، مګر دا چې خج پر خپل خپل ځای نه دی راغلی، په بله وينا، پر بېلا بېلو خجنو څلور ځپيزو ستنو)رکنو (نه دی وېشل شوی، نو جوله يې هېڅ راز شعر ته ورته نه ده، بلکې د))← ياکوتانو ((د سندرو غونډې په هماغو پښېلو يې ورته پيېلې جامه وراغوستې او يو ببخونده نثر دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرنګي که یو وخت زه هم دربان وای
نو ژوند کول به راته څومره اسان وای
بچو به زما کړی تعلیم په امریکا کې
اوړی ګرمي به زما پر انګلستان وای
په انګرېزی ږغېدا به مې روانه
که څه هم له اصله څخه اردو زبان وای
په ټیټولو د سر چې وای سر شوی
نو به لیډر هم تیار یو عالیشان وای
مځکې جایداد به وو زما هره صوبه کې
والله چې صدر خو زه د پاکستان وای
)جرګه:... ګڼه (.

نو که موږ وغواړو ، د څپو په اوږدون سره یې څجیز انډول داسې رامنځته کولای شو:
د پرنګ که یو وخت زه هم)کوم (دربان وای
نو به ماته ژوند کول څومره اسان وای
کړای بچو به مې تعلیم په امریکا کې
ګرم اوړی به زما پر انګلستان وای
په روانه انګرېزی به غږېدلم
که له اصله هم سوچه اردو زبان وای
وای سر شوی به د سر په ټیټولو
رانه جوړ به یو لیډر څه عالیشان وای
جایداد ځمکې به مې وې هره صوبه کې
والله صدر به زه هم د پاکستان وای !

له کلاسیکه ترنوي غزله

له کلاسیک یا زاړه غزل سره د نوي غزل برید لیکه د څو جوتو توپیرونو له مخې ټاکل کېدای شي، لکه:

۱(په تولیز ډول یې د پارسي- عربي ژب - ښکلاییز زېبناک ته پایټکی ابنبی او د پلیونو پاتشوني او پاتوړي)وارثان (یې ښایي له ګوتشمېره تېری ونه کاندي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ (نرېه جولیزواله)فورمالېزم (، په بله وینا هنري ارمان یې تر ډېره له ټولنیز هغه سره غاړه غړې کړې دی؛
۳ (د کلاسیک غزل پرخلاف اوسنی دا یوازې پر))←افقي انځور ((بسنه نه کوي، بلکې))← صعودي، ۵- څپرکی ((هغه هم راخپلوي. مانا دا چې غزل د نوي- ازاد شعر غونډې ورو ورو تمثیلي او کیسه یي کېږي. د یوې ټاکلې پلاټ، سوژې، اند و واند)اندیشه و خیال(او یوه پیغام پر بنسټ پیلېږي او پېیل کېږي. هر هر بیت یې هم په جلاډول او هم د د درست غزلیز زنځیر د یوې کړۍ په توګه تر ارزونې لاندې راځي؛
۴ (دا چې نوی غزل د یوه ناشنوړي شعر دریځ راخپل کړی او د پېښوریانو په نومونه د))مسلسل غزل ((بنې ته راوښتی، نو))غزل ((نوم ورسره هم نور اړخ نه لګوي او په کارده، د دغه))متحدالمال ((سرلیک پرځای په یوه ټاکلې نامه ونومول شي. نورې نړۍ ته دا خورا هېښنده برېښي چې یو شعر دې یو جلا او نومېرلی)مشخص (نوم و نه لري ؛
۵ (که د مطلع حذف دومره دود نه دی موندلی، خو په مقطع کې د نوم راوړنې دود تر استاد حمزه راورو سته نور له نشته برابر شوی دی؛
۶ (لکه په څلورم څپرکي کې چې یادونه وشوه، د مسرې لنډترین برید یې له پینځو څخه تر دوه څپیزو رسېدلی او اوږد ترین هغه یې له شپاړسو څخه تر څلوېښت - پینځه څلوېښت څپو پورې؛
۷ (د ناقافیوال یا ازاد غزل دود چې په نژدې))تربرې ((پارسي ژبه کې له څو کلو راهیسې رانښلول شوی، په پښتو کې هم نن سبا ازمایل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- څپرکی
اوسنی ازاد پښتو شعر
د خپل ازاد فولکلوریک او بیا کلاسیک شعر بشپړتیایي بڼه

د اچي وایو، پښتو ازاد شعر د یو شمېر نورو ختیزو ژبو پر خلاف د اروپایي ازاد شعر پېښي یا کاپي نه ، بلکې د خپل ازاد)و (ګړني او لر غوني)فولکلوریک او کلاسیک (هغه بشپړتیایي بڼه بلل کېږي، غوره لاسوندیي دادی چي اروپايي ازادشعر(free verse (یوازې بېقافیه نه، بلکي له هر راز شعري قانون یا قالب(metrical pattern(څخه پخشو دی؛ نه هغه پخوانی ټاکلی مسره ییز دود سمبالوي نه هغه ټاکلي ژانرونه او څومره والی)کمیت(یا کچ و مېچ او نه هغه کلاسیک تول و تال یا ریتم په ټوله مانا رانغاړي. تر ډېره زمونږ د))←سپین شعر ((په څېر وزن و قافیه دواړه نه لري او په دي توګه یې له))←ناپېيلي= منثور ((هغه سره پوله او برید زیاتره د ←)موزیکال(اهنګ له مخي نومېرل کېږي. د پښتونخوا پښتانه بیا د اردو ژبي په پېښو ازاد شعرته))مېرا ((او سپین ته))معری((وایي.
همدارنګه له عربي او بیا پارسي ازاد شعر سره زمونږ دا خپل برید په دي رابېلوي چي له پښېلیزي)قافیي(ازادی سره سره نور عروضی آرونه په پام کي نیسي او د مسرو لنډوالی او اوږدوالی یې هم د))مفاعیلو ((اړوندیا تابع دی.
اروپایي سپین شعر(**blank verse**(، فرانسي verse levere، جرمني **freie Rythmen** د سپین شعر نومونه له اروپایي نومونې سره نه، بلکې زمونږ له نیم ازادو ډولونو، لکه ازادو کالبو اومونډي شعرونو سره سمون لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو اروپايي ژبو غونډي په المانی کې د دغه راز شعرونو پيلامه تر اتلسمې پېړۍ پر شا ځي. کلوپ شتوک د يوه الماني شاعر په توګه پر ۱۷۵۹ کال "د پسرلي جشن" تر نامه لاندې د يوه شعر په وړاندې کولو سره پر سپين شعر بشپړ لاسبرى وموند او ورپسې ګويتې همدغه لار ونيوه، چې د ۱۷۷۲ کال د "ګرځندوى توفاني سندرې" شعر يې لومړۍ بېلګه وه. همدا راز د نووالیس "شپې ته سرودونه" چې پر ۱۷۹۷ کال يې ويلي وو. ورپسې د هويلډرين "دراين يوازېنۍ سندرې"، د هنرين هايني "شمالي سمندرګی"... د همدې لړۍ شعرونه بلل کېږي. نيچې، رېلګې، شتېتلر، ويرفي او داسې نورو هم دغه لار نيولې ده او ورته بېلګې يې راپرېښې دي)اوتوبېست: د ادبي جاجونو لاسليکي، ۸۵ مخ - لويډيز المان، ۱۹۷۲(.

په هره توګه، هغه څه چې په اروپايي ژبو يې ازاد شعر بولي، د پښتو له نيم ازادو شعرونو او بيا ازادو کالبونو سره سمون خوري، لکه واخلئ د غني، اجمل، لايق، زيار، پيوند، سنګر، کاوون، خاموش، رفيع... يو لړ شعرونه چې پخپله خوښه يې ځانته يو ډول يا بل ډول کالبونه په کار اچولي دي، هر بند يې له يو څو لنډوا و يوې يا دوو اوږدو مسرو څخه رغښت مومي او لړو ډېر له قافيو او رديفو څخه هم کار اخلي، يا يې لړ تر لړه د بندونو پايلې په همقافيه مسرو پاى ته رسېږي. په اروپايي نومونو بيا دغه راز خپل خوښيو ازادو قالبونو ته ازاد بيتونه وايي: فرانسي **Verse Libre**، الماني **Freie Verse**، انګرېزي **Free Verse** يو الماني پوه)اوتوبيبست، ۸۴ مخ(د دغه راز شعر پېژند ګلوي داسې کوي:
هغه ډول شعر چې د مسرو يا ټوټو اوږدوالی يې پخپله خوښه وي، مګر له يو راز قافيې او څپيز شمېر سره، چې ګليرت، ليسين، ويلاند... يې استازى دى، را وروسته دغه راز شعر د څپو برابري هم له لاسه ورکوي او له "ازاد وزني" يا "سپين" شعر سره يې يوازې په قافيه بېلتون راغلى دى.
حال دا چې له ازاد پښتو شعره زموږ موخه هغه توليز)موزون(شعر دى چې له ناپښپليزوالي)بېقافيه والي(سره سره يې مسرې د لنډوالي او اوږدوالي له پلوه کومه ټاکلې کچه نه لري او له)← يوفونيمي څپې(نيولې تر څلوبښت- پينځه څلوېښتو څپو رسېدا ى شي.

په پښتو کې له "ازاد" سره د "نوي" يا "اوسني" "ستاينوم)صفت(سرباري کول په دې موخه دي چې له "ګړني)شفاهي(" يا "وګړني)ولسي(" "ازاد شعر سره د اوسني يا نوي "ازاد شعر" ګډون را نه شي. په پښتو ګړني يا وګړني شعر کې ازاد ډول تر قافيه وال هغه ډېر پخوانی بربښي او آره يې لرغونو اريايي)ويدي- اوبستايي(شعرونو ته رسي، لکه لنډۍ ، زياتره سروکي، ببولالې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شین خالۍ، د هوتکو ناري،د نکلونو ناري، بدلې، لوبې، بګتۍ، لنډکۍ)د ځاځي میدان(، انګۍ)کاکړۍ ساندې یا ستاینې (او یو ګڼ شمېر متلونه چې زیاتره مقفی نه، بلکې)متوازن(مسجع دي، په بله وینا، ځپیز- خجیز)سېلابوتونیک (تول)وزن(لري دا نور قافیه وال ډولونه، لکه: غزل، داستان، څلور کرېزه)چاربیته(، کاکړۍ، دوبیتې... یې وروستنۍ او پرمختیایي بڼې دي. د پښتو لیکنې شعر لومړۍ پیلامې هم زیاتره ولسي رنګ لري او د لوبو، بګتیو، بدلو او ځینو سروکیو غوندې په نیم ازادو کالبو کې راڅرګندېږي. ورته اروپایي هغه د "سپینو شعرو " په نامه متې په ۱۲مه پېړۍ کې رانښلول کېږي. په پښتو کې دغه ولسي ډوله نیم ازاد شعرونه له امیر کروړه)اتمه زېږدې پېړۍ (نیولې تر ننه پورې له قافیه والو "دیواني " شعرونو سره اوږه پر اوږه را روان دي.

له "دیواني " شعرونو څخه موخه هماغه شعرونه دي، چې په منځنی ادبي پېر)۱۵- ۱۹زېږدي پېړۍ نیمایي (کې د عربي او پارسي شعر په پېښنو په بېلابېلو کالبو)غزلو، بوللو و دوبیزو، دربیزو، څلوریزو... (کې کښل شوي او راوروسته یې په نوي پېر کې هم لړوډېرې پېښې شوې دي. نومورې شعرونه له لومړیو دوو دېوانونو او بیا یوې نیمې "مصنوعي" بېلګې پرته عروضي نه، بلکې په سېلابوتونیک تول کې ویل شوي دي. دا هم اړینه نه ده، چې د دغه مهالپېر ګرد شعرونه دې "دیواني " کچې او بڼې ته رسېدلي وي. هرګوره، لومړي دوه او بیاعروضي ډوله پښتو دېوانونه په لسمه لېږدي پېړۍ کې د)روښاني (غورځنګ پیاوړو شاعرانو ارزاني او انصاري رامنځته کړي دي.

په "زاړه پېر " کې چې سم له لاسه له دویمې لېږدي)هجري (پېړۍ څخه تر زرمې تاکل شوی دی، له "دیواني " ډوله شعرونو څخه د شېخ اسعد سوري)۴۲۵ مړ (بوللـه)قصیده(، د محمد هاشم سرواني)۲۲۳-۲۹۷هـ ق (له عربي را اړولی پارکی)قطعه(، د اکبر زمینداوري)۷۷۱-۸۰۷ هـ ق (غزل او یا د شېخ رضي لودي)۳۵۰ شاوخوا (او د امیر نصر لودي)۳۹۵ شاوخوا مړ (پارکی او داسي نور د یادوني وړ دي.

په اوسنۍ بڼه ازاد پښتو شعر چې یې که څه هم په ښکاره ډول د اروپایي ازاد شعر تر اغېزو او پېښنو لاندې له ۴-۵ لسیزو راهیسې دود موندلی دی، بیا هم لکه پاس چې وویل شول، له خپل دودیز ازاد ګرني شعر سره تړاو لري او د سېلابوتونیک وزن پر بنسټ ولاړ دی. که یو نیم شاعر د هماغه وچ اروپایي تقلید په لومه کې ښکېل پاتې دی او خپل دودیز تول و تال یې پکې سمبال کړی نه دی هورمرو یې خبره "سپین " شعر ته رسېدلې ده. تول)وزن(، یا په اروپایي نومونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

"ریتم " د شعر بنسټیز شرط دی، که په قافیه وال شعر کې وي او که بې قافیې)ازاد (کې. له همدې کبله له بې آهنګه)بې وزنه(شعر سره د "سپین شعر " نومونه جوړېږي. پښتو))سپین شعر ((د پارسي))شعر سپید ((په څېر د)بې تول و بې اهنګه شعر (په جاج رادود شوی، نه د زړې اروپايي نومونې په جاج چې یوازې د ازادو کالبونو او څه ناڅه بې قافیې شعرونو یې اړه درلوده.

په پښتو کې په هماغه اروپايي جاج، ازاد او نیم ازاد کالبونه د شلمې پېړۍ له دویمې- دريیمې لسیزې راهیسې رادود شوي دي. په دې ډول مخفي، فدا ، صالح محمد کندهاري، عبدالحی حبیبي، عبدالاکبر اکبر، عبدالاکبر خادم، قیام الدین خادم، فضل احمد غر، کمالي، میا احمد شاه، اسیر، خیال، اجمل، بېنوا ، لایق، عبدالرحیم مروت... یې له غورو او مخکښو استازو څخه ګڼل کېږي چې بې له شکه یې له ولسي یا وګړنیو)فولکلوریکو (هغو څخه الهام اخیستی دی. همدارنګه مونډې یا سر پرېکړي)د قافیې له پلوه (شعرونه چې عبدالرحمن پژواک یې پر ۱۳۱۷ کال په)کلیمه داره روپۍ (سره بنسټ ایښی دی او ورپسې پر ۱۳۳۱ کال د عبدالعظیم ساپي ورته نظمونه)رفیع: زریني ځانګې (او بیا په پېنځوسمو او شپېتمو لمریزو کلونوکې د سید بهاؤ الدین مجروح د)ځانځاني ښامار (، یا)نا اشنا سندرې (او نور چاپ او نا چاپ شعرونه خپلې جرړې ولسي هغو ته رسوي.

خو که دغه وروستی ازاد کالب والا ، نیم ازاد یا مونډي شعر په پام کې ونه نیول شي، نو هممهال ورسره د بشپړ ازاد)هم له قافیې او هم د مسره ییز انډول له پلوه (پیلامه په لړه پښتونخوا کې لګوو او دا هم کومه هیښنده نه ده چې لر پښتانه تر برو وړاندې له نویو ټولیزو او فرهنګي بدلونونو سره مخامخېږي او له دې سره پښتو ادب هم هلته وار له مخه نوي بشپړتیايي پړاو ته ورګډېږي. دا هم جوته ده چې له دیالکتیکي پلوه هر اندیز)فکري (نویوالی له ځان سره جولیز)شکلي (نوی والی راوړي، په بله وینا ، هره نوې مفکوره او منځپانګه)محتوا (د یوه ورېنده)مناسب (کالب او جولې غوښتنه کوي.

د فورم او محتوا د دیالکتیک له لارې کېدای شي، شعري نوښت او نوښتګري په ازاده)ژبنۍ، هنري او تخنیکي (جوله کې ښه ترا رامنځته شي. قافیه د شعر د تخنیکي جولې په توګه نه یوازې د دغو نورو دوو)ژبنیو او هنري (جولو پر مانیزه خوا زیات بندیز لګوي، بلکې پر همدغو دوو جولیزو اړخو هم خپله واکمني چلوي او زنداني کوي یې. یا په ساده وینا ، په قافیه وال شعر کې نه ژبني او هنري)ژب - ښکلاییز (اړخ سمبالېدای شي او نه منځپانګیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

)محتوايي(.

هغه شاعر د قافيې او د ورسره اړوندو توکيو)رديف او مسره يي انډول(له سمبالوني سره په لوی لاس پر ځای دا بنديز لګوي چې د شعر له پښنځګونو رغنده توکو)متشکله اجزاوو( )ژبې- آهنګ- اند- واند او ولولې(څخه، له آهنګ پرته دا نور څلور سره توکه پوره په پام کې ونه شي نيولای او دويم، درېيم او څلورم ارزښت ورکړي، له ټولو نوښتګرانه هاندوهڅو سره سره ترې هرومرو دا يا هغه توک کمزوری پاتې کېږي. که له آهنګ سره " واند،خيال" او ولوله)عاطفه(سم سمبال کړای شي، نو ژبه او اند ترې کمزورتيا مومي او که له آهنګ سره "ژبه" په پام کې ونيسي، نو بيا ترې انداو واند ژوبلېږي او همداسې تر پايه.

لنډه دا چې په قافيه وال شعر کې د نوښت سمبالتيا د ازاد شعر په پرتله يو څه زيات کړاو غواړي، مګر په ازاد شعر کې پښنځه واړه توکه)ژبه –آهنګ - اندچ واند- ولوله(همزمان او هم انډوله په پام کې نيول کېدای شي او په دې توګه يې د هراړخيز نوښت لپاره لياره هواره ده.
په دې کې خو هم شک نشته چې قافيه واله مخينه له ازادي شاعرۍ سره ډېره مرسته کوي، خو په دې شرط چې دغه مخينه رښتيا شاعرانه مخينه وي، نه ناظمانه. سره له دې هم ډېر ځوان شاعران وينو چې مخکې له مخکې يې په ازاد شعر پيل کړی او په ځو ببلګو يې جوته کړې ده چې د "شعريت" پر لاره روان دي. که څه هم ښايي د وزن له پلوه يو څه نيمګړتياوې ولري، مګر په ډېره لږه لاربنوونه او کړاو پر دغه تخنيکي اړخ لاسبری مومي.

که د "پيښو" د تور لګوني خبره شي، بيا هم ښايي په ازاد شعر کې هماغومره يو ډېربنت او پايښت ونه لري، لکه په قافيه وال هغه کې. قافيه وال شعر زياتره، لکه پاس چې وويل شول، د عربي او پارسي په پيښو له "ديوانسازي" سره دود موندلی دی، حال دا چې اوسنی پښتو ازاد شعر د بيا را ژوندي کېدنې "رنسانس" ښکارندويي کوي، يا په بله وينا د خپل آر ولسي او نيم ولسي شعر يوه بشپړتيايي بڼه ده. که حمزه او اجمل دا دومره شاعري په ازاد فورم کې کړې وای، بې له شکه په اوس پښتو د حمزه او اجمل پرځای "نادر نادرپور" او "احمد شاملو" درلودای، که څه هم دګارسيا ، برتولدبرېښت او نرو دا هومره انقلابي نه وای.

په دې توګه د پښتو په اوسني ازاد شعر کې له پښنځګونو توکونو څخه لږ تر لږه ژبه او آهنګ)وزن(د "پيښو" له توره پخشو)فارغ(دی پاتې شول)اندو واند(چې کېدای شي، يوڅه په دغه تور تورن شي، خو دومره هم نه چې يومخيز د))پيښو(( )په کچه او جاج(مفهوم(وي، بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیات "الهامي" رنګ به لري. لکه په تېرو او په ځانګوي توګه په شپږم ځپرکي کې یې چې یادونه وشوه، د "خیال" په تړاو، یو لړ نوي یا په نوي رنګ کې رنګېدلي ←سمبولونه، لکه: لمر، سپېدې، باد و باران، توپان وسیلۍ، سیند و سمندر، سبا او سباوون، ورځ و شپه، تیاره، باروت، پولاد، سرپ، مرجان، یاقوت...، یا← اسطورې،لکه زیوس، پرومېتوس او داسې نور ورته انځورونه نژدې د ټولې نړۍ په شعر کې دود شوې دي، نو ایا پښتون شاعر او هغه هم د ژمن او ازاد شعر استازی ترې ډډه کولای شي؟

همدارنګه د "←اند یا مفکورې" یا منځپانګې)محتوا (له پلوه ملي، ټولنیزې، انساني او ټولیزې جهاني ربړې مسالې، لکه: سوله، جنګ، پرمختګ او شاتګ، ګډ سوله ییز ژوند، ټولنیزنیاو او داسې نور درواخله. برتولت بریښت)۱۸۹۸-۱۹۵۲ (چې د الماني ازاد و نوي شعر له سترو نومیالیو څخه ګڼل کېږي، د ازاد شعر په تړاو وایي: هېڅ منځپانګیز نوښت بې جولیز نوښت شونی نه دی. او څو اویا کلن نومیالي انتي فاشیست لیکوال هاینریښ بل چې د نوبل جایزې وړونکی دی، په اتیایمو کلونو کې د یوې پوښتنې په ځواب کې څرګنده کړې وه:

"زما له خپل اند و ازمېښته چې د یوه ښوونکي او لیکوال په توګه یې لرم همدغسې چې پنځوونکی د خلکو لپاره یو پیغام لري، باید ورنده)متناسب (کالب یې هم وړاندې کړي، مانا دا چې په شعر، په رادیویي ننداره، په ستېج ننداره، په رومان، په لنډ داستان، په تکل...کې باید ځان پر خپل لیدونکي یا اورېدونکي او یا لوستونکي ور ونه تپي، بلکې کالب هم د پیغام اړوند وبولي. له ۱۹۴۵ کال را وروسته بنسټیزه بېلګه الماني ژبه وه چې له اخلاقي پلوه کورته کرغېړنه شوې وه او د یوې)عوام فریبانه (او د دروغو او ریا په یوه کرغېړن کالب کې وړاندې کېده... داسې ډېر خیزونه شته چې ومې نه شو لیکلای، ځکه کوم کالب مې چې ورسره ښاییده، پیدا کړی نه دی،... کله چې ما د یوې موخې)مطلب (لپاره چې څرګندول یې غواړم، کالب نه دی موندلی، هرومرو مې منځپانګه هم نه ده موندلې ")هاینریښ بویل: ۱-۵-۵۲ مخ(.
د دغه الماني لیکوال خبره- "الماني ژبه له اخلاقي پلوه کورته کرغېړنه شوې وه"، د پښتو کلاسیک ادب او بیا "دیواني" شعر پر ژبه، په یوه بل ډول د کارونې)تطبیق (وړ ده او هغه دا چې د دغه پېر پښتو تر ډېرې کچې د بې خرته عربېزم او یا رسیزم له پلوه ببخي له ځانه پردی شوې ده.

په زړه پورې بېلګه یې د کاظم شیدا د دیوان سریزه ده چې که کوم یونیم آر یا مرستیال کړ) دی، وو، شته، شه، شو، کړ...(یا سربل او وستربل)د باندې، په، کې...(ترې لرې شي، د هغه مهال

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو نړه پارسي متن ترې جوړېږي او دا د لمر غوندې روښانه ده چې په پښتو قافيه وال شعر او بيا د غزل په لنډ تنګ کالب کې هغه راز ګډوله پښتو لا تر اوسه لړو ډېر دود لري: لبان، چشمان، دهان، دلبر، دلربا، ګلرخان، ګلرويان، هجران، جانان... غوندې زاړه وييونه خو، لا څه کړې چې د وزن، قافيې او رديف تر "جبر" لاندې نور نوي هغه هم پرېور زيات شوي او لا ورزياتېږي.

د نوي او زاړه يا قافيه وال او ازاد شعر تر منځ ديالکتيکي تړاو ښايي دومره)مطلقيت (ونه لري او په کار ده، د دواړو ډولو پلويان يو د بل پر مطلق او يو مخيز رد ټينګار ونه کړي او د دواړو ډولو نوښت په پام کې ونيسي. سمه ده چې نننی پښتو غزل يو شمېر نوښتونه لري او ازاد دا هم يو شمېر کرغېړتياوې، خو بيايې هم يو دليل دا دی چې يو پر بل اغېز ښندي. نوی لا له دادومره پرله پسې پرمختګ سره سره د زاړه په زولنو کې رانښکېل دی.

د قاليه وال شعر او بيا غزل غوري بېلګې چې په پرتليز ډول يې پېنځګوني شعري ټوکه همزمان سمبال کړي وي، د اسحاق ننګيال د ازادې بېلګې پر ځای، ښايي دغه لاندې پښپليزه بېلګه رښتيا نوښت ولري، لکه:

تندیه ماتوم دي، ټيټومه خو دي نه
پر وره د سنګدلانو، سولومه خو دي نه
چې سود مې د زړه نه شي، نو وجود لمبه کومه
ژوندونه بې له ياره، تېرومه خو دي نه
په سرو وينو ليکلی نه شم، د جبر قصيدې
قلمه پرېکوم دي، خرڅومه خو دي نه
پېرزو دي که پر ما نه وو، ښوول دې راته څله
باداره ! راکوې به، پرېږدمه خو دي نه
زه ليکې د قسمت،))فنا ((کوم د خپلو لاسو
تقديره ختموم دي، بدلومه خو دي نه
)فنا ، د کوهاټ د لاچي خټک (

په دا بله خوا "ازاد شعر" کې د کرغېړتيا لپاره ښايي د ننګيال)اخبار هفته، دولسمه ګڼه(له خوا د کمال مستان راوړې بېلګه د دغه پاس غزل هومره نوښت ونه لري، د چا خبره "ازاده" وي، مګر "نوې" نه، کنه "ازاد شعر" بايد "نوی" هم وي. مانا يې دا چې له مخکنيو خبرو سره سم ازاده جوله، خو په هر ډول نوې جوله ده او نوې جوله بايد نوې هنري جوله او بيا نوې منځپانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا پیغام ولري. دلته د قافیه وال فورم غوندي مخینه او تجربه له یاده اېستل په کار نه دي د کمال مستان غوندي ځوان شاعر چې پر ازاد شعر يې نوی پیل کړی، تر همزولو قافیه والو شاعرانو بیا هم زیاته او نږدې نوښتگرانه راتلونکې په مخ کې لري.)د زیاتې څرگندتیا لپاره د کمال مستان "د لمر شغلو ته" شعري غونډ او اړونده سریزه(. له هغې کره کتنې څخه په راوروسته دوه دوه نیمو لسیزو کې ربښتیا هم زموږ شاعر پرله پسې پر مختیای پړاوونه وهلي او نن سبا په څو گوتشمېرو نوښتگرو کې راځي.

دلته يې د هماغه مهال يوه بل هممهالي ځوان شاعر "فاروق فردا " يوه ازاده بېلگه وړاندې کړم چې له یو څه اوږدې مخینې او تجربې څخه يې سرچینه اخیستې ده او د هېڅ راز کرغېړنتیا یا نه شعریت گوته ورته نیول کېدای نه شي:

زما شپېو !

زما شهیدو شپېو

زما شهیدو ارمانو د رژېدو شپېو)دلته "زما " يو څپېز راغلی(

تاسو کې ښخې شوې

زما د مورکو هیلو د غوټیو سرې نازکې پاڼې

نن به زه ستاسې د سپېرو خاورو

سپېرې غبرې ته وسپارمه

او خپلې هیلې به له سره له سپېرو خاورو نه وټوکوم.

دغه ازاد شاعر هم له هغه راهیسې تر اوسه ښایسته ډېر نا لاسبرې ستونځونه را لاندې کړې دي.

پښتو نوی ازاد شعر تېک له هما غه راهیسې کې له ټولو خنډونو سره سره ورځ پر ورځ پراختیا او پرمختیا موندلې او خپل بشپړتیایي بهیر يې په چټکۍ سره وهلی او لا وهي يې، له بلې خوا څنگه چې دغه شعر مخکې له مخکې د انتقاد منونکی دی او نوې میتودیکه علمي کره کتنه يې پرله پسې سپېڅې او سوانوي ، نو هرومرو زموږ د وروسته پاتې ادبي فرهنگ په وچ زاړه کالبوت کې د نوې سا پوکولو لپاره بې اغېزې نه پاتې کېږي او نوې هیلې ورسره ملگرې دي.

دا چې ځینې لیکوال ازاد شعر او نوی شعر سره په یوه مانا رااخلي، کومه هیښنده خبره نه ده، ځکه اوسنی ازاد شعر لکه د مخه چې وویل شول، تر هر څه د مخه))نوی شعر((دی، یا په بله وینا ازاد شعر د نوې شعر په بهیر کې رازېږېدلی دی.

له همدې کبله دا دواړه ستاینومونه)نوی- ازاد (، هم يو د بل پرځای راتلای شي او هم دواړه سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

را غبرګېدای شي او له خپل ستایلي)موصوف( )شعر(سره د)نوي ازاد(شعر په توګه یو ستاینومیز ترنګ)توصیفي ترکیب(جوړوي، خو څنګه چې په)ازاد شعر(کې)نویوالی(بې له هغې نغښتی دی، نو غوره به وي چې پر همدغه وروستي نومونه)ازاد شعر(بس راوړ شي او له نورو ستاینومونو، لکه:)نوی(یا)بې قافیه(څخه ډډه وشي. هرګوره، په لویو سرلیکونو کې ورسره له زاړه دودیز)ولسي( )ازاد شعر یا))سپین شعر((څخه د بېلتیا لپاره(اوسنی(ملګري کول یوڅه اړین برېښي. هسې خو ښایي، یو وخت دا دري واړه ستاینومونه)صفتونه( )نوی- ازاد- اوسنی(خپل ارزښت بایلي. ځکه هر ستاینوم د خپل ستایلي)موصوف(پر وړاندې یوه پرتلیزه)نسبي(لوښه)خصلت(لري د نن)نوی(د سبا)زوړ(او د سبا)نوی(د بل سبا)زوړ(دی. یا لکه)ښه(او)بد(او داسې نور درواخله چې جاج)مفهوم(یې له مهال او چاپېریال سره بدلون مومي یا کورټ یو پر بل اوړي او یا خو یکې لږ تر لږه تنګوالی او پراخوالی راځي.

همدا نن سبا چې زموږ ځانساتي او زاړه پال پښتانه لا "له بې قافیې، ازاد شعر(سره د یوې نوې ښکارندې په توګه ډغرې وهي، په نوره نړۍ کې لا څه چې دلته را نژدې په ایران کې بیا وخته)بې وزنه ازاد شعر(تر وییني ګروېړنې لاندې نیول شوی دی. د ساري په توګه احمد شاملو د "وزن د شاعر ذهن بې لارې کوي" خبره رامنځته کوي او د لویدیځیانو په لار وی، پر دې ټینګار لري، چې بېوزنه شعر کولای شي، د بهرني جولیز وزن پر ځای او "دننی" یا "مانیز" وزن ولري) په دې باب اړوندې لیکنې: اخبار هفته **۵۴** او **۵۷** مې ګڼې او د همدې بدلمیچ اړوندې سکالووې(.

لکه په اووم څپرکي او اړوندو څرګندونو کې چې ولیدل شول، د پښتو ډېرې ګڼې شعرونه)لنډۍ، سروکي... (پښبیلې او لړونه)قافیې او ردیفونه(نه لري او د بېلابېلو توټو)مسرو(تر منځ یې د څپو شمېر هم تل برابر نه دی، مګر یو ټاکلی انډول لري لکه لنډۍ چې لومړۍ مسره یې نهه څپیزه او دویمه یې دیارلس څپیزه ده او په دې توګه په لومړۍ پوړۍ)درجه(خج)فشار(د ریتم تول و تال یا په لنډ ډول د "وزن" بنسټیز ټاکونکی دی او ورپسې څپیز انډول زیر و بم، اهنګ، غاړه)لحن(... چې د خج په استثنأ ژبې د نازنځیري یا))عروضي((توکو)فونیمونو(په توګه د قافیو او ردیفونو غوندې په څېرمه ځانګړتیاوو کې راځي)دغلته))عروضي((د غرپوهې د نومونې په توګه کارول شوي، نه د شعرپوهې هغې په توګه(. په خجیزه برخه کې دا یو تولیز دود)قاعده(ده چې مسره پر لومړۍ، دویمه، دریمه یا څلورمه خجنه څپه پیل مومي او بیا پسې هر څلورمه خجنه راځي. البته ډېرې لږې بېدودې)استثناوې(تر دغه منځ پېښېږې چې په تېرڅپرکي کې یې یادونه وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول، لکه چې پرله پسې وویل شو، په پښتو کې بې قافیه یا ازاد شعر د خپل اړوند ولسي وګړني یا ګړني)فولکلوریک (او لیکني یا دیواني شعر یو په زړه پورې ګډون او ستنیز دی، نه د اروپايي یا پارسي شعر پېښې. هر بې قافیه شعر چې د پښتو د تولیز سپلابوتونیک سیستم له مخې "وزن" ولري، هغه ازاد شعر دی او پښتو شعر دی.

دا دی دلته د ګړني او لیکني پښتو شعر غونډې د اوسني ازاد شعر بېلابېلې ډلې او بېلګې تر سپړنې)شرحې (شننې او سکښتنې)تقطیع (لاندې نیسو:

لومړی: نیم ازاد شعرونه

۱(ازاد کالبونه

دغه راز شعرونه، که ګړني ډولونه او د لرغوني پېر)له امیر کروړه تر ارزاني (په پام کې ونه نیول شي،د شلمې پېړۍ له نیمايي راهیسې پیل شوي دي او د لومړي ځل لپاره یې له زړو کلاسیکو دودیزو شعري ځېلونو)غزلو، ځلوریزو، دوبیزو، بوللو، پېنځیزو، شپږیزو او اوو‌بیزو...(سره یوه برید لیکه راکښله او د اروپايي "سپین" شعر غونډې یې مسرې لنډې او اوږدې کړې او یوه نیمه قافیه یې د بندونو په سر و پای کې کارول کېږي.

دا دی دلته د لایق له "یادونه او درمندونه")۴-۲۲۳ مخ(د ازاد کالب څو غوره بېلګې را اخلو:

غوربو کې مې شرنګېږي بیا نغمه د نوي جنګ.
ته ګوره دا به څه وي!
یا مینه لېونۍ شوه
)یا (کتنه ځنډنۍ شوه
راغلي مې په زړه کې ارمانونه په غورځنګ.
رګو کې مې خوځېږي د جانان د حسن څریکې
زما په وینو لیکي
پیغام د نوي ژوند
زه اخلمه تري خوند
ورمه د یار د څنو خوښوي زما پالنګ.
بېګا په مدرسه کې ملا وتاړه کتاب
را وایې خپست رباب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر بزم باندې سم شو
له رند سره محرم شو
زاړه یار پر سر راواړول د نوې مینې بنګ.
رټلی اسویلی مې اوس د یار پر مخ لګېږي
صورت مې ټول رپېږي
څرخېږم له مستۍ
لاهو مې کړه بېړۍ
را رسي په بوسو کې د ژوندون نوی آهنګ؛

... پر مخه راغله جاپانۍ نجلۍ،
سپینه هیلۍ نجلۍ
ودرېده مسته
ما سلام ورکه په خندا شوه نجلۍ،
په کټه ها شوه نجلۍ
ماته شوه شاته،
په تبسم یې راته وویل "کوني چیوا "
"د وزویو روشیکر "
له خندا ورانه شوه...
ما ورته وې په رب که پېږم نجلۍ،
بدمرغه کېږم نجلۍ،
په ځان پوهېږم)نجلۍ (.
د ښېنو پر څوکو شوه رهي هوسۍ،
د جزیرو هیلۍ،
زه شومه پاتې...
د مخ په لمر یې وربځې راغلې د غم،
سترګې دریاب شوې د نم،
له ژړا ورانه شوه...
ما ویل پوه شوم لږ ستنه شه نجلۍ،
یه زما ښکلې شهۍ !
دې ویل "ای ای ای".

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر ۳۲ – ۲۰۸ مخ(؛

... په دې تيارو کې،
په اوږدو شپو کې،
په دې غمو کې،
اند ښښنو کې...
زړه ته مې رسي يوه نوې دمه،
روښانه ښکاري د سبا ښه.
)هماغه ۱۲۷(.

... چې راوي په کم خمار شي
د نوښار لنډۍ کې کم
سينده څه، سينده بهېږه !
سينده څه، سينده بهېږه !
د هر سيند وې خپلې لارې،
هر يو خپل کور ته روان دی.
د هر يو خپلې دشوارې
زه)څه (چرې چرې شه اور
چې دې غاړې شنه پټې شي او باغچې او چمنونه.
)د غني کليات، ۴۲۳ مخ(.

... دا مې اوښکې ورتې ورتې
راخوټکېږي او بهېږي
د ليمو له سر چيغو نه
پر بارخو باندې مخ کښته
که بهير دی رانه لېږدي د نيمګړو ارزوګانو !
دا زما بېلتون څپلې،
ارمانژلې،
څوربدلې...
سر تر پای ناکامه مينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوبو وړي شاني هيله
په ارمان د يوه ځرک د چا د مخ د رڼاګانو !
)سوزونه او سازونه، ۱۱۴(.

... ګرځوي مې
چورلوي مې
لالهاند و لولنګر
پر ميرو د بېلتانه او
د شهيدو تاند لبانو
ارمانو پر هديرو
د اسرو په کربلاوو
د لرغن وېرژلي ژوند
دغه ستا نارامه سينه
دغه ستا اواره مينه
)هماغه۱۸۱(؛

... يه زما ګرانه وطنه
ته زما يې او زه ستا يم
ته ډيوه ډيوه ډيوه
زه پتنګ پتنګ پتنګ
له هر څه يم بې پروا
مست په مينه يمه ستا
ته مې شته ته مې هستي يې
ته مې پت يې ته مې ننګ
)محبوب سنګر: زوړ، ۲۸(؛

... ملالي سترګې
لندې يې ښې
سرې پستې شونډې
ښکلې مخوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

... لیندۍ يې وروځې
باڼه يې غشي
سره بارخوګان يې
غټې غټې تیونه
)هماغه اثر، ۷۷(؛

... زه هم شاعر يم شاعر
یو رنځېدلی، کړېدلی شاعر
یو ځورېدلی، سوځېدلی شاعر
یو دردېدلی شاعر
غمو خوړلی شاعر
)هماغه ۸۳(؛

... زما پر وچو شونډو
پر دې سپېرو خزان وهلو پاڼو
د وینو شعر لکه بېباکه نسیم
اوړي را اوړي او چلېږي پسې
او دا شرقي ذهن مومي
لکه د سرو ګلو رنګینه باغچه
لکه شنو یادونو نه تشبېږي پسې
)کاوون: سپرغۍ، ۱۴۸(؛

... زموږ د خلکو د غورځنګ
غږ پورته شوی
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي دغه کاروان
په سختو لارو کې روان
د تورتمونو پیروان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر قدم غوارې امتحان
د همتونو او د جنګ
)خاموش: مزلونه مزلونه، ۱۰۲(؛

... له يمانه تر امانه
له خپل واک تر جمهوريته
چاته نه يې تسليم شوی
ازادي دې خپل قانون دی
تل په وياړ يې اوسېدلی
سرلوړي دې ټول ژوندون دی
)رفيع: د جمهوريت وږمې ۳۴(؛

نه به خوب،
نه به شوخي شم...
نه به شور،
نه به مستي...
نه به ناز،
نه كرشمه شم...
نه په كنج،
نه به مكېز...
نه به شوق،
نه به خندا شم...
نه سترګک،
نه به ادا شم...
نه به مې،
نه په غمزه شم...
نه نشه،
نه به خمار...
نه په اوښكه،
نه ژړا شم...

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه په رم شم
نه به تراه...
نه به مېښت لکه رانجه شم، ستا د سترګو په ککو کې !
...)وينه او مينه، ۱۰۱-۱۰۲(.

د کړکۍ هینداره ښيي
د بڼ ښهه الوتې
ترې مالیار دی لېږد ېدلی
نه ګلان شته نه خاجونې
له هر څه وتلې سا ده
نه ښورېږي نه کښېږي...
)سوزونه او سازونه، ۳۴ (؛
ورپسې نور بندونه هم پر همداسې ورته قافيه لرونکيو دوو مسرو پای ته رسي.

دا ورېمه د پسرلي ده
که د نوي ژوندون سا ده
تش ګوګل ته ددې څمکې
که دی زېرې غرو رغو ته
وچ چمن سپېرو باغو ته
د غاټولو سرو ګلونو
چې ټوکېږئ نن سبا
چې غوړېږئ نن سبا...
)هماغه ۴۲ (؛

لمبېدلی
رنګېدلی
په سرو اوښکو
د څبيښلو
په سرو وينو
د سرتېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد د شهیدانو...
)هماغه اثر، ۱۲۸(؛

ستا د سرو شونډو د شعر
د وییونو د گلپاڼو په رگ رگ کې
سره د وینو
د مینو ارمانونو زما ناخي
)اورا و ویني، ۱۴۵(
ددې شعر نور بندونه هم په ورته قافیه پای ته رسي؛

تېره به دا شپه شي او رڼا به شي
بڼه د وطن به شي بدله په خندا به شي
را به شم صنم زما
محوه به شي غم زما
درد زما ماتم زما
څه چې استبداد راځنې وړي دي زما به شي.
شپه ډېره تېره ده لاره تو له کړلېچونه دي
هر قدم خطر دی، هره لو ښته کې دامونه دي
دا لاره مزل غواړي
جنگ غواړي تکل غواړي
منډې او يرغل غواړي
هغو به پرې درومي چې پاخه يې ايمانونه دي
)کاوون سپرغۍ، ۹ مخ(؛

وطنه
ستا گلونه
او ستا د ښتو اغزي
سپېرې ډبرې خړې لوټې، لمر وهلې ښتې
او بې پروا بادونه
د سترامو او اباسين ستم شکنه څپې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هلمند د توپاني څپو بېباکه سرود
باد و باران، برېښنا او تندر و څپاند سيندونه
)هماغه ۱۱(؛

په ښکاري اشنا
درته سلام کوم !
پرېږده چي دا سپيني مرغۍ والوځي
لاړي شي جوړي جوړي گلونه شي
ښکلي شي، ښايسته شي، امېلونه شي
واخلي په وزرونو کي تنکي بچي
ومونښي سينو كي گلالي بچي
سپيني سري مښو کي زرکني بچي.
پام کوه !
پام کوه ماشي ته گوتي مه وروړه !
...)ننگيال: هغه شيبې هغه کلونه، ۱۳۵(؛

يارانو گورئ،
له تندي مرمه،
د ساقي خوا کي،
د مينا څنگ ته
هېڅ نه پوهېږم،
دا ويرانه ده، که ميخانه؟
ورپسي نور بندونه هم په ورته قافيه واله مسره پای ته رسي)خزان: د سحر په غېږ کي ۱۲ مخ(.

دلته زندان دی زندان
اسمان يې وړوړ دی وړوړ دی
پکي څو ستوري ښکاري او سترگکونه وهي
واړه ځليږي او موجونه وهي
)محبوب سنگر: بنده کړېکه، ۵۷(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو ته
وطن ته
انقلاب ته به د کار هيله،
پالم به يې،
ګالم به يې،
سخته د ايثار مينه
دا)ها (چي له دردونو وچو دښتو او له غرونو راوتلې ده
)خاموش: مزلونه منزلونه ۹۳-۹۴ (.

د کښېنيو شاعرانو په استازۍ د اجمل ختېک او ډاکتر امين الحق امين د ازادو کالبونو په بېلګو بس راوړو:
له يو ملا نه مې تپوس وکړلو
ما وېل ملا صاحب جنت به څه وي
هغه په ګېډه لاس واهه ويل يې:
"تازه مېوې او د شودو رودونه"
خوا کې کتاب ته يو طالب ناست وو
ما وېل ته به پکې څه وواېې؟
د زلېخې کتاب يې پټ غوندې کړ
وې چې "ښايسته حورې او ښنه خالونه"
)د غيرت چغه ۵۵ (؛

دا يو مضبوط دېوال،
چې له صدو نه ولاړ،
چې له مودو نه ولاړ،
دا د غلام په وينه،
هم په هډوکو د ده،
د ده پخخه خوشته)خيشته (شوه
د ده رده پخه شوه.
)امين الحق امين: ۷۲ مخ(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نویو او نیم ازادو کالبونو په لړ کې "یو ډول شپږ کرېیزي" هم لړو ډېرې دود شوې دي. داسې چې لومړۍ څلور مسرې یې یوه څلوریزه جوړوي او وروستۍ دوې یې همقافیه راځي، لکه:

دا نسیم د پسرلي دی،
که الهام د نوي ژوند دی!
دا اواز دی د بلبلو،
که پیغام د نوي ژوند دی!
د سپین غر له ننګرهاره،
له کونړ همېش بهاره!
)وینه او مینه، ۲۱ (؛

ستا لویه ګېډه ده که له زهرو
ډکې پرته ده د خلکو وینه
زما په سر کې د ښکلو عکس
زما په زړه کې د انسان مینه
که دا هم ته یې دا دې اسلام دی،
زما نو دواړو ته بس سلام دی!
)اجمل خټک: ژوند او خوند، کابل ۱۳۶۲، ۲۳ (.

اجمل خټک دغه ډول ته نوره هم پراختیا ورکړې، داسې چې لومړۍ مسرې یې یوه څلوریزه جوړوي او څلور نورې یې درېیزې.)وګورئ هماغه اثر(.
د رحیم مجذوب "پښتون ته خطاب" بیا په ځانګړې توګه د دې لړۍ له ښکلو بېلګو څخه ګڼل کېږي چې دومره پر یاد راپاتې ده:
))... تا لیدلی خوشال خان دی، زه لیدلی همایون یم
ته پښتو یې، زه پښتون یم، ته پښتو یې، زه پښتون یم... ((

د لیکونکي د دا راز نیم ازادو، یا ← مونډیو شعرونو په لړ کې "زنداني کارګر ته")زنداني نغمې، ۲۱ ، "نوې نړۍ")سوزونه اوازونه، ۱۰۴(، "مین ارمانونه"، "ماته ګران دی هېواد"، "سره رېبیه د افغان"، "اواره مینه"، "د ویمار سهار"...)هماغه اثر(، "ښباخ" او "اتلان نه مري")اور او وینې، ۱۴۵ او ۱۲۰ مخونه(او د کاوون توفاني "د وینو شعر")سپرغۍ، ۱۳۷(د یادونې وړ دي. ننګیال، پیوند... او نور نوښتګر شاعران هم لړو ډېرې ورته بېلګې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ (مونډي شعرونه

مونډي)یا سر پرېکړي(شعرونه، هغو نیم ازادو شعرونو ته وایي چې قافیې ونه لري او نور مسره ییز او سېلابوتونیک انډول یې سره برابر وي. دا ډول شعرونه د قافیه ماتوونکي او ازاد شعر له لومړنیو بېلګو څخه ګڼل کېږي، مګر دا چې د مسرو ، خجو او څپو د یو برابر انډول له کبله ورته بشپړ ازاد نظم یا شعر ویلای نه شو ، نو سم له لاسه پرې د "مونډي" نوم ږدو ، لکه واخلې، د صاحبزاده ادریس، امین الحق امین، ایوب صابر، د سایل، ساهو ، کاروان... ځینې بېلګې؛ د عبدالرحمن پژواک)کلیمه داره روپۍ د ۱۳۱۷ کال لیکنه(او یا د بهاوو الدین مجروح د ځانځاني ښامار او راوروسته د نورو ټولګو ځینې برخې، چې البته زیاتره یې د څپو د شمېر له پلوه ټاکلي)څلور مسره ییزې، اته مسره ییزې، دولس مسره ییزې او شپاړس مسره ییزې مسرې(ډولونه لري او په دې توګه یې زیاترې بېلګې په ازادو کالبونو پورې اړه نیسي. د اوسنیو ازادو شعرونو په ترڅ کې هم دلته او هلته ځینې مونډۍ بېلګې په سترګو لګي، لکه:

یو د مني مازیګر دی،
یوه د میني ننداره.
د یانوش خزاني ونې،
لکه څلی د سرو برېښي...
)سوزونه او سازونه، ۱۹۷(؛

لمر وو ، نوی څرک وهلی
د درو او غرو له څنډو
پلوشو یې برېښولې
لکه زر و اوریني څوکې...
)هماغه اثر ، ۲۲۳(؛

- بیا د ګلونو پر نازکو شونډو
زموږ د کور پر خوا یو زوږ راځي
بیا د ساقي د سرو پیالو په کړنګ کې
د دغې وراني دنیاګۍ پر لېمو...
)خالق رشید ، یو ناچاپ شعر(؛

او داهم د استاد شپون)برېښلیک ۱۳-۲-۱۰(د یوه اوږده شعر((درقد ((لومړي دوه بیته:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا پر قبر به لاله زرغون وي
خو زما دا خبره مه هېروئ
چي هلته لرې د سیندونو غبرګي
یو تور ځنګل دی د اغزنو ونو....

۳) کېنتوز او سانت

د)کېنتوز(یا)سانت(په نامه دوه شعري ډولونه چي ښاغلي هاشم بابر د اروپایي شعري ډولونو په نامه، له یو ټاکلي شمېر څوارلسو اووه څپیزو او اته څپیزو مسرو سره په پښتو کي ازمایلي او خو تولګي یې ترې رغولي ، کوم نوی ازمېښت یا نوښت بلل کېدای نه شي، بلکي د اروپایي))←سپین blank verse ((او زموږ د))←ازاد شعر ((په لړ کي، له لږوډېرو قافیو او ردیفو سره د قافیوال او))← مونډي شعر ((یوه ګډوله بربښي،

کېنتوز یې، لکه:
وړاندي هم یوازي وم
وروسته هم تنها شومه
هر ځای کي تالا شومه
هر ځای کي تالا شومه
هر څه مي که خوښ شولو)هر څه کي دوکه شومه(
نه څوک را سره شولو
نه زه)له(چا سره شومه
ته له ښاره لاړلي
زه هم پر بیدیا شومه
تم رانه جدا شولي
زم درنه جدا شومه
دغسي ژوندون کي زه
دغسي لګیا شومه

او دا یې هم د سانت بېلګه:
دا هستي زما هستي ده
او که ستا د سترګو عکس دی
دا مستي زما مستي ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا ستا د حسن رقص دی
ګنې ځان چې ځان کې ګورم
په تياره کې تالا کېږم
خپله سا راته بلا شي
له وجوده يې بوږنېږم
)دا چې دا خو زه يم(
دا زما د هستۍ راز دی
دا زما د جنون پوهه
دا زما ببوسه چيغه
دا زما او ستا يووالی
د ازل شته شوی ساز دی

)زرين انځور، ژوندون، ۱۹- ۲۰ مخ - د ۱۳۴۲ پېنځمه ګڼه؛ همدا راز د رحيم مروت، د))دار الاوهام((اړونده سريزه هم پامورې ده .(

۴) هايکو) (Haiku)

هايکو تر بل هر بهرني نيم ازاد شعر په دې وروستيو کې زموږ له دې سره ښه ترا اړخ لګولی او غوره يې بيا دا چې ډېرو ، په تېره برو شاعرانو له خپل ځېيز- خجيز تول وتال سره برابره کړې ده. په لومړيو کې د لرې خوا ځينو))ناظمانو ((د عربي وييونو)رياح، ناف، رقاص... (په مټ کورټه مصنوعي بڼه ورکوله. ليکوال په يوه کره کتنه کې د قاسم محمود)بنوي(د هايکو ګانو))لومړی پښتو ((ټولګه په دې لاسوند تر نيوکې لاندې نيولې وه چې پښتو او جاپاني غرپوهې سره ځمکه او اسمان هومره توپير لري او که شعر هرومرو د دغه شعري ځېل پېښې کوي، په کار ده چې له پښتو ځېيز- خجيز رغښت سره سمون ورکړشي.

بيا چې ځينو پرې لنډۍ را ننګوله، په بله وينا ، تر لنډۍ يې هم راباندې ډېره درنه خرڅوله، نو د))← ټېپيزې((سوچ را پيدا شو چې ګوندې له هايکو ځخه د پېښاووانو پام دې خپل نيم وګړنی- نيم ادبي ځېل ته راواوړي؛ ځکه هايکو هم د جاپانيانو همداسې يو شعري ځېل دی او زياتره د ليکلوستوالو پنځونه ده. اوس چې د نړۍ تر ګوټ ګوټه رسېدلې، نو د يوه نړيوال شعري ځېل په توګه يې جوړوونکي بياهم زده کړه وال، په بله وينا ، ليکوال او شاعران دي په هغه هېواد کې يې مخينه تر۱۲مې پېړۍ پر شاځي، خو تر نولسمې پېړۍ ، نه دومره دود وه او نه دومره زياته پامور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یو لنډ شعر دی چې په انځوریزه ژبه د یوې طبیعي یا موسمي تجربې خیال په شعوري بڼه لېږدوي او له انساني اکر بکر سره تړاو ورکوي.

په دې توګه پښتانه شاعران هم د ټېپیزو له رادودېدو سره سره، د هایکو له سیالۍ هم را پر شانه شول او د اغلې غوټۍ خاورې په خبره ((مېلمنه خادري کوربنه شوه ((، مانا دا چې په پای کې هم ټېپیزې رادود شوې او هم هایکو راخپله شوه، هغه هم، د آر جاپاني رغښت د هو بهو راخپلولو پرځای چې ړومبۍ مسره اووه څپیزه وکاږي، دویمه پېنځڅپیزه او درېیمه اوولس څپیزه، په ټوله مانا راپښتو کړ شوه او ګړ سره یې د یوه نیم ازاد شعري څېل په بڼه د پښتو شعر یو ټوک وګرځېد. بلخوا، د دغه نیم ازاد یا مونډې ډوله))← درېیزې ((څېل له رادودېدو سره زموږ د نوي- ازاد شعر بهیر هم چټکتیا او پراختیا وموندله او ښایسته ډېر ناباندي قافیه وال او بیا غزلبول، لکه))ح.زړه سواند ((یې دېخوا ته رامات کړل.

هسې خو ډېرې ښکلې ښکلې هایکووې راپنځول شوې، خوسم له لاسه یې پر دوو لاسته راغلو بېلګو بسنه کوو چې څپیز- خجیز توپیر یې سره همدومره دی چې د لومړۍ دربواړه مسرې یوولس څپیزې دي او د دویمې بېلګې لومړۍ)← پایخجې (مسره لس څپیزه راغلې او ورپسې دوې نورې یوولس څپیزې:

چا راته وبل چې د سپرلي ورځو کې
هغه ترې لرې ګرځي ساګو پسې
ځکه پټي کې مې شړشم وکرل
)د هزارې سیمې شاعر اسماعېل ګوهر، نړۍ ۳۲/۴ ګڼه (

- - -

پر بام ناسته وه هلال کمیتې
موږ یې په تمه وو چې میاشت به ګوري
هغوی دوربین کې جینکوته کتل
)هماغه اخځ (.

بشپړ ازاد شعرونه

۱ (هغه ازاد شعر چې مسرې یا بېلا بېلې برخې یې په لومړۍ خجنه څپه پیلېږي:

- تېر به شي
دا منی نور،
را به شي څرمنی نور،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبه چلي سا
په مرو رګو کې
د ګلپاڼو
د سرو ګلو
د ګلبڼ
د برم ویلاړ زما
)اور او ويني، ۲۲ مخ(،
دا پاس بند پر دوو مسرو وېشنه مومي لومړۍ له درو توتو جوړه ده او دويمه له شپږو يا په بله وينا لومړۍ دري ځايه شوي او دويمه شپږ ځايه؛

-وتره ده
نن وتره ده د ذهن کرونده زما
وتره ملا وتره ماليار ه نن
وکره څه وکره
نه چې د غرض خاوند
زما په وتره ذهن کې
تخم د شک وکري
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۴۸ مخ(،
د پاس شعر لومړۍ مسره له درو، دويمه له دوو، درېيمه له يوې، څلورمه له دوو او پينځمه)وروستۍ(له يوې توتې جوړه ده؛

-بيا مې د هوس د وچو شونډو پر پترو باندې
تاو د تبې راغی
ما وېل وسومه
څکه مې په زړه کې د تيارو دنيا خوره شوله
ته چې له باغوانه لرې لرې شوې
پاتې په بيديا کې شوې
اوس به نو په سرو وينو
سرو سترګو ژړا سره
چا وويل چې ته راځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه دې پسرلیه له ګلانو نه
پوه شه)د انسان د وینو بوی اورم(
مه راځه تر څو چې له باغوان سره یو ځای نه شي،
هلته چې یو ځای شوي
پسرلیه له باران سره،
ستا به د لمنې سره ګلونه
د هغه سپینو لاسونو د تناکو په اوبو باندې،
ووینځل شي،
پاک به شي...
بیا به نو زموږ د ولسونو پسرلی راشي)آر: به شي(،
ستا به په وږمو سره،
شي زموږ د سپېرو شونډو للمې پترې
اوبه)به(شي
ګل به شي وطن زموږ
سور به وي چمن زموږ
مینه وي دنیا دنیا
خوند به دي وږمو کې وي
خولې به وي خندا خندا
هله به سپرلیه زموږ زړونو ته دې بر ښه راځې!
)فاروق فردا: د ګلپاڼو پرخې، ۱۴۳-۱۴۵ مخ(.

دغه پاس شعر له آره په لومړۍ خجنه څپه پیل شوی او پای ته رسېدلی دی. که دلته هره جلا لیکل شوې توټه په لومړۍ څپه کې خج ونه لري، له تېرې توټې یا توټو سره په یوه یوازینۍ مسره کې راځي او ځانته جلا مسره جوړولای نه شي.
دا هم یوه بېلګه چې هره مسره یې په لومړۍ خجنه څپه پیل شوې ده:
- مه وژنه
ما مه وژنه،
زه یم بېګنا ماشوم،
زه د فلسطین یتیم،
زه د دیر یاسین یتیم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه یم د صبرا یسیر،
زه د شطیلا یسیر،
تا بې پلاره کړی یم،
تا بې موره کړی یم،
تا بې کوره کړی یم...
یه ازار ګټلیه،
یه مختور نتلیه !!!
مه وژنه،
ما وژنه...
)سوزونه او سازونه، ۲۵۱ مخ۷-۷-۲۱ل (؛

- کله چې راورسي
تروره پوري،
شي دې بیا لاسونه
د دعا پرتم !
سترګې دې
ویرنې بیا
د سوي ایره شوي نبار...
)زما نړی، ۲۷مخ۳۰-۲-۹۴ (؛

- تلو دې ددې خلکو خندنی کړمه،
تلو دې بیا له سره لېونی کړمه..
تلو دې پر زړه وویشتم،
زخمي یې کړم
نتلی او ناخواله
لکه تل...
)اصف بهاند: ژوندون، ۲۲ دویمه ګڼه(.

۲: هغه ازاد شعر چې لومړی خج یې د هري مسري پر دویمه څپه راځي او د نورو ډولونو غوندې
ورپسې خجونه دري دري څپې وروسته راځي، بېلګې یې په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ما ولیدله سپینه
خوځېدله
د اسمان په اننګو کې،
چا ویل د وربخو مورده اوس به وژاړي په کوکو،
نه پېغله ده د لمر تر سیوري لاندې
چې اوربښت یې خرخولو.
)فردا: ۲-۱۵۱ مخ(؛

- په کور کې،
په کار کې،
- په کلي کې،
په ښار کې...
که هر چا سره ناست یم،
له هر چا سره ناست یم،
که ځم په کومه لار کې،
ته ما سره ملګرې،
زما وینه کې ګډه،
زما روح و روان یې
)خاموش: ۱۱۵ مخ(؛

دا ستا د سپېڅلتیا د کلیسا له کنګرو نه،
زما د پاکې مینې
د برخلیک بېګناهې انګازه کېږي...
ښنډونه د ایمان د لمر د هسک مې،
وړانګې په پلوشو د سرکو وینو،
چې الوځي د سا په بدرګه مې،
د نور د ابدي جنت پر لوري...
زما له وجه هډه،
زما د مصلوب پژي له رګ رګه
///

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ،
مه تویوه اوښکې
ورتېږ ورتېږ
ګراني موري،
زما په ویر ویرژلې،
"سپېڅلې" درنې موري !
///
زه وینم
چې را دروميږي له عرشه،
د نمانځنې، د ویاړنې،
د امن و ډاډ هیني پرښتې مبارکۍ ته !
او
ږدي دي پر زخمي مورنې زړه باندې،
پټۍ د لورېینې !
)ګلولې۱۲مخ۱۱-۱۰-۷۲ل (.

۳: هغه ازاد شعرونه چې تر اوسه په درېیمه خجنه څپه ویل شوي دي، د دیواني قافیه وال هغه غوندې ډېرۍ برخه جوړوي او دا خبره د هېښتیا په دې نه ده چې ازاد شعر لیکونکیو لومړۍ ځل زیاتره د همدغو دیواني شعرونو تر اغېز لاندې له قافیه والو شعرونو څخه راپېل کړې او تر یوه اوږده کړاو او پړاو وروسته یې ازاد شعر ته مخه کړې ده او څنګه چې خج د پښتو شعر لومړی بنسټ جوړوي، نو دوی یې هم زیاتره هماغه درېیم دریځ په پام کې نیولی او یا په بله وینا ، په نیم آګاهانه توګه یې پر دغه دریځ ډېر زور اچولی دی. هر ګوره څلورم دریځ یې په دویمه او لومړی دریځ یې په درېیمه پوړۍ کې راځي، مګر دوې هغه یې، لکه پاس یې چې بېلګې راوړل شوې، ډېخي کم لیدل کېږي. د دې لپاره چې په درېیمه خجنه څپه پېلېدونکي ازاد شعرونه خورا ډېر دي، نو د رنګارنګۍ په پام کې نیولو سره یې لنډې لنډې بېلګې را اخلو:

نرۍ لار زمونږ له کوره،
د شنو)شوو (په ځنګل کې
د پستو وښو له پاسه
ان تر سینده رسېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تروږمۍ وه
یو څو سیوري راپسې شو،
زموږ له کوره تر گودره
(پیوند: سیلۍ، ۳۹ مخ)؛

- دلته سوړ د زړه نغری وو
د زړې ایشیا گوگل کې
د سړو سړو سیلیو،
د ناخوالو،
ناتارونو،
د نادودو،
ناورینونو.
(هماغه اثر، ۲۰۲ مخ)؛

- پربېړده پرې
سوی ستې شم،
لولپه مکوټ الوی،
په اورو کې،
انگارو کې،
په لمبو کې
دوزخو کې
د سرکښو گناهونو
(زندانې نغمې ۴۰)؛

- څومره وياړ و سرلوړي ده،
د هوډونو،
د سرو اوښکو په سرو پرخو،
د سرو هیلو د گلپاڼو مخ پرېوته...
(سوزونه او سازونه، ۲۲۴ مخ ۱۱-۱۰-۷۱)؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ورتېرو بېلګو سره د دغې بېلګې توپير دا دی چې دلته پر څلور څپيزو او اته څپيزو مسرو سربېره وروستۍ هغه دولس څپيزه راغلې ده. د دغه شعر د نورو بندونو وروستۍ مسرې يا دولس څپيزې دي او يا هم ان شپاړس څپيزې دي:

- ازاد شعر دی هماغه،
چې ازاد وي
د زړو او د پردو رندو پېښو له بندیزونو.
ماتې کړې زولنې د قافيو،
او اتکړې د ردیفو او د رويو،
راوتلی له زندانه د عروضو د خليل بن احمد.
نه ېبځای زړې پېښې د ميا شرف او
"جزئيات" د بهايي او
يا چتې خوشې خوارې د بې ګودره "سمندر" د بدرشو...
)اورا او ويني، ۱(
پاس بېلګه په يوه اوږده شعر اړه لري چې د مسرو رنګارنګي پکې يو څه زياته ليدل کېږي، څلور څپيزې، اته څپيزې، يوولس څپيزې، دولس څپيزې، شپاړس څپيزې او نولس څپيزې دي؛

- اوه
چې خومره ده اوچته،
اوه
چې خومره ده ګرانبيه،
ستا د مينې وينې بيه،
د بې بډ ښايست ښکلا،
د واده د ولور بيه...
چې يې نه شي ادا ينه،
په هېڅ توګه پوراينه،
په هېڅ ډول بساينه!
)هماغه ۱۲(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه پاسنۍ شعري ټوټه کې دا ټکی د پام وړدی چې د)اوه (يا)او (غوندې يو څپيزې ټوټې يوازې په هغه ډول کې خپلواکې مسرې کېدای شي چې شعر په لومړۍ خجنه څپه پيل شوی وي، مګر په دغه اوسني ډول او دوو نورو)په دويمه او څلورمه خجنه څپه پيلېدونکيو (ډولو کې دغه ځانګړې يو څپيزې ټوټې بايد له مخنۍ يا وروستنۍ ټوټې سره د يوازېنۍ مسرې په جوړونه کې برخه واخلي؛

- د کرنګ ژمي سړه شپه ده

ببر خېژې د پنډغالي د کېږديو

د سړې سيلۍ له کوکو او شور ځوره

چې راځي له ارتو ويرو سپېرو دښتو

پر اوږو د تورو خاورو، زږو شګو بړبکيو...

)هماغه۸۲ (؛

- دربغه دربغه

چې نور نه سپړې ګلونه،

ګلغوټۍ دې د موسکاوو

د ښايست د سباوون په نارنجباغ کې...

)نوې پېړۍ او نوې زرۍ۴۱ مخ۹ -۱۲-۹۷ز (؛

- ستا د سترګو د ککيو د هېنداړو

په رڼوب کې،

په زرګونو انځورونه د هستۍ

پر ځلېدو دي...

)هماغه۷۴-۷۵ (؛

دا لاندې شعر تر پايه له څلور څپيزو، اته څپيزو او شپاړس څپيزو مسرو څخه رغېدلی دی. په دې بېلګه کې ښه ترا جوتېږي چې نه يوازې د څپو کمی زياتی کوم نقش لري او نه يې لنډوالی او اوږدوالی، بلکې همدا خجونه دي چې د څپو شمېر د ځان اړوندوي او هغه دا چې تر لومړي خج وروسته چې خپل خوښی)اختيار (دی، نور ورپسې درې درې څپې وروسته راځي او څنګه چې تر لومړني خج دمخه له يوې نيولې تر دريو ناخجنو څپو راتلای شي، همداسې تر وروستي خجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته همدومره ناخجني څپې راتلای شي، یا په سرچپه توګه غورځېدای شي.

- یه څپانده سمندره !
مېړنیه، لېونیه !
ډک له شور و له غروره،
له سکونه ناخبره.
یه مین مدام پر تللو،
له یوې لورې بل لور ته
ته د لمر سمندر وینې،
د اسمان پراخه غېږ کې،
د تیارو پر لور بهېږې؟
)عارف خزان: د سحر په غېږ کې، ۲۴ مخ(؛

ساړه باد پر مخ اخېستي،
خاورې، دوړې او خځلې
ربړدوي څانګې د بوټو،
رژوي پاڼې د ونو.
)هماغه ۷۰(؛

ننګرهاره، ننګرهاره !
یه زموږه د ننګونو،
د پلرونو، د نیکونو.
یه د سرو ګلونو باغه !
یه له سرو وینو نه جوړه
تا نه زر وار درواری شم...
)فردا: د ګلپاڼو پرخې، ۲۳(؛

لا سنګر دی،
لا سنګر دی،
لا سنګر دی د برمونو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا سنګر دی د ننګونو،
لا سنګر دی د بریو،
د بریو او بریاوو.
لا سنګر دی نه نړېږي،
ټینګ ولاړ دی نه غورځېږي...
)هماغه ۷ (؛

- ستا خبرې مې
د ذهن په کوڅو کې،
د انګې غوندې خپرېږي،
تکرارېږي.
ته چې یو ځل
- مینه -
یاده کړې صنمه،
نو غبرګون یې اورم:
مینه، مینه، مینه !
)خاموش: ۱۲۳ (؛

- د کنې دنیا په ذهن کې
- د شنو چغو کرښې کاږم
چې:
د سره تاریخ په پاڼو کې تلپاتې ترانې شي،
زمانو ته افسانې شي.
)کمال مستان: هیواد ورځپاڼه، ۲۳-۷-۶۲(.

۴: هغه ازاد شعرونه چې تر اوسه په څلورمه خجنه څپه ویل شوي دي، تر مخني ډول وروسته په دویمه ډېرښتي کچه کې راځي د یو څو شاعرانو لکه کاوون، ننګیال، فردا، خزان، خاموش، یاري، رشید... زیاته هڅه هم همدې ډول ازاد شعر ته ده، دلته داسې بربښي چې یو د بل تر اغېز لاندې تللي وي، که نه په دودیز ډول او بیا په ځانګړې ډول دیواني شعرونه زیاتره په درېیمه خجنه څپه پیل شوي دي او د دغه بل ډول ډېرې لړې ببلګې لیدل کېږي او هغه هم زیاتره په لس

(c) ketabton.com: The Digital Library

څپېزو ځلوريزو کې. په وسمهالو شاعرانو کې اجمل ښتک په نظمونو او نيم ازادو کالبونو کې لومړی ځل هڅه کړې ده.

بشر نويد يوځه زياته ازاده بڼه ورکړې، لکه:
زما د سترګو د رنجو دوه لويې لويې لکې
زما د سرد وېښتو غوړه غوړه نېغه کرښه
زما پر غونډ مونډ سکڼې مخ باندې نری خال
زما پر وروځه د خړپوسو د يو زخم خاپی
زما په زنه کې يو اوږد کوتی
زما اوږده او هسکه ډنګه غړی
زه خپل تصوير د ماشوموالي ګورم
)نويد: مشالونه، ۱۴۷ مخ (؛

- دلته د مرګ د غرو رغو له کومي
- دلته د جنګ له جل وهلي ستوني
- لمبي فرياد د نوي ژوند راخېژي
- د مرګ پر ګور د ژوند ډيوي بلېږي
- سوله پر جنګ پياوړې...
زه يم ژوندی موري
)اور او ويني: ۱۴۲ (؛

يه سرغړانده
تورتمه پيره،
د ناورينونو
د ناتارونو.
مه نغاړه پښې مې
په زولنو کې د تورتمونو،
د سرو لالونو او مرجانونو د بهيرونو...
)هماغه اثر ۱۵۳ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پرې
چې دې ښکل کړم
دا لمرین لاسونه،
دا د لمر خدای ته
پر دعا هسک،
دا د سپېدو د سپېدارو ښاخونه،
په لاسبرې کې
د ناپایه بوږنوړي تورتم...
)زمانږی۲۰-۲۲مخ(؛

- هغوی
په تولې تورزږی
زما د بڼ د وروستې چونې
مری ومروړله
او
په خپل تول وحشت یې،
وروستی نغمه د ژوندانه
ورخنې وتروړله
)هماغه۷۵(؛

- هغه مهال
چې ببدیانې گلونه،
په خزانې چوپتیا کې
ساورکوي،
او غر
د ښار د زړه تنگی
کیسې کړي،
زه
ستا د سترگو په ورشو کې وینم
فال د سبا...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه۷۶- ۷۸(؛

- خدايزده
د شپې په کومه توره
پولادي کلا کې
باد بندي دی،
چې نه يو ځرک د کوم پيغام
نه د رڼا لګېږي،
او سوړ سمخ چاپېريال،
کړي د تلپاتې ناورينو خبرې...
)نوې پېرۍ او نوې زرۍ۹۲- ۹۳(؛

- که زما وينې بهېدلې نه وای
که زما غوښې سوځېدلې نه وای
او که سينه مې په ګوليو سورۍ شوې نه وای
او د ناکامه ژوند غوټۍ مې رژېدلې نه وای
نو دغه سره او ښايسته ګلونه
دغه تنکۍ او نازولې غونچې
په دې سپېره بيديا کې
پر دې ښوره او سوځوونکې ځمکه
راټوکېدلای نه شوې...
)کاوون: سپرغۍ، ۱۱۹(؛

- زه او ته
دواړه په ګډه سره،
ولاړو د وينو پر لاړ.
شپه توپاني غونديوه،
او لاره ډېره پاتې.
سړو سيليو وچو دښتو کې نڅا کوله،
ځنګل ډوب شوی وو د وېرې او سکوت په سين کې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر، ۱۲۸(؛

زما پر وچو شونډو
پر دي سپېرو خزان وهلو پاڼو
د وینو شعر لکه بېباکه نسیم
- اوړي را اوړي او چلېږي پسي...
)هماغه اثر، ۱۳۷(؛

- سحر او چت شو
د تیارو لمن یې خیري کړله،
او سپرلنیو وږمو،
د دي شینکي اسمان په دښتو کي
په سرو منګولو،
باغ د نارنجو جوړ کړ
او
د دي لوی دریاب په غاړه کي
د حسن پر کور،
د شنو اوبو د سپینو سپینو آیینو له پاسه،
د سرو لمرونو
طلایي ماهیانو ولامبلي
)ننګیال: هغه شپې هغه کلونه، ۱(؛

- زه به د شعر غوټۍ،
زه به د اوښکو ګلان،
زه به مسري د غزل،
زه به دا ماتي ماتي مړي مړي د زړګي خبري،
دا ځوربدلي هیلي،
دا رټل شوي اسري،
د پسرلي په مرمرینو اوبو ومینځمه
)هماغه ۱۲۳(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د سبا سپین لاسونه،
په تورو تورو اتکړو کې د شپې،
هسې لا ښکېل پاتې وو.
چې لمر راوخلېده،
او اتکړې اوبه شوې،
د تورې شپې غوټه هم پرانېستل شوه !
)فردا: د ګلپاڼو پرخې: ۷۰(؛

- شپونکیه وخانده او
ښه وخانده،
خانده ورشو کې له رمو سره دي
چې پسرلي کې یه شپونکیه
د خندا ورځې دي !
)هماغه ۷۹(؛

- زه د تورتم له غبرې
سوی سکاره، تندی مې مات او غاښ وتلی راغلم
سر تر پښو یمه په وینو کې سور
له ډېرې تندې خپلې وینې څکمه
)عارف خزان: د سحر په غېږ کې، ۲۳(؛

- زما د سترګو اوښکې
چې مې د زړه وینې دي
د خوږ جانان په نظر
څو د باران څاڅکي دي
)هماغه ۴۱(؛

- د زماني قاصده،
زما غږ ورسوه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغې ګردې دنیا ،
د بشریت غوږو ته !
لکه سپېدې چې:
- د رڼا -
او د سبا د راتلو زېرې راوړي
پر دې ښوره او سوځوونکې ځمکه

دغه پاس بېلګه له اتو مسرو رغېدلې ده، د سر او د پای هغه له درېو ، دوو ، او منځنۍ شپږ واړه له یوې تړتې څخه جوړې شوې دي. په درېیمه مسره کې)او (زیاتې راغلی او د اتمې مسرې)زما (که یو څپېز ولوستل شي یا)تا (زیات شي، تول و تال یې پر ځای کېږي او د نورو مسرو غوندې یې لومړی خج پر څلورمه څپه راځي.

زما د وریتې مینې سوې سینه
چې د چا ناز او د خندا په خاطر
د توپاني غم د لمبو تنور کې
تاوه راتاوه شوه او وریته شوله
ستا د نوښت د سمندر له تله
ستا د قلم د ښځوبې له لیکو
ستا د حساس له توپاني زړګي نه
د خپل پرهر د رغېدو په خاطر
د خپل ستې عشق د خوښۍ په امید
دارو درمل غواړمه
دارو درمل غواړمه !
)اسماعیل یون، ناچاپ(.

تا کې زما د شعر غوټۍ وخندل
تا کې حیا د پښتونوالي وینم
تا ریولې ده شمله د خلمو
تا د وطن د ناوکۍ پر تنده
له خپلو سرو وینو نه خال ایښی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

)صفیه صدیقي: زما لوپټه(؛

- ما د سپېڅلي پاکې مینې له بڼ
راوړې تا لره ځولۍ ګلونه
بیا مې ګېډۍ له سرو ګلونو جوړې،
ستا په پټکي او خپل وربل کې ږدمه
)هماغه اثر(؛

- زما شهیدو اوښکو
په سره ډولۍ په سره کفن کې مې نن
د یار د کلي پر لور
پکې دننه
نیمه خوا ناوکۍ
د اسمان حورې پر اوږو ګرځوي
)هماغه(؛

- سمه ورانوه دا نیم ودانه ځاله
پکې پراته دي خو بې خوکه کوچني
مه سوځوه یې د امید جونګړه
پکې ژړېږي بورې وراړې مېندې
)یارې، ناچاپ؛ وروسته چاپ شو(؛

-آ د زردشت د کور لرغونی نغری
پټ د باروتو په سکروټو کې سو
او د خیام د جام د شونډو پر سر
د وینو سره پترۍ له ورایه ښکارې
)هماغه شاعر(؛

- زه دې تصویر جوړوم،
د تصور په قلم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زړه د تخت له پاسه،
د محبت په ګوتو ،
پخپلو وینو باندې
خو په دې نه پوهېږم
چې ستا مغرور ښایست ته،
د یو بېوزلي زړګي،
دا یو نیمګړی انځور،
وړه ډالی شي که نه !
)هماغه شاعر (؛

- پرېږدئ
چې دا ناغوړېدلي غوټۍ،
وږمې ته خوله پرانیزي
لکه
پخوا په شانې،
زما د پاکو ارمانونو غوړګه،
د ستر توپان له لاسه وژغورل شي،
شي پر کلک ښاخ بدله...
او
د ساړه سیوري ترلاندې یې بیا ،
شي کاروانونه دمه.
)مواج: پامیر، ۱۹-۹-۶۲(؛

په پای کې د شوق ترخنګ د سوېلي پښتونخوا)ژوب(د ازاد او بیا لنډ شعر مخکښ ښاغلي محمود ایاز پر څلورمه خجنه څپه ببلګه وړاندې کوو. چې ټول ټال دوې مسرې لري، لومړۍ درې توټې رانغاړي او دویمه یې دوې ټوټې. دا چې دواړې یې پېنځلس پېنځلس څپیزې دي، بشپړ نه، بلکې نیم ازاد))←مونډی((شعر دی:
ګڼې وریځې
چې د هیلو
ویلې ویلې شولې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکر زانې دي
په زوره زوره چیغې وهي.

انځوریز شعر (Illustrated verse)

انځوریز شعر د نوي- ازاد شعر او بیا ← تمثیلي شعر له خورا هنري ډولونو څخه ګڼل کېږي، کټ مټ د یوه انځور یا تابلو غوندې یوه یوازېنۍ سکالو، پېښه، منظره... رانغاړي. څنګه چې لیکوال د نورو اغلو او ښاغلو بېلګو ته لاسرسی ونه موند، نو خپل تور توتان د مینه والو مخې ته ږدي:

د انځوریز شعر بېلګې، لکه:

د لاسونو وچ ړاګونه مې
خړوب ستا د وېښتانو په باران شول
او د ژوند زمولي شېبې مې
ستا د مخ په بڼ کې تاندې...
خو بیا هم،
دا یو ارمان مې دی
لاهسې پر زړه پاتې
چې مې ستا تر پلونو لاندې
ها کرلې سترګې نه شوې رازرغونې!

- ما خپلې سترګې وکرلې
په تګلورې کې ستا

په دې اسره،
چې به راشنې شي
ستا د ناز خرام تر پلونو لاندې...

خو تا
-له بده مرغه-
کړ خپل تګلوری بدل
او زه همغسې
- د پخوا په شانې-
درته یومخ سترګې پر لار پاتې شوم!

(c) ketabton.com: The Digital Library

)زما نرۍ ۵ (؛

ډېر کلونه راغله،
لاړه...
خو زما برخلیک لا هسې دی په تمه
ستا د سترګو په دوترکې،
ستا د یو کتو لاسلیک ته !!؟

)ناچاپ (؛
- باران
کښېي په پستو ګوتو،
څه پستې پستې سندرې،
څه خوږې خوږې بدلې...

خو،
د باد دې غبرګ لاسونه
چورلټ مات شي
چې یې ځومره
زړه راکښونکې
مینه وړې ترانې
راولوټلې)ناچاپ(.
!

نامانیز شعر یا مهمل سرایي)Nonsense poem)

په پښتوکې قافیوالهغه استاد حمزه له اردو شعرسره د سیالۍ لپاره ازمایلی او په ازاد کې شاه سعود. که رښتیا خبره وي،د زیاترو نارېالېستي)ایمپجنېستي، اکسپرېشنېستي، ایمپرېشنېستي، سېنسوالېستي او د پوست مودرنېزم د نورو ایزمونو او بهیرونو (لارویانو شعرونه په همدې ډله کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- ځپرکی
په پښتو شعر کې ښوییدنې او تېروتنې

د قافیوال شعر دودیز ویارونه مو په)۴(ځپرکي کې وړاندې کړل، دلته غواړو، د))ځپیز- خجیز((سېستم له پلوه قافیوال او ازاد شعر دواړه ډوله د نورو ځېرمه رغښتي توپیرونو، لکه د مسرو اوږدوالی او لنډوالی او... په پام کې نیولو سره تر کتنې لاندې راولو.

۱: خجیز ویار)عیب(

سېلابوتونیک)ځپیز- خجیز(آر چې د پښتو شعر ټولیز)عام(بنسټ بلل کېږي، په ازاد شعر کې بیا په ځانګړي ډول بنسټیز ارزښت لري. که څه هم دلته ځپیز ویارونه)عیبونه(یا ځپیز زیاتی یوازې او یوازې د خج په تړاو تر پام لاندې راځي. دا یوه دیالکتیکي اړوندې بلل کېږي. د خج بېځایوالی هرومرو له ځپیزې نانډولۍ یا کمي زیاتي څخه سرچینه اخلي او دغه راز په سرچپه ډول ځپیزه نانډولي یا کمی زیاتی له خجیزې نانډولۍ یا په بله وینا کمي زیاتي او بېځایوالي څخه رازېږي او هغه دا چې له پیل او پای څخه پرته هر چېرې باید درې درې ځپې وروسته خج راشي. کومې خجیزې نانډولۍ او بېدودۍ چې په ګړنیو شعرونو یا په بله وینا ګړنیو شعرونو کې پېښېږي، د لیکني هغه غوندې په ازاد شعر کې هم پېښېدای شي نه شي او کومه ښنل کېدونکې ګنا نه ګڼل کېږي. ځکه بنسټیز آر)وزن(ته وټه رسوي. و ګړنی شعر ځکه نه تاواني کوي چې بېلابېلې برخې)مسرې(یې بېلابېلې لارغې یا وقفې)← مات شعرونه(او بېلابېل سندریز ډولونه)طرزونه(لري، په بله وینا، له آره شعرونه نه، بلکې سندرې دي. په قافیه وال لیکني شعر کې هم کېدای شي خجیزه یا په غوره وینا وزني نانډولي په قافیو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ردیفو کې یو څه سپکوالی ومومي، لکه واخلئ یا کوتاني)د پخواني شوروي تورکتوکمي (شعر چې په لوستلو او بوللو)خواندن (کې تول زور پر قافیه اچول کېږي او د چا خبره وزني تشې او نیمګړتیاوې پرې ډکوي.

۲: زخه

"زخه" د نویو دودېدونکیو ازادو شعرونو یو راز ویار)عیب (ګڼل کېږي. دغه راز بې وزنو ویارجنو شعرو ته "زخن" شعرونه وایي. زخه داسې منځته راځي چې شاعر یې دلته او هلته د بېلابېلو وړو وړو ټوټو په بڼه، د چا خبره، د معترضه ټوټو په توګه د ځینو بندونو په پیل کې یې له کومې ژبنۍ اړتیا اچوي او بې له دې چې د وزن له پلوه ورته له نورو مسرو سره خجیز یا په بله وینا تولیز سمون ورکړي. دا ټوټې کله یو ځپیزې وي، لکه "او..." "خو..." "نو..." او کله څو څو ځپیزې وي، لکه پرېږده، تر څو چې، لکه وطن مې... خو که وغورځول شي، شعري متن او مانا او له دې سره وزن ته کومه وته نه پېښوي. که پېښه شي، هغه بیا زخن نه، بلکې ویارجن شعر دی. بېلابېلې بېلګې یې په لاندې ډول دي:

...ته ګوره دا به څه وي!
یا مینه لېونۍ شوه
)یا (کتنه ځنډنۍ شوه...
د لایق په دې یو مسره کې)یا (یوه زخه ده او په غورځولو یې سمون مومي.

)او... (
ځینو د وینو په سرو ستورو
"توره شپه وویشته"
چې...
زه او ته
دواړه په ګډه سره
ساحل ته
ورسېدو
)کاوون: سپرغۍ، ۱۲۹ مخ(.

د پاسني شعر ړومبی)او... (یوه زخه ده ځکه، نه ځانته مسره جوړولای شي او نه له وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسرو سره يو ځای کېدای شي. نو په کار ده، يا وغورځول شي او يا ورسره لږ تر لږه درې نورې څپې زياتې شي چې پر څلورمه يې خج ځای ونيولای شي.
هرګوره، درېيمه ټوټه "چې..." له ورپسې ټوټې "زه او ته" سره يوځای کېدای او ورسره څلور څپيزه مسره جوړوای شي.
د کاوون د هماغه اثر په يوه بل ازاد شعر (۱۳۵مخ) کې چې د هغه ړومبني غونډې پر څلورمه خجنه څپه پيل مومي، د "وطن مې" غبرګې ټوټې "زخي" بلل کېږي:

(وطن مې)
د امريکا په زهرجنه توره
زخمي شو او په وينو ککړ
(وطن مې)
دا قهرمان او غيرتي وطن مې
د (لوی شيطان) د نيرنګونو په اور
د سرمايې په سوځوونکو لمبو
سوی ستي شو لکه سوی ويتنام.
که دلته يې په "وطن" پورې يوه خجنه څپه نښلولې وای، لکه "بيا"، نو څپلواکې مسرې ځنې رغېدې او ټول يې له ټول شعر سره برابرېده.
د همدغه شعر د ورپسي بند په سر کې (خو...) هم زخه بلل کېږي.
خو...
دا سوځېدلی او زخمي وطن مې
ورپسي بل "خو..." "بيا له اړوند بند سره يوځای کېدای شي، مګر دوه ځلې نور "وطن مې" "بيا هم "زخه" پاتې کېږي. په دې توګه دغه ټول شعر د تول وتال له پلوه زخن او ويارمن دی. خو کېدای شي دغه زخې ترې ايسته وغورځول شي، بې له دې چې پاتې شعر ته کومه ستره وته پېښه شي.

په دې وروسته بېلګه کې (او (زخه ده، خو دوه ځلې)) دغسې ((د خج اخېستنې لپاره يوې يوې ژپې، لکه (ته) او (تا) ته اړتيا لري او همداراز که د ورپسي مسرې سرويې (زما) دوه څپيز کارول شوی وي، نو له يوې زخې (او... (او غبرګو) دغسې (سره ګرد شعر) ←څپيز-خجيز (ويار راخپلوي:
(او (لکه لمر چې:
خپروي خپلې زرينې وړانګې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغسي)ته(:
زما د ژوند په شپو کې وځلېدې
دغسي)تا (،
زما د ځوانۍ دنیا روښانه کړه،
تو ده دې کړله
)هماغه اثر، ۱۱۳ مخ(.

خاموش په خپل یوه شعر)۱۲۰ مخ(کې، که څه هم)او (له یوې اوږدې ټوټې سره یو ځای کښلی، مگر بیا هم)زخه(بلل کېږي او په ټولیز ډول په څلورمه خجنه څپه پیلېدونکی شعر په دغه برخه کې بې وزنه کوي. دریېمه ټوټه یې بیا ←څپیز- خجیز ویار لري:
)او (تا هم په خپلو اوښکو
د شنډې ځمکې
سخت زګونه نرمول
د گلبوټو اوبه خور دې کاوه.
لایق چې شعرونه زیاتره له دریېمې خجنې څپې سره کاږي، د یوه ازاد کالب په یوه مسره کې یې
))یا ((زخه راغلې ده:
...ته گوره دا به څه وي !
یا مینه لېونۍ شوه
)یا (کتنه ځنډنۍ شوه...

د جیلاني جلان په لاندې)←تمثیلي (شعرکې ځانته راغلې)هغه (زخه ده:
)هغه (
هغه پورې شین بخونه غونډۍ گورې...؛
- - -
-) ټیک (
چې به زما پر تندې پربوت
په وار وار به مې راښکل کړ
لکه یار،
لکه بورا چې
خپل وزر پر گل را خور کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته جوړ د میني شور کړي،
له رقیب سره په جنګ شي
او سیلۍ ته ښېرا وکړي
داسي ده به خال له پاسه
د برېښناوو لښکر جوړ کړ...
)عارفه عمرلور، هیله ۱۷ ګڼه(؛

- - -

-... او ستا د شعرونو او غزلو مضمون
زما د ذهن په کتابتون کي سپین کاغذ پاتي نه شو
زه به داسپین کاغذ ، د شعر په نامه
د کومي کونډې خورکۍ
د یتیمانو خوشالتیا لپاره
د کوم وران شوي کلي
په کوم ادرس کي لیکم
عنایت الله پویان)منصوري چغي ۲۲۰(؛
په دي ښکلي شعري ټوټه کي لومړۍ)او (زخه راغلي او په ورپسي دوي مسري سره که جلا شي، ښه تر ښه ،که نه د یوي مسري په توګه ښتولي لري، همداراز یې)ذهن(یو ځپیز لوستل په کاردي؛

-زموږ د کلي...
په دي تنګو او په خړو کوڅو
چي تاو راتاو دي)وي(، غاړه وتي دي یو بل ته سره
او د پرون د څو سرکښو او یاغي اسونو ،
په وحشي منډو او ځغستلو سره
په سپېرو دوړو او ګردونو کي لا
نوري هم تنګي او سپېرې ښکاري)برېي(...
)هماغه اثر، ۲۹ مخ(؛
په پاسني شعر کي لومړۍ ټوټه له دویمي سره یوه مسره رغولای شي، خو))کوڅو ((چي باید)کوڅي(راغلي وای، د اهنګ د ښه تراجوتیا لپاه یوي څپي ته اړتیا لري، نو سمون یې داسي راتلای شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

)زمونږ د کلي هسې تنګي کوڅې(؛ همداسې يې که د وروستۍ مسرې))ښکارې((پر))ښکارېږي((واړول شي، څپيز انډول يې سمېږي او اهنګ ورسره ښه ترا سمباليداى شي.

۳: څپيز- خڅيز وياروونه

ټوليزسپلابوتونيک وياروونه چې د ازاد شعر په ځينو "ازمايښتي" ګړاوونو)مشقونو(کې ليدل کېږي:

)زه(لکه ازاده مرغۍ
له قفسونو او دامونو لوړ
به الوتم او پروازونه مې کړل
او د ښکارې ګوتو ته نه ورتلمه
)او(زه دې د مينې تورکې ښکېل کړم اخر
)خاموش: ۱۰۱-۱۰۲(.

دغه شعر د شاعر د زياترو ازادو بېلګو غوندې په خلورمه خجنه څپه ويل شوى دى، مګر د "زه" او وروستي "او" په ور زياتولو او د دويمې مسرې تر وروستي يو څپيز ويي له مخه)به(يې د دربيمې مسرې د پوره کولو لپاره بېځايه لېږدولي او له ژبنې نا اوډونۍ)ضعف تاليف(سره شعري دا هم رامنځته کړې ده. په کار خو دا وه چې)به( )تر(لوړ(له مخه راوړې واى او د ورپسې مسرې تشه يې په يوه بل وييکې، لکه))تل((ډکه کړې واى چې ژبنى او شعري اوډون دواړه پر ځاى کېدل. دا چې په همدغه بېلګه کې د "زه" او "او" په غورځونه مانيزه پرله غښتيا)انسجام(له منځه ځي او خرګندني ځواک يې هم نيمګړى کېږي، نو "زخه" نه، بلکې څپيز- خڅيز ويار بلل کېږي. ځکه "زخه" هغه ډول ويار)عيب(دى چې په غورځېدنه يې د شعر وزن ته وته ونه رسي.

د همدغه شاعر په يوه بله ازاده بېلګه کې "په وړاندې ځي" که څه هم د نورو شعرونو غوندې څلورمه خجنه څپه "ځي" لري، خو که ورپسې يوه، دوه يا درې ناخجنې څپې ور زياتې شي، دغه خج به نور هم پياوړى شي، لکه واخلې "نن سبا" يا داسې نور.

۴- تولونج

تولونج)وزني بدلون(داسې چې په يوه يوازېنې شعر کې ځينې مسرې په يوه وزن او ځينې په بل وزن ويل شوې وي، لکه د پيوند دا شعر چې ټکور يې ځينې مسرې موزونې او ځينې يې بې وزنه بللې، بې له دې چې وواېي، ځينې مسرې يې پر څلورم خج راوړې او ځينې يې پر دربيم، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه دوې مسرې:
سینه په)پر (خړو خاورو مړې
کنډواله وه د پېرېو
دغلته له لومړۍ سره د دویمې یو سمون داسې راتلای شي:
))دا د پېرېو کنډواله وه ((.
)پیوند: سیلۍ، د سریزې "و " (.
د شهسوار سنګروال او حنیف بکتاش په پخوانیو ازادو بېلګو کې دغه راز ګډون او ګډوډې ډېره لیدل کېده. د هماغه یوه شعر یوه مسره په ځلورمه خجنه پیلوې او بله یې په درېیمه، دویمه یا لومړۍ.

۵- بې تولې)بې وزنې (
په دغه لړ کې هغه ازاد شعرونه راځي چې ځای ځای له توله)وزنه (وتلې وي لکه د غني د پیدایش)۴۲ مخ (نومې شعر کې چې نژدې سم نیم بې توله دی. د تولو پخونو تر څنګ دغه راز بېتولې د غني په قافیه والو او نیم ازادو بېلګو کې هم لرې نه دي.
په دغسې ځایونو کې چې د خج د لا جوتتیا او پیاوړتیا اړه رامنځته کېږي د څپو کمی زیاتی یو اغېزمن نقش لوبولای شي که نه تش څپیز انډول ځانته ګوښې له بنسټیزو اړتیاوو څخه نه ګڼل کېږي.
د دې لاندې شعر د سر درې ټوټې له پاتې ټوټو یا مسرو سره چې پر درېیمه خجنه څپه راغلې، کوم څپیز- خجیز وزن نه لري:
)سبامې دوی
مړی
کلې ته وړي (
کلیوالو هدیره کې
ځای د قبر معلوم کړی
پلارمې نن چا خبر کړی...
)ومان نیازي، تاند اوبپانه (؛

د دې لاندې شعر ځلورمه، پینځمه او شپږمه درې سره ټوټې بې توله راغلې دي:
- هره ورځ زموږ د کلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښايسته پېغلو په پښو کې
يو تېره اغزی چو خېږي
)او له سره ی د اوبو ډک
يو شين غاړی منګی
رالېږي... (
)خانمحمد سيند ، هماغه اخځ(؛

پر څلورمه خج د دې لاندې راپيل شوي، اوږده شعر د پينځم بند په يوه مسره))بيامې د ټراين
)تر (تمځايه پورې((کې د)تر (غورځېدنه چاپې تېروتنه برېښي، که نه، ښېتوله راځي.)عاشق
الله غريب، ښکلا ۲۹ ګڼه(؛
د ښاغلي عادل اڅکزي په ورته خج ديوه بل پيل شوی، خو لنډ ازاد شعر په شپږو مسرو پسې
نورې شپږ هغه ښېتوله شوې او سپين شعرته اوښتې او د پای په راغبرګه شوې مسره)سوزمن
انځور نقش کړي (کې هم، که نقش دوه څپيز نه وي کارېدلی، نو له ورته نيوکې سره مخامخېږي.
)هماغه اخځ(

۲: د مسرو تر منځ د بريد تتوالی

په ازاد شعر کې کله کله د مسرو بريدونه په اسانه نه پېژندل کېږي، د دې لپاره تر هرڅه له مخه د
ليکنښو).،؛ ! ؟ (کارونه اړينه برېښي، که نه تتوالی هرو مرو رامنځته کېدای شي،لکه د کاوون
په لاندې ټوټه کې:
تن به مې اورونه راوړي
سر به مې شورونه راوړي
ويني به مې سرې شي
دا سرې ويني به ګلونه راوړي
بيا به نو دا سره ګلونه
ستا مينه ژوندۍ وساتي
ته به رانه هېره نه شي
)سپرغۍ ۹۰ (.

که دلته څلورمه مسره له دريمې سره يو ځای ونه لوستل شي، تول يې سم نه راځي، په بله وينا ،
خپلواکه مسره کېدای نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز د ننګیال په پیغام نومي)۵ مخ(شعر کې د مسرو بریدونه په دې تت برېښي چې نه ورسره ژبنی)ګرامري(یو والی سمون لري او نه پکې له لیکنښو کار اخېستل شوی دی:

شپه بیا
په خپلو تورو وینو لامبي
ساحل ته ووته د شپو شپو
سفرونو بېړی
او ځنګله
په شنو ورېمو کې
د زیتونو نیالګي
د لمر باران ته
د بلبلو
پیغامونه لېږ)د (ي

پاس لومړی دوې ټوټې سره، هم د وزن له پلوه یووالی جوړوي او هم له پښوییز)ګرامري(پلوه، ځکه یوه غونډله)جمله(ده. خو دریېیمه او څلورمه مسره یوازې تولیز)وزني(یووالی جوړوي او پښوییزنه، ځکه نابشپړه غونډله ده. همدا راز وریسې درې ټوټې هم درواخله. وروستۍ درې ټوټې بیا، هرګوره، د لومړیو دوو ټوټو غوندې هم وزني یووالی لري او هم ګرامري. له همدغه کبله ډېرو لوستونکیو ته چې له نوي شعر سره نابلده یا ناباندې دي، دغه بریدونه سره بېلولای نه شي، نو له دې کبله یې سم لوستلای هم نه شي او د بې وزنه شعر په توګه ورته ګوته نیسي. همدا برید تتوالی دی چې انځور پخپله سریزه کې د فردا دغه وروسته شعر د وزن له پلوه نیمګړی ښوولی دی:

شپونکیه وخانده او
ښه وخانده
خانده ورشو کې له رمو سره دې
چې پسرلي کې یه شپونکیه
د خندا ورځې دي

که نه په دغه ټوټه کې د وزن نیمګړتیا هډو هېڅ نشته مګر دا چې په لیکنه کې یې په ښکاره توګه بریدونه سره تت برېښي، ښایي ډېر لوستونکي په شک او اړنګ کې واچوي هسې خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ څیر سره لیدای شو چې دغه شعر ټولې درې مسرې جوړوي، لومړی خج یې پر ځلورمه، دویم یې پر اتمه او دریم یې پر دولسمه څپه راغلی دی.

که د ازاد شعر بهیر ورځ پر ورځ پر مخ ولاړ شي بیا کېدای شي دغه برید تتوالی، کوم تتوالی ونه ګڼل شي. البته سم له لاسه هر ازاد شاعر ته په کار ده چې د بېلابېلو شعري ټوټو په اوډون کې پوره پام وکړي، د لیکنښو له کارونې سره سره یکې ډېره پېچلتیا هم رانه وړي.

د خزان په یوه شعر کې که دا لاندې درې ټوټې سره ګډې کړای شي، پر یوه مسره بدلېږي او په دې ډول یې تولیزه نیمګړتیا ایسته کېږي:
ستا د هر نثر د الفت ورمې
)او (ستا د یاغي ستوني د چغو فریاد
)د (یوې لسیزې له شا

که دغه درې واړه ټوټې پر یوه مسره بدلې نه شي، یوازې لومړی مسره خپلواکه مسره پاتې کېدای شي او ورپسې ټوټې د "او " او "د " له کبله خجیزه ویجاړتیا رامنځته کوي او وزن له لاسه ورکوي. دلته داسې برېښي چې شاعر درې واړه ټوټې جلا جلا مسرې ګڼلې دي، که نه لږ تر لږه به یې د لومړی ټوټې پای ته ننګښی)ویرګول (نه کېښ او د هغه ځای به یې "او " ته ورکړی وای او یا خو به یې دغه سرباري څپه "د " ځانته کښلې وای، همداسې د دریېمې ټوټې سرباري څپه "د " هم درواخله. هر ګوره دریېمه ټوټه په یوه بل چم خپلواکه مسره کېدای شي چې "یوې " په وردګي ګړدود یو څپیز وکارول شي او ولوستل شي.

د همدغه یوه شعر دوې نورې ټوټې هم د شاعر له خوا د ننګښو په کارونه جلا جلا مسرې انګېرلای شو، حال دا چې که دواړه د یوې مسرې په توګه یوځای ونه لوستل شي، یوازې لومړی ټوټه خپلواکه مسره کېدای شي او دویمه هغه بې برخلیکه پاتې کېږي.

د کاوون د "سپرغۍ " په یوه شعر کې چې په ځلورمه خجنه څپه پیل مومي، یوه دوه څپیزه ټوټه))هغوی و ((درې ځلې د بندونو په سر کې راغلې، بې له دې چې خپلواکه مسره ورته وویلای شو او یا یې له نورو مسرو سره ملګرې کړای شو، همداسې بې برخلیکه پاتې کېږي او د)زخې (په توګه یې غورځونه هم ژبنۍ ځرګندتیا ویجاړوي، په دې ډول شاعر باید هغه د سرلیک "هغوی شپږ کسه وو " په بشپړه بڼه کارولی وای، لکه څنګه یې چې یوځل د پای بند په سر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې کارولی هم دی. په دغه بېلګه کې یې "نو" بیا هم "زخه" بلل کېږي. که څه هم په غورځونه یې متني پرله غښتیا (انسجام) یو څه ویجاړتیا مومي.

نو
ما ته له هر څه ګران دی
زه یې نمانځنه کوم
د زیار اېستونکي دردېدلي انسان
(کاوون: سپرغی، ۱۲ مخ)؛

..بیا به نو زموږ د ولسونو پسرلی راشي
ستا (به) په ورېمو سره،
شي زموږه د سپېرو شونډو للمي پترې
او به (به) شي...
ګل به شي وطن زموږ
سور به وي چمن زموږ
مینه وي دنیا دنیا
خوند به دې ورېمو کې وي
خولې به وي خندا خندا
هله به سپرلیه زموږ زړونو ته دې بر ښه راځې!
(فاروق فردا: د ګلپاڼو پرخې، ۱۴۳-۱۴۵ مخ).

د پاسني شعر په دویمه مسره کې ((به)) پر خپل ځای راغلي، خو شاعر په دې اټکل چې له وریسې (دوه توټه ییزې) دربیمې مسرې سره تخنیکي اړیکی نه لري، نو دغلته بیا راغبرګه کړې؛ له دې ناخبر چې له غونډله پوهې له پلوه دواړې مسرې یوه غونډله ده او دا پخپله یو ویار دی چې یونا خپلواک ژبنی یوون (واحد) یې یو خپلواک شعري هغه ګرځولی، ځکه له لوستونکي او بیا کره کتونکي لارلودن ورکوي او (د مسروترمنځ تتوالی) رامنځته کوي. دا نادوده کار د شاعر په نورو شعرونو کې هم ښایسته ډېر لیدل کېږي.

۷: په ناپښبلیز شعر کې نابرې پښبلي

د بشپړ ازاد شعر مانا دا ده چې شاعر پرځان باندې په لوی لاس قافیې بندیزونه لګوي او یا هم د مونډې شعر غوندې د ببلابېلو مسرو څپیز برابرۍ، که نه په نا آګاهانه یا په بله وینا، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناویلاړېزه)غیر ارادي (توګه یوه، نیمه هم څپېزه او قافیه واله مسره کوم ویار نه ګڼل کېږي. کله کله یو ازاد شعر د دې لپاره پر یوه قافیه وال بیت یا څو مسرو پای ته رسول کېږي چې شاعر غواړي خپل پیغام او یا غوښتنې ته لوستونکي ښه ترا را وڅکوي او له دې سره سره د ټول شعر بې کچه پېچلتیا او پوښلتیا یو څه بربنډه کړای شي، څوکه په اګاهانه توګه پکې زیاتوالی راشي، بیا نو په نیم ازاد کې راځي. د نابېرۍ بېلګې، لکه:

یو د هیلو پسرلی په ټوکېدو دی
پر لمنو، غاړو مورګو
هدیرو، غرا و میرو کې
یو سور پړک د سرو غاټولو د رپیو
یو بهیر د شاځلمیانو د جنډو دی !
)اور او وینې: ۷۰-۷۱ مخونه (؛

جوړه بسپنه په لاس د ګوډاګیانو
د "ناپاک" له "کفرآباده"
د "چیني- امریکني مسلمانانو" !
)هماغه اثر: ۸ مخ (؛
... هو،
هېڅکله شوی نه دی
هسې شان ناشونی کار
چې په یو ګل پسرلی شي
ټول جهان پرې ګلالی شي !!؟
)هماغه ۱۹(.
یوه خنده د جنت د نوراني اهورایانو
یوه کنده د دوزخ د تاغوتي اهریمنانو !
)هماغه ۱۲۵(؛
له بې امانو پاڅونونو سره
له سرو پاټکیزو غورځنګونو سره !
)هماغه ۱۴۱(؛
چې سکنې له خپلو سرو شهیدو وینو نه کفن خپل
او پربوې ځان په زمزم د رڼو اوښکو د وطن خپل !

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه ۱۴۹(؛

زه به هم خلکو سره خاندم، ترانې به لیکم
د خپلې مینې د دردونو افسانې به لیکم
)کاوون: سپرغۍ، ۱۰۱(.
کېدای شي، په ازاد شعر کې د ارادي یا نا ارادي قافیو ځای یوازې ردیفونه ځای ونیسي.

۸: تکرار او کرغېړنتیا

په ازادو شعرونو کې کله کله دا هم پېښېږي چې لکه د دودیز ((ترجیع بند)) (د سر یوه برخه، یا بند پای ته بیا راوړل شي، یا د لوستونکي او اورووونکي له خوا په خپلسري توګه تکرار شي. دغه کارونه یوازې ویار)عیب(نه ګڼل کېږي چې شعر لا خوندوروي او اغېزمنوي، لکه:

تېر به شي
دا منی نور
را به شي
څړمنی نور
وبه چلي سا
په مړو رګو کې
د ګلپاڼو
د سرو ګلو
د ګلبڼ
د برم ویلاړ زما ! ! !
)اورا و ویني، ۲۴-۲۲ مخ(.

تکرار او کرغېړنتیا)ابتذال(په دې مانا چې یوازې ازاد شعر باید له ژبني، هنري)انځوریز(او منځپانګیز پلوه له هر راز کرغېړنتیا وژغورل شي، جاج او جوله)مفهوم او شکل(هسې بېځایه بیا بیا راغبرګول له کرغېړنو زړو کالبونو نظمونو سره د نوي ازاد شعر برید او پوله بېلوای نه شي. په نوي ازاد شعر کې تل پر دې ډېر زور اچول کېږي چې لومړی د ژبني او هنري جولې او بیا د منځپانګې تر منځ د بشپړې دیالکتیکي سمبالتیا له مخې پر هر ژبني توک او آرو معیار)نورم(انځور او خیال مانیز او ولولیز)عاطفي(اړخ پوره پوره غور وشي او د چا خبره یو ټکی هم بې مسوولیته ونه کښل شي یا و نه ویل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازاد شعر لاروی بايد تر نورو زياته بډايه او کره ژبه ولري او تل پکې سم غورچاڼ (گلچين) وکړي او پر خپله لنډه تنگه گړدودي پښتو بسيا پاتې نه شي. نه يوازې د وييونو له تکرار ډډه وکړي، بلکې له معياري، درون وينگو، بدلگيو او بد آهنگو هغو څخه هم بايد تل ځان وژغوري.

په کرغېړنو (مبتذلو) پور وييونو کې يوازې حسن و عشق، هجر و هجران، فراق، وصل، وصال، وصلت، ديدن، ديدار، نگار، گلبدن، گل اندام، دلارام، صنم، پري، محبوب، محبوبا، شيدا، معشوق يا معشوقه، عاشق، عشاق، جگرخون، خون جگر، چشم، چشمان، رخسار، زلفې، کاکل، گل و بلبل، لاله او سنبل، جانان، دلبر، دلدار، يار دلازار، خرام، ناز و ادا، نخرې او کرشمې، جفا او وفا، مجنون او ليلا، ساقي، پيمانه، جام، شراب، خم، خمار، مخمور، نشه او داسې نور ورته وييونه راځي چې له پېړيو پېړيو راهيسې يې پرې عربي، فارسي، پښتو، اردو... شعرونو شخوند وهلی او نور يې خوند بايللی دی.

اوسنې علمي او تخنيکي يا سياسي ژورنالېستيکي او بياد نن سبا ژوند اړيني او گټور جاجونه او وييونه د نوي ازاد شعر له ژبې سره هله اړخ لگولای شي چې خيالولې، سمبولېزه، انځوريزه او ان اسطوره يې جامه ورواغوستل شي، نه دا چې پخپله همدغه وييونه کټ مټ راوړل شي، لکه په دې لاندې ليکلړ کې:

ماشين، کمپيوټر يا سولگر، کنفرانس، فابريکه يا کارخونه، کارځی، کارغالی (ورکشاپ)، گاډی (موټر)، ټيلېفون، تلويزون يا لروينون، حکومت، سياست، قانون، اقتصاد، تجارت، کور، ډوډۍ، کالي، توليد، صنعت، سپورټ، ورزش يا خپل و پردي جرافيايي نومونه، ليکلړ (لست)، او يا کار گر، انقلاب، اوښتون، پاڅون، غورځنگ، جنگ، جنگيلی، جگړه مار، سوله، ولسواکي، ديموکراسي، پرمختگ، پرمختيا، پرمختللی، ابادي، مېړانه، غيرت، پت، ننگ و ناموس، پښتون، پښتو، پښتونوالي، پښتونواله، پښتونولي، رښتينولي، وروري، برابري، کتاب، پوهه، پوهنه، فرهنگ، زده کړه، ښوونه روزنه، ليک و لوست، مبارزه، وطن، هېواد، ولس، ټبر، لويه جرگه....

په دغه لاندې ازاد شعر کې (د سولې سولې) پرله پسې راوړنه ډېره ببخونده بربښي، ځکه تش وزن يې پرې پوره کړی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

... اوس روان شوي يو ځو
له سرو ګلونو سره
له سرو ګلونو سره
د سولې سولې کور ته
د سولې سولې ښار ته
د سولې سولې ورا ته
د سولې سولې خوا ته
)خالق رشيد: ګلبانګهايي براى صلح و سپيده، ۷-۸۲ مخ(.

په ازاد شعر کې بايد ژبنۍ رنګارنګي هېڅکله هېره نه شي، په دغه لاندې بېلګه کې راغلی تکرار هم دومره خوندور نه برېښي:
اوس زما د وطن کاڼي
اوس زما د وطن بوټي
اوس زما د وطن غرونه
هم سيندونه د وطن مې...
)فردا: د ګلپاڼو پرخې، ۱۲۷ مخ(.

وګورئ، دغه وروسته ازاد شعر يې په يوه کرغېړن پور ويې "صنم" سره انځوريز راکښون او انديز نوښت زيانمن کړی نه دی؟
- ستا خبرې مې
د ذهن په کوخو کې
د انګۍ غوندې خپرېږي
- تکرارېږي-
ته چې يو ځل
- مينه-
ياده کړې صنمه!
نو غبرګون يې اورم:
مينه، مينه، مينه...
)خاموش: مزلونه او منزلونه ۱۲۳(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا د "جانان" غونډې یو بل کرغېړن پور ویی په دغه لاندېني شعر کې څومره ښخونده برېښي:

زما د سترګو اوښکې
چې مې د زړه وینې دي
د خوږ "جانان" په نظر
څو د باران څاڅکي دي
اوښکې نه دي
اوس کومې اوښکې توی کم؟
چې د "جانان" په نظر
د باران څاڅکي نه وي!
)خزان: د سحر په غېږ کې ۴۱(.

او یوه داسې بېلګه چې هم یې ژبه خوږه او نږه ده او هم یې انډ و وانډ رنګین او پیاوړی:

ستا پر مخ د سرو یاقوتو
د باران له څو څڅاکو،
کاڼی زړه د نهیلیو د سارا هم
لکه موم شو.
پر خنډو د اننګیو د مهال
را ورغښتلې،
ستا له برندو برندو سترګو مینه وړو
د خوښیو مرغلرې،
ستا د لمر مخ پلوشو تر سیورې لاندې
لکه پرخې د ګلپاڼو پر وښکیو...
څه که رغړې او را رغړې
پر بستر د سباوون
د ګلکڅو زما د شعر،
ستا د سرې سپینې کوکۍ
د خواږه خیال
سورکې خالونه،
په دوتر زما د زړه کې
جوړ د وینې او د مینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوبولي انځورونه !

پرنوی ازاد شعر د دې تورتپني پرځای چې گوندي د قافيې او رديف په ايستنه غورځونه يې له خپل خپلي ژبې، فرهنگ او تاريخ سره اړيکي شولي دي، ولې داسې ونه وايو چې د پښتو شعر له پښو څخه يې د پردي ښکېلاک زولنې ماتې کړې او ببرته يې ازاد کړ، هو،هغه څه چې زموږ په تاريخ او فرهنگ پورې رښتيا اړه نيسي، هغه ژبنۍ انځوريزه او انديزه خوا ده، لکه په پاسني شعر کې)برندې سترگې(،)سره سپينه کوکۍ(،)سورکي خيالونه(... کانۍ زړه موم کېدل، پر بستر... رغښتل را رغښتل او داسې نور. که څه هم په نوي ازاد شعر کې پر سېمبولو، انځورو او اسطورو ډېر زور اچول کېږي، مگر زياته هڅه کېږي، لومړی ورته له خپل تاريخ او فرهنگ سره پيوند ورکړشي او بيا له گډ نړيوال هغه سره. د اهوار او اهريمن تر څنگه يوناني زيوس، پرومېتوس يا د اراکولا ته ځای ورکول کېږي، د ليکونکي "کاغذي ښامار" نومی شعر "اوراو وينې، ۱۵۲ مخ (همداسې يوه ببلگه کېدای شي.

محبوب سنگر په قافيه والو، ازادو او نيم ازادو شعرونو کې د تول پوره کولو لپاره له غبرگون او تکرار ډېر کار اخېستی:

سينده سينده کونړيه
راتاوېږه راتاوېږه
وغړمبېږه وغړمبېږه
مه چوپېږه مه چوپېږه
ته دې زړه خوره ته دې زړه خوره
ماتوه يې ماتوه يې
نړوه يې نړوه يې
چې راوينښ شي چې راوينښ شي
)هماغه اثر: ۱۱۳-۱۱۵ مخ(.
هسک سپېڅلی او تک شين و
او تک شين و
تک سپين لمر پکې وړانگين
او وړانگين
رنگيني يې لمنې
او لمنې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر: ۱۱۲-۱۱۸ مخ(.

ښکلی غبرگون)تکرار حسن(البته کله کله د ازاد شعر عاطفي خوا ډېره پیاوړې کوي او لا زيات راکښون وربښي، لکه:
وخنډئ ځانگونه مو
پرانيزئ وزرونه مو
والوزئ را والوزئ
والوزئ را والوزئ...
)اورا و ويني: ۸ مخ(.
وتره ده
نن وتره ده،
د ذهن کرونده زما
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۴۸ مخ(.
بارانه وورېږه، وورېږه
چې سارايي گلونه
د وچکالۍ خپيرو ورژول
او د غوټيو شونډې
د سرو تناکو په خولیو کې تالونه وهي
بارانه وورېږه، وورېږه
)ننگيال: هغه شپې هغه کلونه، ۳۸-۳۹ مخ(.

لکه له گڼو راوړو شعري بېلگو ښخه چې را جوتېږي، نن سبا))کلی، کوڅه...((هم دومره سولبدلي چې نژدې ده، د لوستونکيو او اورېدونکيو زړونه ځنې تور کاندي،او ان د))مور((په ځېر سپېڅلی نوم هم دومره پرځای او بېځای، په آره او سېمبوليکه مانا)هېواد، پت، ناموس...(ورو ورو، مخ پر سولبدلو دی!
بې کچه ساده گي او بربنډتيا د نويو ازادو شعرونو له ځانگړتياوو ښخه نه گڼل کېږي، دغه ځانگړتيا په هماغو قافيه والو نظمونو پورې اړه لري چې د دغې پېرۍ له پيله يې تر اوسه پښتو شاعري د کرغېړنتيا)ابتذال(تر بريده رسولې او د اوسني ازاد شعر غورځنگ هم له آره د هغو پر ضد رامنځته شوی دی. د ازاد شعر لاروياڼو هم زياتره له همداسې ساده نظمونو ښخه راپيل کړې ده او د چا خبره د خپلو ساده نالوستو وگړيو لپاره يې خپله ونډه ادا کړې ده. نور به بايد د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان او پښتو شعر د ودې او پرمختيا اړتيا هم په پام کې ونيسي.

که څوک وغواړي ډېر کرغېړن)مبتذل (وييونه له کرغېړنتيا)ابتذال (څخه وژغوري، يوه لار به يې همدا وي چې نګه پښتو انډولونه ورته وګوري، لکه د وطن پرځای هېواد او د هېواد پرځای ټاټوبی، خاوره، مېنه يا اويجه، د هجر و هجران و فراق پرځای بېلتون يا جدايي، د صنم، معشوق، محبوب، محبوبا، دلدار، نګار، ګل اندام، دلارام، جانان... پرځای ښکلې، ګلې، مينه ورې، زړه ورې، زړګوټې، زړګی، ګرانه يا ګران، ګلمخې... د عاشق، شيدا... پرځای مين، لېوال، ژوبل، نيمه خوا... د مجنون او ليلا پرځای، شهي او شهو يا ادم و درخو، د ناز و ادا پرځای کنج و مکېز، د جفا کار او ستمکار پرځای بېلوره، بې مينې، د خلک پرځای وګړي، د قاصد پرځای ځرى، استازى، د پيماني پرځای اړې، د زلفو پرځای څڼې او کوڅې، د حسن او جمال پرځای ښايست او ښکلا، د عشق و محبت پرځای مينه، لېوالتيا او داسې نور بې شمېره وييونه. د ازاد شعر له انګېزو او بيا ګټو څخه يوه دا هم ده چې د کرغېړنو او زنګ خوړليو قافيې او رديفې کړيو ترخنګ کرغېړن وييونه، ترنګونه)ترکيبونه(او انځورونه هم د نور د تاريخ ارتيېلځي)زباله دان (ته وروغورځول شي.

هنري او انديز)فکري (نوښت يوازې په ژبني نوښت سره رامنځته کېدای شي. د همدغې ټينګې ديالکتيکي اړوندی له مخې په سبکوپوهنه او کره کتنه کې "ژب- ښکلاييز" او "ژب- انديز" نومونې نوې دود شوې)يو اخيم بينر: کاسپر- ووکل، ۵۳-۷۷ مخ(. دا مانا چې د يوه ادبي اثر په کره کتنه او ارزونه کې ژبه او ښکلا بيا ژبه او اندي منځپانګه)فکري محتوی (سره همزمان او پتليز تر څېړنې لاندې نيول کېږي، ژبنی اړخ يو له بله جلاجلا څېړل يو ناشونی کار ګڼل کېږي، ځکه هېڅ داسې هنري انځور به نه وي چې بې ژبنۍ څرګندونې هستي ولرلای شي او همدارنګه به هېڅ داسې اند)فکر (نه وي چې بې د ژبې له مرستې څرګند بدنه وومومي، پر همدې آر يوازې، نګه او ښکلي وييونه کولای شي، نوې نګه او ښکلي ادبي انځورونه او پاخه اندونه او خيالونه څرګند کړي.

په دې کې هم شک نشته چې پياوړی تخيل او تفکر هم پر خپل وار کولای شي، له خورا ساده او کرغېړنو وييونو څخه خورا نوښتګرانه، ښکلي او زړه راښکونکي ادبي انځورونه ورغوي، مګر که دا هم نه وي او هغه هم نه مانا دا چې هم وييونه او نور ژبني توکونه او آرونه ښکلي، نږه او معياري نه وي، او نوی او پياوړی تخيل او تفکر هم نه وي، نو هرومرو کرغېړنتيا)ابتذال (رامنځته کېږي، ژبنۍ ښکلا او سپېڅلتيا ، په بله وينا ، ژبنی نږه والی، نويوالی او پخوالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شي، لږ تر لږه د هنري جولې کرغېړنتيا راتيته کړي او د چا خبره يو څه ادبي غوندې لېو ورکاندي.

وګورئ، دغه وروسته ازاد شعر په يوه کرغېړن پور ويي "صنم" سره انځوريز راکښون او انديز نوښت زيانمن کړی نه دی؟

ستا خبرې مې
- د ذهن په کوڅو کې
د انګۍ غوندې خپرېږي
- تکرارېږي-
ته چې يو ځل
- مينه-
ياده کړې صنمه!
نو غبرګون يې اورم:
مينه، مينه، مينه...
(خاموش: مزلونه او منزلونه، ۱۲۳ مخ.)

يا د "جانان" غوندې يو بل کرغېړن پورويی په دغه لاندېني شعر کې څومره بېخونده برېښي:

زما د سترګو اوښکې
چې مې د زړه وينې دي
د خوږ "جانان" په نظر
څو د باران څاڅکي دي
اوښکې نه دي
اوس کومې اوښکې توی کړم؟
چې د "جانان" په نظر
د باران څاڅکي نه وي!
(خزان: د سحر په غېږ کې: ۴۱ مخ.)

او يوه داسې بېلګه چې هم يې ژبه خوږه او نږه ده او هم يې اند و واند رنګين او پياوړی:

ستا پر مخ د سرو ياقوتو
د باران له څو څڅواکو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانې زړه د نهيليو د سارا هم
لکه موم شو.
پر خنډو د اننګيو د مهال
را ورغښتلې،
ستا له برندو برندو سترګو مينه وړو
د خوښيو مرغلرې،
ستا د لمر مخ پلوشو تر سيورې لاندې
لکه پرخې د ګلپاڼو پر وښکيو...
څه که رغړې او را رغړې
پر بستر د سباوون
د ګلکڅو زما د شعر،
ستا د سرې سپينې کوکې
د خوارډه خيال
سورکې خالونه،
په دوتر زما د زړه کې
جوړ د وينې او د مينې
خوبولې انځورونه!

نوی ازاد شعر د مبارزې او پاڅون، شهيد و قربانۍ، بلهار، بلهارۍ يا جنګ و سولې لپاره د مرجانو نو بهيرونه، د غاټولو او رېديو سره بيرغونه، شنې شبې، اور او وينې، د سرپو او پولادو ويلوبونه او د باروتو لوګې يا په بله وينا د لمر، سپېدو، سبا او رڼا سمبولونه پر کار اچوي.

مګر دغه سمبولونه هم که ډېر وکارول شي او ژورنالېستکې او ګړنۍ ژبې ته لار پيدا کړي، بيا نو خپل سمبوليک يا انځوريز او شاعرانه نوښت له لاسه ورکوي او پر عادي ژبه بدلېږي، لکه واخلې "کوتره" چې د سولې د سمبول په توګه يې نن سبا خپل لومړی سمبوليک هنري جاج له لاسه ورکړی دی.

د شلمې پېړۍ نوميالي کوبېست انځورګر پيکاسو د "سرې کوترې" انځور هماغه لومړی ځل خپل جادويي اغېز وښاند، هغه هم د "سرې" د ستاينوم په ملتيا مګر را وروسته ورته نه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انځورګرۍ کې کوم هنري سمبولیک رنګ پاتې شو ، نه په شعر او نورو هنرونو کې.

۹: ژبنۍ تېروتنې

ژبنۍ تېروتنې د دوو غبرګو اړخو له مخې څېړو:
)۱ (له تخنیکي اړخه چې د پښتو شعرپوهیز- غړپوهیز په تړاو د دغه کتاب آر بنسټ او هډوانه پرې ټیکاو لري، او)۲ (له هنري اړخه ، په دې مانا چې شعر تربل هر))ژبنی ((هنره له))یوې یوازېنۍ- کره لیکنۍ ژبې ((سره ډېر تړاو لري او ښه او بد یې ور سره زیات غوټه دي، له دې کبله د کتاب غوښنه برخه هم پرهمدغه اړخ راچورلې.

له نړیوال او زموږ له منل شوې دودسره سم یو شاعر کولای شي، یو لړ ژبني او پښوییز آرونه دویونه)اصول و قواعد (له شعري تول و تاله بلهار کاندې، خو په دې اړ چې جاج و مانا ته تاوان و نه رسي او خپلسري ښه و نه لري، په بله وینا ، د اړوندې ژبنۍ ټولنې د درستو شاعرانو تر منځ سراسري دود وي.

ترکوم ځایه چې له دغه پلوه راڅرګندېږي، له پارسي او نورو آریاني او ډېرو هندواروپایي ژبو سره پښتو ګډون لري، هغه د وییونو لنډون، زیاتون او بیا غونډلیزه ناأوډي)اختصار، توسعه اوبې ترتیبي (ده.

څه چې په ځانګړې توګه په پښتو شعر کې ناشوني دي، هغه خجیز سر غړاوی دی. له دغه لامله موږ د پښتوشعر د ژبنیو تېروتنو په لړ کې تر هرڅه زیات پر خجیزې ناندولۍ زیات زور اچوو او په دویمه او دریمه پوړۍ کې پر ناأوډۍ او لنډون، زیاتون.
سم له لاسه همدغه وروستۍ ډول)ناأوډي (تر ویښني لاندې نیسو او د وییونو اړوند هغه وروستي)۱۲ (څپرکي ته پرېږدو.
د ناکره والي نښې نښاني، ګړدودي او د نورو ژبو وییزې په هرډول، خو پښوییزې اغېزې یې پښتو ګړسره کړکیچو کوي.

د سوېلي پښتونخوا د ازاد او سپین شعر سرلاری افضل شوق د نورو نامعیاري ګړدودي بېلګو تر څنګ د نرینه ډېرګړی تېرمهالکړ)جمع مذکر ماضي فعل (په کارونګ ، د خپل یو ښکلي سپین شعر))تاریخي فیصله ((ژبنی معیار ژوبل کړی دی:
د نن انسان ته،

(c) ketabton.com: The Digital Library

که انسان ويل په کار دي،
نو بيا
له ځناورو د داړلو
ګيله څه پاتېږي؟
دا فيصله
چي يي و سرته رسوله څنګه
نو په جرګه کېرا غونډ شوي
هر لېوه په ډاډه زړه
په)پر (رمو باندي
بريد کولو ته خپل پخ غاښونه
بيرته تېره)کړو (
او د کلي په)پر (لور وتښتېدو)وتښتېدل (.
)لمبه، دويم کال، دويمه ګڼه (؛
- - -
د خيرمحمد هڅاند ددې وروسته مونډي شعر پای دوي غبرګي ټوټې له ورته سوبل-لويديز ګړدود سره سم چي يو ګړی ښځينه کړ پر ډېرګړي نرينه هغه اړوي، د ښځينه ستاينوم)اسم صفت (همداسي کارولی دی:
-... ته کوه وفاداري)خپل (
ته کوه وفاداري)خپل (.
)هماغه مهالنی (

يووم- نااوړي)ضعف تاليف (

))ضعف تاليف ((له آره په دوديزه - عربي شعرپوهنه کي يو ژبنی ويار دی او موخه يي په شعر کي هغه پېښوييزه او په نومېرلي توګه، غونډليزه)جملوي (نااوړي)بې ترتيبي (ده چي يو شاعر يي بې له کومي توليزې، يا هم او پېښېليزې يا لړيزې)رديفي (اړتيا رامنځته کوي، که نه ويار نه ګڼل کېږي. لکه د استاد حمزه دا شعر:

ستا په تبسم يي حوصله وکړه
)او ښکو بو ګنبدلو (مي شبېه وکړه

خو په دغه بل کي بې اوډي يي بې له کوم توليزې اړتيا چي ښايي د خپل ګړدود تراغېز لاندي يي تر زياتو زيات تېنګار ته هڅولی وي، دومره لاسونديزه)موجه (نه ګڼل کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

...نوم د تګ په خوله وانه خلې باران راغی

د ډاکتر خالق زیار، الفت ۱۷ ګڼه (له یوه ښکلي غزله دراخېستې بېلګې دریېمه مسره نا اوړې لري او سمه کړې بڼه مو ورسره په لیندیو کې نیولې ده:

-...مات مې تندی ټول عمر ساتلی دی
اېښی مې هېجاته پر درشل نه دی
جوړ ته د ملا پېښور نه پرېږدم
)نه پرېږدم ملا جوړ پېښور لره (
هېر مې لا کندړ کنډر کابل نه دی...

په هرډول شاعر ته په کار ده، د ناوړې د مخنیوي لپاره تر وسې وسې هڅه وکړي او په دې لړ کې د اړوندې ټوټې یا مسرې ژبني توکي برخیز او ان یو مخیز بدل رابدل کاندي. د پوره پوهاوي لپاره یې په یو لړ قافیوالو او ازادو بېلګو کې تر کتنې تېروو، که څه هم پر پښېلیزو هغو د دودیزو قافیې ویارونو ترنامه لاندې په) ۴ (څېرکي کې څه ناڅه رڼا اچول شوې ده.

ګړدودي پښتو

)۱(غبرګبلونه)سربل او وستربل (

غبرګبلونه هغو جوړه جوړه وییکي یا ادات دي چې یو یې تر نوم له مخه راځي او بل ترې وروسته. مخني یې سربل او وروستني وستربل بلل کېږي. په کره پښویه او کره لیکنۍ پښتو کې د سربلونو شمېر اووه دی چې دا هر یو یې له څو څو وستربلونو سره غاړه کېږي او په دې ډول تر د برشو پورې غبرګبلونه را منځته کوي، لکه:

په - کې، په - سره، په - پسې، په -؛ له-نه، له - څخه، له - وروسته، له -؛ تر-لاندې، تر-پورې، تر-؛ پر-باندې، پر-؛ د-)اضافي او مِلکي (او داسې نور.)د زیات پوهاوي لپاره: پښتو پښویه ۲۱۰-۲۱۱ (.

دغه لاندې مونډې ډوله ازاد شعر زیاته ګړدودي بڼه لري او په دې توګه ژبنې ناکره والی رامنځته کوي. په دې لړ کې د نورو سرغړاونو)د "کړلو " او "کړ"... سره ګډول یا د اوښتیو او نا اوښتیو پېرونو)اصلي او مغیره حالتونو (ترخنګ د سربلونو) د "د " او "له"، "نه" او "څخه"(نه توپیرول یاغورځول او داسې نور.غورځول، هم تر هغې دومره ویار نه بلل کېږي، چې ترې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رغېږي، لکه:

... پرېوتله ستا پر لوپټه پرخه

)له (مانه ده نېکمرغه يو پرده خپله

)جلال امرخېل، لروبر او بپانه (؛

پر غورځولو سربېره د)د-له (نه توپيرول، لکه:

ما د پتمن بزگر نه

ما د ښاري جوالي نه

ما د سپين غر له شپونه

ما يو زيارکښ کارگر نه

ما د هېواد زلمي نه

ما د شهيد له مور نه

داسي تپوس وکړلو

چي ژوند کي څه شی غواړي

دا مرگ او ژوبله ښه ده

که وکړو سوله کي ژوند

ټولو دا يوه چغه کړه

جنگ دي وي ورک نړۍ کي

موږه نور هېڅ نه غواړو

سوله دي وي نړۍ کي !

)افضل ټکور: گلبانگهای برای صلح و سپيده، ۹۸ مخ (؛

۲(نا کره کړاوړون)فعلي گردان (

لکه په پاسنۍ بېلگه کي)داسي تپوس)وکړلو (؛

د نورو ننگرهاريانو غونډي د فاروق فردا)د گلپاڼو پرخي(په ازادو بېلگو کي ځای ځای گرډودي او سيمه ييزه پښتو را څرگندېږي، لکه:

"شولي" د "شوي" پرځای په ۹۲، ۹۳ او ۱۷۷ مخونو کي. "مچولی" د "مچولای" او "نيوی" د "نيوای" پر ځای په ۱۳۰ مخ کي. ښودله)۱۳۴ مخ (د شاعر ډېرو ښکليو شعرونو ته زيان رسولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اسحاق ننګيال)هغه شېبې هغه کلونه، ۱.۱، ۹۹ مخونه(د نورو لغمانيو شاعرانو غوندې د بشپړ تېر مهال دربېيم يو ګړي وګړي)د مطلقې ماضي دربېيم مفرد فعل(په "-ی" پای ته رسولی، لکه "ولامبلي" چې کره يې ولمبل راځي)همداسې: کېناستلې- کېناست يا کښېناست، کندهاري انډول يې: کښېنستلی(په دې ګړدودې پښتو سره شعري ژبه زيانمنوې. ژبنې سپېڅلتيا هم د نوي ازاد شعر په ځانګړتياوو او نوښتونو کې راځي. دلته شاعر اړ نه دی چې ببخرته پور وييونه او هغه هم لکه پاس يې چې يادونه وشوه، کرغېړن)مبتذل(وييونه وکاروي ځکه کوم د څپيز انډول او قافيې- رديف بنديزونه يې په مخ کې نشته او په امرنه)انتخاب(کې پوره ازادي لري.
د يوې ازادې ببلګې)تېرڅېرکی(په يوه ټوټه)) توده دې کړله((کې د يوګړي ښځينه بڼه ويار نه، بلکې))کړه((يې نا آره ده چې د))لنډون((د معيار پر بنسټ يې ترڅنګه يو څه زياته دود ده.

۳)د وييونو لنډون و غځون

د توليزې تشې د ډکولو لپاره د يوه ويي اوږدول يا لنډول، د کوم ګړدودې لاسوند له مخې ويار نه ګڼل کېږي، لکه: زما)۱-۲څپيز(، زموږ)۱-۲(يا هم ۳ څپيز)زمونږه(. همدا راز نرينه پر ښځينه بدلول درواخله، لکه: ستومان- ستومانه، ناروغ- ناروغه، که نه، سرغړاوی ګڼل کېږي، لکه:

... دا)توره(راغه دا)توره(راغه...
دا پر موږ پور دی پور دی...
)محبوب سنګر: زوږ ۱۰۷- ۱۰۹ مخ(.

لايق زاده د)پوه(پرځای د)پوهه(په کارونه خپل يوه ښکلي))سهل ممتنع((غزل څومره پيکه کړې دی، که څه هم ځيني پېښوري يې همداسې وايي، خو دومره ټوليزوالی نه لري:

بې له ما مري، بې له تا مرم
په رښتيا مري، په رښتيا مرم
سره)پوهه(يو زړګيه
په خندا مري، په خندا مرم...؛

زه لکه)ازاده(مرغه
له قفسونو او دامونو نه لوړ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)خاموش ۱۰۱(؛
يا لکه)پښه(چې ځينې شاعران، په تېره شينواري يې تل دوه څپيز کاروي، لکه زړه سواند، خاموش، جګړې کليوال او نور.

ننګيال د))لېږدوي((پرځای))لېږدي((کارولی او دا هم په دې چې دغه کړويي نوی ليکنی پښتو ته لارموندلې ده:
...او ځنګله
په شنو ورېمو کې
د زيتونو نيالګي
د لمر باران ته
د بلبلو
پيغامونه لېږ)د(ي

په)ي(کې د)يې(مدغمول هم دومره ويار نه ګڼل کېږي، لکه د شهيد خالد بارګامي په دې لاندې شعر کې:
... ستا مورکۍ وهي چغارې
هره اوښکه کې)يې(خدای ښکاري
ته خو مړ نه يې خالده
دا په څه ورپسې ژاړې

بې له کومې قرينې د)مرستيال- (کړ غورځول او له دې سره د شعري غونډلې خبر لتاړول ځرګند ويار ګڼل کېږي:
ګوره د زړه وينه مې وچه نه کړې
پکې د چا د زړه دردونه پراته)دي(
که سوزې غوښې رانه وسوزوه
چې د غليم پکې داغونه پراته)دي(
)رحمت ځواکمن، روزګان ۲۱-۲۲ګڼه(؛
په دويمه مسره داسې راتلای شوه:
دې پکې ستا د زړه دردونه پراته
او څلورمه بيا داسې سمېده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د غلیم پکي داغونه پراته؛

هره کیسه له مانه هېره ده، خو ته مي په یاد)یې(
شپه شپه له مانه هېره ده، خو ته مي په یاد)یې(
موري دنیا راباندي و چورلېده، سرمي دروند شو
موري قبله له مانه هېره، خو ته مي په یاد)یې(
)هماغه ګڼه(.
امرخېل کولای شول، داسي ووايي:
))هره کیسه ده له ما هېره، خو تا نه هېروم((ترپایه؛
دنصیب سیماب په دي لاندي زړه راکښونکي ازاده بېلګه کي له پایه درېیمه مسره ورته ویار لري:
له کارو سه ستړي خلک،
د غرمي لمرو وهلي،
خو خپل کور لره ستانه شي.
لمر هم ستړی په دي جنګ شي،
بیا د غرو شاته بیده شي.
شپه دا ټول کاینات یاره،
لکه مور داسي بیده کي...
خو ستا غم یو داسي غم دی
))چي له ماسره ملګری...((
نه یو کور لري چي ولاړ شي
نه یي شپه سته چي بیده شي
په نوموړي مسره کي که))چي((پر))دی((بدله شي او یا پر))تل((، نو ویار ورکېږي؛ درېیم لاریي دا چي د ملګري پر مل واوړل شي، هغه هم په بڼه:
))چي له ماسره تل مل دی((.
نوموتي شاعر پیوند د یوه نومځري)یې((په نه کارونه یو انځوریز شعر ژوبل کړی دی چي کولای شول، لړترلږ یې لنډیز)ي(په لیندیو کي ونیسي:
- اوړی غرمه ده پر تنور ولاړه
لوند د ململ کمیس یې ګونځي ګونځي
نسواري خوکي)ي(د سینو ښکاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

)د سینما یاران ۹۴ (.

اوښتی پېر)مغیره حالت(شمال ختیز لیکوال او شاعران زیاتره په پام کې نه نیسي، په دې لړ کې، هرګوره))پښتون((ګړسره لکه ځانګړی نوم همداسې پر آر پېر کارول کېږي. د بلخ ادبي ټولنې یوه ځوان شاعر بیا د تولیزې اړتیا له مخې تر استاد حمزه هم ډېر ښکلی کارولی دی:
اوښکې مې بیا ګرېوان ته غاړې وتې
لکه پښتون چې)د پښتون(مېلمه شي

)۴ (نا کره وینګ)تلفظ (
بدترینه بېلګه یې په شمالختیزه ګړدودې ډله کې د)ښ-خ (،)ږ-ګ (او)څ-س (ګډون دی، لکه د یوې))سندرغاړې جوړې((په غبرګو سندرو کې چې پر)س (له)څ (بدلون سره مېرڅه خپله مېرمن د))کوڅه کې((د)ردیف (په بیا بیا ورغبرګولو کنځې.

همدا راز: مونږ)مونګ (، زمونږ)زمونګ (، خښ)ښخ (، ښکته)کښته (؛
))څښل((بیا ، که د ننګرهار خواته هم پر))چښل((اوښتی دی...) زیار: د پښتو لیکلارښود اړوندې سکالووې (

پر نوی ازاد شعر ددې تورتپنې پرځای چې ګوندې د قافیې او ردیف په ایستنه غورځونه یې له خپل خپلې ژبې، فرهنګ او تاریخ سره اړیکې شولې دي، ولې داسې ونه وایو چې د پښتو شعر له پښو څخه یې د پردې ښکېلاک زولنې ماتې کړې او ببرته یې ازاد کړ، هو ،هغه څه چې زمونږ په تاریخ او فرهنګ پورې رښتیا اړه نیسي، هغه ژبنی انځوریزه او اندیزه خوا ده، لکه په پاسني شعر کې)برندې سترګې (،)سره سپینه کوکۍ (،)سورکې خیالونه (... کاڼی زړه موم کېدل، پر بستر... رغښتل را رغښتل او داسې نور. که څه هم په نوې ازاد شعر کې پر سېمبولو ، انځورو او اسطورو ډېر زور اچول کېږي، مګر زیاته هڅه کېږي، لومړی ورته له خپل تاریخ او فرهنګ سره پیوند ورکړشي او بیا له ګډ نړیوال هغه سره. د اهوار او اهریمن تر څنګه یوناني زیوس، پرومېتوس یا د اراکولا ته ځای ورکول کېږي، د لیکونکې "کاغذي ښامار" نومی شعر "اور او وینې، ۱۵۲ مخ (همداسې یوه بېلګه کېدای شي.

)۵ (بې کچه نا پښتو وییونه
وګورئ په لاندې بېلګو کې ناپښتو وییونه څومره کچه ښکاري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یارانو گورئ
له تندي مرمه
د ساقي خوا کې
د مینا څنگ ته
هیڅ نه پوهېږم
دا ویرانه ده که میخانه ده !
خوارېه حرام وو)وه (
ترخې اوبه هم
په ما حرام شوې
بده قسمته)له بده مرغه(
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۱۲ مخ(.

... د خوږ جانان په نظر
څو د باران څاڅکي دي
)هماغه اثر، ۴۱ مخ(.

دا بله بېلگه یې گړ سره یوه کړکیچو او ملایې پښتو ده:
...د پسرلي د مجنون بید د کتارونو په شان
قد پورته کړی دی تر هسکه پورې
د درناوي او عبادت په عنوان
د یو څو پاکو مومنانو په څېر
ستا د ښایست پښو ته
د تنظیم سر دی ټیټ نیولی د رکوع په ډول
چې نه د سر پورته کېدو تاب لري
او نه په)پر (ځمکه د خپل سر د اېښودلو قدرت
څه ښکلي پاک یادونه !
څومره سپېڅلی مقدس عبادت
کاشکې چې ستا د حسن
د مغرور خیال دربار کې
شي مستجاب او قبول !

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر: ۵۷-۵۸ مخ(.

- دلته د پېړیو د سکون او انجماد
- په)پر(ضد
لام دی تړل شوی او تو دی
راپاڅېدلی دی
"دلته زمان د اوښتون
په مکانونو کې
تولې زړې بارې، خالي بارې
نړېدلې دي"
خلک را خلاص شوي د وهمونو
له طلسم نه
اوس چې له ستم او جهالت سره
وداع کوي...
)خاموش: مزلونه او منزلونه، ۱۰۹-۱۱۰ مخ(؛

۲: مانیز اړېچ یا تضاد)Contradiction(

د ا له آره د ژېبوهنې یوه نومونه ده او له شعري انځور یا صنعت)**contrast**(او یانګېرګډون)**paradoxy**(سره توپیر لري. د ساري په توګه که څوک د عادي خبرو په ترخ کې ووایي:))غوز تر کدو غټ دی((، له مانا او منطق سره سمون نه خوري او اړوپېچه غونډله یا خبره، یا په پارسي نومونه))نقض ګويي((ده.

لکه واخلې، د نوموتې شاعر باري جهاني د هغه غزل په یوه بیت کې چې اسحاق ننګیال)اخبار هفته، اولسمه ګڼه(د "غورو" بېلګو په توګه راخبستی دی:

))په موج خېزه توپان راغی د فلک سیلابي کړېږ
زمونږ کشتۍ یې ډوبوله خپل دریاب یې توپاني سو((

)فلک که زمونږ کشتۍ ډوبوله(سزا یې دا شوه چې)دریاب یې توپاني شو !(توپاني کېدل خو)زمونږ کشتۍ د ډوبولو لپاره(د دریاب په ګټه او د زور ښکارندوی دي، څکه نوره یې هم پسې ډوبوي.

په دغه بله بېلګه کې چې استاد ناشناس ور سندریز کړې، د پاسنۍ هغې په څېر ورته ژبنی او منطقي اړېچ لري او هغه داچې))ساقي((خوارکې ته د))بامبړ((دنده هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي:

))ساقي غاړه مې راوړې په زنار يې زينتي کړه... ((

استاد بېنوا چې کله د اطلاعاتو او کولتور وزير په توګه د سپکانو په))ويساک ((مېله کې ګډون کړی وو ، نو له ښاپاک وبشونکی))ډیرور ساقي ((يې هم داسې غوښتنه نه وه کړې !

جهاني د اېکسپرېشنېستانو **expressionists** او امپرېشنېستانو **imprissionists** او بيازمونږ د دوديزو خمريه شاعرانو ، لکه خيام او غني په لاروی هڅه کوي، د اړوندي ويپيانګې په بيا بيا کارونه پر لوستونکيو او اورېدونکيو اغېز پرېباسي، هغه هم د ويي لوبې)لفاظی (په مټ، او بيا يې دا هڅه چې د ټنګ ټکور، ټکور هم ورکاندي !

نوموړي کره کتونکي نه يوازې دا ويار ور پر ګوته کړی نه دی چې لا د درست غزل پارسي وزمه پښتو يې هم په سترګو کې نه ده ور ننه ايستې، د بېلګې په توګه لکه "موج خېزه" په رومبنې او "سبزه کوبې" او "پايکوبې" ويپونه، په دې لاندې بيت کې:

))دا د مستو پسرلی دی، دا د اور سبزه کوبې ده

هره پانه خماري ده ، هر ګلاب مو شرابي سو ((

)ان تر دې چې يوه تولګه يې هم))پايکوب ((نوموله(.

داسې نابومه پور ويپونه د باري په غزلو کې کوم کمی نه لري، که به څه هم شاعرانه وي، خو پر بله ژبه اړه لري، نه پر پښتو.)د پوره څرګندتيا لپاره: زيار، اخبار هفته، ځوارلسمه ګڼه(.

داسې برېښي چې ننګيال يې له رياليستې اندتوګې سره سره، د نورو ډېرو مينه والو غوندې تر دوستۍ، د دغه غزل تر سندريز اغېز لاندې زيات راغلی او هغه دا چې "ناشناس" يې د موسيقۍ الاتو په ملګرتيا په خپل زړه راکښونکي او مست اواز کې وړاندې کوي.

که خبره پر موسيقۍ وي، نو هسې خو زموږ ډېر منلي ولسي شعرونه لکه: لنډۍ، نارې او سروکې بې له قافيې او رديفه له موسيقي تول و تال و سور و لی سره تر يوه غزله هم ښه تر اړخ لګوي. همداراز ډېر ساده دوديزاو ولسي ډوله نظمونه هم راکښون پيدا کوي. په کار خو دا ده چې شعر خپل بديعي او هنري راښکون ولري، موسيقي خو يو بل جلا هنر دی همداسې په خواږه اواز کې د شعر ديکليمه يا ترنم درواخله چې له بده مرغه پښتو شعر ترې، په تېره بره خوا تر پرونه بې برخې پاتې وو او متې د کډوالو له راستنېدو سره څه ناڅه رادود شوی چې خورا په زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې ښېلگه یې ممنون مقصودي راخپله کړې ده.

یو شعر له ترنمي یا سندریز پلوه ارزول داسې دي، لکه چې ځوک په یوه سینگارځي یا دواده په بنډار کې پر یوه سینگارلې پېغله یا مېرمنه مین شي او پرسبا یې ورته جوته شي چې مخ یې د کتو نه دی. رحمان بابا یې بیا داسې راڅرگندوي:
هغه ناوې چې په خپله ښایسته نه وي
ځوک یې څه کوي ښایست د مور و نیا !

اروپایي ازاد تصنیفونه خو لا پر ځای پرېږده چې زموږ په هېواد کې ځومره پارسي ازاد تصنیفونه د خوږ غاړو سندرغاړو له خوا وړاندې کېږي. دا چې لا تر اوسه پښتو ازاد شعرونه چا کمپوز کړي نه دي او له دې سره سره ځانگوال او پاخه سندرغاړي هم نه لرو، ښېله خبره ده.که ځینې ځانساتي او زاړه پال دا ووایي چې پښتانه شاعران دي هم تر هغې ازاد شعر نه وایي، تر څو په پښتو کې کمپوزیتوران او پاخه سندرغاړي پیدا شوي نه وي. غبرگون به یې دا وي چې سم له لاسه خو دي یوه ژبني هنر ته لار هواره ده، له دې خو باید گټه واخېستل شي، تر هغې خو دغه هنر پښه پر ځای پاتېدای نه شي او بیا دا چې د دغه دویم هنر)موسیقۍ(لپاره لیاره هواره کړي، د چا خبره اړتیا د زېږندویۍ)ایجاد (مور ده.

د سیدرحمان وگړپال په دې لاندې شعر کې نوم و ستاینوم))ځوانه پېغله((سره دومره اړخ نه لگوي پرځای یې))تانده پېغله، تنکۍ پېغله، چته پېغله(د همده په سیمه کې ډېر ویل کېږي، پروړاندې یې))پخه پېغله، زړه پېغله، پر کورپاتې پېغله...((ټیکاو لري؛)لږ سترگې(هرگوره گرامري سمون نه لري:

ښنگ ته دې ناسته شپخه ځوانه پېغله
ماته همدا وایي توبه وباسه
خو، که مې) لږ سترگې(پناه شوي درنه
دېته بیا وایي چې جامې وباسه !
د ننگیال د))خیبري تنده((غزل(۴-څپرکی، غبرگې غبرگې قافیې او ردیفونه(پای مسره))نیغه مو شمله ده، کږېدوته یې چې پرې نږدئ((کې))کږېدل((د شملې د ښه تراستاینې ښکارندویې کوي، حال داچې شاعر د))ټیټېدل((په جاج و مانا کارولې دي او گومان نه کېږي چې دغه ویناوال دې))کږه شمله((د ښاخ او ویاړ یا غرور د سېمبول په توگه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ۴۴کلن ژوند کې نه وي
اوربدلي !

په پښتو شعر کې))غنچه، غونچه ((د))غوټۍ ((په مانا کارونه د منځني ادبي یا کلاسیک پېر پاتوري ده چې د پارسي شعر د اغېزو او پېښو په لړکې یې دود لاره، لکه د شیدا په نامي شعر کې:

))د غنچې د رباط ور په واکېدو دی   قافله د رنگ و بوی درومي سباشو ((
دا ځکه چې په پارسي ادبي او شعري ژبه کې د غه ویې دوه مانیز دی))د ستهٔ گل شگفته ((
او))گلی ناشگفته ((، خو په کلاسیک کې یې زیاتره په وروستۍ مانا کارول شوی، لکه د
جامي د زلیخا په پیل کې:))الهی غنچهٔ امید بکشای   گلی از روضهٔ جاوید بنمای ((.
پښتو))ناظمانو ((د ټکر د مخنیوي لپاره یې له دویمې مانا سره))غَنجه ((انگېرلی دی په هره
توگه که کاظم خان او نورو په دویم مانا راخېستی، اگاهانه پېښې وې، خو په وسمهال کې
هسې رندې پېښې بلل کېږي، لکه د یوې تاریخي سندربولې)مشاعرې(له شعرونو څخه د
مولانا خادم په دې بېلگه کې:
په خوب وېدې))غونچې ((به په ورو ورو راوېښومه
خادم ! بادِ سبا یم که ووم، که نه وم نه وم

۷: ټکر)توارد (
مورږ د ادبي زېږندوییو او په ځانگړې توگه د شعر په تړاو، نه یوازې په دودیزه ادبي نومونپوهنه)ترمینالوجۍ (، بلکې لویدیزه هغه کې هم د غلا)سرقت(، تضمین او ټکر)توارد (
نومونې شتون او دود لري او په کره کتنو کې ترې کار اخېستل کېږي.

تضمین)**citation** (هغه دی چې یو شاعر له بله اړونده ټوټه، مسره، بیت، قافیه، ردیف، وزن یاالند واند ، انځور... وکاروي، په دې اړ چې په ورو غبرگو لیندیو یا گیمو)ناخنکو (کې یې ونیسي او د اړوند شاعر نوم یا اخځ ورسره راوړي ، که نه، بیاغلا)**plagiarism** (بلل کېږي؛ که هغه پر اړولې بنه وي، ژباړلې یا یومخیزه او یا په برخیزه)قسمي (بڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او توارد)connotation) هغه دی چې یو شاعر په ناځانخبري یا نیم ناځا نخبري)نا اګاهانه(ډول د بل شاعر توکي په خپل شعر کې و کاروي. دا چې یو له بله خبر نه وي او هسې یې د یوې نابېرۍ)تصادف(زېږنده وي، په بله وینا ، نو))ټکر((یې هم بللای شو.

د دې لپاره چې دغه پېښنه پدیده مو ښه ترا روښانه کړې اوسي، ګران مینه وال دې لاندې لیکنې ته رابولو. دا د هماغې لیکنې لنډیز دی چې لیکوال د ۲۰۰۷ ز. کال په سرکې))الفت((مهالنۍ ته استولې وه:

))د جنورۍ پر دویمه مې په ښېنوا سایټ کې نابېره د ځوان نوښتګر غزلبول ګران شمس خوستي پر غزل سترګې ولګېدې او وار له واره مې پرې د خپل هغه ګومان وکړ او هک پک شوم چې ماخو د سمسور هغه ته بربنلیک کړی وو، د ښېنوا چلوونکو هغه له کومه کړ؟
اوس یې چې لولم، څه بل راز راته بربښي اوبیا په زړه کې وایم: داځنګه کېدای شي، هغه دې دومره ژر د چا غلچکي لاسته ورسي، پکې لاس ووهي او سم له سمونې یې په خپل نامه خپور کړي!

تر څو مې په پوره ځېرتیا تر پایه ولوست او دې پایلې ته ورسېدم چې دا هسې یوه نابېري ده، ولې په هسې ښځایه ګومان خپل ایمان زیان کړم. نه شمس له ما غلا کړې او نه ما له شمسه او ښایي، زماني واټن مو هم سره دومره نه وي . دغې نابېرۍ ته په دودیزه عربي ادبپوهنه)ادبي فنونو(کې توارد وایي او په لویدیزه هغه کې یې)citation(او زه یې))ټکر((بولم.

دا ټکر تر هرڅه له مخه د ناځانخبرۍ)تحت ا لشعور(له کارندوییو څخه ګڼل کېږي، لکه څنګه چې پخپله د شعر او هر هنر د الهام او زېږ اره سرچینه هم همدا حس نومېرل شوی دی. نا ځانخبري زموږ د ناپایو تېرو هېرو یو زېرمتون دی او په هماغه ناځانخبرۍ ښه شعر ته لار مو مي، بې له دې چې شاعر ته یې پته ولګي، هغه پېښنه پدیده یې کله، چېرې او له چا اوریدلې، یا یې لیدلې او لوستلې ده!

دویم لامل یې چې زما او خوستي دا ورسره تړاو درلودای شي،.په بل سایکالوجیکي چار))تېلې پاتې telepathy((اړه لري چې پارسي یې)دورهم اندیشي(بولي او پښتو یې)لرهماندي(راځي. دا زباده شوې، کله کله داسې پېښېږي چې دوه وګړي سره نه لیدلي، نه کتلي یو راز نګېرې، انګېرې، اندي یا سوچي او ان یوراز نه پوهېدل کېدونکې خبرې اترې ترسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. هسې خو نن سبا د ژوند پوهانو او کیمیاپوهانو ، په بله وینا ، بیوشېمپستانو د بېلابېلو دندو له مخې د مترغزیو یا دماغي حجرو له پېژندنې او وېشنې سره د اسې ډېرې رواني سکا لووې له ساپوهنې څخه راخپلې کړې، په بله وینا ، ساینسي بنه یې ورکړې ده.
ناویلې دې پاتې نه شي چې))تبلې پاتې ((، په بله وینا ، تکر)توارد (د شاعر لپاره د الهام یوه په زړه پورې سرچینه هم ده.

په هر ډول د هنرمندانو او بیا شاعرانو ترمنځ د یوه راز شعري ورتوالي تکر کېدای شي، جولیز)ژبنی، تخنیکي، هنري(او یا هم منځپانګیز اوسي. په دغه لړکې زما او ښاغلي شمس غزلې سره له تخنیکي پلوه بشپړورتوالی لري، یورازڅېپز- خجیز جوړښت، پښنځلس پښنځلس څپې او پرڅلورمه خجنه څپه پېیل، ورته پښبلې)قافیې (او ورته لړونه)ردیفونه(رانغاړي. سرلیکونه مو هم سره نژدې ابسې: زما دا)مرجانې لاسونه(او د ده دا)د پلوشو لاسونه(. د ده غزل اووه بیته دی او زما دا شپاړس، خو ښایې ستر او بنسټیز توپیر مو سره په منځپانګه او پیغام کې نغښتی وي. د بېلګې په توګه مو سربیتونه)مطلعې (دادي:

چېرې د لمر د اهورا د پلوشو لاسونه
چېرې د شیپې د اهریمن د تورتمو لاسونه..)زیار (

خاونده بیرته مو راشنه کړې د نغمو لاسونه
چې د ادم رباب ته واچوي درخو لاسونه...)شمس (

خرخشن تکر

ښاغلي اکبر کرګر)د شعر درناوی۱۴۰-۱۴۲ (زموږد نوموتي شاعر جهاني یو غزل د))بغاوت ((یوه بېلګه بولي، خو په ترڅ کې یې وربانديې د خوشال او حمید اغېزمنې یادوي، له دې ناخبر چې د یوه ژوندي شاعر د یوه غزل د قافیې او ردیف راغبرګول نه، بلکې هوبهو))بازسرایي ((ده: د کوهاټ د لاچۍ یوه ختک))ډاکتر اقبال فنا ((غزل چې تر ویلو څو کاله وروسته د پښتوبدلمبچ په لومړي چاپ)کابل۱۹۹۰(او د همدې چاپ په شپږم څپرکي کې بیا راخښتل شوی، داسې راپیلېږي:

او د جهاني صاحب دا)واشنګتن ۱۲-۲۷-۹۲ (له دې بیلګې سره:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيالې نسکوروم دې تشومه خو دې نه
نصيبه بدلوم دې، قبلومه خو دې نه
خالق مې ککرۍ سجدې ته نه ده پيدا کړې
تنديه ماتوم دې لګومه خو دې نه...

همدارازد مراد شينوارې او د جهاني ترمنځ قافيي او رديفي ورتوالی او لړوډ پر يوراز ليدګوټ او ليدتوګې سره د تېرې ښيلګې هومره نه، خو بياهم ټکر)توارد (يوڅه خرخشنوي ، ځکه چې تر ددغه منځ زماني واټن بيا لسيزو ته رسېږي. مانا داچې د دواړو غزلو اخځ ښوونه اړينه وه، او له دې يادونې سره يې، هم ځان او هم غزل له دغه توره سپينولای شول !

زما په اټکل د مراد دغزل سربيت)مطلع (دا ده:

- ځئ په پښو کړو له يو مخې، د تناکو پيزارونه
که ښې بيله پرې ورډرومو ،دا دښتونه به څه وايي؟

او د جهاني غزل بيا داسې را پيلېږي:

وچې سولې اوښکې، ګرېوانونو ته به څه وايو
درد راسره خپل سو، پرهارونو ته به څه وايو
شپې مو په ساحل کې، د څپو له غمه وتښتې
وخت که لېونی سو، توپانونو ته به څه وايو...)جهاني.(

ټکر که ژباړه ؟

کاوون دا لاندې شعر د پارسي ژبې له اغېز منني سره پوره پيکه کړی، لکه "پرواز ورکوم " چې پرځای يې پښتو انډول))الوځوم((راتلای شو. همدارازد))سکوت((پرځای))چوپتيا((در واخله، او ترټولو ناوړه ښيلګه يې له))چې((سره د پارسي علتيه))تا((پرله پسې درې ځله زياتونه ده، په کاروه وزني تشه يې بل ډول ډکه کړې وای؛)څو، ترڅو، څو چې، تر څو چې(پر پښتو باندې د دغې ترېرې ژبې له خورا بدو اغېزو څخه ګڼل کېږي او ګرامري او مانيز بدلون رامنځته کوي؛. تر دې چې دکره کتونکي په زړه کې ديوې))ټکي پر ټکي ژباړې((خرخشه اچولای شي:

زه د ترخه "سکوت" د غره له شا نه
زه د ناکامو ارمانونو د ايرو له څنګه
د وېروونکو تورو شپو په زړه کې
د شعر کوترو ته "پرواز ورکوم"

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه سکوت نه پېژنم
زما د شعر ژبه سکوت نه مني
زه به د شپې ځنګل په ستورو باندې وولم
)څو (چې "سکوت " مات شي
)څو (چې تیارې وتښتي
)څو (چې رسوا شي په ځنګله کې
ځیرووکنې زمریان
)کاوون: سپرغۍ، ۱۰۱ مخ (

تکړه ادبي لیکوال اکبر کرګر له داسې یوه تور څخه د شاعر مخ سپینوي او ورته ښېګې یې د لومړي پر اختیايي او بیا))انقلابي ((پړاو اړوندې بولي، هغه هم د لایق، اجمل، کسرايي... د اغېزمنتیا پلیونۍ زېږنده:
))... دا مهال نه یوازې د لایق اغېز شته، بلکې د ډېرو)اثارو ! (مطالعې ته یې لاس رسېږي... او نه د چا خبره په شدت ردوي، داسې)چې (دچا شعر هم نه کاپي کوي، بلکې ډېر څه د خپل ذهن له صافي تېروي... (( ).)صدیق کاوون د))ونو مرګ په موسم کې ((، سمسوراو ښپانه، ۳-۳-۲۰۱۰ (
په هره توګه دابه ورسره هرڅوک ومني چې که ښاغلي کاوون له نورو څه اخیستي هم دي، تر ننوب)فیلتره (یې اېستلي او خپله جوله او جامه یې وراغوستې ، خو له پاسنۍ پارسي وزمه شعر یې دا خرخشه رازېږي چې دغه راز ((راخپلونه ((یې سل په سل کې د))غني ((هومره تر یوه جالکي نه، بلکې د))مچۍ ((هومره تر شاتو رسولی او وسې !
په همدغه لیکنه کې د ښاغلي کرګر دا خبره ښېخپوره د سوچ وړ ده چې وايي:
))زموږ د مشهور اروانباد شاعر ننګیال زیات شعرونه د کاوون له شعر نه متاثره دي، په خاص ډول د هغه مهال شعرونه چې دواړو سره نژدې کاري اړیکې درلودل ((!

ما چې له دغو دواړو نوموتو شاعرانو سره، د ده په څبر ګوندي- فرکسوني نه، خو فرهنګي دوستانه راشه درشه ښایسته ډېره درلودلې، د دواړو د کار پر مېز مې په خپلو ګناهګارو سترګو ورته ایراني شعري دوترونه لیدلي دي. کاوون صاحب راڅخه کله نا کله دا هم پوښتلي چې که د ده یاهغه کوم نوی دوتر خپور شوی وي. په دې لړ کې د همده له خولې لومړی ځل خبر شوم چې))شفیع کدکني ((د یوه نومور کره کتونکي ترڅنګ په ازاد او سپین شعر کې د شاملو او نورو راوروسته پښت یو نوښتګر شاعرهم دی !

(c) ketabton.com: The Digital Library

که کرګر صاحب په خپله روانپوهنیزه او روانشننیزه کره کتنه کې په ځانخبري یا نا ځانخبري ډول دغه نازکۍ او باریکۍ نه دي څیرلې، خو ماته له ژبپو هنیزې او ښیاژب - ښکلاییزې څیرنې دا پوره روښانه شوې چې له ګډې سرچینې یا نورو هغو څخه، ده څومره او څنګه اخیسته کړې او هغه څومره او څنګه؟

همدا راز د دې پوښتنې نه رامخته کول درواخله چې ولې د کاوون په ګردو ټولګو کې لړ و ډېر شعرونه او نظمونه سره غاړه غړۍ شوي دي، په بله وینا ، د))ازمېښتي ((پړاو))شګې او ګلونه ((چې ماته یې د سریزې کښنې ویاړ رابښلی وو ، په نوښتي پړاو کې ولې بیا سترګې راپرانیزي؟

په داسې ترڅ کې چې ننګیال زما له سلا سره سم د ازمایښتي پړاو خورا په زړه پورې))اجمل وزمه او لایق وزمه ((نظمونه ګرسره هیسته غورځولې او په هېڅ کومه ټولګه او بیا په پس مرګي یوځایي خپرې شوې ټولګه کې شګې او ګلونه، یا لکه د احسان طبري په نومونه))ریګهاو الماسها ((سره اخښل شوي رااخښل شوي نه دي !

ا قتفا که غلا؟

ډېر))پېښاووان ((له))اقتفأ ((څخه چې له منځني پېره تر ننه په قافیوا له پښتو شاعرۍ او بیا غزلیزه هغه کې یو منلی دود پاتې شوی، ناوړه ګټه اخلي. په دوی کې د داسې غزلبولو څرګ هم لګېدای شي چې هماغه پامونړ غزل یې د همدې پېښو او پلیونۍ زېړنده برېښي، که څه هم یو نیم لکه ترګزی او خلیلزی دا منښته)اعتراف(هم کوي چې هغه یې د دغه یا هغه شاعر))پرلیکه ((کښلی دی.
په دې وروستیو کې چې ناپښیلیز شعرونه مخ پر بره درومي،))مشاعري ((هم څه ناڅه ازادي شوي او یو قافیوالی ورو ورو له دود و موده لوېږي او له دې سره د))اقتفأ ((ځای هم رښتینې هنري سیالي نیسي.

داهم پوره رازباد شوي چې د پښیلیزې او په تېره هندي وزمه غزلیزې شاعري خپله تومنه له کلاسیک، هغه هم له پارسي- هندي، یایې له درغلي پاتوړې اردو هغې رااخلي او ناپښیلیزه دایې له پارسي نیولې، تر انګرېزي پورې له رنګارنګې ختیزې او لویدیزې نوهمالې هغې سره کارلري. بیا هم کره کتونکیوته د دې سپیناوی ګران دی چې په دې لړ کې لومړۍ ډله تر کوم بریده راخیستنې کوي او دویمه دایې تر کومه بریده، او بیا هر هرڅوک یې څومره. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بالزاک په وينا ، څوک يې د مېرۍ په څېر د غلاپرکچ))هو بهو ((راخپلوي، څوک ترې د غښي په څېر، د پلېونۍ يا اقتفأ پر کچ جال اوبي او څوک ځنې د مچۍ په څېرد الهام پر کچ))گبينه((جوړوي !

غلا يا سرقت)Plagiarism)

دلته له غلا څخه موخه))ادبي ((او بيا))شعري ((غلا ((، انگرېزي نومونه، هرگوره، ادبي او هنري هغه په توله کې رانغاړي. په شعري غلا کې له ژبنۍ او هنري جامې او جولې نيولې، تر رديف و قافيې او بياآند و واند او)خيال او مفکورې پورې چې يو شاعر له بله څه راواخلي او هېڅ يوه يادونه او نغوته يې و نه کړي. مضمون او منځپانگه، تول وتال)وزن و اهنگ (يا له بل تخنيکي بڼې ياځېل،ژانر)غزل، څلوريزې، دوبيزې، بوللې... (يا ناقافيه والو ځېلونو کې همرنگي يا ورتوالی په دغه لړ کې نه راځي- دغلته له))مضمون ((څخه موخه سکالو ياموضوع ده، نه هنري جوله او شيدايي)مضمون دزد (ترنگ کارولی دی.

پر پښتوکلاسيک د پارسي او بياهندي-پارسي سيده او ناسيده اغېزې، که د غلاتر بريده نه دي رسېدلې، پښتو ژبنۍ جوله يې تر ډېره مسخه کړې چې ځرگنده بېلگه يې د شيدا شعري ژبه ده. همدا راز يې زموږ يو نيم اوسني وتلي او ډېر ستايلي پلېوني غزلبول هم درواخله چې لړ تر لړه يې د))ژباړې ((تر بريده رسولې ده. د غلا يوه نا ښښنوړه بېه د)و (گړني ادب، په تېره د لنډيو هغه ده چې دوديزو يا نيم ولسي وينا والو، او يا د چا خبره))ناظمانو ((ته يې ډېره گوته نيول کېږي

له ځانه غلا)Self-Plagiarism)

استاد غضنفر د ښاغلي جلان د شعرکره کتنې په ترڅ کې د دغه شعري ويار)عيب(يادونه هم کړې ده، او د دې لپاره چې زموږ مينه وال ترې په دې تړاو د شعري- ادبي کره کتنې نور په زړه پورې ټکي هم زده کاندي، اړوندې ځرگندونې يې تر ډېره ځايه کټ مټ دلته راخلو :

))... زموږ په ادبي بحثونو کې د سرقت بحث شته، خو دا بحث نشته چې شاعر له ځپل ځانه څومره غلا کوي. کله کله يو تکړه ليکوال يا شاعر يوه جالبه خبره وکړي، خلک يې د نوښت هرکلی وکړي، بيا نو دی ولگېږي، هماغه خبره بيا بيا کوي. له ځانه غلا ته اروپايي ادبپوهانو پام کړی او د سلف پلېجرېزم اصطلاح يې ورته وضع کړې ده. ځرنگه چې سلف پلېجرېزم ته زموږ په ادبپوهنه کې د عيب په سترگه نه دي کتل شوي، نو ممکن ځينې ډېر تکړه شاعران او ليکوال مو هم دا مشکل ولري، خو په هغو ډېرو لږو کسانو کې چې ان د ځپلې خبرې تکرارول يې نه خوښېږي، يو کس جيلاني جلان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلان له تکرار، کلیشې، سرقت او سلف پلیجریزم سره د جګړې میدان ته څکه دومره زړور ورځي چې د شعر د ډګر تر ټولو ښه وسله یعنې د نویو تصویرونو وسله ورسره ده. د ډېرو کسانو په اند، د شعر او نه شعر توپیر په تصویر کېږي او پر جلان چې د شعر ښاپېرۍ تصویرونه وروي، نو ولې به نه وایي چې د چا پور نه منم؟ مګر د شعر په هنر کې د لا ډېر پرمختګ لپاره په کارده،)چې (جیلاني جلان دا خبره پر یاد ولري چې تصویر به د شعر ډېر مهم او بلکې تر ګردو مهم عنصر وي مګر تصویر ټول شعر نه دی. د ښاغلي جلان په دا)دي(لاندې بیت کې مجازي تصویر)تشبیه، استعاره یا بله داسې وسیله چې د تخییل قوت او جدت ثابتوي (نشته مګر د ده د هغو بیتونو غوندې خوند ورځخه اخلو چې کامیابو او نویو تشبیهاتو، استعارو او مدعا مثلونو پکې لوړ هنر پیدا کړی دی. دی وایي:

زاهده ته پوه شه او خدای پوه شه چې خوند نه کوي،

داچې کړې وړې پرتې دي پر خالونو څپې؟

په دې بیت کې د عاطفي شدت هنر پیدا کړی او دا شدت د جملې له جوړښته زېږېدلی دی. دلته شاعر واقعي پوښتنه نه بلکې بلاغي پوښتنه کوي، یعنې نه غواړي چې له زاهده معلومات تر لاسه کړي بلکې فکر کولو او پر پخواني دریځ باندې شک کولو ته یې وربولي. موږ په دې پوښتنه کې پر ښکلا باندې د شاعر باور احساسوو او د ښکلا د دفاع لپاره د هغه زارۍ اورو. د زاهد لاره زموږ په ادب او کل)کول (تور کې صراط المستقیم ده. موږ د سمې لارې ضد کږه لاره بولو او له کږو وږو پرتو څڼو بیباکي،ازادي او له قیدوبنده بې پروایي وربرېږي. دلته د شاعر عاطفي دریځ شخصي نه بلکې انساني او عمومي دی. په ازادۍ پسې انسان همېشه ګرځېدلی او دې مینې کله نا کله دومره مجنون کړی چې د ازادۍ په تمه یې غلامۍ ته غاړه ایښې ده.د ښاغلي جلان دا خبره چې د چا پور نه منم او زه هم پر چا پور نه لرم، له یوه کس سره اړونده ده، خو په دې بیت کې راغلې خبره ټول انسانیت ته پیغام لري. د انسان د ټول تاریخ د مبارزې او مجاهدې یو اصلي مقصد داوو او دادی چې باید ازاد وادسي، باید داحق ولري چې د بل چا له وېرې پرته خپله خبره وکړي، خپل شخصیت ځرګند کړي او پر هغه لار روان شي چې ده ته مناسبه ښکاري... ((.

د جلان په څېر یو شمېر وتلو شاعرانو په خپل هنري واک و ځواک د بیا بیا راغبرګونو، په نورو ټکو، د کرغېړنتیا)ابتذال (او په پای کې، د))کلیشه یي ((ګوتلکیو مخنیوی کړی دی. د ساري په توګه، پیر محمد کاروان)چنار، ښاپېرۍ... (وییونه او ترنګونه بیا بیا کارولي، خو ترې رغولي انځورونه یې ورسره بیا بیا نه دي راغبرګ کړي؛ همداسې نور نوښتګر هم درواخله!

له ځانه غلا)د ښځمنو په ګټه!(

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځمني په ټولیزه توګه د ګرد جهان پر کچ، ان د لویدیځ په ښځواکي ټولنه کې د پوهې او فرهنګ له پلوه وروسته پاتې شوې یا پاتې کړشوې دي. په پرمختللې ښځواکې لویدیزه نړۍ کې، تر هغې وروسته چې د دوه پېړییز پانګوالې پېر مودرنیزم تر شا پرېږدي او په شلمه پېړۍ کې پوست مودرنیزم ته راګډېږي، ښځه په سهي مانا متې د فرهنګ او شعرو ادب په پنځونه کې د راګډېدو جوګه کېږي. هرګوره، پر وړاندې یې زموږ په اسلامې ختیځ کې وار له مخه راڅلېدلې او په دې لړ کې پښتنه دا هم دروا خله.

په نومېرلې توګه لړ تر لړه له پېنځلسمې زېږدې پېړۍ او بیا د روښاني فرهنګي- سیاسي غورځنګ راهیسې پښتنې مېرمنې)لکه رابعه، زرغونه، حلیمه، نېکبخته، نازو انا، سپینه ادې... (وار له مخه له خورا ترینګلو ترنځلو نرواکې بندېزونو سره سره د پوهې، فرهنګ او بیا شعر و ادب میدان ته نیم نیم پتې مخ راوتلې دي. خو دا تریخ واقعیت هم پټولای نه شو چې په نو مهالې پېرکې، څه د سرا سرې ټولنټیز او فرهنګې وروسته والې او څه د دودیزو او دیني لنډ اندیو له لاملونو، نه یوازې پرجهانې، بلکې پر هېوادنې کچ له نژدې پارسیوانو ترلېو سره د سیالۍ جوګه شوې نه ده، او بیا دا چې له ژبنۍ شونتیا)جنسي-ګرامري توپیر (سره سره یې خپله ښځینه څېره یکې لا دومره په زغرده نه ده راڅلولې، حال دا چې په وګړنې ادب او بیا لنډیو کې یې لړ ترلړه تر سلطان محمود)۹۹۸-۱۰۳۰ز (څه له پاسه یوه زرۍ د دغه زباد ویاړ لرې:
د خالو خان لښکري راغلې
زه به ګومل ته د اشنا مخې)دیدن (ته ځمه !

نن سبا چې یې له ښه مرغه، بیاهم څه د ټولنیز خوځون او څه د نوې خبرتیایې او رسنیزې تېکنالوجۍ له برکته پښتنو پېغلو مېرمنو دغې سیالۍ ته رادانګلې دي، نو دا تور وربانده لګېږي چې خدای مکړه، دې یا هغې ته یې خپل نرینه خواخوږې ورلیکې !

هو ، که د دغه تورتپې چېرې کومه ببلګه رښتیا و موندل شي، لکه څنګه چې))تاند اوبپانې ((داوه کړې او په تېرو څلور- پېنځو لسیزو کې یې ببلګې هم لیدل شوې دي، نو د))له ځانه غلاد ښځمنو په ګټه((یا))ښځوته له ځانه غلا ((نوم ورکولای شو. دا د ژوراندو کره کتونکیو ځانګیزه پاژه ده چې سپیناوې ته یې را ودانګې؛ که نه،دا د هغو نورو پر وړاندې یوه نابښل کېدونکې بې نیاوې او لا ګناه ده چې کلونه کلونه یې خپل ماغزه سترې کړې او تر ډېرو هلوځلو وروسته یې له نارینه وو سره لږو ډېره سیالې برابره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱ - څپرکی

سپین شعر (Blank verse)

لکه د ازاد شعر)←۹ څپرکی ((په پېژندتیا کې چې یادونه وشوه، اروپايي
سپین شعر(انګرېزي **blank verse**، فرانسي **blanch verse**، جرمني **Blankvers**) نومونه
زموږ له))سپین شعر ((نومونې سره نه، بلکې زموږ له نیم ازادو ډولونو، لکه ازادو کالبو
اومونډې شعرونو سره سمون لري، او))ازاد ((یې بیا زموږ له))ازاد ((هغه سره نه، بلکې له
))سپین ((دې سره اړخ لګوي؛ په لنډو ټکو، د دوی))سپین ((زموږ))نیم ازاد ((او))ازاد ((یې
زموږ له))سپین ((، او همزمان له))ناپېیلي ((سره سمون خوري.

د دې ترمینالوجیک توپیر یو لاسوند د رومانتیک انګرېز شاعر لارد بایرون (**Byron** ۱۷۸۸-
۱۸۲۴ ز (هغه لومړی شعر دی چې زموږ له نومونې سره سم له ربښتیني))← سپین شعر ((سره
اړخ لګوي، که نه، له اروپايي
((**blank verse**← ((سره سم ، د))**verse libre, free verse**((په نامه پېژندل شوی دی
شاعر د ښوونځې په درېیم ټولګي کې وو چې ښوونکي شاګردانو ته وویل، پر وړاندې یې د
شرابو په ستاینه کې یو څه ولیکي. نورو ګردو اوږدې اوږدې لیکنې وکړې، خو همدا چې یې د
بایرون پر درې کرښو سترګې ولګېدې، په خوا پورې یې ونیوه او په لوړ اواز یې ور اعلان کړه:
)) دا خو دې یو ښکلی شعر لیکلی،له تانه به یو لوی شاعر جوړشي !((د هغه شعر ژباړلې بڼه
داسې ده:
شراب له آره تکې سپیني اوبه وې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ،چې خدای ورته وکتل،
له ډېره شرمه تکې سرې شوې !

بې له شک و شوپیانه د همداسې ښکلو او زړه راکښونکو ناپښېلیزو او نا تولیزو)غیرمقفی او غیر موزونو (شعري شاهکاریو ، ډېر سپین شعر او ان ناپیبیلي شعر ته رامات کړي او ورسره ورسره یې د لوستو او اورېدو مینه وال راهڅولي دي.

د شاملو په خبره څومره چې له شعره جولیز او تخنیکي بندیزونه راکم شوي، هومره یې شعریت ښه ترا سمبال شوی دی. لیکوال د خپلو ازمېښتو په بهیر کې یوخوا د قافیوال او ازاد او بلخوا د ازاد او سپین شعر تر منځ ورته پایلي نومېرلي دي. په دغه لړکې یې یوځل یوخیال او سوژه په ازاده جوله کښلی او بل ځل یې هماغه په سپین کالب کې اچولي دي، پرتله یې مینه والو ته پرېښې دي چې په کوم ډول کې یې ښه ترا ځلونه شوې ده؟
ازاده بڼه
هغه چې د پیل غوندې غټې شوې دي،
پیل غوندې یې سترګې وړې شوې دي...
نو یې چې واړه تر سترګو نه راځي،
دایې ورته سترګې خړې شوې دي !
سپینه بڼه
هغه چې د پیل غوندې غټې شوې دي،
نو سترګې یې هم د پیل غوندې
وړې شوې دي...
او له همدې کبله یوازې غټان لیدای شي !
)رزم و بزم ۳۷-۳۸ (.
په سرچپه، که د لیکوال او همدارنګه د نورو ویناوالو ډېر سپین شعرونه په ازاد کالب کې واچول شي، هرومرو یې شعري راکښون په همدې اکر بکر نه پاتې کېږي.

موږ د ایرانیانو))شعر سپید ((په پلیونی پښتو))سپین شعر ((په دې جاج رادود کړی چې نه وزن لري او نه قافیه، بلکې د شعر له))مخیّلهٔ کلام ((پېژند)تعریف (سره سم له تول و تال پرته نور د شعر))ژب- ښکلاییز او ژب- اندیز ((تول ارخونه او ځانګړتیاوې رانغښتلای شي، او له دې سره یې))په کره او کېښکلې ژبنۍ جوله کې د اند و واند یو ولولیز)عاطفي (تړاو ((پېژند

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته‌کلای شو.

په افغانستان کې دري - دري نیمي لسیزې پخوا چې سپین شعر د لنډو لنډو مسرو یا ټوټو په بڼه نوي رادود شوی وو، پارسیوانو زیاتره))طرح ((بللاه او پښتنو))اډانه ((، خو راوروسته یې له اوږدېدو سره د))شعر سپید ((او))سپین شعر ((نومونې د لنډو او اوږدو دواړو بڼو لپاره ټولیزوالی و موند، لکه څنگه چې لیکوال د خپلو لنډو شعرونو په دویمه ټولگه)اند و ژوند ۱۳۲۲ (کې اړوندې بېلگې))اډانې ((نومولې وې. وروسته ټولو ومنله چې هغه یو بشپړ انځور او سوژه رانغاړي او پوره شعر بلل کېږي.

د ژبني رغښت او جولې له پلوه په))سپین شعر ((کې تر وسې وسې له لنډو لنډو ټوټو، غونډونواوغونډلو)فقرو او جملو (کاراخیستل کېږي. څومره بیزه)کمې (کچه یې له یوې کرښې یا غونډلې نیولې تردرو- څلورو پورې رسي. کله ناکله په ناڅانخبرې یا نیم ناڅانخرې توگه په منځ کې دلته او هلته یوه نیمه اهنگیزه رنگارنگې)لوړتیاوې، ځوړتیاوې (او ان یوه نیمه سجع وقافیه هم سر راهسکوي. اوږدې بېلگې یې بیا بې له دې چې پر ببلا ببلو بندونو یا پراگرافونو وېشنه مومي چې لړو ډېر په لیکنښو)---، ...، ///، ***، # # # (یا شمېرو)-۱- (،)-۲- (... سره نومېرل کېږي. د ازادو او نیم ازادو او ناپیلو شعرونو په څېر د سپین شعر د ببلا ببلو ټوټو او مسرو دننه بیا، په هر ډول د ببلا ببلو لیکنښو کارونه اړینه برېښي. ان پښپلیز شعرونه د پخوا غونډې په یوه سکښت او رجه لیکل، کمپوزول او چاپول نور له دوده لوېدلي دي. ان د پښپلیز شعر د بیتونو پیل که پر یوه لیکه راشي، پروا نشته، خو پای یې، لکه گل په گلدان کې چې څومره تېروبېر و اوډل شي، هومره یې راکښون زیاتېږي؛ نا پښپلیز دا خو له هماغه پیله له ازادسکښت و ډیزاین سره رادود شوی دی. ټولیزې ناپېیلې لیکنې هم همداسې درواخله، هر ټوکر)پراگراف (یې د کاغذ، سکرین... پر یوه لیکه او رجه راپیلېږي او پای یې نه، او بیا هر ټوکر له مخکې وروسته سره د یوې کرښې هومره واټن لري.

په هره توگه د پېیلي)منظومې (وینا لیکنې او چاپې بڼه په خپله برخه کې د اغېز ښندنې او راښکونې کړې هماغومره پراخولای شي، لکه څومره یې چې اوریزه بڼه له رنگارنگې وړاندېینې سره کولای شي.

پارسي "شعر سپید " هغه ډول شعر بلل شوی دی چې د خلیل بن احمد له عربي عروضو)مفاعیلو (سره تلل کېدای او تقطیع کېدای نه شي، نور تول وتال یې د پښتو د ازاد شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډې د خجو "ضربو " له مخې سمبالېږي. د سپین شعر سکالو هم د نورو شعرو نو غونډې له وینې مینې نیولې تر اندو ژوند پورې هرڅه رانغښتای شي. کله هم طنزیه رنګ راخپلوي او کله هم فلسفي او رواني....

دادی دلته، پر هغو ښېلګو سربېره چې وار له مخه په شپږم څپرکي کې د))ذهني انځورونو ((په تړاو وړاندې شوې، څو نورې وړې وړې ټوټې د سکالو د لا زیات رڼاوي لپاره د مینه والو مخې ته ږدو او سم له لاسه یې له اوږدو هغه تېرېږو چې خورا ښایسته ګڼې ښېلګې یې د اسحاق ننګیال په))سیندونه هم مري ((او دغه راز یې څه نا څه لنډې هغه د لیکوال په))ناپېیلې ((کې راغلې دي.

- ما پرېږده چې:
ستا د مخ په باغ کې وغوړېږم
او همستا د سینې ګل شم !
)وینه او مینه۱۱۲(؛

که د ګنا خیرې
په منګول مروړلو پاکېدای
نو اوس به:
د مچ د شاتو مچی، وای؟!!
)وینه او مینه۱۱۴(؛

- مشرې په لو زړه ده،
نه په لویه تنه...
که نه،
پیل به د ځنګل پاچا وای،
نه زمری !!؟
)هماغه۱۲۰(؛

- ستا د مینې په ولور کې
تر هغو سرو ګلونو
وړ څه نه مومم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همستا لپاره،
زما له وینو راټوکېږي
)هماغه ۱۲۲(؛

- نه هر بندي ګناهګار دی
او نه هر ازاد بېګناه...
نو په دې توګه:
ډېر بنديان له آره ازاد دي،
او ډېر ازاد له آره بنديان!!؟
)زنداني نغمې ۱(؛

- په تشو پېښنو
نه وینا زده کېږي
او نه کار...
که نه تر توتي به بل ژبور نه وای
او تر بیزو به بل کاریګر؟!!
) هماغه ۴۰-۴۱(؛

خو مره به ښه وه،
که ستا شونډې شعر وای
او شپه او ورځ مې
په شونډو کې زمزمه کولای!
)اند و ژوند ۳۵(؛
-کاشکې،
زما سترګې د اوښکو پر ځای
د عطرو چینې وای...
چې ستا خیال پکې لمبلای
او له ما نه بېلېدلای!!؟
)هماغه۸۹(؛
- که ته په رښتیا سره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل خیالي وربل
نظر ماتول غواړي...
نو،
پرېږده چي:
د تمکو پرځای ورته،
زه لکه سپېلنی لوګی شم!
)هماغه ۹۷ (؛

- کله چي ستا غېږي ته درشم،
په زرګونو زرګونو خیالونه مي
په سترګلینونو کي ځای نیسي!
)رزم و بزم ۱۲ (؛

که څوک په رښتیا سره
شعر د ازادۍ لپاره
پر کار اچوي،
باید لومړی پخپله شعر
له قافیي باستیله ازاد کړي!
)هماغه۵۹ (؛

ډېرو ژوندیو ته
تر مرګ بله ښه پرده نشته.
)هماغه۱۰۴(؛
ازار ګټلي
لکه مچ و میاشي داسي دي،
په دي مانا چي:
چا د ازار لپاره ورځ ټاکلي
او چا شپه.
)هماغه ۱۱۳(؛
روغتون څه ورکشاپ نه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هر ناروغ ترې
روغ راووځي !
)هماغه ۱۳۴(؛

- ملا لکه چرګ داسې دی
چې غواړي:
په ډېر وزرخنډنو او بانګونو
د خپلو ګناهونو ډېران
له سترګو پناه کړي !
)پوهه او ګروهه ۱۱۸(؛

- شيخ تر نيمې شپې
))لااله((وويل،
خو چې نيمه شپه شوه،
زړه يې ودرېد
او))...الاالله((يې
له مرګه پاتې شوه !
)هماغه ۱۳۲(؛

- له پسرلي سره څه اړه
او خپلوي نه لرم
خو د زرغا او ودې وش
درد مو دی يو شان سره...
او زما ستا ترمنځه هم
څه اړه تړه نه وه...
خو ګډې مينې مو
راګېر کړله وينه سره
اويو له بل سره نژدې شو هومره،
لکه دوې سترګې وبله
وي په يوه مخ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

گاونډې سره !
)نوې پېرۍ او نوې زرۍ ۱۰۳-۱۰۴(؛

- - -

- څو مره نېکمرغه يم ګناه کومه
تمامه ورځ وريځې د باد له ژرندو باسم
او د لمر په تناره کې پسرلي ته ترې ډوډۍ پخوم.
..)ننګيال، ۱۳-۴-۷۲(؛

- - -

- کله چې غر شين شي
ستا د يادونو شنه ګلان مې
د زړګي پر مساپرې دښتې ځانګې وکړي
وکړي وغوړېږي...
کله چې لمر شين شي...)ننګيال، ۱۲-۷-۷۲(؛

- - -

- يوه ورځ غم زما مېلمه وو
ما د کوربنې په نامه د هغه دومره
عزت و نه کړ
چې مېلمه را باندې د لېونۍ شک وکړ...
زما لمن يې پرېښووه
او رانه ولاړ.)سارا بياباني، تا ته کيسه... ۹۵(؛

- - -

- کلونه وړاندې مې ورته وويل:
دا ستا د شونډو ځاځکی په څو دی؟
وې: ستا د پلار او د نيکه وينه
او نن مې بيا ترې پوښتنه وکړه:
ټول پېغلتوب دې وايه په څو دی؟
راته يې وويل:
ګرانه !
يوازې يوه ډوډۍ !
)زويا هيله بارګامۍ، لېمه ۱۰ ګڼه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- ستا د سترګو توپاني نظر
ستا د شونډو قهرجنه خندا
ستا د تندي پر اسمان د تورو وریځو حبشي لښکرې
ماته د پسرلي پیلامې ښکارېدې...
)حفیظ ګردش، هیله ۷ ګڼه(؛

- - -

- ترږی وم
خو چې ته مې ولیدې،
لکه یو سیند
چې مې تش کړی وي ټول
)خوشال انځور، هیله ۱۷ ګڼه(؛

- - -

ما د خپلې مورکۍ
تور ساده پړونی
سیخکونه
د نکریزو وچې پاڼې
سلایي، رانجه رجلومه)رنجړومه(
...)ومان نیازی، تاند اوبپانه(؛

- - -

- اوښکې له سترګو نه بهېږي
او ژاړي زړه
دا اګیر بګیر کتل
د بې قراره زړه غمازي کوي،
- ښکاري خو داسې
چې دلته
نه څوک راځي
او نه ترې ځي
بس داخو...
یو خو نومونه دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بدلېږي رابدلېږي،
- دوزخ په دنیا کې
هم کله کله سر راښکاره کوي
خو هغه هم په غرونو کې
د سقر مېشته هم په غرونو کې وي!
- د خېتې وږی به موړ شي
ولې...
د مینې وږی به
هېچرې موړ نه شي.
(فضل محمود روښان، سجیل ۱۰۳، ۵۳، ۴۵، ۴۳).

- زه بې موخې، بې وېلاړه
لالهنده آخوا د پخوا
گرځېدم راگرځېدم
او نه پوهېدم
چېرې ځم او څه مې ورک کړي دي.
کرۍ ورځ مې په منډو رامنډو
ځان سترړی ستومانه کړ
او ځمکې راته یوه شېبه ځای نه راکاوه
...(هماغه ۱۴۸)؛

-که ته په رښتیا سره،
د خپل خيالي وربل
نظرماتول غواړې!
نو،
پرېږده چې:
د تمکو پرځای ورته،
زه لکه سپېلنی لوگی شم!!؟
(اندوژوند ۹۷)؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داهم))نوي پېړۍ او نوي زرۍ ((په نامه د لیکوال د اوږد ترین)شپاړس مخیز (سپین شعر د سروپای څو کرښې چې په همدې نامه ټولګه کې راخوندي شوې دي:

د زماني څرخ پرله پسې تاوېږي راتاوېږي
او د تاریخ د ګړیال ستن
- په ډېر تلوار و تلوسه-
یوه نوي اوړون ټکي ته
ورنژدې کېږي...

/-/-/

... او ویل کېږي
دا هماغه پېنځه زرکلن
لرغونی آریایي توکم دی
چې له پېړیو پېړیو راهیسې
- د کفر و اسلام،
د مرګ و ژوند ترمنځ-
د هغه اوږده غځېدلي، تورتیاره کنګل تونل
پای ته
د یوې نیمزالې رڼا د څرک اېستنې
او بیا سا اخېستنې په هیله
ځای پرځای لکه مېخکړی،
ښکېل پاتې دی ! !؟

که سپین شعر همداسې بې تول و تاله پراختیا ومومي بیا نو تکل داستاني اړانې ... او یا داستانګۍ (short-short story) ته ورغځېږي. د استاد الفت د سپینو او ناپیلو په لړکې ورته بېلګې ډېرې لیدل کېږي. د محمد دین ژواک د ناپیلو ټولګو په ترځ ترځ کې ځینې بېلګې هم همداسې درواخله. مانا دا چې ټولې))ادبي ټوټې ((د ناپیلې شعر نوم راخپلولای نه شي. د ځینو لیکوالو، په تېره شاعرانو تکل، داستان، یونلیک... هم څه ناڅه د ناپیلې شعر جوله راخپلوي، لکه واخلې، د صدیق پسرلی))سره غالۍ ((، د کاروان یوه نیمه کیسه او یا د شهرت ننګیال یونلیکونه !

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سمه ده چې ادبي ټوټه کوم ادبي څېل يا ژانر نه دی، خو داسې هم نه، لکه يو نيم ليکوال، لکه نادر نادرپور)دښاغلی انځور پر اخځ: شعرونه او نقدونه، ۱۹۸-۱۱۵(چې گرد پارسي او پښتو هنري نثرونه يا ادبي ټوټې د اروپايي شعرونو د ژباړو پيښې بولي، بلکې د پاسنيو ژانرونو په گډون يکې د ناپېيلي شعر بېلگې هم ډېرې ليدل کېږي. داهم اړينه نه ده چې اړوند اروپايي شعرونه دې هرو مرو پښپليزا او توليز وي، بلکې له آره))بلانک ((! اوسي !

همدا چې زموږ ځانساتي او زاړه پال پښتانه لا "له بې قافيې، ازاد شعر) سره د يوې نوې ښکارندې په توگه ډغرې وهي، په نوره نړۍ کې لا څه چې دلته را نژدې په ايران کې بيا وخته)بې وزنه ازاد شعر (تر وييني گروېږني لاندې نيول شوی دی. د ساري په توگه احمد شاملو د "وزن د شاعر ذهن بې لارې کوي " خبره رامنځته کوي او د لويديځيانو په لار وی، پر دې ټينگار لري، چې بېوزنه شعر کولای شي، د بهرني جوليز وزن پر ځای او "دننني " يا "مانيز " وزن ولري)په دې باب اړوندې ليکنې: اخبار هفته ۵۴ او ۵۷ مې گڼې او د همدې بدلمېچ اتم څپرکی او اړوندې سکالووې(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ - څپرکی
ناپېيلی یا منثور شعر
)Prosaic poem(

د دغه دربیم ډول ازاد پښتو شعر پیلامه چې انګرېزي یې پر پاسني نامه سربېره **poem in prose, Poetic prose, prose in poem** هم بولي، الماني یې **Prosadichtung** او پارسي))شعر منثور ((، په وسمهالي ادبي پېر کې مولوي احمد)۱۳۲۱-۱۳۰۱س (او ورپسې لا ښه ترا منشي احمد جان)۱۳۳۰ل مړ (رانښلولې ده. له هغه راهیسې څه ناڅه یوه پېړۍ په بېلابېلو نومونو)ادبي نثر، هنري نثر ادبي ټوټه، ادبي پارچه (په لړه بره پښتونخوا کې ښایسته ډېر ویل شوی دی.)ش.سنګروال: ۱۹۹۷، ۴۷۲ ؛ ز. هېوادمل:۱۳۵۲(

د))مرسل نثر، مسجع نثر او موجز نثر ((په نومونو دربګوني نثري ډولونه چې ښایي د پارسي هومره یې په تېرمهال پښتو ادب کې دومره زیات څرک و نه لګېږي، هم د ناپېيلي شعر په څېرمه ځېلونو کې راوستلای شو.

په لړه خوا کې تر احمد جان راوروسته ماسټر کریم او بره خواتر استاد الفت، استاد بېنوا، استاد رښتین، مولانا خادم، محمد دین ژواک او محمد جان فنا ساپي تر نورو ډېر کښلي، په تېره اروابناد ژواک چې له ۱۳۴۱ل یې تر مړینې)۱۳۸۵(پورې اوږه ورکړه او درې څلور خپلواکې ټولګې یې راپرېښووې. په دې توګه استاد ژواک د دغه شعري ځېل له څومرییز او څرنګیز او د))← افقي تخیل ((له پلوه تر نورو پښتنو وړاندې دی او د لومړي پښتو ناپېيلي یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

منثور شعر لیکوال))prosaist poet ((يې نومولای شو.

ورپسې کېدای شي. د نورو غونډي دغه استاد هم په لومړيو کې خپل دغه ادبي ځېل يا ژانر))ادبي ټوټه((او راوروسته))سپين شعر((باله، خو کله يې چې د))افغاني حماسه((نومې ټولګه پر۱۳۲۹ل کال چاپ ته وړاندې کوله، د ليکوال په وړانديز يې د))منثور شعر((نومونه خوښه شوه. اروانباد اسحاق ننګيال يې د سريزه ليکونکي په توګه هم راسره هوکې کړه او په همدې جاج و مانايې د خپلو خبرو په لړکې داسې ورارزولي وه:
))... په دې کې هيڅ شک نشته چې شعر، شعر دی او نثر نثر، خو داهم نه هېروو چې هر شعر، شعر نه دی او هر نثر، نثر نه دی....

زه چې د کتاب له پيل نه تر پايه پورې څه لولم، په هغو کې له خياله ډکې رنګينۍ وينم، د هنر او هنريت ښکلې ښېلګې پکې وينم چې پېښې او حوادث پکې د خيال په رڼه چينه کې ولل شوې دي... ((.

د ننګيال دغه څرګندوني راته د استاد علامه حبيبي يوه ورته وراشه را يادوي چې پېنځوس شپېته کاله پخوا يې د استاد الفت په باره کې کښلې وه:))... د الفت نثر شعر دی او شعر يې نثر... ((.

داهم اړينه نه ده چې د چاخبره يو))ادبي راپورتاژ((، يونليک او داسې نور نثرونه هم))ناپېيلي شعرونه((او يا هم په دوده نومونه))هنري نثر((وبولو، که يونيم پراګراف پکې هنري هم وي؛ هسې خو په رسنيز يا ژورنالېستيک نثر کې هم لږو ډېر تخيل پر کار اچول کېږي، او په سرچپه ډول يو هنري نثر هم دلته او هلته رسنيزه بڼه ولري.

په هره توګه، نن سبا پر نړيوال کچ پرونی هنري نثر يا ادبي ټوټه يوازې د ناپېيلي شعر له نومونې سره د يوه ژانر په توګه منل شوی او بيا چې عربو هم له آره شعر يو))مخيٌله کلام((بللی دی، نو په شعريت کې يې څه شک و شوبيان نه پاتې کېږي، په دې مانا چې دويم ستاينوم))موزون((د))مخيٌله((هومره د شعريت کوم اړين شرط نه بلل کېږي.

دا هم د ناپيلي شعر د ببلا ببلو ببلګو نچوړونه:
- ظالمه زما پر زړه دې ببباکه واری وکړ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته نه پوهېږې چې زړه يوه هنداره ده؟
او لا هغه زړه چې د شعريت له شعوره ډک دی؟
د ګلاب د ګل پاڼه- يا پر روانو اوبو رالوېدلې وړانګه
چې په لړه شانې رېنه رپېږي...
)ژواک، افغاني حماسه ج (؛

- - -

- مننه چې د ګلونو هار د ذوق له غاړې څخه نه وو سپمول شوی.
هلته چې د کابل سيند د کونړ سيند په غاړه کې غبرګ لاسونه
اچولای شي، هلته چې د وړانګو سيل د سپين غره پر سر
د مستۍ اتڼ ته ځان جوړ باله...
)هماغه ۷ (؛

- - -

- يه زما ښکلې ناوې
مه ژاړه
او ورتې ورتې اوښکې مه تويوه !
ماته ستا د اوښکو مرغلرې
تر خپل مال و سرهم
ډېرې ګرانې دي
او دا د ډېرې خواشينۍ ځای دی،
دغه ګرانبيه مرغلرې دي
هسې وړيا پر وړيا
د سترګو له سيپيو،
پر سرو سپينو اننګيو
مخ کښته راورغړي
او دانه دانه
پر ځمکه
راتوی شي
...)ناپيلي ۱-۲ (؛

- - -

- زه بې موخې، بې وبلاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لالهنده آخوا د ېخوا
گرځېدم راگرځېدم
او نه پوهېدم
چېري ځم او څه مې ورک کړي دي
کری ورځ مې په منډو رامنډو
ځان سترړی ستومانه کړ
او ځمکې راته يوه شېبه ځای نه راکاوه
...)هماغه۱۴۸ (؛

د غرونو او ځنگلونو شپه

د تاوده اوړي لمرينو وړانگو خپل زرين شال له غرونو رغونو، ناوونو، گرنگونو، تويونو او لگړونو، غاړو مورگو، لمنو او گلکځونو را ونغښت. بيايې د هسکو اسمانځکو لمنځو او نښترو جگې جگې او نالاسبرې څوکې د مخه ښې په مينه وړي انداز کې ښکل کړې او په بيړه بيړه له لنډ تنگ غرني او ځنگلي څنډه پنا شوې.

شپنو او غوبنو د خپلو مېږو پسونو، وزو وزگوړو، غواوو، غوييو، خوسيو کنډکونه،غېلې، او گورمونه د شپولونو او باڼډو خواته را مات کړي ول. د ورکيو او سپرلکيو لوبغاړو او بيا د سرکښو وزانو له غرېو نيولو بغارو ، غرکيو ... د درويو او شپېليو له خوږو خوږو غاړو او لاړو سره په هسکو تړو او کړپوکې مستې مستې انگازې خپرولې.

مرغانو د سرپوا و نښترو په هسکو هسکو او گورو گورو ونوکې چاڼ چوڼ اچولی وو او دخپلو ځالو ځالگيو په لټون کې له يوې ښرانگې نه بلې ته بربر الوتې را الوتې.

له تور سکنيې مابنام سره پتليز د گنډېريو، منبککو، ماښوگانو او شينشوبو خوږبويه او زړه راکښونکې سړوزمې ورمې ورو ورو پر لگېدو پيل وکړ او د شاوخوا غرنيو ونو ببرې ځانگې ورسره نځېدې رانځېدې. تابه ويل، سترې ستوړې او نارامه لولنگر مرغان پکې لکه زانگو زنگوي او په غوږوکې يې د خواږه خوب للو للو سندرې وايې...
او زه،
په ازاده او تربوخته هواکې د غوزو او ځنغوزو، اوبښتو او لمنځو، ولو او چنارونو تر منځ چوتره باندې د مزرين کټ پر وچ بانه سترې ستوړی غځېدلی يم. لاسونه مې سرته سرو بړدې کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر مې زړه غواړي، د کرۍ ورځې د ستغیونو پېچومو او کږلېچونو مزلونو او پرله پسې پر کلیو باندېو گرځېدنو راگرځېدنو، پلټنو اوپوښتنو گروېږنو، کښنو او ثبتونو څخه لږه ارامه غونډي ساواخلم او د یوه بې غړوغوړه درانه خوب غېږې ته پنیوسم. نرۍ څپونې مې پر مخ واچوه او سترگې سره وروستې چې گونډې په دې توگه راته یوڅه ژر خوب راشي، خو...
)ناپېيلې۳۱-۳۲ (

۱۳- څپرکی

پر))یوه-کره پښتو ((د شاعر او لیکوال لاسبرۍ

که څه هم پر ژبه د شعر د یوه رغنده توک په توگه په پېنځم او د))ژب-ښکلاییز ((او))ژب-اندیز ((د توليو)مقولو (په تړاو په شپږم څپرکي کې پوره رڼا اچول شوې ده، خو دلته مو بیاهم اړینه وبلله، په یوڅه لنډ او ساده ډول پرې وغږېږو. هغه هم د داسې شاعرانو او په ترځ کې د هغو گردو قلموالو د ښه ترا راڅکونې او لاربښوونې لپاره چې ادب او شعر ته هڅو د یوه "ژبنې هنر " په سترگه نه گوري او له ډېرې ناغېرۍ او بې پروايۍ څخه، لکه د ازاد شعر د ویارونو)عیبونو (په برخه کې چې ورته گوته ونیول شوه، د منځنې پېر په څېر په لوی لاس خپلې ادبي او شعري پنځونې په پردۍ جوله او جامه مسخ کوي او هماغسې یې له پښتنې تولنې لرې ساتي.

زموږ ډېری ادبي زېږندویان او په دې لړ کې شاعران، نه یوازې له ادبي پښتو سره پوره پېژندگلوي نه لري، بلکې د))یوه-کره لیکنۍ پښتو ((تش یو نوم هومره یې هم کله پر غوږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګېدلی نه دی او له پر هماغه خپله لنډه تنګه "سیمه ییزه، تېرنۍ او ورځنۍ)و (ګړنۍ پښتو " بسیا پاتې دي او د نورو زده کړو ژبو، په تېره پارسي او اردو تر ګرامري او لغوي اغېز لاندې یې د شعر او لیکنې خوند او راکښون زیانمنېږي انځورو سېمبول او بیا پیغام او بلنې ته یې څوک نه را هڅېږي.

نوی- ازاد شعر د یوه کره شعر په توګه یوې کره ژبې ته تر بل هر ادبي او بیا شعري څېل ته زیاته لري. هسې خو تولیز ادب یو ژبنی هنر دی، دا مانا چې که د ساري په توګه د پژسازي)پیکر سازي(اومه توکي شګه، ګچ، ډبره، سیمنټ، لرګي، فلز... دي او یا د انځورګرۍ هغه رنګونه دي، نو د ادب دا ژبه ده. په دې توګه د شعر اومه توکي هم د پژ سازۍ یا انځورګرۍ هغه غوندې یو بې سا څیز نه دی، بلکې ژبه هم پر خپل وار یوه ژوندۍ پدیده ده او د هر هنر غوندې د انسان له دننۍ نړۍ سره نه شلېدونکې اړیکې لري. یا په بله وینا د ټولنیزې آګاهۍ یوه بڼه ده او د پېژندنۍ د تیورۍ له پلوه د انسان د اندیز ځواک په لوړ ترین پوړ پورې اړه لري. همدا ژبه وه چې د یو مادي استر په توګه یې انسان ته اندنه)تفکر(کېدونکې کړ او د جاجونو)مفاهیمو(نړۍ ته یې ورګډ کړ. له دې کبله هغه چلند چې د نورو هنرو له اومو توکونو سره کېږي، د ادب له توکیو سره باید هرومرو توپیر ولري. ادبي زېږندویانو ته پکار ده پر ژبه باندې هماغومره لاسبرې ولري، لکه څومره چې ورته په ادبپوهنه او اړوندو تخنیکي خواووکې اړین دی. په تېره د شعر ژبه خو تر نورو ادبي ژانرو څخه باید تر کېدوني بریده ډېره پراخه، پخه، بشپړه، نرۀ او کره اوسي، پکې بڼه تراچاڼ او غوراوی وکړای شي، که نه لنډه تنګه او تکراري متحدالماله ژبه ګرد شعریت تر سیوري لاندې راولي او))کلیشه((کېدو ته یې لار هوارېږي.

هغه شاعران له دې سره سره چې له هنري پلوه د نوښت داوه کوي، پر دې هم ځان نه پوهوي ، له څه راز وییپانګې)لغوي زېرمې(یا وییونو)واژو(، ګړنو)محاورو یا اصطلاحاتو(او یا متلو څخه کار واخلي. لنډون، سیما ،)ګرامري(یووالی، نرۀ والی، خوږوالی او رنګارنګوالی یې چې د لیکنۍ ژبې له آرونو او معیارونو څخه ګڼل کېږي، په خوا و خاطر کې نه ګرځي البته د لاس ګوتو په شمار یو څو داستان لیکونکیو او شاعرانو په نیم آګاهانه توګه د خپل ځانګړي ازمېښت او هاند و هڅې یا د هغې ځانګړې مینې له مخې چې د خپلې مورنۍ ژبې له روزنې، پالنې، بډاینې او پر سیمه ییز او نړیوال کچ یې له ادبي او فرهنګي سیالونې سره لري، لږ و ډېر پر معیاري او بیا ادبي او شاعرانه پښتو لاسبرې موندلی دی، خو دا چې یې دغه کار پوره آګاهانه او ځانخبری نه بلل کېږي، هرمرو له یو لوړ ژبنیو نیمګړتیاوو سره مخامخېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ساده ناکره ګرامري یا لیکدودي تېروتنه کولای شي، یوه ښېرنیزه، رسنیزه او بیاادبي لیکنه)داستان، شعر... (سپکه سپانده کاندې. لکه:یوه ښوونکې راغلل)کندهاري ګړدود ، کره: یوه ښوونکې راغله: (؛ دادېماجی ده)منځنی ګړدود ، کره: دا زما ځای دی (؛ میژتېل سبوڅي)سوېلختیز ګړدود ، کره: مورېتول سبا ځو: (؛ ما او تاځو)ننګرهاري ګړدود ،کره: زه او ته ځو (... د یوې پښتو - کره پښتو پروړاندې ځومره ګډونونه)التباسونه (او ځومره پیکه او بې خونده ژبنی -لیکنی انارشېزم رامنځته کوي؟

دغه انارشېزم، په بله وینا ، ناکره ګړدودي ځانځاني د نژدې دوو ځواکمنو تربرو))پارسي او اردو ((ژبو اغېزمنې ته لاره هوارېږي او پښتو مو نوره هم پسې کړکیچو کېدو خواته ورڅکول کېږي ، نه یوازې له وییپانګېز، بلکې تربدو بترو پښوییزو)ګرامري (پېښنو له پلوه. د اردو- انګرېزي)کوم چې، چا چې... (یو خوا او د پارسي)څو ، ترڅو... ، -څخه کتنه، ملاتړ، ستاینه، یادونه... (بلخوا ، ترلیکوالو ، ښېرنوالو او رسنوالو را وروسته شاعران هم رانغښتي دي. همدا خواشینووکې او نهیلوونکې ترخې ربښتیاوې)واقعیتونه (دی چې په پښتو کې، د نورو لاڅه، د دوارو تربرو ژبو پر خلاف نه دومره تولیز ادبي -لیکنی سبک و ستایل لیدل کېږي او نه یوګړیز)فردي (هغه، دا تراژیدي به ترهغې روانه وي چې ترڅو مو پښتو له ګړدودي دریځه ژبني دریځ ته لوړتیا نه وي موندلې !

دا دی، دلته یې د لسم ځیرکي)ژبنۍ تېروتنې (له ګڼو بېلګو څخه دا یوه راخلو چې د نورو تېروتنو په څېر په هېڅ یو پښتو ګړدود کې یې ځرک نه لګي:

په پښتو لېږندکړ)متعدي فعل (کې د پارسي، انګلیسي او نورو ژبو په توپیر د)کړند (تر ځنګ)کړی (هرو مرو راځي. په دې لاندې ازاد شعرکې دغه

غورځونه لیدل کېږي او له همدې لامله ورسره لیکوال په لیندیو کې))څه ((سرباري کړي دي، دا چې وزن ورسره ویجاړېږي، د شاعرګناه ده:

سترګې مې پټې شوې چې

ونه وینم)څه (

ژبه مې پرې شوله چې

ونه وایم)څه (

د وییونو امرنه)د کلمو انتخاب(او رنګارنګې چې د ادبي او شعري ژبې په ښکلا او راکښون غوره نقش او اغېز لري، یوازې د ژبني مهارت او لاسبرې له لارې کېدون درلودای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسي لنډوالی، خوږوالی او نرم والی یا په لنډ ډول ژبنی معیار له ادبي معیار سره نه شلېدونکي اړیکي لري.

تر هرڅه له مخه، تر وسې وسې په کار ده، په شعرکې له ډېري لوښي او ډانګ پېیلي پښتو ډډه وشي. دا راز پښتو یوازې نالوستو وګړیو پرګنو، زیارکښانو او د ښوونځیو او د لیک و لوست د زده کړوځیو د نظمونو او ترانو لپاره کارېدای شي یا لږ تر لږه د ساده ولسي آهنګونو لپاره چې هم د اړوندو نالوستو یا نیم لوستو، سندرغاړو ته د سهنې وړ دي او هم همداسې اورېدونکیو ته.

که د انځورګری هنر اومه توکي، کاغذ)یا ورته څیز (، لیکې او رنګونه دي او د پړی)مجسمې (د اخته، ګچ، سمنټ، لرګی، ډبره، فلز... دی، نو د ژبن هنر)ادب (دا ژبه ده. دلته توپیر دا دی چې ژبه پخپله په ټولنیزې څانخبری پورې تړلې پدیده ده او د ختو، ګټو، ګچو یا سمنټو غوندې یو بې سا څیز نه دی. هغه اړوندې چې پړی)مجسمه (یې له خپلو توکیو سره لري، له ژبې سره د ادب له اړوندې سره کورټ توپیر لري. دلته باید له ژبې سره هغه چلند ونه شي، لکه هلته چې له ختو، ګټو او ګچو یا سمنټو سره کېږي که څه هم په هره هنري زېږونه کې د فورم او محتوا دیالکتیک پر خپل ځای دی او یو پر بل اغیز لري، خو په ژبنی هنر کې یو له بله اړیکې تر بل هر هنر زیات پیاوړی او ټینګ دی. د ساري په توګه یو پړساز)مجسمه ساز (کولای شي، په پړی کې د کارول شویو توکیو بدرنګې د خپل لوړ تخیل او هنري پرداز په مرسته سکینده)جبران (کړیاو له ډېر تېز لیدو سترګو یې پناه کړي، مګر یو د ادبي زېږندوی کوچنی ژبنی ویار)عیب (په ټول هنري ځواک او بدیعي ونبت د چا له سترګو پټولای نه شي، ان که په لیکدودي کچه کې هم وي، لکه)خ (د)ښ (،)ج (د)ژ (،)س (د)خ (، یا یې د)یې (او یا جوړوونکی د جوړونې او خوړونکی د خوړونکې پر ځای کښنه. همدغه یوه کوچنی تېروتنه یا ناغېږي بس ده چې د "بېسواده " توري پرې ولګولی شي او ټول ادبي شهکار یې په یوه پیسه کړي. کفتومس وایي:

"د وییونو د ځواک له پېژندنې پرته د وګړیو پېژندنه ناشونې ده " او ساموېل تیلر کالریج د نثر او شعر په توپیر کې وایي: نثر په غور ترین ډول د وییونو خرګندونه ده او شعر په غور ترین ډول د غورترینو وییونو خرګندونه. دا چې ویل کېږي ژبه د پېژند الواک)معرف تیوري (پر بنسټ د شعر له دوه ګونو)حسي او فکري (پراوونو څخه له وروستې دې سره اړوندی لري او بې له)فکر (کېدای نه شي او جاجونه)مفاهیم (چې "فکرو کول " پرې ترسره کېږي، د وییونو فکري منځپانګه جوړوي یا په بله وینا ژبه یې یو پوښ یا استر برابروي)فیدلر: ۱۵۹ مخ ۴۰۵ او ۲۷۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ، انگلز ۸۱۳ مخونه(، نو نه يوازې عادي "مخابراتي " فعالي بې ژبې ترسره کېدای نه شي، پاتې یې لا دا چې له ژبې څخه بيا د موتوکونو کار اخلې او لا زياته سپېڅنه او سوانېدنه په کار لري په ادبي زېږونه کې پر فکري چار سربېره د پېژند بهير لومړی پړاو)احساس، ادراک، تصور یا خیال(او هغه هم د ژبې په مرسته پر کار لوېږي او له همدې سره د عادي او ادبي ژبې تر منځ توپير جوتيا مومي، لکه شبلر چې د شعر په پېژند کې وايي:

))ژبه هر څه د عقل په کالب کې وړاندې کوي، مگر شاعر يې بايد د خيال په کالب کې راوړي. شعر خيال پردازي ته هڅه لري او ژبه يوازې مفاهيم لېږدوي..)فيشر ۳۲ مخ(.)ووکل ۳۳ مخ(ادب داسې راپېژني "ادب د طبيعت او ټولنې د عيني واقعيت د ځلونې او لېږدونې يو ځانگړی هنري ښکلاييز ډول دی چې په دغه)ځلونه او لېږدونه(کې ژبه د يوې وسيلې دنده پرځای کوي(. ژبه د اندونو)افکارو (سيده ربښتينوااله)واقعيت(دی او ادب يې ناسيده (( )همدارنگه: بومي ۳۰۲ مخ(.

په دې توگه که ژبه د داسې وييزو)وينا وړو (او اوريزو)اوربد وړو (ښنو)سمبولو (یا په ساده توگه د وييونو)کلمو (يو سيستم دی چې مانيزه)فکري(خوا يې ذهني انځورنه دي او توکيزه)مادي(خوا يې د ژبنيو غږو په مرسته زېږېدونکي)لفظونه(دي، يا په بله وينا دوې خواوې یا مخونه لري: ښوونډ او ښوولي)دال و مدلول(يا)نوم او نومولی(يا)لفظ و مانا(، نو ادبي سمبولونه يا انځورونه)ايماژونه(بيا د همدغو ژبنيو سمبولونو، بيا ادبي سپمبولايزونه رامنځته کېږي. په دې توگه که له ژبنيو سمبولونو څخه په سمه توگه کار وانه خيستل شي، نو ادبي سپمبولونه او ورسره تړلي خيال انځورونه)ايماژونه(هم سم رغېدای نه شي، یا په ساده وينا که ژبه کره نه وي اړونده ادبي زېږونه يې هم کره راتلای نه شي.

د "ژب- انديز " او د "ژب- ښکلاييز " ټولې)مقولې(چې د يوه ادبي اثر د ارزونې او کره کتنې لپاره رامنځته شوې دی، دا رابنيي چې ژبه په دغه هنر کې هم له انديزې)منځپانگيزې یا محتوايي(اړخ سره ديالکتيک جوړوي او هم له ښکلاييز هغه سره...

دا چې د اسماعيل خو يې له پېژند)تعريف(سره سم))شعر په کېښکلي او آهنگينه ژبه د اند وخيال عاطفي ترون دی((، ژبه د شعر د لومړي رغنده توک په توگه راجوتوي چې البته دغه پېژند له آهنگه پرته پر ټولو ادبي ژانرونو کارول کېدای شي او دا چې احسان طبري)۲۸ مخ(شعر له اند ، احساس، تخيل، آهنگ څخه رغېدلی بولي، بيا هم ژبه که وغواړي یا ونه غواړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اند)اندېښه(کې نغښتې ده، ځکه اند له ژبې سره خپله هستي او چاربنه ترا راڅرګندولای شي. که د یوې ادبي زېرندې بدیعي یا په بله وینا تخیلي او یا ښکلاییز اړخ د ایماژونو)انځورونو(، سمبولونو)کنایو(او اسطورو په کارېدنه سمبالېږي، بیا هم همدغه ژبه او ژبني توکونه دي چې هغه پرې راڅرګندېدای شي:

۱- سېمبولونه هماغه وییونه)واژې(یا ترنګونه)ترکیبونه(دي چې مانا او مفهوم د کوم ورتوالي یا ځانګړتیا له پلوه د خپل آر ښوولی)مدلول(پر ځای د یو بل څیز یا پدیدې لپاره پرکار لوېږي، لکه لمر د آزادۍ او برې د سېمبول په توګه، ښون او کوتره د سولې د سېمبول په توګه، شپه د نهیلۍ او سپېدې د سباوون د هیله منۍ او نېکمرغۍ یا ژغورون د سېمبول په توګه، د شپې لارویان یا استازي د انسان او انسانیت د دښمنانو او د سپېدې لارویان یا کاروان د ژغوراندانو او جنګیالانو د سېمبول یا سېمبولونو په توګه.

۲- انځورونه د ګړنو)ایدیمونو(او څرګندونو)اصطلاحاتو، ایکسپر ښنو(غوندې بیا هم د وییونو له اوبدنې او اوډنې څخه رامنځته کېدای شي، لکه)د سره شفق په تبغ د تیارې ګوګل څیرې کول یا کېدل(،)په باروتو د ښونو یا ولو سپین ټټرونه لوغړنول یا لوغړنېدل(،)چا ته سترګې په لاره کې کرل(او داسې نور. د دغو ترنګونو)ترکیبونو(یا فقرو یو نیم ویی وار له مخه سېمبولیکې ځانګړتیاوې هم لري او یا لږ تر لږه هر ترنګ په غونډېز)فقره یي(ډول سمبولیکه مانا ښندلای شي. انځور هغه څه دی چې د زمان په یوه ټاکلې شېبه کې فکري او عاطفي غوټه وړاندې کوي)پیام ۳۰-۲-۲۸ ګڼه(.

۳- همداراز اسطورې هم له ژبې او ژبنیو غونډلو)جملو(یا ټوکرو)پراګرافو((پرته راڅرګندېدای نه شي، لکه:

که د ګناه خیرې
په منګول مروړلو پاکېدای،
نو اوس به مچ د شاتو مچۍ وای!

یا:

دلته له پېښو دې اهریمن پربوتی،
دلته میترا دلته زوروان نه مري....

همدغه هنري او ښکلاییز توکونه)عناصر(دي چې ادبي لیکوال او شاعر یې پخپل تخیلي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاطفي ځواک سره د ژبنيو توکونو په مرسته رغوي او هغه څرګندوي او لېږدوي چې عادي ژبني توکونه)وييونه يا جملې (يې له توغه وتلای نه شي.

له همدي کبله هغه څرګندتيا يا بربندتيا چې ژبنۍ څرګندونه)بيان (يې لري، په ادبي زېږونه او په تېره بيا په شعر کې نه ليدل کېږي. دلته ايجاز، ايهام او ان ابهام د شعر په ښېګڼو کې راځي. په دې توګه له دې څخه سرټکول چې ولې دغه يا هغه ادبي زېږونه يا شعر پېچلی دی، بې سروبوله ده. يوه معقوله پېچلتيا يا ايهام او ابهام چې د فورمالېزم تر بريده ونه رسي، يوه تولېزه هنري او بيا ادبي او شعري اړتيا او ځانګړتيا بلل کېږي. لکه پاس چې ورته نغوته وشوه، هره ادبي او بيا شعري ژبه له عادي ګړنۍ ژبې سره توپير لري او ناسيده ژبه بلل کېږي که څه هم اومه توکي يې بيا هم همدغه ليکنۍ معياري ژبه ده. دا سمه ده چې کره او معياري ژبه پخپله د اديب او شاعر له خوا لا زياته پالنه مومي، لا کره کېږي او په دغه لړ کې د نويو رغاونو)نيولوګېزمونو (او زړو وييونو)ارکايېزمونو (په کار اچونې سره له عادي ګړنۍ او ليکنۍ ژبې سره توپير پيدا کوي.

ليکدودي ستونزې

يوه کره ليکنۍ پښتو ۳۲غږونه)sounds (لري، خوابېخې)الفبې (يې له دېرشو نښو)توريو يا حرفونو (تېرى نه کوي. له اوو واوېلو (vowels) څخه يې يوازې درې دا ليکنۍ نښې يا توري)و-ا-ی (لري. د زور)فتحې(او زورکي لپاره)ه (له پخواراهيسې، هغه هم يوازې په پای کې رادود شوې ده. خو)ء(او يا چرګۍ)هه(کارونګ د ژبپوهنيز قانون »توپير« تر ډېر ځايه زيانمنوي او له لوستونکي لار لودن ورکوي. يوازې د »ياوو« د پېنځګونو، په بله وينا، شپږ ګونو ډولونو له رامنځته کولوسره يو څه ليکدودي سمون راغلی دی چې له ښه مرغه پېښور اکېډيمۍ هم هوکې کړې دي؛ که څه هم د اردو په پېښبو د)ے (او دغه راز)ء (بې کچه کارونې)أو، ځائ، خدائ… (کوزنۍ ليکدود خورا ډېر پېچلی، کړکېچن اوکرغېړن کړی دی او په تېره چې زور، زېر و پېښ هم ورسرباري کاندي !

د اعراب نښې نښانې)زور، زېر، پېښ، غړوندی… (چې يو جهادي سروال يې په دې وروستيو کې د لا زياتې او سراسري دودونې او کارونې وړاندېز کړی، له پښتو غريز رغښت سره هيڅ اړخ نه لګوي او لکه چې خو ځله راغبرګه شوه، لرو پښتنو په دغه کارونګ زموږ له برو سره ليکدودي او ليکلاريز واټن نور هم پسې زيات کړی دی !

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردې ناخبره یا ناګاره چې له ۱۹۳۲ز) د پښتو له ملي- رسمي قانونیت (راهیسې چې د درست عربي آري الفبايي سېستم فونیمیکولو هلې ځلې رارواني دي. د افغانستان د پوهنو اکاډېمۍ کومه غرېزه یا فونیمیکي ابېخې)الفبې (چې دا درې لسیزې په سیندونو)قاموسونوکې (کې ترې د سم وینګ)تلفظ (لپاره کار اخېستل کېږي ، له آره پر ۱۹۷۴ز. کال د لیکوال له خوا د وخت پښتو ټولنې ته وړاندې شوې او له یوځه بېځایه ادلون بدلون سره یې هوکې کړې وه.

نورو عجمي مسلمانو هېوادونو ، لکه ترکیې، مالېزیا او اندونیزیا له هسې لاتینایزېشنه کار اخېستی او له نړیوال فونېتیک سېستم سره دومره اړخ نه لګوي.

)ے (پېښوریانو په باره ګلې کې د کره پښتو د نرینه پایلې)-ی (پر ځای زموږ پر))کابلیانو ((په وچ زور منلې وه او ما په یوه بله غونډه کې ور زباده کړه چې دا یوازې د شمالختیز ګړدود د وینګ)تلفظ (استازې کوي، ځکه له هندکو ، اردو او نورو هندي هغو څخه یې آره اخېستي او له ټولیزې کره لیکنۍ پښتو سره اړخ نه لګوي نو که پېښوریان د نرینه یوګړي لپاره دوې یاوې)ی-ے (کاروي، د سوېل- لویدیزې))کندهارۍ ((ګړدودې ډلې فونولوجیکې او مورفولوجیکې دوبلیکېټ)جوړه جوړه کېدنه (هم باید ومنو. په دغه ډله کې واوبلې او ورسره تړلې صرفي او نحوي نظامونه غبرګ غبرګ راځي او له دې سره د نورو آرونو په لړکې د)ګرامري یووالی یا توحید (آر و معیار یومخیز ترپښو لاندې کېږي. پایله یې دا چې دوه ګرامره او بیا دوه لیکدوده منځته ، په بله وینا ،))دوې پښتووې ((راځي او د))یوې یوازینۍ- کره لیکنۍ پښتو ((د یوې پېړۍ دودیزې او نیمې پېړۍ پوهنیزې هلې ځلې پر اباسین لاهو کېږي !

د)ی (ډولونه

د کره لیکنۍ پښتو «ی» ګانې شپږ دي: دوی یې)ي، ې (خپلواکې یا کنسوننټي دي، دوی یې غبرګغږې یا دېفتانګې)ی، ۍ (او یوه یې نیمواکه یا سیمي واوېل)ې=(یا)=ي(او شپږمه)ئ (یې له آره د)ی (تش یو لیکیز ځېل یا ګرافیمي وارینټ دی او د لومړي ډېرګړي کړ)جمع مخاطب (لپاره راځي او له همدې کبله ورته فعلي زورکیواله)ئ (وایي. دغه شپږواړه)یاګانې (له اړوندو بېلګو سره په لاندې ډول ښوول کېږي:

۱ (اوږده)ي (، لکه:

خدای دې ادې له هرې ناوړې پېښې لرې لري.

۲ (لنډه)ي (،لکه:

ښادي، خپلوي، وداني، وراني، خېښي، تربګني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ (نرمه یا زوروالە)ی(ay، په بله وینا، هغه بې ټکو)ی (چې تر مخه یې زور یا فتحه-)لرګی (، الف-)ځای (، اوږد و-)څارندوی (یا لنډ و-)بوی (وي، نوري بېلګې یې، لکه:
نری، سرې، ځای، خدای، وری، وربی، لوی، ښکارندوی، خوی، بوی.
۴ (درنه یا زورکیوالە)ی،ئ (، لکه: نرې، کړې، ډوډې، څوکې؛
۵ (په کړ)فعل (کي،لکه: ډوډۍ وخورئ، ښه کوئ، بد مه کوئ.
۶ (نیمواکه یاسیمي واولي)ي(y، لکه: یون، یاد، بیا، ببدیا، یو، یوه، یور، دویم...

د)هې(ډولونه

د واوېلي)غیرملفوظه(او کنسوننټي)ملفوظه(«ه» توپیرول په کار دي. په دې ډول:
په)دویم (ډول کې د واوېل)فتحې (په توګه غورځي او په)نهم(کې د کنسوننټي)ملفوظه(په توګه پاتې کېږي. د)نهم(بنسټ)نه-(دی، مانا داچې رومبی)ه(یو کنسوننټ)consonant(دی او دویمه هغه یو واوېل)vowel(.)اووه-اووم، پېنځه-پېنځم، یو-یوم...(هم په همدې لړ کې راځي. د معیاري لیکلارې او لیکدود پر بنسټ،))دوه((په ترکیبي شمېرنومونو کې هم واوېلي پایله)ه(له لاسه ورکوي، لکه:
دولس، دوویشت، دودېرش، دوڅلوېښت، دوپېنځوس، دوشپېته، دواویا، دواتیا، دونوي؛
اوښتي یا مغیّره بڼه یې هم هغه پایله له لاسه ورکوي)د دوو(.
په دې لړکې د))درې((هغه هم تر))دریو(())درو (کره راځي.
نور واوېل پای یا خپلواکپای شمېرنومونه)-ي-(غواړي، لکه:
درې-دریم، اویا-اویایم، اتیایم، نوي-نوي یم یا نوییم؛ «څویم» هم تر ورته دوی یا قاعدې لاندې راځي. کنسوننټ پای هغه خو په هر ډول، اړونده پایله)ending( )-م(سیده په ځان پسې نښلوي، لکه:
څلورم، پېنځم، شپږم، اتم، لسم، شلم، دېرشم... سلم، زرم، میلیونم... . پرکنسوننټي یا معدوله)و(پایته رسېدونکي شمېرې هم په دې لړ کې راځي، لکه:
یوم، سلم، یوسل یوم، دوه سوم، دوه سوه یوم... ، زرم، یوزر یوم، میلیونم، یو میلیون یوم... ؛ که)سووم(او)یووم(هم وکنبل شي، باک نشته، خو د اسانۍ او لنډون له آرونو سره ټکرېږي.
زور-پای او زورکي پای شمېرې هم د دغو واوېلونو تر غورځونې و روسته تر ورته قانون لاندې راځي، لکه:
دوه-دویم، پېنځه-پېنځم، اووه-اووم، نهه-نهم، دوه سوه-دوه سوم...

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- پښتو د عربي، پارسي، انګرېزي... پرخلاف)پېښ، زبر او مد (نه
لري نو د پېښ پرځای)و (، د زبر پرځای)ي (او د)آ (پرځای)ا (ليکل په کارديِ:

پارسي پښتو
ُ)پېښ ( )و (
پل،گمان، گمارل، ارزگان، ارگون، کنر، پول،گومان،گومارل،
کندز، کلتور، ترک، مغل، ترکمن،ترکيه، ورزگان، اورگون کونړ،
ازبک، رمان، ارگان... کندوز،کولتور،تورک،
مغول، تورکمن، تورکيه،
وزبک،رومان،اورگان...

همدا ډول تر) لخ، لمرِی، کچنی... (لوخ، لومړی، کوچنی يا کره کوشنی... (
کره بلل شوي دي؛ له پارسی ِسره گډ)گل (چې کره پښتو بڼه يې)gwal (ده،
له ډېر مهاله پر همدې پارسي ليکدود راپاتې دی، خو)خم - خوم(،)خرما-خورما (،)تخم-
توخم(،)ختن-خوتن(او داسې نور له)و (سره ليکل دومره نادوده نه برېښي. مانا دا چې له درو
گونو واوېلونو)و-ا-ی(او بيا د بېلابېلو
ی- گانو)ي،ې،ی،ۍ،ئ(د ويي په سر، منځ او پای کې پوره پوره کار واخلو او د وينگ او
ليکنگ تر منځ واټن او ورسره ورسره د ټکر)التباس(کچه يو څه راکمه کړو. په خپلو او پرديو
وييونو کې)د خدای او رسول له کلام پرته(د ببخرته(ء گانو (زوړ دود نور پرېږدو او)ي،ي(يې
ځايناستی کړو، لکه د)وايې، وايي، اروپايي، لايق... (د)وائې، وائي، اروپائي، لائق... (؛ همدا
راز د لنډ، اوږده او نيمواک ياسيمي واوېل د ټکر د راکمولو لپاره هم تر وسې وسې پاملرنه په
کار ده، لکه: د بود انډول)ۇ (يا د)نرينه ۇ، اړتياۇ (هغه)وو (وکاږو،د بودند هغه)ول(؛ همدا
راز، لکه پاس چې يادونه وشوه، د کوزنيو د)) زور و زبر، پېښ او مد ((ليکدود هم بدلول په
کاردي، لکه)دُکن، ډِموکريسي، ډېموکراسي، خُله، آئين... (پر)دکن، ډېموکراسي، خوله، ايين... (باندې

)آ ( )ا (
آسان، آرام، آزاد، آباد... اسان، ارام، ازاد، اباد...
گله، هلمند،دموکراسی، گيله، هېلمند، دېموکراسي،
تاجکَستان، انَگلستان، برلن، تاجيکستان، انگليستان
سک، ژورنالست ... برلين، سبک، ژورنالېست...

همدا راز هېنداره، هېندوانه، څېرمه... هم دړواخله خو ډېر دود، لکه)افغانستان، عربستان،
پاکستان... (له)-ي- (سره نادوده بلل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

)-اه(پای خپل يا له پارسي سره ګډ وييونه، لکه: ساه، ځاه، ګناه، ګياه، دستګاه، بېګاه، ګازرګاه، خانقاه، تراه، تيراه، پناه، پوپنا... ان له منځني پښتو ادبي پېر راهيسي شاعرانو زياتره د الف - پای قافيو په توګه کارول کېږي. په کره پښوويه کې هم د الف - پای وييونو په توګه ورسره د ښځينه نوم چلند کېږي، د ساري په توګه يې د برګړي)ساوې، ځاوې، ګناوې... (کاږي، په)-ګانې (، لکه)ځاګانې، ګناګانې... کره نه بلل کېږي. په تېرمهال کې يو ازې))ګناه ((يو نيم شاعر د)-ه (کنسوننټ پر بنسټ نرينه کارولي او د برګړی يې))ګناهونه ((راوړی دی. په دې لړکې)تباه (له دې سره سره چې همداسې ليکل کېږي، بيا هم د وينګ په لاسوندورسره د ښځينه ستاينوم چلند کېږي او ځيزنوميز بېلنګ)تباهي (يې، هرګوره ښځينه راځي. تنخواه چې زياتره تنخا ويل کېږي، نو د برګړی يې هم بايد))تنخاوې ((وويل شي او وکښل شي.

لنډيزونه يا ترخيمونه(**Abbreviations**)

۱(د دې سپارښت تر څنګه چې د شاعر ځرګندنۍ ژبه بايد تر هر څه د مخه کره)معياري(کېښکلې او پوره پراخه وي، د نړيوال دود له مخې ورته تول تال)وزن و ريتم(له اړتيا سره سم د ځينو لنډيزونو له کبله دا اجازه هم ورکول کېږي چې يو لړ ژبنۍ او ګرامري سرغړونې وکړي، لکه د غونډو او غونډلو)فقرو او جملو(مخکې وروسته کول يا د ځينو وييکو)سربلونو او ستربلونو (غورځول او تر ټولو وروسته يو لړ وييونو له لنډيزونو)ترخيمونو (هم کار واخلي. مګر تر يوې دوديزې کچې او هغه دا چې له پخوا څخه مخينه او ياهم ګرودي لاسوند ولري او تر ده وروسته د منلو او سهلو جوګه کېدای شي.

په پښتو شعر کې دغه راز لنډيزونه له همغه کلاسيک پېر راهيسې چې ديواني دود رامنځته شوی دی، دود لري او ځينې لا تر ننه د يو او بل له خوا لړاو د بر د دودېدو په بهير کې دی. د نوې رغاونې)نيولوګېزم(يوه په زړه پورې برخه هم په شاعرانو اړه لري.

۲- په لنډيزونو کې زياتره له ګړنې)محاوري(او وګړنې)عاميانه(ژبې او بسيا ببلابېلو ګړدودو)لهجو (څخه ګټه اخېستل کېږي. پښتنو شاعرانو ته دا امتياز هم په برخه دی چې يو لړ وييونه د ببلابېلو ګړدودو له مخې کله دوه ځپيز وکاروي لکه: زما، زموږ، دريغ، غريو، وربځ، پسه، پسې، ارت، اوږد، بوخت، ږمنځ، يوه، وبل... او يا ځينې دوه ځپيز وييونه درې ځپيز وکاروي، لکه: پسرلی، ښايسته، تروږمی، غولول، نښلول...

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوريان او را بر شينواري او ښايي ځيني نور تېرونه د ډېرى پښتنو درې ځپيز ناپاى)مصدرونه (او بيا يې ګرداني ښې دوه ځپيزوي ، لکه: ځورول، کړول، زېږول...، مانا دا چې په شعر کې ترې ګټه اخېستل کېداى شي.

۳- کله دا اړتيا هم ليدل کېږي چې يو ځپيز او دوه ځپيز درې ځپيز و کارول شي، په دې آړ)شرط (چې کوم ګړدودي يا ګړنی لاسوند ولري، لکه ستا ،)دتا ، ستاسي، دتاسي...

۴- همدارنګه پور وييونه)دخيل لغات (کله په آر وينګ او کله په پښتو شوي)سفغن (وينګ وکاروي، لکه يو ځپيز درې کنسوننټه عربي وييونه: شکر، فکر، صبر، قبر، جبر، قهر، قصر، قدر، فخر، فتح، فقر، فضل، فصل، ذکر، شرم، سهم، نظم، منع، طمع، شمع، ذهن، علم، شعر، نثر، نحو، سهو، دلو... چې له آره يو ځپيز دي، خو له پښتو وينګ سره سم دوه ځپيز کارول کېږي، دا او يو لړ ورته پارسي ويونه)مهر، شهر، زهر، مرو، خشم، لشم، رزم، بزم، جشن،... (په آر وينګ يوازې هله کارېدنه مومي چې معطوف اليه راشي)زهرو مرګ، رزم و بزم، شعرو ادب... (، ځانته ځانته، لکه:

)نه چې هر)شهر (ډيلی شي يا لاهور (. خوشال وايي:
تر عسلو به ښه وي هغه) زهر (

پر دې سربېره د توليزې اړتيا په وخت کې يو ځپيز ه م دود لري. دوه ځپيز او درې ځپيز پوروييونه بيا په سرچپه ډول پښتانه يوه يوه څپه لنډ کاروي او کلا سيکو سترو وېناوالو هم زياتره همداسې کارولي دي، لکه: سليمان، سياست، اختيار، اعتياد، اعتبار،)ابار (، بيابان، نياز، پياز، سوال و ځواب...

۵- يو لړ اروپايي پوروييونه چې د کلستر)ابتدا پر ساکن (له کبله يې فارسي ژبې او عربي ژبې يوه يوه څپه زيات وي پښتانه رسنوال او ناظمان بيا هم له دواړو غوراويو څخه کار اخيستلاى شي. خو بيا هم تر دې کچې نه چې له پښتو وينګه کوږت تېرى وشي، لکه ستراتېژي)استراتېژي (، ستېشن)استېشن (، پروژه يا ورکشاپ چې پارسي ژبې يې د)و (او)ر (په خوځندي)حرکت (سره درې ځپيز کاروي؛ پلان ياخپل يوځپيز دا)ړدم- اېړدم، ړدو- اېړدو، ړدي- اېړدي... (دوه ځپيزول له يوې- کره پښتو سره اړخ نه لګوي.

۶- ببلابېل ګړدودي او څه ناڅه وګړني)عاميانه (وارينتونه هم کېداى شي، له پښتو شاعر سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته وکړي لکه لور، لورى)طرف(چې هم يې يو او دوه څپيز کارولاى شي او هم نرينه او ښځينه)څخه(پر)څه(او هم پر)نه(او)ځنې(يا گرد سره).(بدلېداى شي. مگر)پښه(دوه څپيزول، يا په مرستيال، پښېمان، انښته يا انغښتل درې څپيزول کوم گړدودي او گړنى لاسوند نه لري. د کره پښتو او ستربل)باندې(گړدودي وارينت)ن(هم د شاعر لپاره جواز درلوداى شي

۷- د)مېږ(او)ډز(غوندې وييونو نرينه او ښځينه کارول، جمع کول او مغيره کول هم همداسې درواخله.

۸- د ناکره يا وگړني)عاميانه(پښتو يو لړ لنډيزونه چې په ختيزو گړدودو کې زيات دود دي، په نوموال پېر)اسمي حالت(اړه لري او هغه دا چې د نومونو اوښتي)مغيره(بڼه په پام کې نه نيول کېږي، شعري ژبه کله کله پيکه کوي، نو پکار دى تر وسې وسې ترې ډډه وشي، لکه: په)رنگينو(دوکه شوم)اجمل خټک، د غيرت چغه ۹ مخ(، په تاو به دې مرغښ وي)چرگوټيه(ستا په سر نه وي)هماغه اثر ۴۳ مخ(. دا ځکه بې سوې زړه)پولو(کې ځايوم)هماغه اثر ۵۹ مخ(؛ د شمالختيزې پښتو))پشدى پيوند ((هم لړ و ډېر د تول برابرى په پار ورته پښوييز سرغړاوي ته اړوځي او د بېلگې په توگه))پيو ((پر))پو ((اړوي او داسې نور.

۹- يو شمېر اوستربلونه، لکه)باندې(،)سره(،)پورې(،)څخه(غورځېداى شي مگر سربلونه لکه: د، له، تر، پر، په، غورځول شعري ژبه ناکره کوي.

۱۰- ځينې پښتو ښځينه نومونه چې له مهال تېرېدنې سره يې په توليز)عام(يا گړدودي ډول لنډون دود لري، کېداى شي، د سيما يا نه سيما له پلوه لړ څپيز او ډېر څپيز وکارول شي، لکه لار)لاره(يا ليار)لياره(، لوېشت)لوېشته(، ښنگل)ښنگله(، مېږ)مېږه(، منگول)منگوله(، لېچ)لېچه(، خپر)خپره(، مېرمن)مېرمنه(، ښن)ښنه(، لمن)لمنه(، ستن)ستنه(، برستن)برستنه(، درغن)درغنه(، خبر)خبره(...

۱۱- يو لړ پښتو وييونه له آره لنډ او اوږده هم مانيز)مترادف(وارينتونه لري، چې له اړتيا سره سم له دې يا هغه کار اخيستل کېږي لکه: يو له بله، يو له بل)وبله، ځيله(، پرېمينځل- مينځل، پرېوټل- يا وټل، موسېدل، موسل، موسکى کېدل- موسکا کول يا خندل، کړې- کوي، کې- کا، کاندې- کاني، خندېدل، خندا کول، پاڅل، نخښېدل- نخل، سول- سوځېدل، سېځل يا پاتېدل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتې کېدل، سترېدل- ستړي کېدل، خوښېدل- خوشيول- خوشې کېدل- خوشې کول... . په وردګي ګړدود کې د دغو وروستيو بېلګو په لړ کې يوځپيز کړې وييکي)سره، کره (او داسې نور← لنډيزونه بيا تر پښتوپيوهانو)ګرامرپستانو (نه، د شاعرانو لپاره هم په زړه پورې دي د کندهاري څه)ځخه (پرځای))نه((، زور)فتحه(يا ګړسره صفر هم د ټکر)التباس (مخه نيسي او هم شعري اړتيا ښه ترا پرځای کولای شي.
يا انګينومونه)صوتي نومونه (لکه درز، درزی، درزا، درهار.

۱۲- د وزن يا قافيې د اړتيا له مخې له بېلابېلو ګړدودي وارينتو څخه همزمان)په يو شعر کې (کار اخېستل ژبنۍ ګډوډي رامنځته کوي، لکه د لغمان خوا ته)ما وويلې (د)ما وويل(،)ما ولمبلې (د)ما ولمبل (پر ځای يا د)کېناستل (پر ځای)کېناستېدل (يا په ځينو نورو ګړدودو کې د کېنوستل، کېنستل يا کېښېنستېدل... په ښه او يا د کندهار خوا ته غزلې، ولې، کلې... سره قافيه کول، لکه د استاد عبدالهادي داوي په يوه غزل کې چې هماغه سرو پای يې پرياد راپاتې دي:

که يو ځل زمونږ پر کلي واړوې
د غم بار به مې له ولي واړوې
... د غزلي واړوې

)ښکلي شعرونه: دولتي چاپخونه ۱۳۴۰(.
هسې خو، په سراسري توګه، غزل هم له هغو)پور (وييونو څخه دی چې هم نرينه)غزل- غزلونه(رادود شوی او هم ښځينه)غزله-غزلې (!

۱۳- همدارنګه ځينې وييونه په بېلابېلو پښتو ګړدودو کې څو ډوله ډېرګړي)جمع (کېږي او په دې توګه شاعر ته بېلابېلې امرنې)انتخابونه (په لاس ورکوي، لکه په لاندې ليکلړکې:

يوګړی)مفرد (	ډېرګړی)جمع (
غوبي)غوايی (	غوبي، غوبيان)غوايي (
خوربي	خوربي، خورببونه، خورببيان
ويی)لغت (	ويی، وييونه
پلار	پلرونه، پلاران
ټوپک)د پ په زور (	ټوپک د)پ په زورکي (، ټوپکونه
ګل	ګل، ګلونه، ګلان
زانګو	زانګووې، زانګوګانې)ناکره (

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر شونډان، لښتیان، مورگانې، مورانې او داسې نورې گړدودې بڼې له ژبني او شعري معیاره لرې دي.

۱۴- دا دی، په دغه وروسته لیکلړ)لیست (کې د تولیزې اړتیا په موخه د ځینو دودو لنډیزونو یو لړ بېلگې په جوته)برجسته (توگه وړاندې کېږي:

لنډیز آره بڼه	
چر	چار)خوشال یونیم ځای کارولی (
آ، ها	هغه
ته وا)توا (	ته به وایې، تبا)ناکره (
:تم	ته هم
زم	زه هم
تاتم	تاته هم
دلتم	دلته هم
هلتم	هلته هم
مام	ماهم:)مام په پاکه مینه ستا صنم لمنه ونیوه سارا بیاباني (
م	مو:)ستا په پېښو م دې خدای ککړ نه کا:ز. (
م	یم)ښکلو سترگو دې خوړلیم: مظهري (
ویمه	وایمه)ویمه اور شوای: اجمل ختک (
وې)وېل (	ویل،) خلکو وې: پیوند (
وې)ناکره (	وایې)ته به وې له گلونو نه سا خبڅې:نوید (
که خېرې، که خیرې	که خبر وې)اجمل (
مال، ماول، مایل	ما ویل
لړ	لړه)لړ شنه شه نجلۍ: لایق، کندهاری گړدود (
غه	هغه)غه اوره چې د کرم اوبه یې نه وې-

غه اوره مه کړې پر مخ د دې اسمان گډ ، احمد شاه بابا ړ وییز بر مه۱۱ (

پسلغ، پسلغه: پس له هغه) پسې، ورپسې، بیا (

یو خوا)له یوې خوا (، بلخوا) بله خوا ، له بلې خوا (:

... اباسین دی منځگړی، هندکیان یو خوا افغان بلخوا)خیال (

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هر خوا   له هرې خوا) بیا یې کش پر ځان له هر خوا چلیپا کړه: زیار (
پو: پیو) بچی د مور په پوکي وریتېږي ولې: پیوند (
تې   ته یې) مخې تې درومي د سرحد واړه فوجونه:اکبرخادم(.
ثنگ، ثنگه، ثرنگه، ثه رنگ)خو د کرلانیو))ثرگې ((نه شي دود بدای (
زه ی   زه یې
به ی   به یې) ته راکوه زه به ی گوټم په مزه:اجمل ختک (
نی، نه ی   نه وي)چرته تاوده وینه به نه ی/ نه وي/ چې واورې/یی/ -چرته کې سره وینه به نه ی/نه وي/ چې واورې/ یې/: هماغه(.

داسمه ده چې د نورو لنډیزو نو په څېر دغه لنډیز نورو پخوانیو او وسنیو هم کارولی، خو دومره پرله پسې، په یوه شعرکې نه، لکه واخلې پر۱۸۳۷ز. کال د سپیني ادي په یوه ښکلي کښلي شعرکې:
... سرونه)یې (غوڅ کړه د دښمن په توره – مور یې کړه پر غلیمانو بوره...)رنا څلورمه گڼه(.
خپسر- پخپل سر یا خپل سر: د جمال په څېر به وسبځي پرې خپسر)حمید (
پرې !   پرېږده، پرېږدئ: پرې سر سرتوره ویر ژړلې مور دي)زیار (
دربم   دربیم
پرېستی   پرې ایستی
پرېښی پرې ایښی
پرېښوم   پرېښووم: ته یوازې له ما ولاړې او غمو ته دې پرېښووم:ز (
راخلې، راخېستی...   رااخلې، رااخېستی...)اخم، الم... ناکره دي (
راړوې، راړولی...   رااړوې، رااړولی...او د داسې نورو الفونو مدغمول.
که   کړه: وما پردبس ته ځان راښکاره که)حبیبي (، هرگوره، د دغه کړ بنستې))کو-ل ((دی چې د)کړ-ل، کل-ل، کاند-ل، کاڼ-ل (سره همهانیزونه رغوي او هر لیکوال او بیا شاعر کولای شي، د لیکلاریزې او سبکي رنگارنگۍ په موخه له دغې رنگارنگۍ کار واخلي
پښتون)د پ په فشار (پښتون مسلمان، پښتون مسلمان)خادم (
توبه   د)ت په فشار (یاره توبه توبه
نامراد دوه څپیز: همه واړه هسې پاتې شول نامراد)رحمان (

۱۵- همدارنگه تولیزې)وزنې (تشې په ځینو بېځایو زیاتونو ډکول ژبنی او شعري معیار زیانمنوي، لکه د پېښوریو په پېښو: پکې ځاله د زمریانو ده – دلته)کې (زمریان اوسي)عبدالله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقری).
"زه " لکه ازاد)ه (مرغه)خاموش (؛
بې له مامرې، بې له تامرم
سره)پوهه (یو زړګیه
په خندا مرې، په خندا مرو)لایق، لایق زاده (....

ثلاري د)څلور لاري (، پېنځکلن د)پېنځه کلن (، اووکلن د)اووه کلن (،
اتکلن د)اته کلن (... پرځای د وییرغاوني له آر سره سم رالنډ کړشوي او ځاي‌ناستي شوي دي.

هرګوره،)زما (او)زمور(یوڅپیز او دوه او څپیز کارول او بیا)موږه (او)زموږه (دوه څپیزول او دري څپیزول بیا هم لړو ډېر دود لري.)پسرلی (دوه او دري څپیز دود لري او)سپرلی (لاهم همداراز په منځنۍ پښتو کې د))یو ((اوښتې او ښځینه بڼې یو څپیزي)یوه،یوۀ، یوې (ویل کېږي، لکه د علیخېل لایق په دې دې بېلګه کې:
... هلته د وچ ډاګ پر لمنه باندې
د منې باد ته)یوه (کېږدۍ رپېږي
په دې کېږدۍ کې)یوه (رنځوره ښځه
اوربلوي او له دردو ژړېږي...) -٦خ. تمثیل (؛
او په دې ډول ترې د نورو سیمو ویناوال هم ګټه اخیستلای شي "ستا " ، "دستا " دوه څپیزول کوم ګړدودي لاسوند نه لري، نو باید ، لکه له مخه چې وویل شول، د "دتا "او یا هم د "دا ستا " په بڼه وکارول شي. د وییونو بېځایه تکرار لکه د محبوب سنګر په یو لړ ازادو او نیم ازادو شعرونو کې له همداسې وزن ډکونو څخه شمېرل کېږي او شعري بېخوندي رامنځته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وییپانګه)واژه نامه(

ارمانل	حسرت خوردن
استازګر	رسالتمند
استازي	نماینده گی، رسالت، سفارت
ارتبیلځی	زباله دان
اسکېرلی	مستضعف
اسمانڅک	اسمانخواش، سر به فلک شده
اسمانلار	کهکشان
ارت و بیرت	بسیار وسیع یا گسترده
آر)ه(	اصل، اصیل، پرنسب
آړ	مانع، سد ، شرط
اسان خوښی	استراحت طلب
ارام خوښی	راحت طلب
ارامځای	آرامگاه، مقبره
ازمون بټیۍ	کورۀ آزمایش
انځور	تصویر، تابلو
انځوریز	مصویر، تصویری، منقش
انځورګر	مصور، نقاش، نگاره گر
اوتي بوتي	چرند پرند ،چرندیات
الواک	نظر، تیوری
الوی	بریان، واسوخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس اوس، په دې ورو ستیو کې	درین تازه گی-آواخر،آخراً
اړنگ	شک،تردید
اړنگ بړنگ	شک و تردید
اړنگلاندې، اړنگمن	مشکوک، تحت اشتباه
اکر	وضع، حالت
اکربکر	حال احوال
اکر وکر	وضع هویت
انکړ	حالت و وضع)بد انکړ (
اړین	ضروري، حتمي
انگی، انگازه	پژواک، انعکاس صدا
اړ	صرف، دریغ
اننگوړی	انارک، رخسارگک
اند	فکر، اندیشه
اند و ژوند	اندیشه و زنده گی
اند و واند	اندیشه و خیال
اند پوهه	ایدیولوژی
انددود ، اند توگه	طرز فکر
انډوخر	خرمستي
انډۍ	قورمه
اورپکی	اشرار
اوړون تکی	نقطه عطف
اوراورکی	کرم شبتاب
اورشیند)غر (	)کوه (آتشفشان
اورتون	آتشکده
اورپښتی	آتشپرست
اورین، اورنی	آتشین
اورلوبه	آتشبازی
اورپکی، اورگډی	اشرار
اړه تړه	بندوبست؛ زدوبند

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغیز، اغیزه	اثر، تاثیر
اغیزمننه	اثرپذیری
اغیزښندنه	اثرگذاری
اوکوب	شکوه
اووی)ژمنه(	قول، وعده، تعهد ، تضمین
اویجه	سرزمین، قلمرو
اوښان)اوښکن(	آشک آور
ارمانژلی	ارمان زده
اوږدمهالی	طویل مدت
)ا (وسمهال، نن سبا	امروزه، دراین روزها ؛ ماضی
)ا (وسمهالی	معاصر
بادوره	باد کویه
---	یقیني، اعتمادی
باوري	قابل اعتماد
باورور	رأی اعتماد
باوررایه)-ي(	اعتماد نامه
باورلیک	
بد ورد یا بدورگ)-ی(	بدمنش، بد طینت
بد اندی	بد اندیش
بدلگی	ناپسند ، نامطبوع
بدگڼه	زشتی، ناسزا
بدوین)-ی(	بدبین
بدونگی، بد رنگ	بدقواره، زشت رو
بسېدل	کفایت کردن، بسنده کردن
بډ ، گوَر	حریف، ضد ، مخالف
برخلیک	سرنوشت
برخلیک ساز)-ی(	سرنوشت ساز
بې برخلیکه	بی سرنوشت
بې برخلیکي	بی سرنوشتی
بې سروبوله	بی سروپا ، نادرست

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې سروبې سرواښي	بی بندوبار
بول، اووی،ژبه، ژمنه	قول، عهد
بريا)برياوې (	دست آورد)ناکره:لاسته راوړنه (
برېښليک)برېښنالیک (	ایمېل
برېښليکول	ایمېلول
بولـله	قصیده، حماسه
بلوسل	غصب، تجاوز کردن
بلوساک، بلوس، بلوسه	غصب، تجاوز
بلوسګر	غاصب، متجاوز، تجاوزګر
برلاسی	تفوق، هژمونی
بری چار	فاتح، غاصب، پیروز
بشرواله	بشر دوستی، هیومانیزم
بېړنی	فوری، عاجل
بېړنی اکر	حالت اضطراری، ایمرجنسی
بېړندوی، تلواري	عجله کننده،شتابان
بې سوله	نامعقول، غیر منطقی
برمیال، پرمن	پر شکوه، شکوهمند
بې نیاو، بې لوره	بی رحم، بی انصاف، غیر عادلانه
باکه	حدس، ویار
بو خل	سنگ باره،دیوارسنگی
بورجل	اقامتگاه؛کمینگاه؛سنگر
بلېنده،شونتې	مشعل چراغ چوب
بلونج	بدیل، الترناتیف
بوږن	تکان، دلهره، دهشت
بوږنوری	-دهنده،دهشتناک،دهشت انگیز
بوږنېدل)-ول (	تکان خوردن)-دادن، برآنگیختن (
بدلمېچ	میزان الشعر، عروض
بهیر	کاروان، جریان؛ روند،پروسه
بې کچه)بېکچه (	بی اندازه، بی حده، نامحدود
بلهاري، بلهاری	فدا ، قربان)-ی (

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلهاري	قربانی
بويه)خوړل بويه(	باید ، بایست
بنجره	شگوفه
بنجر، بنچر	ژولیده، پژمرده
بَخوَله)په دويم خج(	فاجعه، تراژیدی
بدوين)-ی(	بدبین
بېواک اوخپلواک	واکه و همخوان، واول و کنسوننت
بېواکوړی	ابتدابه ساکن،کلستر
برېکۍ)بړبوکۍ،بوړبوړکۍ(	گردباد
بيا بيا ، په بياځلي ډول	باربار، مکرراً
بې تيکاوه	غیرثابت،متزلزل؛بحرانی

پاتمړي	میراث
پاتوړی	وارث
پانگواکي	امپریالیزم، سرمایه سالاری
پاڅون	رستاخیز، قیام
پارو پاميزاد)يوناني(	بلند تر از پرواز عقاب)افغان زمین(
پلور	ارزش، فروش
پسولل،رازل	آراستن)به زیور...(
پخشو	خلاص،فارغ، رها،آزاد
پتليز)-ول(	پیوست، پیوند)کردن(
پار)د مينې په پار(	خاطر، پاس)به خاطر-به پاس عشق(
پاټکی)سرخج(	قطعه، شعر
پاټکيوال	شاعر
پاړکی	طبقه)اجتماعی(
پاړکيز)پاټکيز(	طبقاتی
پاسللی	ممون، سپاسگزار
پاسلونی	منت گذار
پاسلل)زباډول(	منت گذاشتن
پاسلنه	منت گذاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسوال	پاسدار، نگهبان
پامور	درخورتوجه،قابل ملاحظه
پایټکی	نقطهٔ پایان)-ی(
پایینه	شکل نهایی، فاینال
پایخج	فشار پایانی
پایله	نتیجه
پیلخج،سرخج	فشارآغازی
پیلامه	علامه، علامت)سمبول(،نقطهٔ آغاز
پایلوبه	بازی)مسابقه(نهایی
پوړ	قشر)ساختمانی، اجتماعی(
پښوییه	دستور زبان، گرامر
پښوییز	دستوری،گرامری
پښبېله)ابتدا به ساکن(	قافیه
پښبلیز،قافیوال	قافیی، قافیوی
پېرو پلور	خرید وفروش
په تېرکي	سهواً؛ درگذشته
په پښتوغږېږم	با پشتوگپ میزنم
پرپښتولیکل کړم	دربارهٔ پشتومینویسم
پرغز	غضب
پازوال	موظف، مسوول
پتړ،پاڼ،گړنگ	کره کوه، پرتگاه
پرنډي وینې	خون لخته
پاڼریژ	برگ ریزان
پتلیز)جوخت(	پیوست
پربنه	سنگلاخ
پرخ	شبنم
پژی	بدن، وجود ، جسم
پژنی	بدنی، جسمی
پنځ	طبیعت
پنځول، هستول	آفریدن، ایجاد کردن

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځونه)هستونه (	آفرینش، تخلیق،ایجاد) هنر (
پنډغالی	جاری اجتماع، کمپ
پنډوپیړ	لُک و پهن،زیاد ضخیم
پورژنی)سلی (	مسافر، تبعید شده
پېر	دور، دوران، گردش)زمان(، حالت
پېرزوینه	رواداری، همدردی، مهربانی
پېیل	سفتن؛ سرودن)شعر (
پېیلی	سفته؛ سروده شده؛ منظوم
پیلوړ	پرورش
پانگ ونه	سرمایه گذاری
پرتله	مقایسه
پرتلیز	مقایسی، نسبی
پرله پېیلی	منظم، مرتب
پرله پسې،پرلپسې	پی یکدیگر؛ پیهم، پیوسته
پرله غښتی	منسجم، سستماتي
پرښتل،پښتل	پرستش کول
پرهرژلی	مجروح
پوهاوی،وبله پوهاوی	تفاهم،افهام وتفهیم،مفاهمه
په ټوله کې، په لویه کې،په ټولیزډول	عمومی،عموماً،عمدتاً) له لویه
په سر)سر (کې،ترټولومخکې	سره (
په ناسوبتیا کې	ازهمه نخست،پیش ازهمه
په لوی لاس	غیاباً،غایبانه
---	ارادی، قصدی،قصداً
تلپاتې	جاویدانی، ابدی
تلیادی،یادژوندی	زنده یاد
تل بهاندې	همیشه جاری
تل ژوندی	زنده جاویدان
تلسمسور	همیشه بهار، همیشه شگوفان
تل ښیرازی	همیشه بهار، همېشه سرسبز

(c) ketabton.com: The Digital Library

تلغاک	شوروشر؛ بادوباران
تاړاک، یلغاک	شبخون، تاراج
ترله)تربوره (	اودرزاده)مؤنث (
تاندلیان	جوانمرگ
توښې،تودنې	بخاری
تبځ	تخته سنگ
تره	بدن، وجود
تړه	لاش کوه؛ پیمان...
تړونی	آله بستن،
تلاوه	جفا
تلوَله	وارخطایی، دست پاچگی،تشویش
تلوَلی)پایخج (	وارخطا،دست و پاچه، پریشان
تلوَلی)۳خج (	بریان) شده (، کباب)شده (
تندي لیک،برخلیک	سرنوشت
تندغری	تری،جلوهلی
توندوتېز	تندوتیز؛ دیم و قُل
توزنه هیله	تمع بیجا
توسن	سبب
تنا	رعد
تمبزی)تمبزي (	سوراخ بینی)مناخیر (
توک)توکونه (	عنصر، ماده
توکی)توکي (	عنصر،ماده
توند	تند
توخم	تخم
توکم)لکه توخم (	نسل، نژاد
تیندک	سکندری، خرام
تورتم رونی	ساهی شکن
ترخ	درز، ضمن
توره دربله	سیه و تار، چرک و سیاه
ترخ	بغل)کوه (

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړه، تړون	پیمان ،قرارداد
تړونوال	قراردادی،متعاقد
تل	ته، ریخته
توربرېښ	تهدیه با سلاح
تس نس	حیف میل؛ درهم وبرهم
تشتور	یکسره خالی
تشپانی	غیرمسلح،خلع سلاح
توغ)له توغه وتل (	توان)ازعهده برآمدن (
تَوغه،ناغه،گناهگاره،گرمانه	کفاره،جرمانه، جبران خساره
توغَه	انجیر

ټکر	تصادم؛ التباس؛ توارد)درشعر (
ټکرخور	متصادم
ټکرویی	واژهٔ تصادفی
ټوک	جزء
ټیټتال	پستي، دنائت
ټول، غونډ	کل، همه
ټولیز	عامه، عمومی، همگانی
)ټولیزي (رسنۍ	رسانه‌ها)-ی همگانی (،)ماس (میدیا
ټولنواله	سوسیالیزم، جامعه گرایی
ټولنوده	رشد جامعه، رشد اجتماعی
ټولنپوهنه	جامعه شناسی، اجتماعیات
ټولنوټیز	اجتماعی-اقتصادی،سوشل اکانومیک
ټوژله،ټولوژنه	کشتار دستجمعی،جنوساید
ټولځ	مجمع، کمپلکس)ساختمانی... (
ټیکاو	ثبات؛پایداری
ټاټوبی	زادگاه؛سرزمین؛ میهن

جاج)-اخېستل (	فکر، مفهوم، برداشت)کردن (

(c) ketabton.com: The Digital Library

جره	کشیده گی، کشمکش
جارواته	برگشت
جاروتل	برگشتن
جالپانه،اوبپانه،گورتپانه	وبسایت
جړاو	مرصع
جنګ جګړه	مبارزه جنگ و جدل
جنګیال)-ی(	مبارز، رزمجو، سلحشور، جنگجو
جوت	آشکار، ثابت، مسلم، بدیهی
جړوبی)ځړوبی(	آبشار
جوله	شکل، فورم
جولیز	شکلی، لفظی
جلا وطن)-ی(، جلاهیوادی	تبعید، تبعید شده، دور از وطن

چار	کار،فعالیت؛ مهم
چاره)۱خج(	کار
چاروال،کارندوی	فعال،کارا
چاره)پایخج(	چاره،علاج
چارواک)-ی(	مقام،صاحب مقام)دولتی،رسمی(
چاپګر	چاپگر، پرینتر)کمپیوتر(
چاپېریالي	محیطی، environmental
چاپېریالپوهنه	محیط شناسیecology
چاپ،چاپي	چاپی،مطبوع
چاپخونه	چاپخانه،مطبعه
چاڼځی	تصفیه خانه، پالش
چورلکه	هیلیکوپتر، طیارهٔ چرخکی
چورلک	چرخش، سکندری
چورلیځ،لمانځی)۲خج(	محور
چړاو ،تپولوژله،تپولوژنه	قتل عام،کشتارعام، مساکر
چلښت پیسه	کرنسی،پول رایج
چلندلار،چلندبیلګه	طرزعمل، procedure

(c) ketabton.com: The Digital Library

چارناچار	مجبوراً، ناگزیر
چمګاډی	ترموای

ځاځ	خشم، قهر، غصه
ځاځل	به خشم آمدن، قهرکردن
ځاځوړی، قهروړی	قهرآلود ،خشمگین
ځمکلاندي	زیرزمین،زیرزمینی، اندر گروند
ځمکواکي	زمین سالاری، فیودالیزم
ځمبل(بانه رپول)	پلک زدن، مژه بهم زدن
ځېل	نوع، ژانر
ځواکلېږد	انتقال قدرت
ځواک	نیرو ، طاقت، قدرت
ځلوب	سراب
ځواکمن	نیرومند ، مقتدر ، پرقدرت
ځواکمنېدل(-ول)	نیرومند شدن(-کردن)
ځواکمني	نیرومندی

څانګ(څانګونه)	بال، شهبال
څانګغوځ	با پروبالِ شکسته،دل افگار
څانګ وسرغوځ	باپروبال وسرشکسته
څپڅپاند	نوسانی، غیرثابت؛متردد
څرخوبی،ګوړبهی	گرداب، چرخاب
څورنګ	دلریش، پریشان
څخۍ، تره	ناوه
څڅواکی	قطره گک
څڅوب، څڅوبی	چکک، تراوش، چکیده
څپان	توفان آب
څلاري(څلورلاري)	چهارراه، چارراهی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمغېلی)بېپيخوله کېږدۍ (	غژدی، بدون در پرده
ځنډ	افق
ځپونی	دستمال، دست پاک
ځپه	موج؛ هجا، سیلاب
څو ځپيز	چند هجائی
څلوريځ	رباعی، مربع)شعر (
څلوريزه	چهاربیتی، چهار پاره؛ قطعه
څوَب	شوق

- - -

خاچونی)چونی (	بلبل، عندلیب
خونړی	خونین، خون آلود ؛ خونخوار
خوځون،خوځښت	حرکت، تحرک، تکانه
خوګلن	گلخن، خریج آتش
خول ماخول	زده و زخمی
خوال	خالیگاه، بیخ کوه، سچ کناره رود بار
خول	تاج، خود ، کلاه آهنی، پوچک مرمی
خواخوږي	همدردی،همدلی
خوږبویه	خوشبو
خوږبويي	خوشبویی
خوږغاړی	خوشخوان، خوش صدا
خونل، لونل، ښندل	نثار کردن،آفشاندن)گل (؛اثرکردن
خولنګ	فریاد
خاورپوهنه	خاکشناسی

- - -

دښمن، دښنه، میرخې	دشمن، خصم
دک	علت
درور،بلهار	قربانی
دوبيزه	مثنوی
دربيزه	مثلث)شعر (
دوه ځپيز	دوهجایی، دوسیلابه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه گرایه،دوه هومره	دوچند
درسته	سلاح
درستوال	مسلح
درغل	سر درگم، فریبکار
درغلي	فریبکار؛ جعلکار، جعلی
درگه	نیستان، نیزار
درنگه	لاش، نعش، جسد
درنگمخور	لاشخور

ډبروژله	سنگسار
ډمگۍ	مشاطه، آرایشگر
ډورۍ، گورنډه	دخمه
ډنډگلی	نیلوفر
ډلیز	گروهی، دستجمعی، جمعی
ډیل)تال(	معطلی

ربړه	معظله، پرابلم، شمالک
رازل، ښکلل، سینگارول	آراستن، پیراستن،اذین بستن
راشی)پایخج(، رېز	برف کوچ
رانغښتل)رانغاړل(	پیچاندن،دربرگرفتن، در...نهفتن
رزمنه وال	روزی رسان
رپی	پرچم، بیرغ
رپاند	در اهتزاز)پرچم...(
رسنۍ	رسانه ها
رسنوال	ژورنالست
رسنیز	رسانه یی،ژورنالستیک
رغځی	راغ، سنگزار
رغاونه،رغونه	ساختار
روغه وال	صلحجو، صلح خواه
رڼوب	زلال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ريز	برف کوچ
رېږدله	زمين لرزه، زلزله
رخه سخه	حسد و عناد
رغښت-رغاونه	سرنوشت، ساختار
ربغړ	اولاد بی نوا و يا بی سرپرست
ربغونی	
رنگين ټال،بوډۍ ټال	رنگين کمان،کمان رستم،قوس قزح
ريشی، ستانه	روحانی
)بيا (رغاونه	ساختار،بازسازی
رغنده	سازنده،تعميری
رغاوه	صنعت
رېړوکی	زار و زبون
ربړ	زحمت،محنت
رېړيالی، زيارکښ	زحمتکش،کوشا)ن(
رېړه	مشکله،معضله،پرابلم
رېنه	باد خفيف،نسيم
رېځ)رېبځ(	جاروب، برس دندان، کفش...
رښته)رښتي(	حق)حقوق(
رښتيا)رښتياوي(	راست،راستی،واقعيت)واقعيتها (
رښتيانه	تحقق
)په (رښتيا-رښتينه	واقعاً

زغر	زره، جوشن
زغرور، زغروال	زره دار
زغريالی	زره پوش
زغرگاډی	موتر يا خودرَو زرهدار
زغرټټری	واسکت زره
زغرد)په زغرده (	صريح،آشکارا)گفتن(
زغم، پېرخ	تحمل،بردباری،حوصله
زغمناک،پېرخيالی	بردبار،تحمل پذير،باحوصله

(c) ketabton.com: The Digital Library

زغموړ	قابل تحمل
زغومی، ځرخوبی	گرداب، ورطه
زمول، زموللی	پژمرده، ژولیده، خشکیده
زمولل	پژمردن، خشکیدن
زېړغلی، ژیړغړن	زرد مانند
زېرندویي	آفرینشگری، ایجادگری
زېږندوی	ایجادگر، خلاق، آفرینشگر)هنر (
زهرژلی، زهرجن	زهرآگین، زهرآلود ؛ سمی ؛مسموم
زېری گر)ندی (	مژده رسان
زبېښناک	استمثار، بهره کشی
-گر	استثمارگر، بهره کش

ژغور)ژغورل، ژغورتیا (	نجات، رهایی
ژغورند)ه (	رهاییبخش، نجات بخش
ژغورندوی، ژغوراند	ناجی، منجی
ژغورډله	تیم نجات
ژغوربېړۍ	کشتی نجات
ژمن	ضامن، متعهد
ژمنه، ژبه	وعده، تضمین، تعهد
ژبپوهنیز	زبانشناختی، لنگویستیکی
ژبپانگه، وییپانگه، وییزېرمه	ذخیرۀ زبان، vocabulary
ژوندجگړه	تنازع اللبقا، مبارزۀ زنده گی

سپوږمیز	مهتابی، قمری
سپوږمۍ مخي	ماهرخ، مهرخ، مهرو
سترگلین	نگاه، نظر
سترگلید	دید چشم؛ چشمدید
سترگولیدلی	شاهدعینی
سترگولیدلي	چشمدید ها
سترگ ارت	چشم انداز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترگرس	چشم رس eyeshot
سترگ ورشو	ساحۀ دید
ستو	قطره گک
ستونځ	قله، چکاد)کوه (
ستونزه	مشکل،معضله،پرابلم
ستونزمن	خسته کن، پرابلماتیک
ستغیونی	صعب العبور
ستن،غونډ	ستون،رکن)شعر (
سوړسمخ،یخ کرخ	خیلی سرد ،زمهریر
سروب،سرامني)اوښکې (	خوناب
سکینده)-کول (	جبران)-کردن (
سندرۍ	شرشره، فواره
سیند	دریا ،رود ؛فرهنگ)قاموس (
سیندکښنه	فرهنگ نویسی،لکزیکوگرافی
سیندکښ	فرهنگ نویس
سیندگی	دریاچه،جهیل؛ فرهنگ کوچک
سمندر،دریاب	بحر ؛فرهنگ محیط،فرهنگ جامع
سمندرگی	بحیره
سمندرمشر،سرمانو	امیرالبحر، کپتان کشتی
سندربول، سندرغاړی	آواز خوان،گلوکار
سندربوله	مشاعره
سوَب	حاضر
سوبتیا	حاضری، حضور
سُوبمن	فاتح، پیروزمند
سوبه	فتح، پیروزی
سورکی	شفق
سونتوکی،سونتوکي	مادۀ سوخت، موادسوخت
سونلرگي	چوب سوخت
سروور،سراور	میوه افشانی بر عروس
ساهو	جاندار، ازاد ، اسوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړاند ، سرغاړی	متمرد ، سرکش
ستن	رکن، ستون
سول	عقل، خرد
سکالو	موضوع، مضمون، مطلب
سم له لاسه	فوری؛ طورموقت،موقتاً
سملاسي	سمدستی، دستی،فوری، عاجل
سکاسه (سکاسي)	شبح (اشباح)
سکته (۲خج)	قناعت؛ صبر

شننه	تحلیل، تجزیه، تقطیع
شوبله	هزارپا ، شیله، تانک جنگی
شوبلور	تانکیست
شپول (شپاله)	هاله
شتیِ	تیر، سوفار، خدنگ
شیند پر شیند	تیت و پرک، پراگنده
شوپیان	تاوان،خساره
شک و شوپیان،اړنگ بړنگ	شک و تردید
شکمن	متردد ؛مشکوک suspect
ښکالو	صدای پا
شونی	شدنی، ممکن
شونتیا (شونتیاوي)	امکان (امکانات)

ښکالوه (سرخج)	بحث،مباحثه
ښکېل	درگیر، دربند ، گرفتار involved
ښکېلتیا	درگیری، گرفتاری
ښادمانه	حماسه، کارنامه
ښارمیشتی	شهرنشین
ښاروند	شهروند ، تبعه، ستیزن
ښاروندي	شهروندی، تابعیت،ستیزنشیپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکېلاک	استعمار
ښکېلاکګر	استعمارگر
ښکارندوی	نمایانگر، ممثل، مظهر
ښکلل	مزین ساختن، توشیح کردن
ښکلیستان	سرزمین زیبایی
ښه ترا ، په ښه ډول	خوبتر، به گونهٔ بهتر
ښهانه،ښمر	خوبی،نیکی
ښمروښېګڼه	خیر، خیریه
- - -	
غځوني	خمیازه؛جهش
غورځنګ	جنبش، نهضت movement
غورځاوڼ	عضوِ یک جنبش
غوني)زیږېدل (	گونه)تغییر خوردن (
غرځپه	موج عظیم، surf
غړند	پژمرده
غړی	عضو ؛ عضله؛ پراته
غړیالی)ړوب(	عضلاتی، تنومند
غېلي	رمه
غلچکی)نظر (	)نگاه (دزدیده، خس دوز
غوړسکه	دود کشیف
غلیاک	حمله سری، شبخون
غاړي مورګي	بیشه و گنگل، کوه و دامن
غونډ	رکن، مجموعه، گروه
غرځپه	موج عظیم
غاړه	گردن، لحن، نغمه
غزلبول	غزلسرا ، غزل گو
غزلیز	غزلی
غوړګه	نوده
غچ	انتقام
غوره	مهم،برجسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوراوی	انتخاب،گزينش
غورچاڼ	گلچين، گزينه
غونډ	عبارت،فقره؛رکن
غونډْله)۲ځپيزه(	جمله
غونډْله پوهه	جمله شناسی، نحو

- - -

کرکنده	خرسنگ
کارغالی	کارگاه، ورکشاپ
کاز	آز
کازمن	آزمند
کومی	حلقوم
کبړ	ريسمان، ضحيم، کيبل
کربه	راه صعب المرور کوهی
کبلۍ	غزال
کوکۍ	گل، دهن، پروانه گل
ککۍ	سردمک چشم
کړنگ ژمی	زمستان سرد
کونډ	قله، سربريده
کنځر)کنځڼ(	پلاس، لحاف، مندرس
کروړ	روبين، سخت، نام شاعر
کرگر،کروندگر،بزگر	زارع، دهقان،کشاورز
کړونَگی)دويم خج(	آبشار
کسات	انتقام
ککوبی	عطر)گلاب(
کوبۍ	حباب
کوکه)کور(	فرياد، واويلا، ضجه
کهول)کول(	دودمان، نسل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کونگ وزمه	جغد مانند
کیخلیک	لوحه مزار
کوغالی، کوړغالی، کوړله	مرغانچه، خانهٔ محقر
کنگل	یخ، منجمد
کنگلنی	فریزر
کچ	سطح، سویه

گر	ظلم، ستم
گرگر	ستمگر
گرنگ	پرتگاه
گردله	گردباد
گلکښ	ساحل پر گل، بیشهٔ گل ساحلی
گل ونه	درخت گل
گلبڼ	گلشن
گلباغچه	باغچهٔ گل
گلبوټی	غنچه گل
گلپاڼه	گلبرگ
گلڅانگه	شاخ گل
گل وله	گل بید
گل ویی (-ونه)	گل واژه (ها)
گلمینه	عشق گل، گل دوستی
گلیون	گل گشت
گوټپیر، گوټلید	زاویهٔ دید
گواښ، گواښنه	اخطار، تهدید ، قهر
گواښل	تهدید کردن؛ اخطاردادن
گور (گڼ)	غلو (با واو معروف)
گور (لکه لوړ)	حریف، رقیب
گل څېره	گل چهره

(c) ketabton.com: The Digital Library

گل مخی	گلرو ، گلرخ
گلورین	گل مانند
گورنډه، ډوری	گودال، دخمه
گوربت	عقاب
گروم،زړه غوټه	عقدۀ دل، کمپلکس
گرومن	پر عقده، عقده يي
گرانبيه	گرانبها
گبنې	)رعشه (لړزه
گوټ	جرعه، گوشه
- - -	
لمر پښتنی	افتاب پرست
لمرمزدک	معبد یانیایشگاه خورشید
لمریز	خورشیدی،شمسی
لمریزکال	سال خورشیدی)هجری قمری(
لمرین	آفتابی
لمرخرک،لمرخړیکه	نوک آفتاب، آغازطلوع
لمرخرکی، پیتاوی	پیتاو ،آفتاب رخ
- - -	
لاربه	رهنمون، رهکا
لښل، لېږدېدل	کوچیدن
لېږد	کوچ، رحلت
لوښه	خصلت، عادت
لارښود	رهنما
لورښود	سمت دهنده،قطب نما
لارلودن، لورلودن)ورکېدل(	سمت وسو ؛ خرک ودرک)گم شدن(
لروین	دوربین
لنډوین	نزدیک بین، کوتاه نظر
لولنگر	آواره، خانه بدوش
لالهاند ، لالهان	سرگردان
لګړ، خوړ، توی	رودبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوڅي پوڅي	زاری و الحاح؛ چاپلوسی
لی پرلی	اینسو و آنسو ؛به هرسو
لور	رحم، رواداری
لورېینه	رواداری، مهربانی
لوراند ، لورین	مهربان، رحیم
لورول)لورېدل(	روا داشتن
لېوال	مشتیاق، علاقمند
لېیل، هخول	تشویق کردن
لړه	دمه، مه، غبار
لېوالتیا	اشیاق، علاقه)مندی(
لونل)لونی(،خونل	افشاندن، نثار کردن)می افشاند (
لوبډله	تیم)ورزشی(
لوبغالی	ستدیم
لوبغاړی	ورزشکار،بازیکن
لېوکتی	چوچه گرگ
لید	دید ، نگاه، نظر
لووی	گواه، شاهد
لاسبری	مسلط)به فشار "ب"(
لاسبری	تسلط)به فشار "ر"(
لاسرسی	دسترس)-ی(، access
لېچن)لېچن سترگی(	چرکین، شریده)چشم شاریده(

مرگڅپانی،مرگاني،مرگونی	مرگبار
مزدک	مسجد ، معبد ، نیایشگاه
مزگت	مسجد ، مزگت
مخسوری	سرخرو
مخسوری، مخسوري	سرخرویی
مخرونی	بارخ صفا ، آبرومند
مانو	ناخدا ، ملاح، کشتیران
ملیا	همراهی

(c) ketabton.com: The Digital Library

منی	مرکز
منګنی	خزانی
مينه وړی	دلربا
موخه	هدف، مقصد ، مرام
موخن	هدفمند
مرجوښا	غواص
مرګ و ژوند	مرگ و زنده گی
مرګ ومړينه	مرگ و مير
مخسور)ی(	سرخرو
مخسوري	سرخرویی
منځپانګه	د)ونمايه(محتوا
ملوب	خوناب، آبگين
متره	نيرو ، شيمه
ماښامی	خفاش، شپرک
مړزګه خور	لاش خور
مخينه	سابقه،پيشينه
مخينه وال	سابقه دار،باسابقه
مخبېلګه	اُلگو،مودل)نمونه(
مخنی، مخينی)مخينيان(	قبلی، سلف)اسلاف(
ننګول	چلنج-چالش کردن
ننګونه	چلنج،چالش
ناسکيندی	جبران ناپذير
نابانديي	ناموافق، مخالف،مختلف الرأی
نابانديي،نابانديوالی	عدم موافقت، مخالفت،اختلاف
ناتار،ناورين	فاجعه، مصيبت
ناسوَب	غيرحاضر،غايب
ناسوَبتيا	غيرحاضری،غيابت،عدم حضور
نازغموړ	غيرقابل تحمل
نازولي او نازلوبولي	نازدانه و نازنين
ناورين،ناتار	غم، اندوه،فاجعه،تراژيدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخوالي)نادودي(	ناسزا ، ناپسمانی
ناخوال	نارام، آزرده
ناړام	لجوج، جسور، ماجراجو
ناندره)نانديې(	جنجال، لانجه
ناندريز	جنجالی،متنازع فیه
نانډوله	ناسازگار
نانډولي	ناسازگاری
نانغتان	ناشنو ، بازیگوش
ناغېړی	سهل انگار
ناغېړي	سهل انگاری
نړگه	نهالستان؛ نهالفروشی،نرسری
نوزېږی	نو زاد
نورپنځلی	آفریده از نور
نا لاسبری	نارس، غیر مسلط، تسخیر ناپذیر
نمرگلی،لمرگلی	آفتاب پرست

نیاو	عدل، داد
نیاوتون	محکمه،دادگاه)عالی(
نیاو والي	محکمه، دادگاه
نیاو وزارت	وزارت عدلیه یا دادگستری
نیمژواند)ی(	نیم جان
نومهالی	معاصر،مدرن
نړیواکی	جهانبانی، جهان سالاری
نومونه	اصطلاح، نامگذاری
نومونوړ	قابل تسمیه
نړیواله	انترناسیونالیزم
نړیواکي	جهانسالاری؛ امپریالیزم
نړیپانه، نړیجال	انترنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نغوته	اشاره
نغوتنه	تلمیح، کنایه
نګونبل	لنګیدن
نګه)نږه (	باب، خالص
نمنځ	احترام؛ عبادت، پرستش،نیایش
نګاسه	طنین
نګېرل	احساس کردن
نګېرګډون	حس آمیزی، پرادکسی
نګېرنه	احساس
نوږی	جنس)مذکر، مؤنث (
نوږیز	جنسی
نوغی	نطفه، ریشه
نهیل	نا امید ، مایوس
نهیلي	یاس حرمان، نا امیدی
نبز	سیل، سیلاب
نبزوږی	خس و خشاک سیلاب
نیمه خوا	نیم بسمل
ناوکۍ	عروسک؛ نوعی ګیاه فرشی
نندارمه	درامه، نمایشنامه
نغرل، نغړل)ناکره:نغړدل (	بلعیدن
نټه	انکار
نټه نه منونکی	انکار ناپذیر
نټیالی	منکر

- - -

وییپانګه، وییزېرمه	ذخیرۀ لغوی vocabulary
)نوي (وییرغاونه	واژه سازی
وییپوهنه	واژه شناسی، واژګان
وسپنیز)ناکره:اوسپنیز (	آهنی،آهنین
ورانپوهاوی،ناسم پوهاوی	سؤتفاهم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبله، ځبله	با همدیگر، با هم، بهم
ولوله	احساس، عاطفه
ولولیز	عاطفی،احساساتی
ونج	عوض، تعویض؛میز
ونجړ	میز خورد
ویلوب	گدازه، مذابه
ویرژلی، ویرلړلی	سوگوار
وبله	باهم، باهمدیگر
ویار	عیب
ویارجن	معیوب
ویی)وییونه(	واژه، لغت، کلمه)واژه ها (
ورشو)اورشو (	مرغزار
ویني بیه	خونبها
وینه او مینه	خون و عشق
وراشه	وجیزه، گفتار نیک
ووره	ابر باریک
وربل)ناکره:اوربل (	کاکل، موی پیشانی
وربوی)اور بوی (	حریم،قلمرو
ویار) ویارن (	عیب)معیوب،نقص (
ویارن)ویاړلی (	پر افتخار، مفتخر
وېره وړی، ترهوړی	هیبت انگیز،دهشت انگیز
وېلاړ	تصمیم،عزم،اراده
ویرژلی،ویرژړلی،ویرمن،ویرجن	ماتم زده، سوگوار
هممهال)-ی (	همعصر، معاصر، همزمان
همغاړی	همکار
همغږی، همغږي	هماهنگ،هماهنگی
همغږیز، همغږیزي	هم آوا،هماوایی
همنوږی	همجنس
همنوږیزي	همجنس بازی

(c) ketabton.com: The Digital Library

همبریدی	همسرحد
هملوری	همسو
هخول، لیل	ترغیب و تشویق کردن
هاند و هڅه	سعی و تلاش
هوډیالی، هوډمن	مصمم؛لجوج
هوسا ژوندی	مرفه الحال
هېواد پلوری	وطنفروش
هېواد مشر)ناکره:ولسمشر (	رئیس دولت یاجمهور
هېښ	حیران، متعجب
هېښ پېښ، هک پک	مات و مبهوت
هېښتیا	تحیُّر، شگفتی
هېښتیاوړ	قابل تعجب، درخورشگفتی
هېښنده، هېښوونکی	محیِّر، تعجب آور، شگفت انگیز

یادغونډه	محفل یادوبود
یمال	توفان برف، برف کوچ
یون	حرکت، پویش، پویه، سفر
یونلیک	سفرنامه، گزارش سفر
یونلیکوونکی	سفرنامه نویس
یوون	واحد ، یونت
یونل، درومل، تلل	رفتن، حرکت کردن، سفر کردن
یېبره	حاصل، ثمر، ثمره
یېبرور	بارور، حاصلخیز
یېړ	دسته کشتی ها
یانکي، یانکیان	امریکایي، امریکایی ها
یاد ، یادونه	یاد و بود
یادنامه	یادنامه
یادښت)ناکره:یاداښت (	یادداشت
یاده، یادی	یادآوری؛ حافظه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیک

۱- اجمل خټک: د غیرت چیغه، کابل ۱۳۶۳
ژوند او خوند، د قومونو او قبایلو وزارت، کابل ۱۳۶۲
گلونه تکلونه، کابل ۱۳۶۲
۲- احمد شاملو: از زخم قلب، گزینه و خوانش شعر ع. پاشانی، تهران ۱۳۷۳
۳- احمد شاه بابا: د دیوان غورچاڼ، د پښتو څېړنو نړیوال مرکز، کابل ۱۳۵۷
۴- الهام، پوهاند محمد رحیم: ادبي مسألې، د افغانستان دلیکوالو انجمن ۱۳۶۷
۵- امین، ډاکتر امین الحق: گورې وربخې، کابل ۱۳۶۲
۶- بکتاش، حنیف: د ځنگله سترگو کې، کابل ۱۳۶۷
۷- بنوال، محمد افضل: وزن شعر دري، انتشارات پوهنتون کابل ۱۳۶۲
۸- پژواک، عبدالرحمن: کلیمه داره روپۍ، کابل، ۱۳۳۷
۹- پویان، عنایت اله: منصوري چیغې، دارالاسلام، کابل ۱۳۸۵
۱۰- پیوند، علي گل: زره ډمه: ۱۳۵۷ او سیلۍ، د لیکوالو انجمن ۱۳۶۸
دسینمایاران، دانش خپرندویه ټولنه، پېښور ۲۰۰۷
۱۱_پوهندوی جلال الدین او پوهیالي محمدرفیق: قافیه)اوډنه (۱۳۶۲
-ادبي فنون، بیان)اوډنه (، کابل پوهنتون، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی)دواړه گستېتنري اوډنې د
پوهاند رشاد په لارښوونه(. ۱۳۶۳
۱۲- جورج تامسون: خاستگاه زبان، اندیشه و شعر، ترجمه جلال علوي نیا، انتشارات حقیقی
تهران ۲۵۳۶، هنر شاعری ۳۶- ۴۶ وزن وکار ۶۶-۵۷
۱۳- حبیبي، عبدالحی: په اوسني پښتو شعر کې د ژوند څپې، د افغانستان د علومو اکاډمي،
۱۳۶۰
۱۴-حمزه شینواری: غزونې، اداره اشاعت سرحد، پېښور، ۱۹۵۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د خیبر وږمې، پښتو ټولنه، کابل ۱۳
۱۵-خاموش، لطف الرحمن: مزلونه او منزلونه، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۵
۱۶- خزان، عارف: د سحر په غېږ کې، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۵
۱۷- خوشال خان خټک: کلیات، لومړی ټوک، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸؛
همدا راز یې ((ک (د کابل چاپ او))پ ((د پېښور هغه مانا لري.
- زنځیرې یا خط نامه، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۶۱
- سوات نامه، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸
- ننګ او غورځنګ، د خوشال بابا منتخبات- کابل ۱۳۶۶
۱۸- داوی، عبدالهادي: ښکلي شعرونه، لومړی ټوک، ۱۳۴۰
۱۹- دوست شینواری: د ادب تیوري اساسونه، کابل ۱۳۶۵ –د پښتو د ولسي ادب لاري.
۲۰-رحمان بابا- دیوان- پښتو ټولنه، کابل ۱۳۶۵
۲۱-رضا باطنی: زبان و تفکر، چاپ هفتم نقش جهان، تهران ۱۳۷۸
۲۲ - رضا براهني: طلا در مس) در شعر و شاعری (، کتاب زمان، چاپ دوم، تهران ۱۳۴۷
۲۳-رفیع، حبیب اله: زرینې ځانګې، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۶۵ او د جمهوریت
پلوشې، کابل مجله ۱۳۵۲
۲۴- روهي، محمد صدیق: ادبي څېړنې، د ننګرهار پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰
۲۵- شعریت یعني څه؟ کابل مجله، عقرب- قوس ۱۳۶۶، ۳۱-۳۹ مخونه.
۲۶-زیار، مجاور احمد: ولسي ډوله شعر د ولسي، کلاسیک او نوي - ازاد شعر تر منځه، کابل
مجله ۷-۸ ګڼه ۱۳۶۷
- پښتو پښویه، دریم چاپ، د دانش خپرندویه ټولنه، پېښور ۱۳۸۴
- پښتو لیکلاربښود - - - - - - - ۱۳۸۶
-زنداني نغمې، بیهقي خپروني، کابل ۱۳۵۹
-وینه او مینه، د دفاع وزارت له خپرونو، ۱۳۶۰
- سوزونه او سازونه، کابل ۱۳۶۴
-اور او وینې ، کابل ۱۳۶۵
- ګکخونه - - - - - - - - - ۱۳۶۷
-ګلولې) ګل بید (- - - - - - - - ۱۳۶۹
-اندوژوند ، آریانا چاپخونه، کابل ۱۳۶۸
د کتاب د لیکوال نوري شعري ټولګې: د سبرونو نڅا ، زما نړۍ، د مرجانونو ځانګې، رزم و
بزم، پوهه او ګروهه، اند و واند ، ساندې او سندرې، نوې پېرۍ او نوې زرۍ، ناپېیلې او ناچاپې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعري بېلگې.
۲۷- ژواک، محمد دين)خېږنمل (: افغاني حماسه، کابل، ۱۳۲۹
۲۸- سلمی شاهين: د پښتو ټپې، پښتو اکېډيمي، پېښور پوهنتون، جدون پرېس پېښور ۸۸- ۱۹۸۹
۲۹- سنگر، محبوب شاه: زوږ، کابل ۱۳۲۰
- بنده کرېکه، کابل۱۳۲۲
۳۰- سنگروال، شهسوار: شمله، د افغانستان د ليکوالو انجمن ۱۳۲۷
- شمله، لومړی گڼه، لندن ۲۰۰۱
۳۱- سېلاب، ساپی: د اوښکو سېلاب، د افغانستان د ليکوالو انجمن۱۳۹۷
۳۲- طبري، احسان: مسائلی از فرهنگ و هنر و زبان، انتشارات مرواريد ، تهران ۱۳۵۹
۳۳- غني، عبدالغني خان: د غني کليات، د قومونو او قبايلو وزارت، کابل ۱۳۲۴
۳۴ - فردا ، فاروق: د گلپاڼو پرخې، د ليکوالو انجمن، کابل ۱۳۲۵
۳۵- فنا ساپی، محمد جان: فريادي شاعر، کابل۱۳۳۸
۳۶- قلندر: دېوان، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۵۲
۳۷- کامگار ختک: دېوان، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸
۳۸- کاوون، صديق: سپرغۍ، د ليکوالو انجمن، کابل ۱۳۲۲
- د باد په کنډوالو کې، دانش کتابتون،۱۳۸۱
۳۹- کرگر، اکبر: خو ادبي يادونې، هماغه انجمن، کابل ۱۳۲۲
-صديق کاوون))د ونو مرگ ((په موسم کې،سمسور اوبپاڼه۳-۳-۱۰
۴۰- کمين، برکت اله: مزلونه او غرونه، د ليکوالو انجمن، کابل ۱۳۲۲
۴۱- لايق سليمان: چونغر، ۱۳۴۱
- کېږدۍ، د هند چاپ ۱۳۵۲
- يادونه او درمندونه، بيهقي کتاب خپرونه، کابل ۱۳۵۷
۴۲- لېوال، عبدالغفور: هوسۍ، دانش کتابتون۱۳۷۸
- کله چې ته خپه شې، ميوند خپرندويه
۴۳- مجروح، سيد بهاو الدين: ځانځاني ښامار، د ژبو او ادبياتو پوهنځی، کابل پوهنتون ۱۳۵۲
۴۴- مستان، کمال: د لمر شغلو ته، کابل ۱۳۲۷
۴۵- مومند ، عبدالحميد: ديوان، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۲۳
۴۶- ميا شرف: د پښتو عروض، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۷ - ننګیال، اسحاق: هغه شپې هغه کلونه- دولتي چاپخونه، کابل ۱۳۶۳
۴۸ - نوید ، نورالبشر: مشالونه، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۷
۴۹- بویل(Böll) هاینریښ: خاطره ای از المان همراه با چند داستان کوتاه، ترجمه بیژن قدیری شهلا حمزاوي انتشارات آګاه، تهران ۱۳۶۳
۵۰- هوتک، محمد بن داود: پټه خزانه- درېیم چاپ، کابل ۱۳۵۴
۵۱ - هېوادمل، زلمی: فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ، جلد اول ریاست تالیف و ترجمه وزارت تعلیم و تربیه ۱۳۵۲
۵۲- یاري، تاج محمد: ستوری او سیوری، دافغانستان د لیکوالو انجمن، ۱۳۶۲

53. Best Otto F: Handbuch literarischer Fachbegriffe, Definitionen und Beispiele Fischer Taschenbuch, DietzVerlag Berlin 1973.

54. Engels, Fridrich: Kleines Politisches Wörterbuch Verlag, Frankfurt am Main 1972.
55. Fiedler-Finger: Dialektischer und historischer Materialismus Dietz-Verlag Berlin 1947.
56. K. Kasper und D. Wuchkel: Grundegriffe der Literaturanalyse 2. Auflage VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1985.
57. Koch, Hans: Zur Theorie des Sozialistischen Realismus Dietz-Verlag, Brlin, 1974.
58. Langendoen, D. Terence: The Study of Syntax The Generative -Transformational Approach to Structure of Americn English the Ohio State University. Holt Rinehart and Winston, INC. USA 1969.
59. Mackenzie, David Neil: Pashto Verse: revision note. 1. ed. 1958, 2.ed.1993(SOAS), London.
60. Najib, Manalai; Métrique du Pashto in Cahires de poétique comparée N° 15, Octobre 1987 ; pp. 103-153.
61. Pstrusinska, Jadwiga: Poetic Forms in Afghan Poetry Folia Orientalia Tome x111 Poland 1971

پر دې سربېره چې زیاتره اخځونه د کتاب په متن کې راغلي، بیاهم د یو لړ مهالنیو)ورځپاڼو، مجلو...) وږمه، کابل مجله، هیله، ځولۍ، رڼا ، لیکوال، ژوندون، ښکلا ، لیمه، لمبه، الفت، ګوربت... (او اوبیانو) سمسور، تاند ، ټول افغان، تل افغان، بهیر، لروبر... (یادونه اړینه بولم چې په ازاد متن مې ځنې د شعري بېلګو په برخه کې ګټه اخیستې ده..- نو که د پاسنیو بېلګو په لړ کې د یو شمېر نورو نوښتګرو ویناوالو هغه پرلاس نه وي راغلي، و به مو ښښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارازد ادبپوه او لیکوال دوست نجیب منلي هغه لوربینه پرځان پور گڼم چې د پښتو شعر په اړه یې د خپلې فرانسي لیکنې پښتو لنډیز او هم یې د فرانسي شعري سیلابیک سېستم یو نچوړ په واک کې راکړی دی. د وتلي غزلبول مصطفی سالک د پایېنې له ځغلندې کتنې هم منندوی یم. په تخنیکي برخه کې د دانش خپرندویې ټولنې له پښتوپال مشر منلي اسدالله ساپي او تکړه همکارانو ښاغلي نورمحمد نورزي او د لومړي چاپ د بیا اوډنې له کبله له هڅاند قاري عمرخېل، او په پای کې د مالي لگښت په تړاو د فرهنگپال ملگري فدانظري له مېړانې منڼه کوم.

په ټوله شاعرانه مینه او منڼه. ستاسې زیار

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library